füsun akatlı

BİR PENCEREDEN

FÜSUN AKATLI
BİR PENCEREDEN

ADAM

Füsun Akatlı

●

Bir Pencereden

©
Bu kitabın yayın hakları
ADAM YAYINCILIK A.Ş.'nindir.

Birinci Basım: Haziran 1982

Kapak Düzeni: Sungu Çapan

182.07.003.157.49

Füsun Akatlı

•

Bir Pencereden

İnceleme

Arkadaşım Bedrettin Cömert'in
aziz anısına.

ÖNSÖZ

Türk yazınında öyküye, öykücülere eğilen inceleme-eleştiri yapıtlarının sayısı pek az. Zaman zaman yeni çıkan bir öykü kitabı üzerine yazılıp genellikle dergi sayfalarında kalan eleştiri yazıları, bir öykücünün yapıtlarını, öykücü kişiliğini konu alan tek-tük incelemeler, genellikle yıl sonlarında dergilerde ya da yıllıklarda yayımlanan, o yılın öykü kitaplarının, o yılki öykü ödüllerinin kuşbakışı değerlendirilmesi bir yana; son dönem öykücülüğümüzü, öykücülerimizi tanıtmayı, değerlendirmeyi, eleştirmeyi amaçlayan derli toplu yapıtlar az elimizde. Cevdet Kudret'in *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* adlı 1923'e uzanan iki ciltlik incelemesi ile Tahir Alangu'nun 1950 yılına gelip dayanan *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* adlı üç ciltlik yapıtı dışında, elinizdeki kitabın büyük kısmı hazırlanmış olduğu sırada yayımlanan *1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz* adlı Asım Bezirci'nin kitabı var öykücülüğümüze eğilen.

Çağdaş Türk yazınında önemli bir yeri olan ve her yıl yeni adlarla, çeşitli anlayışlarda, çeşitli doğrultularda gelişen, zenginleşen öykücülüğümüzü değerlendirmeyi amaçlayan incelemelerin, bugün ve yarın için bir boşluğu dolduracağı, bir gereksinimi karşılayacağı kanısındayım. Kuşkusuz yalnızca öykü için değil; roman için, şiir için, tüm yazın türleri için de böyle kapsamlı araştırmaların, değerlendirmelerin kitaplaş-

ması çok yararlı olacaktır. Ama yazın türlerinin kendi içlerinde sayıları gittikçe kabaran ürünlerle bunca zenginleştiği günümüzde, incelemelerin sınırlarını dar tutmak ve öyküyü, romanı, şiiri ayrı ayrı ele almak; yazarın olanaklarını daha az zorlayacağı gibi, okur için de daha anlamlı bir bireşim sağlayabilecektir.

İşte bu düşüncelerden yola çıkarak; başlı başına çok yönlü ve geniş bir alan oluşturan son dönem öykücülüğümüz üzerine bir inceleme hazırlamayı, böylece işi bir ucundan tutmayı denedim. Bu incelemeye girişirken karşılaştığım ilk sorunu ve bu soruna nasıl bir çözüm getirdiğimi yazmakla yetineceğim burada. Çünkü bu sorun kitabın düzenlenişi ve kapsamıyla ilgili. Karşılaştığım irili-ufaklı başka sorunlar da olmadı değil, ama onlar okuru dolaysızca ilgilendirmeyecek.

Sorun: Öykücülüğümüzün *son dönemi* ya da *yakın dönemi* dendiğinde, nereden başlanması gerektiğiydi. İlkin, yukarıda sözünü ettiğim, günümüze en yaklaşanı 1950 yılına gelip dayanan incelemeleri gözönüne alarak, bir gereksinimi karşılamak açısından, 1950'den günümüze kadar olan dönemin, son dönem kapsamına alınmasının yerinde olacağını düşündüm. Ancak öykücülüğümüzün otuz yıllık sürecini pek geniş oylumlu olmayan bir kitapta incelemek ve örneklendirmek beni, amacımdan uzaklaştıracak ölçüde bir özetlemeciliğe itecekti. O zaman, son dönemi ikiye bölerek, 1950-1960 ile 1960-80 yılları arasının iki ciltte incelenmesinin daha doyurucu olabileceği kanısına vardım. Burada da zamandizinsel (kronolojik) bakımdan aykırı ikinci bir ilkeyi benimsedim. Bir sonrayı önceleme (takdim-tehir) yaparak, 1960-80 dönemini öncelikle ele almayı salt kılgısal (pratik) açıdan yeğledim. Bunun nedeni, son birkaç yıldır adlarını duyurmaya başlayan öykücülerimizi de incelemenin kapsamına alarak, günümüz öykücülüğününen yeniörnekleriyle güncel olarak karşı karşıya bulunan okurun taze ve canlı ilgisine bir karşılık verebilmek isteyişimdi. Olanak bulunur da 1950-60 dönemini ele alan ikinci cilt de yazılır ve yayımlanırsa, bugünü yakın düne bağlayan zincirin halkaları birbirine ulanmış olacak.

Sadece 1960-80 dönemi Türk öykücülüğünü incelemeye karar vermekle de sorunların hepsi çözülmüş olmuyordu. 1960'dan sonra da kitap yayımlamayı sürdüren, ama öykücü kişiliğini 1960'tan önce tanıtlamış yazarları tasarlanan ikinci cilde bırakmak, en son dönemi ele alırken en yeni öyküculerden başlayarak geriye, 1960'a doğru gitmek, tanıtacağım öykücüleri bu yöntemle seçmek bana daha doğru göründü. Böylece, ikinci ciltte de incelenmesi olanaklı olan öykücülerden, yapıtlarının yayım tarihi 1960 öncesine uzanmayanlar lehine tasarruf etmiş olacaktım. Kuşkusuz bu sınırlamaları yaparken, kitabın oylumu açısından yayımcının olanaklarını da hesaba katmak durumundaydım. Bütün bu düşüncelerin, hesabın-kitabın sonunda, 1960-1980 döneminden, yapıtlarının hepsini gözönünde bulundurarak tek tek ele alıp incelemek üzere yirmi öykücü seçtim. Öykülerinin kitap olarak yayımlanış tarihi 1960-1980 yılları arasına rastlayıp da bu yirmi kişi içerisinde yer almayan öykücülerin bir bölüğü (eğer 1960'dan önce de öykü kitabı çıkarmışlarsa) ikinci cilde bırakılmış, bir bölüğüne ise kitabın ikinci bölümünde kısa notlarla değinilmiştir.

Bu yirmi öykücüyü hangi ölçütlere göre seçtiğime gelince, gösterilebilecek birçok nedenin birkaçıyla yetineyim burada. Kuşkusuz, 1960-1980 döneminde öykü yayımlayan sayılarıyüzü aşkın öykücünün hepsi Türk yazınındaki yerleri, önemleri ve değerleri bakımından aynı çizgi üzerinde sıralanmıyorlar. Az kitap yayımlamalarına karşın Türk öyküculüğüne önemli ve değerli katkılarda bulunmuş olanları bu yirmi ad içerisinde anmaya özen gösterdiğim kadar, çok yazmış, kitapları birkaç kez basılmış, dolayısıyla yaygın bir etkisi olmuş yazarları da — kimi durumlarda salt bu niceliksel nedenden, kimi durumda da buna eklenebilecek niteliksel nedenlerden ötürü — dışarıda bırakmamaya çalıştım.

1960'dan sonra da kitapları çıktığı halde, 60 öncesindeki kitaplarım da hesaba katarak, sözgelimi, Oktay Akbal, Haldun Taner, Necati Cumalı, Nezihe Meriç, Tahsin Yücel gibi öykücülere ikinci ciltte geniş yer vermeyi düşündüğüm halde,

diyelim Fakir Baykurt gibi, Muzaffer Buyrukçu gibi yazarları, 60'dan önce de kitap yayımlamalarına karşın, 60-80 döneminde ele alışım, onların bu son dönemde 50-60 dönemine göre daha etken olduklarım düşünmemdendir. Zamandizinsel olarak tam sınırda bulunup da, tek kitabının ikinci basımının 1977'de yayımlanmasından da yararlanarak 1960 öncesine bırakmadığım bir öykücü Onat Kutlar oldu. Bütün bu örneklerle ve açıklamalarla vurgulamak istediğim, seçmede gözetilen ilk ve ana ölçütün, zaman ölçütü olduğudur.

Oldukça nesnel sayılabilecek olan bu ölçüt bir yana bırakılacak olursa; kitapları 1960'dan sonra yayımlanan çok sayıda öykücü arasında yaptığım seçmede, öznellikten bütün bütüne sıyrılabildiğimi öne sürecek değilim. Böyle yapmak için çaba da göstermedim zaten. Hem özel bir bölüm ayıracağım öykücüleri seçerken, hem de onları değerlendirirken, doğal olarak, yazın anlayışımın, beğenimin, eğilimlerimin yönlendirmesiyle davrandım. Belki bunda, "bilimsel" eleştiriden değil, yazınsal eleştiriden yana olmamın bir payı da vardır. Ancak şunu da söylemeden geçmeyeyim ki; yazınsal eleştiri ve değerlendirme alanında, yazarın doğum-ölüm yılını, yapıtlarının adlarını sıralamanın ötesinde, saltık bir nesnelliğin olası olmadığı, böylesi bir nesnellik savının temellendirilemeyeceği kanısındayım.

Olanak ölçüsünde nesnel kalabilmenin ve doğruya en yakın bir değerlendirme yapabilmenin (ki bu da teklik ve biriciklik savında olmayan bir değerlendirme olacaktır yine de) koşulları ise; yazara ve yapıtına önyargısız yaklaşmak, dürüst ve titiz bir çalışma yapmak,yapıtı yazın ölçütleriyle — ve yalnızca yazın ölçütleriyle — değerlendirmek, yapılan değerlendirmeyi yapıtla temellendirebilmek ve verilen yargıların sorumunu taşımaya her zaman hazır olmaktır. Ben de bu incelememde işte bu gereklilikleri gözettim. Böylece eleştirilerimde öznellik payını en aza indirmeye, daha doğrusu, öznelliğe ancak hakkım olduğu oranda yer vermeye çalıştım.

Kitapta 1960'dan bu yana Türk öykücülüğünün — tüketici olmak savında olmamakla birlikte — geniş ölçüde

tanıtılabilmesi amacıyla, seçilen yirmi öykücü yapıtlarının tümü açısından incelenmiş, kitabın oylumunu zorlamayacak bir ölçüyü korumak kaygısıyla, her öykücüden birer örnekle yetinilmiştir. Ele alınan yirmi öykücünün dışında bırakılan ve 1960-1980 yılları arasında kitap yayımlamış olan öykü yazarlarının bir bölüğü kısa notlarla tanıtılmaya çalışılmış, bir bölüğü ise ancak, incelenen dönemde yayımladıkları öykü kitaplarının dökümü verilerek kitabın kapsamına alınmıştır. Demir Özlü ile Muzaffer Buyrukçu bölümlerini, yargılarına büyük ölçüde katıldığım ve bu yazarlar konusunda yaptıkları kapsamlı incelemelere herhangi bir söz ekleme gereksinimini duymadığım Nermin Menemencioğlu ve Atilla Özkırımlı'nın kalemlerinden aktardım. Aynı şekilde, Bilge Karasu'nun yalnızca *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* adlı kitabı için de Ülker Onart'ın (Gökberk) bir incelemesine başvurdum. Böylelikle belli bir yazın anlayışı zemininde, farklı eleştirmenlerin değişik yaklaşımlarını da örneklendirebilmek gibi bir yarar sağlamış olmayı umuyorum.

Yazma ve yazara saygı ilkesini temele alarak hazırladığım bu inceleme, kaçınamadığım kusurlarına ve eksiklerine karşın, okuru; tanımadığı öykücüleri tanımaya, tanıdıklarını yeni bir gözle bir daha okumaya özendirebilirse amacım gerçekleşmiş olacaktır.

Bu eleştirel incelemeyi hazırlarken türlü konularda tartışmayı ve danışmayı gereksindiğimde, çok değerli yardım ve desteklerini esirgemeyen yazar dostlarımdan, hiç olmazsa en çok zamanını aldığım Ülker Gökberk'in yapıcı katkılarına burada teşekkür etmek istiyorum. Dilerim ki, yayımın gerçekleşmesinden sonra, doğrularımı eğrilerimi göstererek bana teşekkür borcu yükleyecekler daha da çoğalsın.

Füsun Akatlı
Ankara, Şubat 1977-Ekim 1981

BİRİNCİ BÖLÜM
(YİRMİ ÖYKÜCÜ)

ADALET AĞAOĞLU
(1929)

Adalet Ağaoğlu'nu Türk okuru önce oyun yazarı olarak tanıdı. Bugüne kadar yayımlanan oyunları; *Evcilik Oyunu* (1964), *Çatıdaki Çatlak-Sınırlarda* (1969), *Üç Oyun* (Bir Kahramanın Ölümü, Kozalar, Çıkış) *(1973), Kendini Yazan Şarkı-Evcilik Oyunu* (1976). İlk romanı *Ölmeye Yatmak* 1973'de yayımlandı. *Yüksek Gerilim* adlı ilk öykü kitabının yayınlandığı 1974 yılında Adalet Ağaoğlu artık yazarlığının ilk yıllarını geride bırakmıştı. Öykülerinin yayımlanışından iki yıl sonra *Fikrimin İnce Gülü* ile ikinci roman ürününü verdi. *Bir Düğün Gecesi* ve *Yaz Sonu* ise, daha sonraki romanlarıdır. *Üç Oyun* adlı kitabıyla 1974 Türk Dil Kurumu Tiyatro Ödülünü, *Yüksek Gerilim*'le 1975 Sait Faik Armağanını alan yazar, öbür çalışmalarının yanında öykücülüğü de sürdürmektedir. İkinci öykü kitabı, *Sessizliğin İlk Sesi* (1978). Biz, konumuz gereği burada Ağaoğlu'nun sadece öykü kitaplarını ele alacağız ama, bunlar için de geçerli olmak ve onun bütün yazarlık çizgisini belirlemek üzere, 'serinkanlı bir yazar' tanımlamasını kullanmak isterim. Coşkuyu, duygululuğu, incelikleri, gerilimleri bile salim bir kafanın serinkanlı denetlemelerinden, birtakım ana ilkelerin sınavından geçirmeden okura sunmayan bir yazar. Bu tanılamanın ayrıntılı olarak temellendirilebileceği yapıtları belki daha çok romanlarıdır ama, öyküleri-

nin de aynı kalemle yazıldığı besbelli.

Yüksek Gerilim'de dokuz öykü yer alıyor. Kitaba adını veren öykü, kurgusu bakımından Brecht'in tiyatroda amaçladığı ilkeleri anımsatıyor Görüntülemeyle verilen ortama yerleştirilen kişi ve olaylar. Okurla öykü kişilerinin arasına zaman zaman sokulan"yabancılaştırma efektleri". Vinç operatörü Kadir Çiçek'in ailesinin yaşamını sürdürme savaşımı, kardeşi Hasan'ın buna coşkulu ve tutkulu katkısı, bu kaygıların, bu tutkunun aile çevresinde yansımasının sade, sade olduğunca başarılı tanıtılışı ve çarpıcı bir son. Öyle ki, bu çarpıcılık ezenler-ezilenler, suçlular-suçsuzlar, sorumlular-kara yazgılılar şemacılığına düşmeksizin, anlatılanın değil, salt anlatım biçiminin olağanlığıyla sağlanmış.

İkinci öykü: "Adi Suçlu". Özel olarak bu öykü için seçilmiş bir öyküleme kurgusu. Bir hastane odasında, önemli olmayan bir ameliyatın ardından günbegün yaşadığı sorunları, bu sorunların önünü ardını aklının, gönlünün süzgecinden geçiren bir kadın ve araya giren,parazit yapan,küçücük,sığ dünyasından öykü kişisinin "muhasebesine" istasyon karıştıran yatak komşusu. Karşıtlığın gereğince vurgulanmasından sonra yine çarpıcı bir son. Ama bu son bir telgraf metniyle verilmiş ve başlangıçtaki telgraf metnine bağlanarak "edebi" olmaktan çıkarılmış olduğu için, öyküyü basitliğin sınırından döndürüyor.

"Duvar Öyküsü" geliyor sonra. Kitabın en başarılı öyküsü olduğu kadar, yazarının en özgün öyküsü. Doğa-tarih-insan öğelerinin iki koşut kanalda — gerçeklik ve alegori kanalında — diyalektik ilişkiye sokulduğu, düşüncenin — haydi, neden adını koymayalım, felsefenin — elverdiği bir öykü bu. İlk iki öykününkinden yine değişik bir kuruluş. Bu öykünün özüne uygun düşürülmüş bir biçim. Gerçekçilikle sanatsallığın çok ustaca bir buluşturulması.

"Yol", bir yolcu treninde zeminlendirilen bir gözlem öyküsü. Ağaoğlu'nun hemen her yazısında, görmezden gelinemeyecek bir "ironi" öğesi vardır. Kendisi için amaçlanmayan, ama bir araç olarak da yararlanılmayan, doğmaca bir

"ironi"dir bu ve hemen her zaman tam düzemindedir. "Yol" öyküsünde de böyle bu. Bir oyun yazarının kaleminden çıktığı kopyasını veren tek öyküsü bu galiba Ağaoğlu'nun. Bundan ötürü de, eskilerin "tahkiye" dedikleri ve yine eskiler için öykünün ana sorunlarından biri sayılan "öyküleme"nin bir ölçüde gölgelendiğini görüyoruz. Ne var ki, ben Ağaoğlu'nun böyle tek tek sorunları çözümlendirmek yerine, öykü türünü, türlü türlü yollarla ele almayı, türlü yaklaşımların olanaklarını denediğini sanıyorum bu kitabında.

"Özgürlükçü" de; anlaşılmayan, özverilerinin değeri bilinmeyen, tırnak içinde kalmaya yargılı "özgürlüğüne" âşık, toplumunu aşmış (!) bir *tip* konuşuyor, içini döküyor. Gördüğünüz gibi Ağaoğlu, nesnel çözümlemeler yapması beklenen bir eleştirmeni bile "ironi"ye kışkırtmakta. Yine de ağırbaşlılığımı takınıp, benden beklenebilecek olanı söylemeden geçmeyeyim: "Özgürlükçü" hoş bir öykü, ama yazınsal açıdan, kitabın altı çizilesi öykülerinden biri değil.

Kitapta üzerinde özellikle durulması gereken öykülerden biri de: "Sen de Sor". Bu metinde; hem belli bir yer ve zamanda geçtiği kestirilebilecek olan, hem de baskı-yılgınlık ikileminin geçerli olduğu her dönemin öyküsü sayılabilecek olan bir içerik ve aynı içeriği yansıtmaya elverişli bir biçim görüyoruz. Böylesi yakıştırmalardan kaçınmak gerektiğini bile bile, bir tür netleştirilmiş Kafka öyküsü diyeceğim buna. Bildirisiyle çözümleyici ve uyarıcı, biçemiyle dolambaçsız, yalın. Yine de Kafkaca. "Duvar Öyküsü"nden sonra, kitabın ikinci vazgeçilmez öyküsü "Sen de Sor".

"Yasemin İşçileri" de 12 Mart döneminin bir ürünü. Tutuklu babalarına görüşe getirilmiş, ayrı sınıflardan iki çocuğun, kendi dünyalarından birbirlerine neler anlatabilecekleri kurgulamasına yaslandırılmış bir öykü. Çatısı ve kurgulaması çok ilginç ve hatta başarılı olan bu öyküye, her iki çocuğun ağzından yazılmış bölümlerde dilin yapay kullanılışı ve çocukçalığa özenmenin oturmamışlığı epeyi şey kaybettirmiş.

"Bileyici", kimi yönleriyle "Yüksek Gerilim"in, kimi yönleriyle "Duvar Öyküsü"nün yapısma yaklaşıyor. Yine insan-

lar kadar, cansız varlıklar, durumlar kişilik kazanıyor, yine zorunluluğu önceden sezdirilen bir sona yürünüyor. Kişi-toplum, durağan-devingen, dönüşme-direnme karşıtlıklarının boyutlandırıldığı, gerçeklik içerisindeki yerlerine yerleştirildiği, sağlam kurulu bir öykü daha.

Kitabın son öyküsü, ironinin iyice buruklaştığı ve çözüldüğü bir gerilim öyküsü olarak özetlenebilir. Acılı, kaygılı, isyanlı bir dönemin, üstelik çok yakın bir dönemin, sıcağı sıcağına yansıtılmasının getirebileceği sürçmelerden sakınabilmiş bir öykü "Gün Üç Dakika". Serinkanlılığın bir kez daha altını çizebileceğimiz, yazınsallık sınavını çetin bir soru karşısında da verebilmiş bir öykü. Yazarın bu kitabında örneklediği dokuzuncu yaklaşım.

Belli bir tür (ya da tip) öykünün yazarı değil Ağaoğlu. Öykücülüğünün başlangıcında, neleri öyküleyeceğinde karar kılmak yerine, her öyküleyeceğini nasıl öyküleyeceğine karar vermenin önemine inanmış görünüyor. Sözü şöyle bağlayayım: Adalet Ağaoğlu, öykü yazarı olarak, acemiliği ne tadan, ne tattıran biri. Dokuz öyküden bir araya gelen bu kitabında, öykülerini ilk kez yayımlayan bir yazarın içine düşmesi olağan sayılacak tuzakların hiçbirine düşmüyor, hemen hiç beceriksizleşmiyor. Ama tuhaf belki, başarısı burada değil. Hatta neredeyse, — kusur demek fazla olur — bir tad eksikliği sayılabilir bu. Bence onu günümüzün iyi öykücülerinden, önemli öykücülerinden biri yapan özellik, düşünce düzeyindeki doğrularla, sanat düzeyindeki doğruları buluşturabilmiş olmasındadır. Yanlı bir yazar, bağlanımlı bir yazar; ama yazarlık, edebiyatçılık sorumlüluğunu bağlanımı adına feda etmeyi yazarlığıyla bağdaştıramayacak kadar yazın bilincine ve ahlakına sadık bir yazar. Hilmi Yavuz, altım çizmek istediğim bu özelliği şöyle dile getiriyor: "Adalet Ağaoğlu roman, hikâye ve oyunlarının devrimci bir sorunsallık taşımasına ne ölçüde önem veriyorsa bu içeriğin belirli anlatım teknikleriyle uyumlanmasına da o ölçüde önem veren sayılı birkaç yazarımızdan biridir."

Adalet Ağaoğlu, adının alfabetik önceliğiyle kitabın en

başında yer aldı.Bu ilk bölümde yazdıklarıma bakılarak öbür öykücülerin kitapları için de, öyküleri böyle tek tek ele alma yöntemini seçeceğim sanılmasın. Ağaoğlu'nun öykülerini tek tek ele alışım; onun kendi kitabını adeta kendinden bir antoloji, bir örnekler derlemesi olarak sunuşundandır. Her bir öykü, öykücünün — öykücü olarak — türlü yönsemelerinden birinin tipiği olarak düşünülebileceğinden. Tüm öykülerin temelindeki belli başlı anakanaldan söz etmek gerektiğinde ise; pek az örneğe dayanılarak, pek çok yapıta yakıştırılarak, edebiyatımızda çok tartışılan toplumcu gerçekçiliğin, edebiyattan, sanattan ödün vermeksizin izlendiğini söylemeliyim.

Adalet Ağaoğlu ikinci öykü kitabı *Sessizliğin İlk Sesi* ile, kendi öykücülüğüne bir aşı yapmış görünüyor. *Yüksek Gerilim*'de yer alan dokuz öyküsü, birbirlerinden ayrı kuruluşları ve değişik düzemlerde (doz) yoğunlaştırılmış ironik-yergici, eleştirel, düşünsel öğeleriyle okura Ağaoğlu'nun öykücülüğünü çözümlemekte dokuz anahtar vermekteydi. *Sessizliğin İlk Sesi*; bir bölümüyle önceki öykülerin tanıdık seslerini sürdürmekte, bir bölümüyle ise, sözünü ettiğim aşmın tuttuğunu muştulayan renklerle zenginleşmektedir. *Yüksek Gerilim*'deki; sözgelimi, sağlam düşünsel temeliyle yazmsallığı kaynaştıran bir "Duvar" öyküsünü, "Sen de Sor", "Bileyici", "Gün Üç Dakika" gibi toplumsal sorunları olduğu kadar yazm sorunlarını da ince elemiş başarılı bir öykücüyü—haber vermekle kalmayıp — "tescil" eden öyküleri, yayımlandıklarında çok sevmiş,toplumsal gerçekçiliğin ayak altında dolaştığı yazm ortamımızda, bu tavrı hakkı olan yere yüceltmekle, kendi değerlerine ek olarak bir hizmet de gördüklerine inanmıştım. Bununla birlikte,ne olduğunu kendim debilmediğim için açıktan açığa söyleyemediğim bir beklentim vardı Adalet Ağaoğlu'nun öykücülüğünden. Bir şey! Başka, fazla bir şey! Bunun ne olduğunu, *Sessizliğin İlk Sesi*'ni okuyasıya bulabilmiş değildim. O beklediğimi yazmakla Ağaoğlu kendi buldurmuş oldu bana — kafamı değil — yazm katındaki yüreğimi kurcalayanın ne olduğunu. Bunu kitabının ikinci bölümündeki altı öyküyle yaptı.

Birinci bölümde yer alan ilk altı öykünün hiç değilse dördünü özellikle söz konusu edecek değilim. Yazarın yer yer sivrilen, hırçınlaşan eleştirel tavrı — eleştirilerinin haklılığına, doğruluğuna diyecek sözüm olmamakla birlikte — bana "misyon" öyküleri gibi geldi. Yine de ilk bölümden, "Sen Ey Kutsal Işık" ile "Bi sevmekten... Bi Ölümden..."i ayrı bir yere koymak isterim. "Sen Ey Kutsal Işık", yazarının ironideki başarı düzeyini bir kez daha yükseklere çıkarıyor. *Ölmeye Yatmak*'ı okuyanlar, "Sen Ey Kutsal Işık"taki Büyük Kumandan heykeliyle, heykelin ışıklandırılması konularını rahatça, söz konusu romandaki "Artık Savaş Bitti Ey Şen Arkadaş!.." başlıklı bölüme (S. 231-244) bağlayabileceklerdir. Sağlığında kilisenin mumlarını birer ikişer köylüye dağıtma sorumunu yüklenen mum dağıtıcısının, ölümünden sonra Büyük Kumandan sanıyla onurlandırılışı, adına meşalelimeşalesiz, alçıdan, altından, gümüşten, bronzdan, tunçtan, mermerden büyük tam boy Büyük Kumandan, küçük tam boy Büyük Kumandan, büyük yarım boy Büyük Kumandan, küçük yarım boy Büyük Kumandan kalıpları döktürülüşü, bu kalıp heykellerin köylerde kentlerde kapışılışı özgün bir anlatımla,gerekli anıştırmalar sağlanarak sergileniyor.Sonra "yepyeni bir yerleşme merkezi"nin alanına dikilen yarım boy Büyük Kumandan'ın elindeki meyvelikten bozma meşalenin, bütan gazıyla tutuşturulan aleviyle, bölge insanlarının çamaşır yıkamaktan, yumurta pişirmeye dek tüm gereksinimlerine "medar oluşunun" öyküsü, altyapısal temelden yoksun üstyapı devrimlerinin yetersizlikten de öte durumunu,"gel zaman git zaman" gülünçleşen yozlaşmasını dolaylandırarak aktarıyor. Öykünün içine büyük harflerle gömülen (s. 18-19, 34) uyarıcı metinler, anlatının hem kurgusunu, hem bildirisini bütünlüyor, anlamı yoğunlaştırıyor. Öyküde eleştirilenin; Büyük Kumandan değil, Büyük Kumandancılar olması, Türkiye'nin kırk yıldır içinde tutulduğu düşünsel-ideolojik çerçeveyi, taşlamacılığın da gücüyle, çok iyi çizmektedir.

Bu öykünün dilden dile dolaşan bir masal ya da destan havası verilmiş kurgusuna uygun düşen miş'li geçmiş fiil zama-

nı kullanımının, arada bir yerini şimdiki zamana ya da geniş zamana bırakması: "...ayine gelen bütün insanlar da çok hoşnut ayrılıyorlar*mış* kiliseden. Bu insanlardan biri kutsal eve bir gece elinde testere ve iki tahta ile gelince bütün işler bozulu*yor*. Kiliseye testereyle gelen kimse en arka sıraya otur*muş*." (s.13), ya da "Papaz efendi onlara böyle bir dağıtıma yetkisi olmadığını... bildir*miş*. Seçilen dört kişi oradan çıkıp belediye başkanının yanına *giderler*. Ona: 'Bizleri buraya yerleştirdiniz. İyi ama ışığımız ne zaman gelecek, yollarımız ne zaman yapılacak?' diye sor*arlar*. Bunun üzerine Belediye Başkanı da onlara vergilerini ödemekte tembellik gösterdiklerini... söyle*miş*." (s.14) örneklerinde gördüğümüz gibi yadırgatıyor okuyanı. Bu zaman kaymaları, Ağaoğlu dikkatinde bir yazarın gözünden kaçmış uyumsuzluklar olmasa gerek. Belli ki bilerek, isteyerek kaydırmış zamanları. Ama kanımca, bununla sağlamak istediği etki neyse, onu sağlayamamış ve öykünün rahat akışını yer yer tökezletmiş.

Birinci bölümün dikkati çeken bir öyküsü de, "*Bi Sevmekten... Bi Ölümden*". Bu da, *Yüksek Gerilim*'in, kitaba adını veren ilk öyküsünün devamı. Çiçek ailesinin bireylerinin, Hasan'ın ölümünden ve Kadir'in tutuklanmasından sonraki düşünce, duygu ve ilişkileri anlatılıyor."Yüksek Gerilim"i bütünlüyor. İkisi birlikte tek bir uzun öykü oluşturuyorlar. Sakine'nin, kendini de dışarda bırakmamacasına, dünübugünüyle, yaşamında yer tutan herşeyle hesaplaşması, sonra elde avuçta birikeni Sefer'le paylaşması, Çiçek ailesinin "biz" sözcüğünde buluşmaları, bu uzun öyküye yaşantı boyutunu ekliyor, durum ve olay boyutlarında kurulan "Yüksek Gerilim"e derinlik kazandırıyor. O kadar yalınca söyleniveren "bi sevmekten, bi ölümden mülk olmaz"ın duru bildirisiyle özetlenebilir bu derinlik. İkinci bölümde iyiden iyiye kendini duyuracak olan sevgi, sevecenlik, sıcak ilişki motifleri, Ağaoğlu'nun öykücülüğüne ilk kez bu öyküyle giriyor.

İkinci bölümde yeni bir Ağaoğlu ile karşı karşıyayız artık. "Hüzzam Mavisi", "En Kısa Öykü" diye ikinci bir ad da taşıyor. Gerçekten de çok kısa, daha uzun olamayacak kadar kısa

bir öykü. Kimi ressamın fırça vuruşları, "tuşeleri" belli olur tuvalinde. Bu tuşelerin tadıyla yazılmış "Hüzzam Mavisi" işte. Okurken, Nâzım Hikmet'in, ölümünden iki yıl önce yazmış olduğu "Otobiyografi" şiirini ansıttı bana. Kahır değil, hüzün. "Hüzzam" yani.

Bu bölümün son iki öyküsü de yine Güner'i, Güner'le Adalet'i anlatıyor. Özellikle "Sessizliğin İlk Sesi" çok güzel bir öykü. Bir kaçınılmaz ölümün döşeği, bu döşeğin başucunda çocukluğa, gençliğe — çocukluğun, gençliğin, ölü adayıyla anlam kazanan anılarına — gidiş gelişler, kusursuz bir kuruluş ve esirgenmemiş bir duygusal yüklemeyle öykülenmiş. Karpuzun büyüme sesi, nabız atışının sesi dirimin sesleri olarak; sessizliği tekdüze sesleriyle somutlaştıran bir baba evinin ve ölüme alışkın, dirimden boşaltılmış bir hastanenin sessizliğine ayak diriyorlar bu öyküde. Ölümü dirime bağlıyorlar.

"Kulak Tıkaçları" da ses motifini öne çıkaran bir öykü. Sesten kaçmanın gerçeklikten kaçmak olduğunu vurgulayan, gerçeklikten kaçmanın, yanlış olmasma yanlış, ama yine de gerçek olduğunu "Ki buna insan demişler" diyerek, "Onun bütün yiğitliği bu kadar.Kulak tıkaçlarındansevinmesizcayabilecek kadar." diyerek ayırt eden, insanı çevreleyen seslerin boğıuculuğunu, katlanılmazlığını kabul eden, ama kulak tıkaçlarının — yazıklana, hayıflana da olsa — mutlaka atılması gerektiğini aynı insancalıkla kabul ettiren bu öykünün de kitabın başarılı öykülerinden biri olduğunu düşünüyorum.

"Akşamüstü" ve "*H*" (özellikle "H") adlı öyküler ise benim bu kitaptaki favorilerim. "Akşamüstü", bir çocukla büyükbabası arasında kurulmuş, perçinlenmiş bir beraberlik zemininden o beraberliğin sevgisiyle Ali Baba'yı, çocuğun annesini ve hatta babasını ışıtan, kucaklayan bir öykü. Çocuğun diliyle, büyükbabanın diliyle, öykücünün diliyle ulaşıyor bize dek aynı ışık. Adalet Ağaoğlu'nun yine ilk kez yaptığı, öyküyü şiirselliklere götürüp getirme işi, bayağı çarpıyor insanı, hüzünlerin oralarda bir yerlere sürüklüyor. Malını mülkünü yok pahasına elden çıkarmış, kurulu düzenin sözcülüğünü

üstlenen damadıyla kötü kişi olmuş, yalnızlığım "dünyayı bir pula satmış" Ali Baba'nın yalnızlığıyla çoğaltan ve bezeyen büyükbaba, "Kimi göçe göçe konar, kimi kona kona göçer." diyor. "Atımız yok diye hiçbir yere bir nal mıhlayamayız, bir çentik atamayız sanma." Sonra öykünün sonunda: "Yarın git bak. Kapının en üstündeki taşta bir nal izi göreceksin. Onca yüksek bir taşın üstünde nal izinin işi ne, nasıl erişilir oraya, dersin. Diyebilirsin. Bilenler de derler ki, zulümcü beye başkaldıran ozan atının nal izidir bu. Ozan da olsa bir insan ozanın atı da olsa eninde sonunda bir at. Nice şahlanırsa şahlansın, bir at onca yükseğe kalkıp o koca taşa tekme sallayabilir mi? Oraya nal izi bırakabilir mi? Ozanı beğen beğenme, ozan burdan geçmiş olsun olmasın, atı da büyük kapının en üst taşma çifte sallasın sallamasın, yani de ki eskiler halt ediyorlar, yine de bir nal izi vardır orda. İzi düşüneceğiz. Biri bir yere izini bırakmak istemiş ya, bu kesin. Orda duruyor. Hana bir damga vurmuş, bir çentik atmış biri.

'Sen mi büyükbaba?'

'Yok yok. Ben nasıl atmış olabilirim? Ben şimdi burdayım ve udumu çalacağım.'

Büyükbabam udunu çalar. O zaman dediklerini anlayamamaktan korkmam. O çalar, ben yüzüne bakarım. Düşünürüm. Kesintisiz." (s. 160, 61)

Evrensel bir insanlık sorununun, "iz" sorununun öyküsü diyebiliriz "Akşamüstü" için belki. Ali Baba'nın yattığı yerde, at hanındaki gübrelerin üzerinde de bir iz kalır. Çocuk nalın izine bakarken ona da bakacak. Küçük kız yarın evlenince ne bilecek kocası, büyükbabanın dün evler bağlar sahibi olduğunu? Ne kalacak büyükbabadan?

"Bir ut sesi nedir" diye sorulursa bana, büyükbabamla sedirin üstünde, bir kanadı kırık kuşu olan tepsinin başında birlikte oturduğumuz akşamüstleridir öğretmenim derim.

"Ut sesi bir akşamüstü müdür büyükbaba?" (s. 157) Evet, "Ut sesi bir akşamüstü müdür? Bir akşamüstünün izi midir yoksa?" (s. 161). Öykü böyle sonlanıyor.

"H"yı sona bıraktım. Yirminci yüzyıl, uygarlık, teknoloji,

konfor, kolaylık ve "Apollo 11'in serüveni", "İnsanlığın paylaştığı tarihi bir olay", "Coşkular çoğul. Bekleyişler çoğul. Boşluğa fırlamalar, bir yere ayak basmalar, ordan ses vermeler çoğul." İnsanın yalnız, insanın kendini bir modülün içinde hissettiği bir çağ, bir dünya; lacivert, derin maviyle gri mavisi, serin ayışığı mavilikleri, uzay mavisi, metil mavisi, floresan mavisi, erguvan bir aydınlık, gümüşsü yeşillik, mavimsi yeşillik, madensel mavi, donuk ama okşayıcı mavilik, mavi inci beyazlığı, buzul rengi, kromaj grisi, camgöbeği yeşil, mavi çam yeşili, zeytin yaprağı yeşili, ispirto alevinin kıyısındaki pembemsi mavilik, uçuk eflatundan kara mora, inci mavisi, süt beyaz, çini mavisi gibi renklerle renklendiriliyor bu öyküde. Sonra kenetlenen kapsüller, modüller dünyasında bir türlü kenetlenemeyen insanlar... Dostları değil tanıdıkları olan D, dünyanın bir ucundan, bir ömür boyu ele bir kez ya geçecek ya geçmeyecek olan bir telefon seslenişine, "hayrola" demesi olasılığından korkulan C ve yerinde olmayan A, "insanlar kendilerine yetmeyi ne zaman öğrenecekler" diyebilmenin B'si ve hepimizin başka A,B,C,'ler, başka J,K,L'ler, başka V,Y,Z'lerle yaşadığımız bir alfabetik ilişkiler ağı. Herkesin ola ola bir H'sı olduğuna parmak basarak acıtan, "evrensellikse, işte bu" dedirten, insanın kimsesizleşmesini, kimseleri olmanınsa, bilgisayarları, ay modüllerini, çağdaş uygarlığın her barbarlığını göz kırpmaksızm harcatabilecek, hiçbir şeye değişilmeyecek bir servet olduğunu gören, gösteren bir öykü "H." Bir tellal! Ağaoğlu'nun sessizliğin sesini yükselten ilk sesini duyduk duymadık dememeli.

ŞİİR VE SİNEK

Adalet Ağaoğlu

Oh, dedi Şükriye hanım, ohh, kızım geliyor. Oh Allahım, hiç aklımda yoktu, taa yaz ortasını bulur artık, başka gelemez diyordum, oh ne iyi oldu, bayram seyranlar da bitti artık peş peşe, taş çatlasa mektebi koyup gelemez diyordum, geliyor işte, hey güzel Allahım, ne diye kapatıyorlar mektepleri böyle durup dururken, oh iyi oldu, çok şükür oh, kızım geliyor.

"Kızım geliyor İsmayilefendi, duydun mu, geliyormuş işte. Bak böyle yazıyor,oku da bak,nah işte mektubu,oğlun da okuyuverdi zaten, inanmazsan ona sor, yahut sen sormayı falan boşver de İsmayilefendi, koşuver ne olursun, çabucak koş git, bir kilo köftelik kıyma yaptır bana, al işte para, yeter mi, yeter yeter, sen köftelik de de, ben bir ekşilisini yapayım kızıma güzelcene, pek sever, aman maydanoz, maydanozu unutma İsmayilefendi, bir de dereotu İsmayilefendi kuzum, ha unutma dereotu, kendi kendime olunca, cinbaşıma, işte görüyor musun, hiçbir şeyler almaz oldum, aldırmaz da oldum, ye ye, yalnızlık; ne yiyeceksin, geçende makarnayı da size veriverdim zaten, bitiremedim, böyle tamtakır kurubakır bir ev oldu benim ev işte, sen bir kilo da şöyle en kırmızısından domates al bana, haa bir kilo da patlıcan kuzum İsmayilefendi, söyle o meymenetsiz zerzevatçıya, Şükriye Hanım kızına

imambayıldı yapacakmış deyiver de toparlansın kazıkçı pis, yine çekirdekli acı patlıcanları sokuşturmasın benim gibi birine, deyip kış turfanıdır, sokaktan toplamıyoruz parayı, bol keseden yaşamıyoruz, bir emekli maaşı bizimkinden, kime yetsin, kızıma mı, bana mı, ha, ah Güler'im ah, kimbilir ne özlemiştir benim yemeciklerimi, ah okumak. Okumak. İyi. Güzel. Güzel de, koş git İsmayilefendi, hadi gecikmeyelim, yesin. İşte canım okusun kızım, amaan, dilim şeydiyor, koş..."

Okumak. İyi. Güzel. Her an yüreğim ağzımda lakin. Hiçbir dakka şöyle rahatça gözlerimi yumamaz oldum, uykular zehir zıkkım, koş İsmayil olasıca, ne ağır yürür bu adam da, sallana sallana şuna bak. Saat kaç oldu kimbilir ayol, ne kaldı şurda akşama, gebertme işte geberesice. Hay kızım, şu mektubu daha bir önden atsaydın olmaz mıydı, yollarda mı gecikti nedir, postalar da bir alem zaten hesabetsene, tam geleceği gün öğreniyorum geleceğini, ondan sonra hadi bakalım iki ayağın bir pabuca, yağ yok, un yok, et yok, seğirt dur artık, yetişebilirsen yetiş, zaten otur otur, ağırlaştım, yalnızlıktan iş güç tutmaz oldum, ha deyince toparlanıp kalkamıyorum ki... Bir güzel sofra kurayım yavrucuğuma, evine geldiğini anlasın bari çocuğum. Oh çok şükür, sağsalim ya, aman ne yapayım, neyi ne kadar yetiştirirsem o kadar artık, sağ salim gelsin de, girsin şu kapıdan içeri hele, off bacaklarım, kemik kemik, iki saat çözülüp açılmaz artık, hadi Şükriye, hadi gayret, kımılda, hiç aklında var mıydı, kızın geliyor işte...

Anaların, diyor Şükriye hanımın kızı Güler, anaların yüreği hep ağzında. Hep böyle oldular. Uykularında-uyanıklıklarında ölülerimizi görür oldular bütün bütün. Analara, analara, en çok onlara yazılmalı şiirler çocuklar, en çok onları anlatmalı. Hep anlatmalıyız. Okul kapılarına varamayan, hiç değil her akşamüstü, oh çok şükür sağ salim geldi bu gün de, diyemeyen, her günün her akşamını bile bekleyemeyen, yarına dayanmak için her günün her akşamüstü olsun sevinemeyen, hep uzaktan, aylar ucundan kıvranıp duran anala-

rı, onları anlatmalıyız. Şiirleri onlar üstüne, onlar için yazmalıyız çocuklar. Anaları çocuklar, insanları çocuklar, tutarsa şiirimiz ayakta tutar. En yakınımızdan başlamalı, onlara, onlar için en güzel şiirleri yazmalıyız.

Güler,bir akşamüstü anaevine vardığı zaman da,son yazdığı şiirinin en güzel şiiri olduğunu düşünüyor: Arkadaşlarım da onayladılar zaten, en katı kafalımız Zehra bile, ben şiirimi okuyunca yurtta, benim şiirimi dinledi dinledi de, kirpikleri çipiledi, gözüne inen yaş perdesini gizledi. Sesi bulandı da, "Sağ ol Güler"i bile çatallı çıktı, anlamaz mıyım? Anaları, anaları, şiirlerimizde onları da anlatıp, onlara da okumalıyız şiirlerimizi. Her şeyin içinde kendilerini de düşündüğümüzü bilsinler, başkaları da bilsin bunu, güzel olsun ama şiirlerimiz, en güzeli olsun; en çok buna çabaladım. Bir kutu çikolata, bir şişe kolonya, ya da üç metre kumaş. Yok. Ama benim bir şiirim var. Güzel olmasına özenilmiş bir şiirim. Evi onunla donatacağım. Annemi...

Şimdi, daracık bir mutfakta annesinin kan-ter içinde ekşili köfteyi terbiyeleyişine, tez elden soğusun diye imambayıldıyı bir tepsi suyun içine oturtuşuna bakıyor, onun açıklamalarını — savunularını — dinliyor Güler: "Tabi kızım, tabi, geciktim, buzdolabına da sıcak sıcak konulmaz ki, daha doğru dürüst kullanamadan bozuluverir, paltonu bile yaptıramadan, biz, buna sıvanmıştık, yazık değil mi?"

Salatanın maydanozunu, dereotunu ince ince kıyıyor Şükriye Hanım, hiç olmadık bir sabırla, özene bezene, sızıldanarak bir yandan: Ah bak, sen gelmeden her bir şeyleri hazır edeyim dedim, yetişemedim, kaplumbağa gidişli İsmayilefendi'yle ne olacak zaten, olacağı bu. Elim mi ağırlaştı benim de, yapmaya yapmaya unuttum mu yapmasını? "Güler kızım, şu zeytinyağı şişesini uzat hele." Yoksa belki heyecandandır, elim ayağıma dolanıyor, ay bak şişeyi kaydırıyordum nerdeyse, ilahi Şükriye karısı e mi, senden ne ot olur, ne ocak, derlen-

sene, işte kızın tam bir hafta seninle, tam bir hafta dizinin dibinde. "Bir hafta demiştin, değil mi Güler, mektebi kapamalarıyla?" Acaba bir kilo daha patlıcan alsak mı? Camları silsek mi?

Güler patlıcandan, camlardan habersiz, annesinin beş günü bir hafta yapıvermesine sevecenlikle gülümsüyor: Arayı şiirle kapatırım. Şiir unutturur ona bir hafta değil, beş günkalacağını, şiir onu sevindirir.

"Anne, bu kadar inceleme canım, hadi oldu, yeter, oturalım şöyle baş başa sana ben..."

"Ah" diyor Şükriye hanım büyük bir çığlıkla, "Ah, acıktın tabi! Güler, kızım, işte yine iğne iplik, avurtları iyice çökmüş yurtlarda öyle, hısım akraba evlerinde kim bakacak ona tabi, kimse bakmaz, kim kımıldayacak onun için, kendi de bakmaz kendine zaten, nasıl baksın, yollayabildiğim para belli, benim durumum belli, o koca şehirde nasıl olur insan, nasıl doyunur? "Al, atıver ağzına sıcacık bir börek hadi, şimdi otururuz, sofraya ekmek koyduk mu biz?"

"Geldiğimden beri koşturuyorsun anne, ekmeği koydum" diyor Güler: Sesim hırçın çıktı. Acıktığıma veriyor, mideme. Daha kapıdan girince ilk işim şiirimi okumak olsun anneme, şiirini onun, demiştim. Hadi kahve, diye tutturdu, mutfağa seğirtti. Hadi limonata, diye tutturdu, mutfağa seğirtti, akan musluğu anlattı. Elimden gelmiyor, tamirciler ateş pahası, ya bir de buzdolabı bozulursa ne yaparım diyor. On dakika henüz bozulmamış bir buzdolabı için hayıflanıp durdu: "Ya ölürsem ne olursun?" diyor. Kimin öleceği önden sırayla belli mi, artık sırası sekisi mi kaldı işin? Her şey durulsun, dinsin; şiiri okuyayım ona, diyorum. Artık böyle olunca, dursun. Yemekten sonra. O zaman okurum.

"Otur anne, şimdi sana bir şiir okuyacağım."

Öyle ya, artık tamam. Artık tam sırası. Evi dip köşe temizledik. Annemin başedemediği camları, kapıları sildim. Sürünüp giremediği yatak altlarının tozunu. Musluklar ovuldu. Yeniden yemekler pişti. Çürük sebzeler ayıklandı. Yerlerine

yenilerini taşıdık. Üçüncü gün banyo sobası yakıldı. Kendimiz de temizlendik. Akşamın altısı oldu. Çayını demledim. Geciktik. Eline yününü aldı. Şimdi içi enikonu rahat artık. Evin her yanı yeni ovulmuş pirinç kaplar gibi pırıl pırıl. Su kapları dolu. Gaz tüpleri dolu. Artık kafasının takılıp kalacağı tek nokta yok. Ben de dişimi sıktım, iyi sıktım. Sabırla bu saati bekledim, üç gün önce kapıdan girince ben, gözü şöyle bir elime kaymadı mı, yarım kilocuk kaymaklı lokum getirdi mi acaba diye? Ona elim boş, büsbütün armağansız gelmediğimi anlayacak şimdi. Gerçekte ben belki günlerce hep bu an'a hazırlandım. Şu anın annemi için çalıştım. Şiirini geceler boyu ince bir nakış işler gibi, ona güzel bir hırka örer gibi işleyip ördüm, maydanozu, dereotunu pul pul kıyar gibi. Ben için için hep dedim ki, analara, analara, şiirler en çok onların uykusuz, tedirgin gecelerine, doğranmış yüreciklerine. Zaman benim yalnız annemi, yapayalnız yüklenilmiş tedirginliklerinden çıkarmama izin vermiyor olur mu? Onlara, onlara... Durma ovulmuş, parlatılmış eski bakır taslarına bir demet çiçek koymalıyız.

O zamandı. Üçüncü günüm. Şiirini, —şiirimi — çantamdan çıkardım. Tam başlıyordu: Otur anne, şimdi sana bir şiir okuyacağım. İçerde ve içimde şiirimi yeniden gözden geçiriyordum. İyi ki ilk gece ya da dün sabah, gaz tüpünü değiştirmeye koştururken o beni, aceleye getirmemişim, — musluğu İngiliz anahtarıyla gevşettim, kenevir sarıp sıkıştırdım, su sızması durdu — iyi ki o su cız cız akarken okumamışım, iyi ki bu zamanı beklemişim, diyordum. Öyle. Güzel bir şiir bu. Musluğa keneviri sararkenden biliyorum, güzel. İnsanların tarih boyu tek taşını, tek özverisini atlamamış, onların dolanık günlerine ufacık ufacık tığlarıyla karşı koyuşlarını atlamamış bir şiir. Güzel örülmüş, dört kıyısına da iğne oyalarından bir sıra biber çiçeği dikilmiş. Artık zamanı. Okuyacağım onu. İşte annem, oturmuş, yünü elinde, dingin. Benim de elim cebimde, kendi üstüne katlanmış bir kâğıtta; yanına gidiyorum. Açacağım, kendi üstüne katlanmış.....

.....

"Acaba dolaptaki imambayıldıyı da versek mi İsmayilefendi'ye?"

Durduğum yerde durup kaldım. Elim cebimdeki, kendi üstüne katlanmış kâğıtta, kâğıttan birkaç milim uzaklaşmış olarak. Şiir benden kaçıyor sanki. Hemen kavradım kâğıdı, cebimden çıkarıverdim. İşte şiir elimde. Görür görmez imambayıldıyı unutur sanıyorum.

"O kalan yemeklerle birlikte imambayıldıyı da verelim. Yemedim. Bari onlar yesinler. Üç gündür dolapta durup duruyor. Boşuna yer işgal ediyor."

Kalan yemekler, İsmayilefendiler, dolapta yer tutan imambayıldı, zihnini kurcalayıp duracak. Şiirini iyice bir dinleyemeyecek. Şiir şiirsiz kalacak. En iyisi bunu da bitirmeli.

"Çok istiyorsan götürüp vereyim. İsmail efendi kapının önünde oturup duruyor."

"İyi olurdu ya, yorulacaksın. Çağır gelsin, yorulma."

Yoruldum, doğru. Ama kendi de bitti. Boyna didindik. Şiir? Henüz yok. Çay demleniyor. Annemin bir tepsiye dizdiği yemeklerle imambayıldıyı aşağı indirdim. İsmail efendiye verip döndüm. Yukarı, annemin yanına çıkıyorum. Şiirinden soğumuş gibiyim. Şiirimden. Yok. Cayına. Şiiri duyunca anlar, sevinir. Hele kendisi için yazılmış olduğunu öğrenince.

"Çay koyayım mı?"

"Koy ya. Oturup içelim. Bir oh diyelim."

Üç gündür yanındayım, hep bu anı bekledim.

Böyle dedim ya, sanırım duymadı.

"Çay güzel demlenmiş" dedi, çay bardağını ona uzatırken ben. "Kendine koymadın mı?"

"Koydum. Getiriyorum."

Çayımı alıp karşısına oturdum. Az önce, imambayıldı nedeniyle yeniden cebime, — içeri — tıkıştırdığım şiirim var ya, şiiri, şiir yani, orda bumburuşuk duruyor. Çıkarıp hışırtıyla düzleyeceğim. Artık okuyacağım. Pencereden üstümüze güzel bir akşam alacası süzülüyor. Şiirin duvarını, desteğini kurmaya hazır.

"Kuru kuru içme Güler, biraz bir şey ye kızım, bak orda pandispanya var" diyor. İspanya üşüşüyor aklıma. Kartpostallar, turizm acentalarının duvarları. İspanya. Annemin elinde plastik bir sinek öldüreceği, şıp diye sedirin kıyısına vuruyor o zaman.

"Nerden çıktı bu? Onca da dikkat ediyorum. Eve sinek sokmamaya çalışıyorum, bu saatte bile çekilip gitmiyorlar baksana."

Ah, İspanya! Gitmeli. Batması uzun süren güneşler. — İnsanları böyle uzun süre yalnız bırakmamalı. Sanki bile isteye kaçıyoruz onlardan, sonra da avuçlarımızda şiirlerle geliyoruz, titizliği ondan arttı, öyle olmasaydı, sana bir şiir okuyacağım anne, dediğim sıra alt kata verilecek imambayıldıdan söz etmez, tek bir karasinek peşine düşmezdi. — Belki ne dediğimi anlamadı annem. Gözlerini de, plastik sinek öldüreceğini de tümüyle karasinek peşine takması ondandır.

"Uzat bakayım ayaklarını şöyle. Bir de sigara yak. Sana anne, tamam mı, senin için yaptığım bir şiiri okuyacağım şimdi."

Öyle ya, bu da var: Okuyacağım şiirin herhangi bir kimsenin, herhangi bir kimseye herhangi bir şiiri olduğunu sanmasın. Bizim şiirimiz bu.

Yüzünde uçuk bir pembelik. Batan gün, akşamın külrengine erguvan tozlarını serpiyor.

"Benim için öyle mi?"

Sevindi. Pembelik. Ellerim çok kıpırtılı. Şimdi ona sunuyorum işte, lüks lambasının gömleğini dağıtmadan, toz etmeden, işte başlıyorum.

"Bu masa oraya yakışmadı. Yarın duvarın dibine çekelim mi? Oda daha genişler hem."

Doğru. Oda çok dar. İspanya'yı geriletip pandispanyadan alıyorum bir lokma. İçimi bastırsın. Şurama saplanan bir kurşun parçasını, şu lanet kılçığı içerlerime itsin.

"Şimdi çekeyim istersen?"

"Yok, yok. Sen yemeğin altını söndür de, onu yarın çeke-

riz. Ocağı söndür, yahninin altı tutmasın, canım et, ağız tadıyla ye bari..."

Ocağı söndürdüm. Çayı bitmiş. Yenisini koymak istedim.

"Şiir okuyacaktın ya, çayın acelesi yok" diyor.

Şiir yere düşmüş, biber çiçeklerinin birazı solmuş, artık çok kötü olacak okumam, biliyorum. Yine de en büyük özlemim, dileğim kaç yerinden dilim dilim bölünmemiş, gün batmamış, odada yalnız daha koyu bir külrengilik kalmamış gibi — İspanya'mı anlamasın — geri oturuyorum karşısına. Şiiri yerden kucağıma taşıyorum, biraz sırtım ağrıyor, ya da bir yerim, ama başlıyorum. Annemin elinde plastik sinek öldüreceği. Gözü bir yastığın üstünde. Bekliyorum. Sinek öldüreceğini yastıktaki sineğe nişan almıştı çünkü: Kızıma konma.

Bekliyorum. Plastik şeyi pat diye vurdu sonra yastığa.

"Hay Allah!" dedi.

Yine kaçırdı sineği.

Sonra işte, bir süre bekledik. Yaaa çocuklar, uzun süre bekledik.

Ah, diyor Şükriye hanım, ah İsmayilefendi, apar topar kalkıp gitti, bir hafta dedi, üç günde gitti, mektebi açılıverdi, ne var açılıvermeseydi, artık İsmayilefendi, yeniden bekle de bekle, şurda yatarken üç gün geceleri bir uyanıyordum, şuramda bir rahatlık duyuyordum, hayırdır inşallah ne oldu, birden bakıyordum İsmayilefendi, tabi ya, kızım yanımda, şimdi yine say dakkaları, say, sabah olmaz, gördün ya çöpe dönmüş, biraz toparlasın dedim, yedirdim içirdim çok şükür, lakin şu karasineklere de bir çare bulmalıyız İsmayilefendi, rahatsızlık veriyorlar, getirdiğin domateslerin ise yarısı çürük çıktı inan, söyle o pis zerzevatçıya, burnumuzun dibinde karasineklerini çekiyoruz bir de, olmaz böyle İsmayilefendi, olmaz! Ah sahi! Bak, tüh! Bir şey mi unuttuk biz?

İçim öyle diyor.

(Hadi Gidelim)

HULKİ AKTUNÇ
(1949)

Son dönem Türk öykücülüğünün en genç ve yeni adlarından biri Hulki Aktunç. İlk kitabı *Gidenler Dönmeyenler* 1976'da yayımlandı, 1977'de Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü aldı. Bu dikkat çekici çıkışı, 1977'nin son aylarında yayımlanan *Kurtarılmış Haziran* izledi.

Gidenler Dönmeyenler beş bölüme ayrılmış. *Göz Bağı* Bölümünde bir, *Şehir içi-Kasaba* bölümünde iki, *Eski Şeyler* bölümünde üç, *Gidenler Dönmeyenler* bölümünde (dört olması beklenebilecekken) yine üç, *Kızılca Dünya Beşlisi* bölümünde de beş olmak üzere on dört öykünün yer aldığı bir kitap bu.

Aktunç'un gerek *Gidenler Dönmeyenler*'deki, gerek *Kurtarılmış Haziran*'daki öyküleri, onun öykücülüğümüzü özümleyerek izleyen bir yazar olduğunu sezdiriyor. Öykünün yapısal sorunlarına ilgisiz kalmayışı ve özde-biçimde yeni bir bireşime yönelme gereğini duyuşu bu bilinçli özümleme çabasıyla açıklanabilir. Bunun yanı sıra yer yer, kesinlikle öykünme anlamı taşımayan ama Türk öykücülüğünü yakından tanıyan okuru birtakım anımsamalara yönelten kimi etkilerden söz edilebilir Aktunç'un öykülerinde. Bu etkiler, yakınlıklar, rasgele değildir. Her iki kitapta da, birbirleriyle ilgilerinden oldukça zor söz edilebilecek öyle öykücülerimizden izler var ki, ister istemez Hulki Aktunç'un öyküde amaçladığı yeni bireşi-

me bu açıdan da eğilmeyi düşündürüyor bana. Etkilerinin dolaylılığı derece derece olmak üzere özellikle üç öykücünün Hulki Aktunç'u yakından ilgilendirdiği ve etkilediği kanısındayım Adalet Ağaoğlu, Bilge Karasu ve Leylâ Erbil. Kuşkusuz, okuduğumuz öyküler bunlardan ne birinin ne öbürünün öykü tavrını tam olarak yansıtmakta. Sözünü ettiğim etkiler, Aktunç'un metinlerinin birkaç katman derinliğinde yer alıyor ve Ağaoğlu'nun Karasu'ya, Karasu'nun Erbil'e benzemezliği o katmana inildiktebir sorun olmaktan çıkıyor. Dünya görüşü, sorunlara eğilişi bakımından birlikteliği Aktunç'u, öyküleneceklerı seçmekte Ağaoğlu ile bir konu yakınlığına götürürken, yazar olarak benimsediği temel tavır, metinlerini kurmakta Karasu'nun yaklaşımından esinlenmeye yöneltmiş olsa gerek. Ancak Karasu'nun öykülerindeki izlekler Aktunç'a yabancı geldiğinden olacak, bu yaklaşım yer yer Erbil'in söyleyişini anımsatır biçimde dışavurum kazanıyor. Böylece Aktunç'un yazarlık oluşumunun (formasyon) diyalektiğine eğilinip,bir iskelet çıkartılmak istendiğinde; yakın dönem Türk yazınının bu üç özgün adı, bir noktada buluşup yeniden ayrılıyorlar. Bu izlenimlerimi biraz sonra örneklendirmek üzere, ilkin *Gidenler Dönmeyenler*'in ana özelliklerinden söz etmek istiyorum. Kesik-kopuk bir söyleyiş egemen bu kitaba. Kimi öyküye uygun düşen, ama kimisinde yadırgatan; okuru, öyküyü bütünlüğü içinde kavramaktan alıkoyan bir kesik-kopukluk bu. Bir iç-konuşma ya da bir tür bilinçlilik akışı tekniği kullanılmış olmasına bağlayabileceğim bu kesik-kesiklik, kopuntululuk, örneğin; "Evli Evinde", "Küçük Yardakçının Olağan Hikâyesi", "Hep Onu An" gibi öykülerde başarıyla, ustalıkla el ele veriyor da, "Araba" öyküsünde, öyküye sinmiyor, ısınmıyor bir türlü.

Kaynak işçisi, ayakkabı boyacısı, ebe, yanaşma, küçük faizci, jandarma eri gibi düzene karşı koyma gücünden yoksun, yoksul, "muğber" ve sıradan kişilerle karşılaşıyoruz *Gidenler Dönmeyenler*'de. "Patron" öyküsünde köşke yanaşma duran Nadire ile Zamir Efendinin "Gidenler Dönmeyenler" adlı öyküde yeniden karşımıza çıkışı; önceki öyküde zıbınına

çaput bulunamayan bir bebeyken, ikinci öyküde Almanya'dan ölüm haberi gelen vasıflı işçi Kenan'ın öykülerde "gıyap kişisi" olarak yaşatılışı dikkate değer bir başarı çizgisinde. Kişiler genellikle "tip" durumunda olmalarına karşın, yapaylıklarından, yaşamasızlıklarından söz edilemeyecek kadar yetkin boyutlarla verilmiş. "Küçük Yardakçının Olağan Hikâyesi," "Karabük'ün Dumanları" 'Yazılamamış Bir Günlük" öyküleri arasında da yukarıda sözünü ettiğim öykülerdekine benzer bir ulanma, bir kanal var. Son üç öyküyü ("Yanar Döner", "Vakt'erişince," "Yıl Yıldan Uzun") birbirine bağlayan çizgi ise, uzanıp *Kurtarılmış Haziran*'a varacaktır.

Gidenler Dönmeyenler'de; konu ve tip seçmekte genellikle Adalet Ağaoğlu çizgisinde gördüğüm Aktunç, "Patron", "Hep Onu An," "Evli Evinde", "Araba" gibi öykülerinde Bilge Karasu'nun özellikle son yıllarda izlediği metin kurma yaklaşımını hatıra getiren bir biçim denemesi içindedir. Yine bu ilk kitabında, soluksuzca art arda sıralanan sözcüklerle, bir tür sayıklama izlenimi vererek, amaçlanan etkiyi gerçekleştiren ve öyküsel bütünlüğe ulaşan "Yazılmamış Bir Günlük" öyküsü ise, Hulki Aktunç'da neyin bana Leylâ Erbil'i anımsattığını örneklendirebilir.

Bu yakınlıkların, benzeşmelerin sözünü edişim; öykücülüğümüzde "akım" denebilecek bir kümeleşmeye rastlanmamasına karşın, kimi öykücülerimiz arasında kendi özgünlüklerinden bir şey eksiltmeksizin kurulabilecek bağlantılara iyi bir örnek oluşturmalarındandır.

Kurtarılmış Haziran'da da önceki kitabındaki çizgiyi sürdürüyor Aktunç. Ne var ki öykülerin 15-16 Haziran işçi hareketleri çevresinde ortaklaşan "sorunsal"ı, bu kitabın kurtarılmasını biraz zorlamış gibi geldi bana. Öykülerdeki bildiri, kimi beklentiler doğuruyor, ama bu beklentileri doyuramıyor. Kitapta yer alan ve sonuncusu yedi "askı"dan oluşan dokuz öykünün ilki, "Beyoğlu'nun Kirli Tarihi", üstesinden başarıyla gelinmiş, oldukça zor bir öykü. Biçimden, içeriği aktarmakta; on bir ayrı dilden "Buraya Gelebilecekler mi?" diye

soranların ürküntüsünü ve Beyoğlu'nun "kirliliğini" iletmekte gereği gibi yararlanabilmiş yazar.

Sonraki öykülerde ise, biçim kaygısının öne çıkarak özü zayıflattığını görüyoruz. Yazında biçim ile özün birbirinden ayırt edilebilmesi, bir anlamda yazılanın "halledilememiş" olması demektir. Aktunç'un sözünü ettiğim öykülerinin başına gelen de bu. Bunun doğal bir gerektirmesi olarak da; onca özenilen, üzerinde titizlenilen biçim, çoğu yerde salt biçim olarak kalma bahtsızlığına uğruyor. Öykücü, işçi olaylarına çok dışarıdan bakabilmiş, okuru daha da dışarıda bırakmıştır. Öyküsünü özümleyemediği, kendine bile yaşatamadığı bu zor konuyu kendi öykü anlayışıyla nasıl bağdaştırdığı, niye böylesi zorlama bir girişimde bulunduğu düşündürdü beni.

Bütün bunlara karşın, Hulki Aktunç'un yazarlık bilincini seziyoruz yine de *Kurtarılmış Haziran*'da. Ama gariptir ki bu bilinç kendini, öykülerin başarısında değil de, zorlanmışlığında sezdirmektedir. Dil bile yer yer pürüzlenmiş, çapaklanmıştır bu kitapta.

Hulki Aktunç'un art arda yayınlanan iki kitabının bende bıraktığı izlenimi en iyi şöyle anlatabilirim sanıyorum: Sanki *Kurtarılmış Haziran* taşıdığı acemiliklere, tökezlenmelerine karşın, yetenekli bir yazarı haber veren, sonraki ürünlerine umut bağlanabileceğini düşündüren bir ilk kitaptır da, *Gidenler Dönmeyenler* bu umutları boşa çıkarmayan ikinci kitaptır. Bütün bunları söylemekten amacım, uğradığım hayal kırıklığını yansıtmak değildi. Hulki Aktunç'un ikinci kitabı birincisini aratıyor ama, üçüncüsünü de bekletiyor çünkü.

HAYGUHİ HAZİRANDA YAŞADI HAZİRANDA ÖLDÜ

Hulki Aktunç

Sinekler gittikçe çoğalıyordu. Köşelerden, pencere aralıklarından, tavanın küçük deliklerinden, kapının altından sürü sürü doluyorlardı içeriye. Kara bir buluta dönüşecekti neredeyse. Öte beri hızla pisleniyor, sarsak bir ışık yayan ampul onlarla örtülüyordu. Toros, ışık noktacıkları gibi görüyordu sinekleri. Birbirine değen, birbirini izleyen, kovalayan, en biçimsiz durumda binişip çiftleşen ışıklardı.

Toros'un elleri kururdu.

Karnının üzerinde buluşan, parmakları değil takır takır kemiklerdi sanki. Ve artık terlemiyordu bile. Yarı aralık gözlerinin ucuyla pencereden yana bakıyor bakıyor, sonra dalıyordu.

Sağ yanına dönmek istedi. Başaramadı, derin acılarla sarsıldı, Hayguhi uzanıp omuzlarını tutacak oldu. Yardım edecekti dönmesi için. Toros'a kötü geldi bu. İlktir Hayguhi'ye kızdı. Dizlerindeki kitap yere düşmüştü Hayguhi'nin. Davrandı. Günlerdir o gözlerin ilk kez belerdiğini, öfkeyle kamaştığını anlayacaktı yoksa.

Kitap uzun uzun düşmüştü. Altında birkaç sinek kaldı. Hayguhi'nin dudaklarına bir gülümseme kondu ve hemen yitti. Toros'un acısı onu her şeyden engelliyordu artık. Ne gevşeyebiliyor, ne ağlamaklı, ne gülmekli.

Eğilip aldı. Toros yeniden uykuya dalmıştı. Ve ter gelmişi. Hayguhi'nin elindeki kitap, dünyanın bütün kör yazıları kadar ağırdı. Ölü ağırlığı. Kitap, Hayguhi ile Toros arasında kimi bir kara çalı, kimi bir arabulucuydu. İçindekiler bunakçaydı, ama durup dururken bambaşka şeylere, her şeye dönüşebilirdi.

Kutsal Kitap'tan alınmışa benzeyen birkaç söz, Hayguhi'nin o korkunç özenli yazısıyla bir köşebent gibi yerleşmişti sözgelimi ilk sayfalara: "Kadına bağlı mısın? Ayrılmayı arama. Kadından ayrıldın mı? Kadını arama." Kitabın en aptal ya da en karmaşık görünen bir sayfasını okumadan önce, Hayguhi bunları yineler.

Toros, güçsüz bir hırıltıyla titrerdi. Ter dönerdi.

Çizdiği yeri belki kırktır okuduğunu sandı Hayguhi. Dönüyor dolaşıyor atlıkarınca ve harfler bir bayram yerinde, aşağıdakilerin küçülüp büyümesi gibi deviniyor. Eğri, solmaya yüz tutmuş tükenmez çizikleri. Toros'un sert ve sevgili yüzü...

Bir kez daha okudu: "İnsanlar kendi hassalarıyla merbutturlar. Ancak ve ancak, bu hassaların işaret ettiğini idrak edebilirler. Yalnız zahir olanları, phainomenonları bilebilirler. İnsanlar bunların zıddını, yani zahir olanların arkasındaki bizatihi şeyleri, noumenonları bilemezler. İmdi, insan..."

— Anlayamıyorum! demişti.

— Anlama daha iyi, yerin dibine batsın pezevenkler! diye karşılamıştı Toros. Saçlarım okşamıştı, boynunu tutmuştu kocaman avcuyla ve kendine çekmişti. Adada bir yerde. Otların üstüne düşen kitabı ayağının ucuyla itelemişti.

Toros şimdi uyurdu uyurdu.

Toros yaralandığında ilk düşündüğü şu olmuştu Hayguhi'nin... Sınavlara giremeyecek! Tir tir titremişti kanı görünce.

"Bir kayıkla adaya yaklaşmak korkunçtur Hayguhi. Varamam sanırsın. Oysa ada sana doğru büyür. Yükselir, yükselir. Deniz kabarır. Yarlardaki boşluğu yiyen, ağırlıksız gibi uçan martılar doğar. Birlikte savrulurlar. Sen öyle küçük-

sündür kı. Sularla birlikte kapılır gidersin. Sarıya dönmeye başlamış katırtırnakları gibi, derinlerde, gözlerinde ellerinde gövdenin her yerinde garip bir tozcuk fırtınası var Hayguhi. Kendini öpebilsen anlardın."

— Toros, sen mi söylüyorsun bunları? dedi Hayguhi.

Toros onu tuttu. Ağırdı Toros. Hayguhi'nin sırtı acımıştı yerden.

Demek yalnızca sınavlara giremeyecekti. Şimdi utanmaya başlamıştı Hayguhi. Yine de kitabı elden bırakamıyordu. Sığınmış mıydı neydi ona? Bakıyordu görmese de. Eline yapışmıştı. Yalnızca bakıyordu. Gördüğü, Toros'tu. Düşüşü. Kafadan silinmeye çalışan ölüm karartısıydı. Tüyleri diken yaşamak, bunu öğrenmeye çalışmak zordu.

Toros, sekiz gündür ayağa kalkamıyordu. Hayguhi ise, sekiz gün önce babasının evinden ayrılmıştı. Bir tören gibiydi çıkışı. Kaçmayı bile becerememişti. Bütün akraba toplanmış, onu caydırmak için her silahı kullanmıştı. Oturdukları apartman, böyle olayları hiç sezdirmeden gözleyen, dinleyen, hiç bilmemiş gibi yapan ve bundan haz duyan insanlarla doluydu. Babası benzeri insanlar... Geldiği yerdeyse, herkes kapıları pencereleri açtı, bu kızın Toros'un bekâr odasına ne diye girdiğini, pansiyoncunun bakalım ne yapacağını birbirine sordu. İlk kez böyle şeylere aldırmıyordu Hayguhi. Üstelik, sabahları pencere selamlaşmalarına, gülümsemelere bile başlamıştı.

Toros'tan gizli, falcı Matmazel Süzan'a gitmişti ilkyaz başında. Neval ile birlikte gitti. Neval yitik bir kızdı. Yanında gölge gibi dolaşıyordu. Matmazel Süzan'ın karşısında da öyle oturdu. Onu yargılarmış gibi, bakışlarını üstüne dikti. (Yoksa böyle durumlarda fal bozulur muydu?) Hayguhi, Matmazel Süzan'ın ustaca süzmelerini, ölçülü devinimlerini yalvarır gözlerle izledi. Rahatladı.

Toros inlerdi.

Sessizlik ürperti verici bir tınıya ulaşana dek sustu Matmazel Süzan. Sonra iskambil hışırtıları başladı. Diziler renkler, yürekler, sinekler birbirine karıştı. Papazlar soğuk ve bas-

kıcı havalarına büründüler, ikisinin elinde garip birer tokmak, lire benzer bir çalgı vardı. Birinin kolları yeninde saklıydı. Meç tutan papaz, ilkokul müsameresinde "Güzel Köylü Kızı ile Çoban Ali"yi birlikte oynadıkları Cemal'e benziyordu. Hidrofil pamuk sakallı.

Kızlar, felaketlerin karşısında hüzünlü bir umursamazlıktı. Üçü birer çiçek tutuyor, birinin eli belinde. Valelerse aşk için yanıp tutuşmadalar. Üçü silahsız, biri kalkana benzer bir şey tutuyor. Hem de kurdeleye bağlı. "Vale, kız, papaz... dört tipinden her biri mutlaka profil veriyor."

Bunları düşünür dururşa, işin saçmalığını anlayacak ve Neval'in çekiştirmelerine uyup gidecekti.

Toros'un dudakları kupkuru. Islak bir tülbentle sildi Hayguhi. Dakikalarca bu dudaklara baktı.

Matmazel Süzan iskambilleri ikişer ikişer ayırmaya başlamıştı.

"Birlikte ya da ayrı düşebilirsiniz burada. Ama anlamı hiç de bildiğiniz gibi değildir," diye fısıldadı. "O duyduğunuz çocuk fallarını filan unutun, hiç düşünmeyin."

Neval bir kez daha eteğini çekiştirdi. Hayguhi'nin kulağına yaklaştı. Matmazel Süzan'ın fısıltısı bile odayı dolduruyordu. Neval düşündüğünü söylemekten caydı. Kopya verirkenki cin tavrı, hemen yitiverdi. Kalkıp bir dergiye bakmaya başladı. Hayguhi sandalyeye mıhlanmış gibiydi. Neval'e öfkelendiğini duyumsadı. Kızardı.

Neval, büyük bir öğrenci toplantısında çıkıp konuşması için Toros'u yüreklendiriyordu. "Hadi kalk," diyordu, "bizim bölümün de bir sözü olduğunu göster!" Sonra sırtından itti Toros'u. Toros kürsüye doğru yürüdü. Herkes bağırmaya başladı. Coşku büyüyordu.

"Dıraşıya çıkalım, alana! Dışarıya çıkalım, burası dar!" diye bağırdı Toros. Garip günlerdi. Bu sözler, en çarpıcı, en can alıcı bir söylevden daha etkili, daha çağırıcı, ileri ve yürekli gelmişti çocuklara. Toros bir söz daha edecekken herkes dışarı fırladı. Köşe başlarındaki beyaz miğferli polislerin şöyle birer adım sindiği görüldü. Yürüyüş başladı.

Hayguhi de peşlerinden gitti. Toros orada diye yalnızca. Yüreği güm güm atıyor, ilk ve en büyük serüvenine başlıyor gibiydi.

Matmazel Süzan gençliğinden kalmış biri. Dapdar giysileri, bayıltıcı makyajıyla Hayguhi'ye anılar, albümler düşündürüyor. Valeleri tutarken burun kanatları oynuyor. Esriyor.

Toros bir şeyler söylemek istedi. Parmakları yorganın kenarına yöneldi. Yorganı kaldırdı. Bir yığın sinek havalandı. Yataktan, sıcak bir sidik kokusu geldi.

Kitabını bir köşeye bırakıp, Toros'un bacakları arasındaki ördek tasım aldı Hayguhi. Gitti döktü. Getirip aynı yere koydu. Sinekler yine havalandı. Gülmeye başladı Hayguhi. Toros, uykuya dalmıştı. Kargacık burgacık yazısı, kitabın bir konu başlığını dikenli tel gibi sarmalıyordu: "Ey kör kılavuzlar, siz küçük sineği süzerek ayırırsınız, fakat deveyi yutarsınız!"

Deneniyorum, deneniyorum, deneniyorum! diye bağırıyordu içinden Hayguhi. Altı çizili yerler, notlar, yazılar. Ah Toros, hemen her sayfaya kırmızı kalemle ünlemler, soru imleri koymuş, yüzlerce HAYGUHİ! ŞAD GISİREMGOR! yazmıştı. Çok seviyordu!

Ama yoo, olmayacaktı, Toros bu gidiş giderse olmayacaktı. Mahmutpaşa'nın izbeye dönmüş iri hanlarından birinde gözlükleri vire burnuna düşen "müsü" Vahe, kızını ondan kurtaracaktı. Toros, nerede bir olay varsa onun ortasındaydı. Nerede bir dövüş varsa, Toros'un bir yeri mosmor çürüktü. Nerede bir bağırtı varsa, sesi kısıktı. Hayguhi yetişemiyordu ona. Sevgisi yetişebilir miydi ardından? Onu kavrar ve yanına çeker miydi? Herkes bu konuda bir sırdaştı Hayguhi için. Matmazel Süzan'a da böylece gitti.

Neval alay etmiş, kıs kıs gülmüştü. Sonra yüzüne bir tokat çarpılmış gibi kasılıp "ben korkuyorum bu safsatalardan!" demişti.

Toros hırıltıyla sarsılırdı. Hırıltı öksürüğe sürerdi. Neredeyse katılırdı. Hayguhi üstüne eğilirdi. Öyle kalırlardı.

Toros'un gözleri aralandı. Sanki sevinç içindeydi. "Bunu

yapmak istemedim, ama şimdi paylaşıyoruz. Paylaşıyoruz Hayguhi!" diyordu ardından... Sokaklara, kavgalara yollanan sevgiyle konuşuyordu. O sevgiyi alıyor, onunla yatıyordu.

İyileşiyordu. Haziran günlerinde herkes yirmi-yirmi beş ölü var demişti, sonra bu sayı azalmıştı. Ağır yaralılar, Hayguhi'ye Matmazel Süzan'ı hatırlata hatırlata iyileşmişlerdi.

Toros'un durumundan kimseye haber verilmedi. Hem Hayguhi'nin ailesi, hem kimi gazetelerin kötücül ve kara yorumlarından korkuyla.

Toros, avcundaki eli tuttu. Sıktı.

Hayguhi uçuyordu. Bırakılmaz duygular egemendi artık. Toros tıklım tıklım caddelerden koşuyor, adada yarlara tırmanıyor, kucağında Hayguhi'nin annesi ve babası var, kimi hoşnutlar kimi öfkeli. Kendilerini bırakmışlar ama. Çayırlar aşıyorlar. Martı kanatları omuzlarına değiyor. Müsü Vahe, "yavaş, gözlüklerim!" diye bağırıyor. Hayguhi birden yitiyor, ortada görünmüyor. Çünkü Hayguhi, Toros'un koynuna, gövdesine sokulu, ter içinde. Toros onun içini dolaşıyor. Hayguhi kahkahalar atmak istiyor. Ve büyük suya doğru düşüyorlar.

Kapı çaldı. Hayguhi Toros'un elini bıraktı. Zil, korkak bir çınlamayla yinelendi. Gelen Neval'di.

Koltuğunun altındaki kitapları sandalyenin üstüne koydu Neval, Toros'un yanma gitti. Yanağını Toros'un alnına sürerek ateşine baktı.

Hayguhi'ye döndü, "gelirken alt kattaki kadını gördüm, beni çevirdi," dedi. "Bir hoşgeldin demek istiyorlarmış, sana geleceklermiş bugün..."

Hayguhi umutsuzlukla ortalığı süzerken, Neval Toros'un bileğini tuttu. Boğazına gıcık durmuş gibi bir ses çıkardı. Hayguhi yanlarına koştu. Yatağa kapandı.

Som sessizlik oldu.

(Kurtarılmış Haziran)

OĞUZ ATAY
(1934-1977)

Oğuz Atay yazın alanında adını ilk kez, 1970'de TRT Sanat Ödülleri Yarışmasında kazandığı Başarı Ödülü ile duyurdu. Ödül kazanan romanı *Tutunamayanlar*, iki cilt olarak 1971 ve 72'de yayınlandı. Bu romanıyla yazınımıza çok özgün ve değerli bir katkıda bulunan yazar, 1973'de ikinci romanı *Tehlikeli Oyunlar*'ı yayımladı. Bu romanıyla, 1976'da yayımlanan son yapıtı *Bir Bilim Adamının Romanı* arasma 1975'de çıkan öykü kitabı *Korkuyu Beklerken* giriyor.

Korkuyu Beklerken'in 1960 sonrası Türk öykücülüğü için önemli sayılması gereken bir yapıt olduğu kanısındayım. Oğuz Atay ne romanlarıyla ne öyküleriyle, Türk yazınındaki herhangi bir geleneğin izleyicisi olarak görünmüyor. Yapılan kimi yakıştırmalara karşın, batı öykünmecisi olmaktan da uzak durmuş özgün bir yazarla karşı karşıyayız. Öykülerinde olsun, romanlarında olsun, eleştiriyi eksene almıştır Oğuz Atay. Bir bakıma, içerik açısından hep "tutunamayanlar"ı yazıyor. Dolayısıyla, bir anlamda toplum eleştirisi getiriyor. Ama alıştığımız anlamda bir toplum eleştirisi değil bu. Belli bir düzenin, bu düzenin yarattığı çelişkilerin nedenli sonuçlu eleştirisi değil. Yabancılaşmış kişilerin tutunamayışını sergiliyor yazar. Kişinin toplumuyla ilişkilerindeki bozukluklar ve bunlardan doğan, kişinin kişilik bütünlüğündeki aksaklıklar-

dır seçtiği konular. Diyebiliriz ki, bir tür psikolojik öykü yazmaktadır. İlginç olan nokta ise, psikolojik öyküyü, genellikle yapılagelenin tersine, bireyselci düzlemde getirmemesidir.

Kişinin kişi olarak değil birey olarak toplumun — hangi toplum olursa olsun — salt toplum olduğu için yaraladığı bir üyesi olarak sergilendiği öyküler yer almaktadır *Korkuyu Beklerken*'de. Ekonomik koşullar, siyasal ortam, nesnel toplumsal olanaklar-olanaksızlıklar ne olursa olsun; toplum, Oğuz Atay'ın öyküledíği kişileri, durumları, *kişi*'nin karşısavı olan *toplum* biçiminde etkilemektedir. Çoğu kez, ruh sağlığı çeşitli derecelerde zedelenmiş kişilerle çıkar karşımıza yazar. Ya da yine toplum,onun kişilerine hasta olarak bakabilecektir diyelim. Bu kişilerin bireysel gibi görünen sorunlarının gerisinde hep toplum vardır, tutunamamanın acısı ya da ayrıcalığı vardır. Garip bir biçimde dışa dönük kişilerdir bunlar. Yabancılaşmaları da dışa dönük bir yabancılaşmadır.

Korkuyu Beklerken'de oldukça nesnel, acımasız ve korkusuz bir "teşrih" görüyoruz. Oğuz Atay öykülerini, besbelli hak verdiği kişilerinin değil,karşı saf ınmerceğindenyazmaktadır. Bu da onun öyküsüne çok gizli bir ironinin yanı sıra özel bir estetik tavır sağlamaktadır. Bireysel, hastalıklı durumlar denip geçilemeyecek bir genelliğe ulaşabilmiş durumlar aracılığıyla söyler sözünü Atay.

Bir akımın, bir geleneğin izleyicisi olmadığını, öykünmeciliğe de düşmediğini söylemiştim bu yazarın. Ama bu söylediklerimle hiç de çelişkili olmamak üzere, yine bir yakıştırma yapmadan edemeyeceğim: / Oğuz Atay Türk öyküsüne Çehov'u sokmuştur. Bunu kitapta yer alan "Bir Mektup" öyküsünün, Çehov'un "Memurun Ölümü" öyküsünü anıştırmasından ötürü söylüyor değilim yalnızca. Öykücülük çizgisinin bütünüyle Atay, Türk öyküsünde yeni ve özgün bir Çehov kanalını temsil ediyor.

Yedi öykünün yer aldığı kitapta anlatım çeşitlenmesine pek rastlanmıyor. Ama öykülerde bir tekdüzelik de yok. Üç öykü mektup biçiminde yazılmış. Bu üç mektup da, öykülerin içeriğine uygun düşen bir anlatımla amaca ulaşmakta elveriş-

li birer araç oluyor ve mektupları yazanların ("Ne Evet Ne Hayır" öyküsünde ise mektubu okuyanın) kişiliğini vermekte başarıya ulaşıyor.

Kitabın en başarılı öyküsü olan "Korkuyu Beklerken"de seçilmiş olan, birinci kişinin ağzından öyküleme biçimi ise, bir yanıyla mektup biçiminde yazılan öykülere koşutluk gösterirken, bir yanıyla da tıptaki anlamıyla bir "vak'a tablosu" sergilemekte, yazarın eleştirel tavrını, okura da şaşırtma verme yöntemiyle pekiştirdiği izlenimini uyandırmaktadır.

Hemen bütün öykülerde abartmaya yaslanılıyor. Öyle ki bu abartmanın, içeriği aktarmadaki önemine, başka bir söyleyişle, abartılanın aslında gerçeğin ta kendisi olduğuna dikkat edilmemesi, Oğuz Atay'ın gerçekçilikle alışverişi olmayan bir yazar olduğu kanısına götürebilir okuru. Oysa fantezinin, düşselin, kurgusalın gerisinde hep gerçekci kalan, eleştirisini çağın gerçeklerine yönelten bir yazar Atay.

DEMİRYOLU HİKÂYECİLERİ-BİR RÜYA

Oğuz Atay

Ülkenin büyük şehirlere uzak bir dağ başı kasabasında, bir demiryolu istasyonunda çalışan üç hikayeciydik. İstasyon binasma bitişik yan yana üç kulübemiz vardı. Ben, genç Yahudi, bir de genç kadın. Seyyar hikaye satıcılığı yapıyorduk. İşimiz pek parlak sayılmazdı; çünkü istasyonumuza tren çok seyrek uğruyordu. Ayrıca yalnız posta trenlerinin geldiği günler iyi iş yaptığımız söylenemezdi. Öğleden sonraları gelen posta trenlerinde daha çok elma, ayran ve sucuk-ekmek satılırdı. Bu saatlerde genellikle biz hikâyeciler uyurduk. Böylece gece için de dinlenmiş olurduk; çünkü bizim bütün ümidimiz, gece yarısından sonra geçen tek ekspresе bağlıydı. Öteki seyyar satıcılar bu saatlerde uyanıp gelemezlerdi çoğu zaman. Bizim de (hikâyeciler) uyuyarak gece ekspresini kaçırdığımız olurdu. Oysa istasyon şefiyle de aramız iyiydi; fakat nedense genellikle bizi uyandırmayı ihmal ediyordu istasyonun bu tek memuru. Ona da hak veriyorduk bir bakıma: Makasçılık yapıyordu, telgraflara bakıyordu, bütün işaretleri düzenliyordu; trenlere bilet satmak, kapıları açmak, kapamak... bütün işler tek bir adamın üzerindeydi. Ona yaranmak için sık sık bedava hikâye veriyorduk; gene de bizi uyandırmayı unutuyordu bazen. Çoğu zaman, kendiliğimizden uyanmak zorundaydık. Bütün gün de hikâye yazdığımız dü-

şünülürse, bunun pek kolay bir iş olmadığı da ortadaydı. Evet, öğleden sonraları uyuyorduk; ama genellikle akşamüzeri ilham geliyordu ve gecenin geç saatlerine kadar yakamızı bırakmıyordu. Bu 'yakamızı bırakmıyordu' sözüyle alay ediyordu istasyon şefi; biz de böyle anlarda, onun tek başına çalıştığını, her işe yetişemeyeceğini unutarak şiddetle eleştiriyorduk onu: İstasyon şefliği odasına bitişik kulübelerimize kadar zahmet edemez miydi ekspresin geldiği sırada? Aynı iş yerinde çalışan memurlar sayılırdık bir bakıma. Üstelik bazı geceler, yemeğibile unutarak elle yazdığımız hikâyeleri, istasyon şefinin odasındaki tek daktiloda temize çekiyorduk. Hikâyeciliğe ilk ben başladığım için daktilo yazarken ilk sırayı bana veriyorlardı arkadaşlarım. Fakat ben sıramı genellikle genç Yahudiye veriyordum. Bu zayıf ve hastalıklı genç Yahudiyi çok seviyordum.

Evet, bir bakıma demiryolu idaresinin memurları sayılırdık: Kulübelerimiz de istasyon binası için ayrılan alana kurulmuştu, üstelik hepsi bir örnekti ve istasyon binası ile aynı mimari özellikleri taşıyordu. İstasyon şefi gülerek, "memur hikâyeciler" diyordu bize. Sonra o bitip tükenmez tartışma başlıyordu: Hayır biz memur konumu içinde düşünülemezdik: Bir kere parça başına ücret alıyorduk. Ayrıca, bu ücret, ekspres yolcuları tarafından ödendiği için resmi birödeme sayılamazdı. Siz esnaf hikâyecilersiniz diyordu istasyon şefi bize. Aslında ben memur ya da esnaf olarak nitelendirilmek istemiyordum; biz sanatçıydık. Ayrıcalı bir durumda olmalıydık. Ne var ki ayran, elma ve sucuk-ekmek satıcılarının uyanık olduğu gecelerde birbirimizi iterek yolculara mallarımızı beğendirmeye çalışırken 'ayrıcalı bir durumda' olduğumuz söylenemezdi. Biz de öteki satıcılar kadar bağırıyorduk malımızı satmak için. Tabii genç Yahudinin pek sesi çıkmıyordu; genç kadın da yiyecek satıcılarıyla perona inen yolcular arasında sıkışıp kalıyordu. Zaten satacak çok malımız da yoktu. İstasyon şefinin köhne daktilosunda her hikâyeden ancak bir iki kopya çıkarabiliyorduk.Son kopyalar da oldukça silikti,bunlara pek alıcı bulamıyorduk. Hikâyeler bir iki kere satılmadı mı, eski-

yor; onlara müşteri bulmak güçleşiyordu. Çünkü güncel konuları işleyen hikâyeler yazıyorduk ve bir iki günlük modası geçmiş hikâyeleri uzattığımız zaman yolcular, yüzlerini buruşturarak, "Bunları biliyoruz, yeni şeyler yok mu?" diyerek bayat hikayelerimizi suratımıza fırlatıyorlardı. O zaman da elma ve ayran satıcılarına kaptırıyorduk sıramızı.

Başka güçlüklerimiz de vardı: Tren her zaman bizim kulübelerin önünde durmuyordu. Birinci perona çoğu zaman yük vagonlarını yanaştırıyordu istasyon şefi. Bu yüzden ekspres, ikinci hatta üçüncü perona (bunlara 'peron' denilirse) yanaşmak zorunda kalıyordu. Yiyecek satıcıları bu durumu daha önce öğrendikleri için, treni oralarda bekliyorlardı. Biz hep son dakikada uyandığımız için, uyku sersemi çoğu kere önce yük vagonlarına çarpıyorduk telaşla. Sonra vagonların çevresini dolaşmak, rayların arasından gece karanlığında dikkatle geçmek gerekiyordu. Trenin durduğu yer de iyi aydınlatılmıyordu. Özellikle bu, bizim için çok önemliydi: Küçük hasır sepetler içinde tomarlar halinde duran hikâyelerimiz, hemen satılmıyordu. Her yolcu, tomarları (genellikle hırpalayarak) açıyor, hiç olmazsa sayfalara bir göz atıyordu. Karanlık işimizi zorlaştırıyordu. Satırları iyi görmedikleri için baştan savma bir göz gezdirdikten sonra geri veriyorlardı.

Satışlar iyi gitmiyordu. Savaş yıllarıydı. Ekmek bile pahalıydı. Ayrıca sık sık karartma yapılıyor, istasyonun ölgün ışıkları eserlerimizi büsbütün aydınlatmaz oluyordu. Böyle gecelerde çalışmak da anlamsızlaşıyordu. Kara perdelerini sıkı sıkı örttüğümüz pencerelerimizin gerisinde, mavi kâğıtlara sardığımız lambaların donuk ışığında, satılıp satılmayacağı belirsiz kısa hikâyelerimizi yazmaya çalışıyorduk. Allahtan, aldıkları malı doğru dürüst incelemeden, üstelik iki misli para vererek kapışan yataklı vagon yolcuları vardı. Bunlar yemeklerini, yemekli vagonda yedikleri için bizim pis ayrancılara, elmacılara ve sucuk-ekmekçilere (özellikle onlara) aldırmazlardı. Ülkede taze olarak hikâye satılan tek istasyon olduğu için bizim ünümüzü de duymuşlardı. Onlara her zaman ilk kopyayı ayırırdık;

titiz müşterilerdi. Ne var ki onların da rahat yataklarından kalkmaları, gece yarısından sonra bir hikâye almak için uyanmaları kolay değildi. Gene de bir kolayını bulmuştuk: Yataklı vagon memurlarınabirkaç kuruş vererek yolcuları bizim istasyonda uyandırmalarını sağlıyorduk. (Ayrıca, her gelişlerinde bedava birer hikâye alıyorlardı bizden. Okuduklarını pek sanmıyorum. Herhalde elden düşme satıyorlardı.) Yataklı vagon yolcuları da olmasa halimiz haraptı. Bunlardan bazılarıyla ilişki de kurmuştuk. Acıklı durumumuzu bildikleri için, onları geçirmeye gelen dostlarının getirdikleri pasta, kurabiye gibi yiyecekleri de bize verdikleri olurdu. Genellikle geceleri çalıştığımız için çok acıkıyorduk. Hikâyeleri geceleri yazıyor, geceleri temize çekiyor, geceleri satmaya çalışıyorduk. Ekspres uzaklaştıktan sonra yorgun argın istasyon binasına döner; bekleme odasında,yataklı vagon yolcularının verdiği kurabiyeyeleri yerdik. Bazen öteki satıcılar da gelirdi bizimle birlikte. Ayrancı, satamadığı ayranından ikram ederdi bize; nasıl olsa ertesi sabaha kadar ekşiyecekti ayranı. Bize biraz acıyorlardı galiba. Elmacı da — her zaman değil — bir elma soyardı bizim için. Biz onlara satamadığımız hikâyelerimizi veremezdik: Hiçbiri okuyup yazma bilmiyordu. Sadece sucuk-ekmekçi bazen hikâyelerimizden — hangimizinki olursa olsun — isterdi, son kopyalardan olmak şartıyla: İnce kâğıttan olduğu için sigara sarıyordu hikâyelerimize.

Bazen, neşeli olduğum zamanlar, yani satışlar iyi gitmişse, yiyecek satıcılarına hikâyelerimi okurdum. (Genç kadın buna karşıydı.) Sucuk-ekmekçiyle elmacı daha ilk satırlarda uyuklamaya başlardı; fakat sonuna kadar kalırlardı bekleme odasında. (Hikâyenin sonuna doğru da uyanırlardı.) Ayrancı bütün dikkatiyle dinlerdi beni; bu ilgi hoşuma giderdi. Elimden geldiği kadar hikâye kahramanlarının konuşmalarını canlandırmaya çalışırdım okurken. Sonunda sucuk-ekmekçi başını sallar, kötü günler yaşıyoruz diyerek içini çekerdi. Olur böyle şeyler derdi elmacı da: İnsan neler görüyor yaşadıkça. Satıcıların acıklı öykülerini anlatan hikâyeler de yazmıştım.

Bunları dinlerken ayrancı bile uyuklardı.

İstasyon şefinin de yazdıklarımıza aldırdığı yoktu; fakat nedense, her hikâyemizden muhakkak bir kopya alır ve bunları özenle dosyalayarak ayrı bir dolapta saklardı: Yönetmelikler böyle gerektiriyormuş. Demiryolları idaresinin toprakları içinde yazıldıkları için 248. maddenin kapsamına giriyormuş bizim durumumuz. Kanun maddelerinden söz edilince ben elimde olmayarak kızardım: Bizim durumumuzu düzeltecek, bize de istasyon toprakları içinde şerefli bir yer verecek yasalar yok muydu? Bizi sucuk-ekmek yasalarıyla bir tutan bir anlayışa her zaman karşıydım. Gene uzun bir tartışma başlardı: İstasyon şefi dolaplardan kara kaplı kitaplardan indirir, yiyecek satıcıları hakkında Sağlığı Koruma Yasalarının uygulandığını ileri sürerdi.

Bence durum gittikçe kötüleşiyordu. Genç Yahudi gittikçe zayıflıyordu. Bence gizli bir hastalığı vardı. Onu tedavi ettirecek paramız yoktu. Demiryolları Hastanesi de bizi kabul etmiyordu. Ben kızıyordum istasyon şefine: Bizi 248. maddenin kapsamına sokarak elimizden hikâyeleri nerdeyse zorla almasını biliyorlardı. Genç Yahudiyi tedavi ettirecek bir madde bulunamaz mıydı? İşlerin kötü gittiğini herkes biliyordu. Daha kestirme bir ulaşımı sağlamak için bizim istasyona uğramayan bir demiryolu yapılacağı söylentileri de dolaşıyordu. Artık sadece posta trenleri uğrayacaktı buraya.

Üzüntüler içindeydim, üstelik âşık olmuştum. Elbette, üçüncü kulübede oturan genç kadına âşık olmuştum. Bir gece, bizi tanımayan bir yataklı vagon memuru onu iterek vagon kapısından dışarı atmıştı. Seyyar satıcıların yataklı vagona girmesi yasaktı. Genç kadın tozlu yerlere düşmüş, sepeti, hikâyeleri ortalığa saçılmıştı. Onu teselli ettim, saçlarını okşayarak; ağlama, dedim. Peronda ikimizden başka kimse yoktu. Öteki satıcılar çabuk satmışlardı mallarını, hemen ayrılmışlardı istasyondan; son zamanlarda onlarla aramız iyi değildi: Yataklı vagonlara kapalı şişelerde, Sağlığı Koruma Yasalarına uygun

olarak hazırlanmış gazoz, saydam kâğıtlara sarılmış sucuk-ekmek filan satmak istiyorlardı. Yataklı vagon memurunu da ayarlamışlardı. Yarabbi, her gün neden yeni sıkıntılar çıkıyordu? Bu doymak bilmeyen yataklı vagon yolcuları da, yemekli vagonda o kadar yemek yedikten sonra — kim bilir neler yiyorlardı? — gece yarısından sonra gene acıkıyorlardı. Allahtan geçici bir tüzük maddesi bulmuştuk ve henüz yataklı vagona yaklaşmaya cesaret edemiyorlardı bu yüzden. Bu münasebetsiz yasa da bir ay sonra yürürlükten kalkıyordu. İkimiz —genç kadınla ben — gece soğuğunda titreyerek birbirimize sarılmıştık. Bizi bu kasabaya hangi rüzgâr atmıştı? Ne kötü şartlar altında çalışıyorduk. Yiyecek satıcılarıyla, tren memurlarıyla, açlıkla ve sefaletle uğraşmaktan sanatımızı doğru dürüst yapamıyorduk. Her şeyden önce doğru dürüst kitabımız bile yoktu. Kitap almak için büyük şehire gidecek tren paramız bile yoktu. Bu şartlar altında bizden ne beklenebilirdi? Düşündükçe durumumuzun ümitsizliğini ve garipliğini daha iyi anlıyordum: Aslında istasyon binasının yanında bize kutu gibi odalar vermekle demiryolları idaresi hiç de bizim yararımıza çalışmamıştı. Gündüzleri gürültüyle düdük çalarak geçen trenler yüzünden sürekli uyuyamıyorduk. Yazdıklarımızın da değeri bilinmiyordu: Geçen gecelerden birinde genç ve düzgün yüzlü bir yataklı vagon yolcusu, kendisine daha önce sattığımız hikâyelerin bir kısmını tanınmış bir eleştirmene gösterdiğini ve bu ünlü yazarın da hikâyeleri çok basmakalıp ve modası geçmiş bulduğunu söylemişti. Yağmur çiseliyordu, sepetteki hikâyelerin dış sayfaları ıslanıyordu. Sonbahardı. İnce ve her tarafı sökülmüş eski kazağımın içinde titriyordum. Bu şartlarda daha iyi ne yazabilirdim? Birden genç yataklı vagon yolcusuna sinirlenerek buz gibi bir sesle, isterseniz geri verin hikâyeleri, paranızı da alın demiştim. Aslında yalan söylüyordum: Cebimde meteliğim yoktu.

Bunları düşünerek dalmış gitmiştim. Çevremin farkında değildim. Tren uzaklaşmıştı. Birden kollarımın arasında genç kadın gördüm. Bana sokulmuş, başını göğsüme dayamıştı.

Onu öptüm. Hikâye sepetlerimizi koluma taktım, uzaktan ışıkları görünen istasyonumuza doğru yürüdüm. O gece genç kadınla, ümitsizliğin ve yalnızlığın verdiği karışık duygular içinde seviştik. Şimdi bu satırları yazarken, öteki satıcıların, asık suratlı istasyon şefinin ve rayların arasında sıkışıp kalmış kulübemde yazmış olduğum bir günlük hikâyelerimin ucuz duyarlığına kapılmış olmaktan korkuyorum. Evet genç kadını seviyordum, sık sık onun kulübesine gidiyordum. Genç Yahudinin odası ortada olduğu için genç kadına giderken Yahudinin evinin önünden geçmek zorunda kalıyordum ve bu durumdan sıkılıyordum. Genç Yahudinin de hastalığı ilerlemişti. Artık her gece, eskisi gibi hikâye satmaya çıkamıyordu; hikâyelerinin sayısı da gittikçe azalıyordu. Son günlerde onun hikâyelerini de ben yazmaya başlamıştım. O kadar halsizdi ki bu yardıma bile itiraz edemiyordu. Kendini iyi hissettiği zamanlar masasının başına geçiyor çok kısa hikâyeler yazıyordu. İstasyon şefi bunları az buluyor ve şimdi hatırlayamadığım bir yönetmelik maddesine göre, kulübelerimizin kirasını çıkarmamız için daha çok yazmamız gerektiğini ileri sürüyordu. Yazdığımız konulara, hatta yazış biçimimize bile karışır olmuştu. Ben o sıralarda aşk hikayeleri yazmaya başlamıştım. İstasyon şefi, dedikodularayolaçacağını ileri sürerek bunlara da engel olmak istedi. Onun bütün hareketlerine ister istemez boyun eğiyorduk.Buradan atılırsak, böyle içinde hikâye yazma kulübeleri olan başka bir tren istasyonunu nereden bulacaktık? Sevgilim, istasyon şefinin yemeklerini pişirip söküklerini dikiyordu, mesele çıkmasın diye. İstasyon şefi bizi küçümsüyordu, yanılmıyorsam aslında her zaman küçümsemişti. Şimdi de demiryollarının sayesinde ekmek yediğimizi ileri sürerek sadece bu konuda hikâyeler yazmamızı istiyordu. Kendisini örnek veriyordu: Hiç istasyon şefi demiryollarının dışında bir iş yapıyor muydu? Ona boş yere her gün demiryolları ile ilgili yeni konular bulmanın zorluğunu anlatmaya çalıştım. Aslında bizim bu işe yanaşmayacağımızı biliyordu. Güç şartlar altında sürdürmeye çalıştığımız yaşayışımızda yeni bir endişe kaynağı yaratmak için üst makamlara aleyhimize rapor-

lar yazacağını söyleyerek bizi tehdit ediyordu. Öteki satıcılarla da bozuşmuştuk. Ülkenin bu ıssız köşesinde birkaç kişiden ibaret küçük topluluğumuzda huzur içinde yaşamayı beceremiyorduk.

İçimin yorulduğunu hissediyordum. Her gece yarısı yarım kalan uykular, tren düdükleri, anlayışsız ve cahil ya da rahatvekendini beğenmiş birmüşteri kalabalığına yeni hikâyeler bulma zorunluluğu, hastalığı gittikçe ağırlaşan genç Yahudi ve gittikçe huysuzlaşan istasyon şefimiz... hangi tarafa yetişeceğimi bilemiyordum. Sevgilim de yorgun ve bezgindi; onun da hikâyelerine yardım etmek zorundaydım.

Düşüncemin bulandığım seziyordum. İstasyon dışındaki dünya ile ilişkilerim de gittikçe zayıflıyordu. Günlerin nasıl geçtiğini izleyemiyordum artık. Hikâyelerim için güncel olaylar bulmakta, insanları ve maceraları birbirine bağlamakta eski becerim kalmamıştı. Önemli olayları bile öğrenemiyordum çoğu zaman. Evet bazı olayları biliyordum: Savaş bitmişti. Cephelerden akın akın dönen askerler geçiyordu trenler dolusu. Onlardan kırık dökük bilgiler toplayarak savaş hikâyeleri yazdım bir süre. Bu arada birçok şeyi hatırlayamıyordum: Savaş bizim ülkede mi geçmişti? Yoksa uzak çöllerde mi savaşılmıştı? Topraklarımız genişlemiş miydi, daralmış mıydı? Genç Yahudi bitkin gülümsemesiyle karşılık veriyordu bana: Bizim istasyon hep aynı yerde kaldığına göre, bunların önemi var mıydı? Top sesleri duymadığımıza göre, savaş hiçbir zaman bizim istasyona yaklaşmamıştı.

Sonra, hikâyelerime asık suratla göz gezdiren yataklı vagon yolcularının yüzlerinden savaş biteli çok olduğunu anladım. Bir yolcu da şehir isimlerinde önemli yanlışlıklar yapmaya başladığımı söyledi bir gün. Yöneticilerimizin adlarını da birbirine karıştırıyor ya da unutuyordum. Öyle ya yıllardır insan adlarını hiç yüksek sesle söylememiştim. İstasyon topluluğumuzda yıllardırbirbirimize seslenmiyorduk.Böyle birgere-

ği hiç duymamıştık. İstasyonun adı bile, sadece yan duvara, badananın üstüne yazıldığı için silinip gitmişti, unutulmuştu. Gereğinde kelimeleri aramak için bir sözlüğümüz bile yoktu. Her gün yazmak zorunda olduğum hikâyelerin dışında kalan kelimeleri hatırladığından da kuşkuluydum. Yiyecek satıcılarıyla konuşmuyorduk. İstasyon şefi de aksiliğini artık yalnızca hareketleriyle ifade eder olmuştu. Genç Yahudi artık konuşamayacak kadar hastaydı. İstediklerini başarıyla işaret ederek belirtiyordu. Genç kadınla sessizce sevişiyorduk. Bu duruma, kısa sürede alıştım.

Aslında geçen sürelerin kısalığı hakkında kesin bir yargıya da varamıyordum. Alışmaktan başka çarem yoktu bu duruma. Artık çok genç değildim. Hikâye yazmaktan başka bir iş de bilmiyordum. Artık büyük şehire gidemez, kendime yeni bir hayat kuramazdım. İstasyon dışındaki dünya ile ilişkilerimiz de gittikçe kendiliğinden azalıyordu. Gazetelerin pahalanması ve artık trenden başka araçlarla taşınması yüzünden önce güncel olaylarla ilişiğimizi kestik. Sonra yeni demiryolu hattı açıldı ve ekspres haftada bir gün uğramaya başladı. Bu benim de işime geliyordu. Artık bir çırpıda biten ve beni telaşla peşinden koşturan kısa hikâyeler yazmak istemiyordum.

Bütün gün odamdan çıkmadan yazıyordum. Yalnız bitişikteki kunduracının gürültüsü aklımı karıştırıyordu. Çünkü artık genç Yahudi yoktu; bir süre önce ölmüştü. Aslında ben, yanıma genç kadının taşınmasını istiyordum. Ne var ki istasyon şefi, ben daha bu isteğimi belirtmeğe fırsat bulamadan bir gün — bir süre önce — kunduracıyla göründü. Adam da hemen yerleşti. Bu dağ başında onun işi de bizimkinden iyi sayılmazdı. Kunduracıya genç kadının kulübesine geçmesini teklif etmeyi düşünüyordum. Bu düşüncem de sanıyorum çok uzun sürmüştü. Çünkü bir gün onun kulübesine gittiğim zaman, yani ona bu teklifimi bildirmek için...neyse biraz aklım karıştı. Fakat şöyle olmuştu: Yani genç kadın bir süre önce gitmişti. Evet kulübesi boştu. Benim uzun hikâyelerimden bi-

rini yeni bitirdiğim ve uyuyakaldığım bir gece, trene binip gitmişti. O günlerde kafam daha da karışıktı. Bu uzun hikâyelerim nedense hiç satmıyordu. Ben de haftada bir satış yaptığım için galiba biraz fazla istiyordum. Hikâyelerin de açık ve seçik olduğu söylenemezdi. Günlerimi yarı aç yarı tok geçiriyordum. Bir gün — yani bir süre sonra — bir yolcu daha önce — bir süre önce — kendisine satmış olduğum hikâye hakkında ağır eleştirilerde bulundu. Sayfa numaraları da karışıktı. Ben de ona bir haftadır aç olduğumu söyledim. Hayır söylemedim. Bunu başka bir yolcuya — bir süre sonra — söyledim. Bir süre önceki yolcuya her şeyi bilerek yaptığımı anlatmaya çalıştım. Birçok şeyi unutuyordum. Fakat eleştiriler konusunda hassastım. Böyle zamanlarda, bir de çok endişelendiğim zamanlarda eski canlılığımı buluyordum. Sonra kaybediyordum; bir süre sonra. İstasyon şefi beni atacağını, artık bir işe yaramadığımı söylediği zamanlar endişeleniyordum mesela. Oysa, pek alıcı bulamamakla birlikte, daha iyi hikâyeler yazdığımı sanıyordum. Kundura tamircisi de dünyada olup bitenler hakkında bir şeyler anlatıyordu. Bunların neler olduğunu şimdi tam olarak hatırladığımı sanmıyorum. Fakat karışık ve akıl erdiremediğim bir dünyayı anlatıyordu tamirci. Ona okumaya çalıştığım hikâyelerimi de dinlemiyordu. Oysa ben onların gittikçe ifade edilmesi güç bir açıdan gittikçe daha büyük değer taşıdığını seziyordum. Bunu tamirciye anlatamıyordum. Çünkü gitmişti, beni yalnız bırakmıştı. Son konuşmamızdan sonra — bir süre sonra tabii — istasyondan ayrılmıştı.

Bu, son yazdığım hikâyelerden biri. Bunun gibi daha birçok hikâye birikti. Hikâyelerimin hepsi kafamda. Hepsini çok iyi hatırlıyorum. Henüz hepsini yazmış olmayabilirim. Şimdi bazı geceler, eski alışkanlığımla, gece yarısı uyanıyor ve bu yeni hikâyelerimi sepetime — ya da genç kadının sepetine, ya da şimdi ölmüş bulunan genç Yahudinin sepetine — özenle yerleştiriyorum, demiryoluna çıkıyorum. Artık tren geçmiyor buradan. Son günlerde istasyon şefini de nedense ortalarda

göremiyorum. İzinli olduğunu sanıyorum; çünkü yıllardır hiç tatil yapmamıştı. Onun elbiseleri de şimdi benim üzerimde. Giderken yerine beni bırakmış olmalı. Trenler de nedense uğramıyor. Neyse, bunlar önemsiz ayrıntılar.

Korkuyorum. Çünkü buradan gitmek istiyorum. Bakkal daha veresiyeyi kesmedi. Fakat bu durum artık bir süre daha bile süremez. Bakkaldan utandığım için soramadım, bir zamanlar — bir süre önce — aynı çekingenlik yüzünden kundura tamircisine de soramamıştım: Bir mektup yazmak istiyordum; ama adres bilmiyordum. Yani hiçbir adres bilmiyordum. Buna inanmazlardı, bunun için utanıyordum. Bana herhangi bir adres söyler misiniz? diyemezdim. Oysa herhangi bir adres yeterliydi benim için. Bir zorluk daha vardı o zamanlar. Şimdi de var; yani bir süre geçtiği halde: Kendi adresimi de bu mektupta yazmak sorunu beni düşündürüyor. Bu hikâyemi ekspres ya da posta treni artık — belki de sadece belirli bir süre için — geçmediği halde, bir yolunu bularak okuyucularıma — artık müşterim kalmadı — iletebilsem bile, nerede bulunduğumu nasıl anlatacağım? Bu sorun da beni düşündürüyor. Ama gene de ona yazmak, hep onun için yazmak, ona durmadan anlatmak, nerede olduğumu bildirmek istiyorum.

Ben buradayım sevgili okuyucum, sen neredesin acaba?

(1976 - 1977)
(Özel)

SELÇUK BARAN
(1933)

Selçuk Baran sessiz sedasız bir yazardır. Dergilerde öykü yayımladığı nadirdir. Soruşturmalara, açık oturumlara katılmaz, eşantiyon göndermez. Dokuduklarını bir top kumaşa vardırınca bir kitapla çıkıverir okurun karşısına. İlk öykü kitabı *Haziran*, 1972'de yayımlandı, 1973 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü aldı. İlk romanı *Bir Solgun Adam* Milliyet roman yarışmasında mansiyon kazandı. 1975'de yayımlandı. Sait Faik Hikaye Armağanı alan ikinci öykü kitabı *Anaların Hakkı* ise, 1977 tarihini taşıyor.

Haziran'daki yirmi bir öyküyle Baran,'küçük insan'ın dünyasına usulca giriveriyor, kapalı tutulmasına özen gösterilen kimi kapıları aralıyor okura. Bu 'küçük insan' nitelemesi, öykü kişileri için Sait Faik'den bu yana çok kullanıldı. Ne ki 'küçük insan'ı anlatan her öykücünün küçük insanı başka. Sait Faik'inki Selim İleri'ninkinden, Selim İleri'ninki Tomris Uyar'ınkinden, Tomris Uyar'ınki Selçuk Baran'ınkinden başka. Başka, başka olmasına ya; yine de öyküyü, yaşamanın öyküsü yapan; anlatılan yaşam biçimlerinin başlangıcı ve bitimi olmamasına karşın, başlayan ve biten öykülerde insanı insanlığıyla yansıtabilen kişiler olmakta birleşiyor bu küçük insanlar. Niçin 'küçük insan' diyoruz? 'Büyük insan'ın öyküsü de olur mu? 'Büyük insan'ın kim olduğunu bilmiyoruz da, onun

için bildiğimiz insanların kişileştirildiği öykülere küçük insanın öyküleri diyoruz sanırım. Bir de, kişi özgün oldu mu, yaşamın ta içinde oldu mu, şema, kukla, "tip" olmadı mı, 'küçük insan' diyoruz ona. Aslında belki de, demek istediğimiz sadece 'insan'dır. Büyük (İ) ile yazılınayan *insan.*

Haziran'da; küçük özlemleri, küçük yaşama sevinçleri, küçük umutları, beklentileri, küçük düşleri, küçük yıkımları olan insanlarla karşılaşıyoruz. Bir de, yaşamı kendisine; kendisi, yaşayanlara yük olmaya başlamış hastalar, ölümcüller, can damarları pörsüdükten sonra, arta kalandan hâlâ medet umanlar. Bunlar, yaşayanların unuttukları, bıraktıkları, üstlerine kapılar kapadıkları kişilerdir. "Odadaki", "İhtiyar Adam ve Küçük Kız", "Anne" öykülerinde; kim bilir neden — belki "yeterince yaşanmadan ölünmeyeceği" için (s.198) — ölmemiş olan kişiler, güçsüzlüğün, sayrılığın, bıkılmışlığın ürkütücülüğünü taşırlar;biraz acımayla, daha çok da tedirginlikle burkuntu verirler okuyanın içine.

Ama *Haziran*'daki öykülerin çoğunun kişileri; bir sıradanlığı, tekdüzeliği, alışılmışın boğuntu veren uyumunu bozmaya, aşmaya çabalayan, kendilerine, salt kendilerine ait yaşamalar arayan kişilerdir. Kimileri, tozlu nüfus kütüklerinin sayfaları, kod numaraları arasmdanönce ıslıkla sıyrılan, sonra bir anda herşeyi o defterleri, numaraları, şefleri, müdürleri bırakıverip "kuşların sevinç şarkıları mı söylediklerini, yoksa korku çığlıkları mı attıklarım öğrenip anlamaya" doğru yol alanlardır (Islık, s.94). Kimileri kent kırgınıdırlar, küçük bir kız çocuğuyla birlikte, üzeri çiçekli porselen parçacıkları, renkli camlar toplarlar (Kent Kırgını, s. 65). Kimileri duvarların rengini, perdeleri değiştirir bardak rafına begonyaları koyar, olağanı,tekdüzeyi çiçek adlarıyla aşar (Leylak Dalları, s. 164). "Tuba" da da, "Oyun"da da, "Göç Zamanı"nda da hep türlü türlü uyumsuzlukların uyumsuzları çıkar karşımıza.

Yaşamanın bir teli tınlatmasını bekleyen, arayan kişilerle, bekleyecek ve arayacak zamanı kalmayanların, küçük başkaldırmalarla kendilerini bir çitin hemen öte yanına fırlatanların öykülerini yazmıştır Baran, *Haziran*'da. Kimi öykülerin er-

kek ağzından yazılmış olması bence özel bir önem taşımıyor. Besbelli, erkek de, kadır da, çocuk da insandır; Selçuk Baran'ın kadın olması bu bakışını değiştirmiyor.

Analarn Hakkı yazarın ikinci öykü kitabı. Dokuz öyküden sonuncusunun adını vermiş kitabına. Küçüklü büyüklü acılarla örülmüş, güvensizlikler, korkularla gerçekliğin boyutlarına sindirilmiş umutların ve mutlulukların abartılmadığı, şımartılmadığı öyküler; 'yaşam sürüyor, öyle de olsa böyle de olsa sürüyor, ama çoğunca eksik, kırık, incinmiş, yaralı ya da yanlış sürüyor'un öyküleri! Avunup gidenlerin de, avuntulardan silkinenlerin de dramları, çatışmaları olduğunu, zayıfın da güçlünün de insan olduğunu, giderek zayıflık-güçlülük gibi kişilik özelliklerinin yaşayan hiçbir kişide sürekliliğini koruyamayacağını bilen bir yazarı okuyoruz. Öykülerin temelinde, insanı olanca insanlığıyla gören felsefi bir bakış ve ancak bu bakışla başarılabilecek kişi çözümlemeleri, kişinin ilişkileri içerisindeki *kendiliğini* yakalıyoruz.

Tam bulunurken, tam bulunacak gibi olurken yitirilen yaşama sevincinin, yitirilmesine alışık olunduğu için yitirilen yaşama sevincinin iletildiği bir öykü olan "Bahçede", kitabın en güzel öykülerinden biri. "Erdemin pısırık, korkak ve çalımlı, günahınsa sessiz, serin ve suçsuz olduğuna inanabilmek"den söz eden bir öykü, insan değerlerinin gözden geçirildiği, soru sorduran bir öyküdür; bundan ötürü de felsefece bir yaklaşım getirmektedir. Değerlerden umut kesilmiş, umutlar bütün bütüne yitirilmiş değil Selçuk Baran'ın öykülerinde. Ama küçük, sönük ışıklar olarak, körüklenmedikçe alevlenmeyecek kıvılcımlar olarak kalıyorlar.... 'Hayır' diyordu adam bütün güçsüzlüğüyle. Sonra bir 'eğer', 'hayır' — o çok güçsüzce söylenmiş olsa da anlamından ötürü etkisini yitirmeyen 'hayır'ı— gölgeliyordu." (s. 69) cümlesinin altını çizmişim bu öyküde. Yazarın kişilerini belirlerken getirdiği yorumların çoğu, çevresindeki kişilerle ve içinde yaşadığı toplumsal koşullarla biçimlenen insanın iç karmaşalarına uzanmakta ve ulaşmakta.

Öyküden — yazın yapıtından — öneri bekleyenleri doyur-

mayacak Baran'ın öyküleri belki. Çünkü her biri, bir bütünlük taşıyan canlı kişileri için, onların yaşamalarına ilişkin vâhacıklar yaratmaktan öteye gitmemeyi seçmiş. Bana bu izlenimi veren, yine aynı öyküden alacağım şu parçalar oldu:

"Eğer güvenmeyi yadsıyabilseydi...

Eğer sevdiklerini sevmemeyi başarabilseydi...

Nasıl olursa olsun yeni öğrendiklerini de sevmeyi" (s.69) "Hem insanın bir yerde denenmemiş bir umudu olmalı bence... Saklı kalmalı." (s.73).

"Kayalık Yoncaları" da iyi bir öykü; ama kitaptan özellikle seçtiğim bir bölüm olduğu için alıntılamıyorum aşağıdaki paragrafı; Selçuk Baran'ın, sesini çok yükseltmeyen başkaldırışını, kendi öyküsünün seslenemeyeceği kişileri pes perdeden eleştirişini dile getirdiğini düşündüğüm için aktarıyorum. Ne anlatıyor Baran, öykülerinde? "Şu otobüs biletlerini yitirmemek için büküp büküp yüzüklerinin arasına sokanların, sızısını duymadıkları bir yalnızlığı şık kol düğmeleri satın alarak geçiştirenlerin, şarkılı kalabalıklardan eğilip eğilip yoksul çılgınlıklar toplayanların, o kırpıntı düşkünlerinin, ramazan aylarında saygılı, yetingen yüzler takınıp içki içmeyenlerin bilemeyecekleri bir sürü şey." (s.88).

Kitabın sanat açısından olduğu kadar, düşünce açısından da dikkati çeken bir öyküsü de "Sarmaşıklar". İçtenliği arayan, yapaylıkları aralayıp gerçeği irdelemeye çalışan bir öykü. Yürekli bir öneriyle sonlanıyor: "Güven duymaktan tiksinmeye başlamışsanız eğer, korku'yu salık veririm. Korkunun bedeli korkudur ve korkudan öte köy yoktur." (s.104).

"Kabuk" da kitabın düşünsel yönü yüklü öykülerinden. Yüzeysel entelektüellik çalımları, kof burjuva kuralları, "başarılı evlilik" özentileri, kendini kandırma, sosyal özdoyurum (mastürbasyon) tuzakları başarıyla eleştiriliyor; söylev vermeden! "Hayata bağlı", hep başarılı, *kalite* düşkünü, giyim kuşamda renk uyumunu bile düzeninin vazgeçilmez bir parçası haline getirmiş bir kadın Nesrin. Kendini, kendinde değil; başka şeylerde, kurallarda, şarkılarda, şarkı sözlerinde yaşayan bu kadında, birden, ikiye bölünme, çatlama

başgösterince, kadın yapaylığın, sığlığın tiksindiriciliğini bilincine çıkarıp silkiniverince, ilkin en yakın çevresinden gelen tepkilerin ilgisizlikle başlayıp, istihzayla, suçlamayla sürmesi, sonunda düşmanlığa varması başarıyla sergileniyor. Kişiyi vermekte olduğu kadar, belli bir toplum kesiminin "teşrih"inde de ortalamayı çok aşan bir öykü bu. İç içe, renk renk kabuklu yumurta imgesi, düşle gerçeğin yaşamdaki izdüşümünü, kırılan yumurtanın bir *yaşantı* oluşunu öyle yetkin bir biçimde simgeliyor ki, iyi bir öykücünün ardında, neredeyse uzman bir ruhbilimci sezinletiyor okura.

Tek tek öyküler üzerinde durarak bu genel değerlendirmeyi ayrıntıya boğmak istemiyorum. Yalnız kitaba adını veren öyküden, Saide'nin namaz sahnelerini anmadan geçemeyeceğim. Yine ruhbilimsel gözlemciliğin parmağı var bu öyküde; ama, sayrılıktan değil, insanca duyarlıktan kaynaklanan bir yaklaşımla. Saide'nin kocası kaçakçı Halil'in, annesi Fatma Hanımın bir kısa öyküde bu kadar canlandırılabilmesi, Saide'nin bir kaçakçılık olayında on beş yaşındayken öldürülen oğluyla, öykünün geçtiği sırada öldürülen, "eşkiya" oldukları söylenen, öğrenci oldukları da rivayet edilen, belki de kasabalılarca "eşkiya öğrenci" ya da "öğrencieşkiya" oldukları düşünülen üç genç arasındaki kanalların bu kadar yalın ve anlamlı kurulmuş olması öykü türünün olanaklarının nerelere uzanabileceğinin iyi bir örneği olabilir.

Anaların Hakkı'ndaki ilk dört öyküden ayrıca söz etmeyi gerekli görmedim. Belli bir düzeyin altına düşmeseler de, Selçuk Baran'ın öykücülük düzeyini tutturamayan öyküler gibi geldi onlar bana. *Anaların Hakkı* üzerine söylemek istediğim bir şey de; bu kitaptaki öykülerin bende, çok okuyan bir yazarın kaleminden çıkmış oldukları kanısını— önceki yapıtlarını okuduğumdan beri taşıdığım bu kanıyı — pekiştirmiş olduğudur. Belli ki çok ve iyi okuyan, okuduğunu kendine saklayıp, özümlediğini kendi üreten bir yazar Baran.

Son sözüm de; yazın çevrelerinde, yayın çevrelerinde, giderek okur çevrelerinde romanın öyküye "fark attığı" son yıllarda, hiç küsmeksizin nicelikçe ve nitelikçe tırmanan öykü-

ülüğümüze, Selçuk Baran'ın öykülerinin, arık ve yetkin diliyle olsun, sanatsal niteliğiyle olsun, olgun "tahkiye"siyle olsun, değerli bir katkı sayılması gerektiğidir.

DEĞİRMEN
Selçuk Baran

1.

Marmara kıyılarındaki tatil köylerinden Yeşilkent'in batı sınırındaki evin ışıkları gecenin geç saatlerine kadar yandı. Açık pencerelerden konuşma, kahkaha, müzik sesleri duyuldu. Opera orkestrasının ikinci kemancılarından Saffet Doğan'la karısı Handan, yazlık evlerine yerleşmeleri dolayısıyla bir *parti* veriyorlardı. Birbirlerine ancak sabah kahvesine ya da akşam çayına gitmeye alışkın olan Yeşilkent sakinleri için *parti* sözcüğü biraz yadırgatıcıydı. Ne var ki, Handan'ın düzenlediği yemekli toplantılara *parti* demek adet olmuştu; Handan da, kendi deyimiyle, "ölüler gibi yaşayan bu insanlar" uğruna, karınca kararınca düzenlediği toplantılara başkent sosyetesinin bahşettiği addan vazgeçecek değildi. Salt görgüsüzlüklerinden ötürü herhangi bir davranışa, bir nesneye gerçek değerini vermekten yoksun Yeşilkentliler arasında alçakgönüllü davranmanın gereği yoktu. Bu yüzden Handan, daha on gün öncesinden, plajda uygun bir dil kullanarak, hem açıklar hem de saklarmış gibi görünerek bir parti vereceğini ve partiye de ancak *dostları* çağıracağını fısıldayıp durdu. Bunu öyle ustalıkla yaptı ki, *dostlar*'dan sayıldıklarını anlayanlar onur duydular; bu seçkin halkanın dışında kalanlar da hadlerini bilip sustular; *dostlar*'a imrendiler; Handan'a saygı duydular; günün birinde *çağrılmayı* umabilmelerine ola-

nak olup olmadığını düşünüp içlerini çektiler. Aslında Yeşilkent gibi bir yerde *dostlar*'ı seçmek, başarılı bir parti verebilmek (çünkü Handan'ın partileri hep başarılı olurdu) hiç de kolay değildi. Çoğunluğu emeklilerin ya da iki-üç ay yaz tatilleri olan öğretmenlerin oluşturduğu görgüsüz küçük burjuvalar arasında *seçkinler*'i bulabilmek, onları bir araya getirerek, herkesin sere serpe yayılıp rahatladığı, görgü kurallarından çoğunu boşladığı günlerde partinin hiç değilse falsosuz olmasını sağlamak bile zordu. Ne var ki, Handan zaten 'kolay olmayan'ı seçerdi hep; bununla övünürdü.

Az önce hep birlikte terasa çıkıp yeni doğmakta olan ayı seyretmişlerdi. Yalnız poyraz şiddetli olduğundan terasta fazla kalamamışlar, ışıkları azaltarak doğuya bakan o sevimli yuvarlak pencerenin önünde durmuşlardı. "Ayın doğuşunu selamlamak" da programın gereklerindendi. Üstelik Handan kendi buluşu olan o sevimli yuvarlak pencerenin yeni işlevini keşfettiğini yüksek sesle bildirmek fırsatını da böylece elde etmiş oluyordu. Herkesin ilgisini pencereden ve turuncu renkte yükselen aydan yana çektikten sonra dinlenmeyi hak eden ayacıklarına tokyolarını geçirivermişti. Şimdi salonun loş bir köşesine çekilmiş, başarısının tadını içine sindiriyor, gecenin ayrıntılarını düşünüyordu.

Yeşilkent'de hiçbir evde böyle bir gece yaşanamazdı doğrusu. Konserve fabrikası işletme müdürünün İstanbul'dan gelen konukları öyle diyorlardı. En önemlisi de birbiriyle hiç ilgisi olmayan, görgü, karakter, eğilim ayrımları yüzünden başka koşullarda bir araya gelmeyi akıllarından bile geçirmeyecek on beş kişiyi böylesine kaynaştırabilmekti. Konuklar yuvarlak pencerenin önünden çekilmişlerdi. Handan kuytudaydı ama egemenliğini sürdürüyordu. Konuklar, farkında bile olmadan onun dilediği gibi davranmaktan, isteklerine boyun eğmekten kendilerini alamıyorlardı. İşte sol eğilimli bir

ekonomi doçenti, konserve fabrikasının sağcı işletme müdürü ile şakalaşıyor, aşırı özgürce davranışlarıyla her zaman dikkati çeken doktorun kızı, yaşlı bir hanımefendinin anılarına saygıyla kulak veriyordu. Sağda solda sevimli cümleler duyuluyordu:

— İnanmayacaksınız gerçi ama her odada haşmetli bir kül tablası bulunurdu.

— Zarif bir kır at... Tek istediği buydu. Evet, yanlış duymadınız zarif dedim.

Evet, konuşmalar iyiydi. Büfeye gelince... Büfe tam bir şirinlik örneğiydi. Zengin ve görgülü kişilerin beğenisine uygun içki kadehleri, böyle pahalı nesneleri bir tatil evi için fazla gösterişli bulabilecek gençleri kızdırmamak için plastik meyve tabakları vardı. Buz kabı olarak kullanılan alüminyum pasta kalıbı herkesi neşelendirmişti. Yeterli sayıda bıçak bulunmamasının, konuklar arasında yol açtığı bıçak trafiği geceye bir başka hoşluk katmıştı. Yuvarlak hamur tahtalarından yapılma küçük masalar düpedüz harikaydı. Hele Handan'ın susakların içine koyduğu erikler, sivri İtalyan domatesleri... İşletme müdürünün karısı hep ellerini çırpıp "ah, canım bu bir harika!" demişti. Taşralılığı çabucak benimsemiş, böylece bütün düşgücünü yitirmiş biriydi o. Coştuğu ya da sevindiği zaman ancak tek sözcük geliyordu aklına: Harika! "Sen de bir harikasın!" dedi Handan kadına; tabii içinden.

Yemeklerde de konuklarının beğenisini, daha doğrusu önyargılarını gözetmişti Handan. Lüks mezelere alışmış olanlara karides salatası, karides salatasının gösterişini hafifletmek için de fasulye plakisi ile karalahana sarması hazırlamıştı. Evet, kimin aklına gelebilirdi karalahanadan zeytinyağlı sarma yapmak ve yaz ortası Marmara kıyısında karalahana

yetiştirmek! Üstelik yemeklerden birine ufacık da olsa kusur bulmak, tek kelime ile olanaksızdı.

Hemen hemen el sürülmeden duran tabağından bir köfte alıp ağzına attı. Birkaç yudum bira içti. Kendi verdiği yemeklerde heyecandan öylesine tıkanırdı ki, bir şeycikler yiyemezdi. Kocasına baktı. Kuşkusuz o da hoşnuttu geceden. İki saattir oturduğu yerden kalkmamıştı. Bütün bu partiler kendi onuruna veriliyormuş gibi davranırdı Saffet. Önce bu kadar önemsenmeye aldırmıyormuşçasına çevresine bile bakmaz; kimseleri, yapılan şakaları, konuşmaları umursamaz; sonra da zamanı gelince geceyi keyfince kullanırdı. Sanki karı-kocanın arasında söze dökülmemiş gizli bir anlaşma vardı. Bu anlaşma uyarınca geceyi bölüşüyorlardı. İlk saatler Handan'ındı, sonrakiler Saffet'in. Daha Saffet'in saati gelmemiş olmalıydı; kimsenin gözüne ilişmemek için kuytu bir köşeye çekilmiş, sanki tek başınaymış gibi içkisini yudumluyor, beyaz peynirini, sakız leblebisini ağır ağır çiğniyordu. Çevresinden hiçbir ses, gürültü ulaşmıyordu kulağına. Kazara kendisine yöneltilen soruları da duymamazlıktan geliyordu.

Hep böyle olurdu. Saffet sessizce demlenir, zamanın, yalnız kendisinin olan zamanın geldiğini hissetti mi başını kaldırıp önce çevresine, sonra oğlu Erol'a bakardı. Böylece törenin başlaması için ilk işareti vermiş olurdu. Erol, dergâhlarda hizmet gören çömezlere özgü uysallık ve boyuneğişle yerinden kalkar, duvarda asılı duran bağlamayı indirir, parmak uçlarında kutsal bir nesne gibi taşıyarak babasının kucağına bırakırdı. O sırada Saffet oturduğu yerden kaymış ve ayaklarının altında serili koyun postuna oturmuş olurdu. Zaten Saffet bağlamasız, postsuz ve kemansız hiçbir yolculuğa çıkmazdı.

Saffet önce bağlamanın karnını böğrüne iyice yerleştirir,

hafifçe öne doğru eğilirdi. Bağlamayı öyle bir kavrardı ki, saz bedeninin bir parçası oluverirdi. Sonra mızrapla teller üzerinde şöyle bir gezinmeye başlardı. Saffet'i hiç dinlememiş olanlar (hele klasik batı müziği meraklısı olup da türküleri küçümseyenler) oturdukları yerde huzursuzca kıpırdanırlardı. Saffet'in bağlamasının tadını bilenlerse bekledikleri anın geldiğini görüp sevinirlerdi. O, çevresine aldırış etmeden, sabırsızlananlara da tedirginlere de aynı ilgisizliği göstererek sazını tıngırdadır durur, bir makamdan ötekine geçer, sanki gönlünce bir ezgi arardı. Ama söylediği ilk türkü hep aynı olurdu:

Küçücükten aldım sazı elime
Dertli dertli vurdum sazın teline

İşte o zaman sönük ışıkların aydınlattığı gündelik sevinçlerine bürünmüş yüzler buğulanıverirdi. Kiminin uzun zamandan beri bilmekte olduğu, kiminin de ancak o anda farkına vardığı gizli bir yere dokunurdu bu ezgi. Çoktan yitirilmiş, yitirildiği bile unutulmuş bir şey, bir anı, ruhsal yapılarının temel taşlarından biri belki, vazgeçilmez bir duyarlık nasılsa bulunuverirdi de, insanlar gene onu az sonra, şöyle bir dalgınlık sırasında ellerinden kaçıracaklarını iyi bildiklerinden, sevinçlerine hüzün katarak geçip giden dakikalara sımsıkı sarılırlardı.

Sonra bir başka türküye geçerdi Saffet:

Hem okudum hemi de yazdım
Yalan dünya senden geçtim oy!

Ve dünya karides salatalarıyla, sigara börekleriyle yalan

bir dünya olup çıkardı. Saffet'i dinleyenler, bu Renault'lu, Murat'lı, Yeşilkent'li dünyadan o saat vazgeçiverirlerdi. Hem de uzun boylu düşünüp taşınmadan. Tabaklarındaki yiyecek artıklarına tiksinerek bakarlar, içki bardaklarına hiç değilse türkü boyunca el sürmezler, sigaralarım ya tablalarında unutur ya da aceleyle söndürürlerdi.

Döndüm baktım sağ yanıma
Mehemmedim can veriyor.

Artık hepsi kim olduklarını merak etmek gereğini bile duymadıkları Mehemmet'le birlikte, onun, sırrını çözemedikleri yücegönüllülüğüyle birlikte göç etmeye hazırdırlar. Ama türkünün sonuna gelinmiştir. Türküyle birlikte acının, yoksulluğun, hiçliğin yüceltilmesi de sona erer. Zaten Saffet canlı bir oyun havasına geçmiştir artık. Konuklar kısa bir süre için duygularım nereye yönelteceklerini şaşırırlar. Ama bulundukları yerde kalmaları olanaksızdır artık. Kıvrak ritm, bu kez de ruhlarının bir başka karanlığında kalan örtüleri kaldırmayı başarmıştır. Bilen bilmeyen dayanamaz, çıkar ortaya, Silifke havasıyla çifte telli oynamakta bir sakınca görmez. Gençlerin, çifte telli oynarken twist yapar gibi sallanmalarına da aldıran olmaz.

Handan tokyolarının içinde ayak parmaklarını keyifle oynattı. Mutluluğun, başarının doruğundaydı şimdi. Gözlerini yumdu.

— Yoruldunuz mu yenge?

Lâle'ydi. Saffet'in uzaktan hısımı olan bir kızcağız; liseyi

yeni bitirmiş... Handan, ondan neden "kızcağız" diye söz ettiğini bilemiyordu. Belki onu böyle onurunu kırmadan, salt sevecenlikle küçültünce, kızın belli belirsiz sezinlediği direnişinden kurtulacağım sanıyordu. Lâle, lekeli bir pantolon, lacivert pamukludan bir bluz giymişti. Ayağında keten pabuçlar vardı. Kızı, doğru dürüst bir şey giymesi için kandıramamıştı bir türlü.

— Yok şekerim, dedi, yorgun falan değilim.
Ve Lâle'nin kolunu okşadı.
— İçkiniz bitmiş. Bardağınızı doldurayım mı?
— Teşekkür ederim canım. İyi olur. Nedense susamışım.

Lâle'nin arkasından baktı. Uzun boylu, balıketinde, nefis bir yaratıktı Lâle. Ama bu topluluğun dışındaydı. O ve oğlu gecenin uyumsuz olan tek yanıydılar. Handan'ı, kendilerini anlamakta, daha doğrusu egemenliği altına almakta böylesine çaresiz, böylesine güçsüz bıraktıkları için onlara kızmamak elinde değildi. İkisi de elinden kaçmakta aynı ölçüde ustaydılar. Oysa Handan, Lâle'yi belli bir amaçla Yeşilkent'e çağırınış, evinde ağırlamıştı. Kızlara hiç yüz vermeyen, doğru dürüst bir arkadaş bile edinemeyen Erol — bu garip, anlaşılmaz çocuk — belki de tıpkı kendisi gibi, kimselere benzemeyen Lâle'yle anlaşabilirdi. Ama onların birbirlerine aldırdıkları yoktu. İşte bu gece de bir kez olsun konuşmamışlar, yan yana bile gelmemişler, saygılı garsonlar gibi konukları sessizce ağırlamaktan başka bir şey yapmamışlardı. Çocukların yalnızca Handan'ın ağzının tadını bozmak konusunda anlaştıklarına kuşku yoktu.

Handan, daldığı düşüncelerin arasında, bağlamanın sustuğunu fark etmemişti. Şimdi herkes yüksek sesle, şatafatlı sözcüklere sığınarak konuşuyordu. Saffet'in çevresinde,

onunla aralarına saygılı bir uzaklık koyarak toplanmışlardı. Saffet bağlamasını, koyun postunun üzerine, kendisinden arta kalan yere yatırmıştı. Konuklarının yüzüne ilk kez bakıyordu. Onları ilk kez görüyormuş, ilk kez bu gece, az önce tanışmışlar gibi kendini elinden geldiğince süsleye püsleye sunmak, çevresinde toplananları da alçakgönüllülükle kabullenmek isteğiyle doluydu. Mutlu, apaçık, dost gözlerle bakıyordu onlara. Kendisine yöneltilen soruları, içeriklerine aldırmadan, öylece rasgele ama coşkunlukla yanıtlıyordu. Saffet şimdi dost bildiği kişilerle söyleşirken, Handan'ın mutluluğu doruk noktasından yavaşça aşağılara inmeye başlamıştı. Ama alışıktı buna, hiç yadırgamıyordu. Başarısının yenilgiye dönüşümünü, önlenmesi gereken bir tatsızlık değil de, bir durumun olağan sonucu olarak alır, boyuneğerdi.

Şimdi salonda gerçekten tedirgin olan birisi vardı: Erol! Handan, oğlunun dudaklarının nasıl öfke ve utançla kasıldığını, bir korku anını atlatmaya çalışarak, alnının nasıl terlerle boncuklandığını biliyordu. Erol, boşalan kadehlere, dökülmesi gereken kül tablalarına falan aldırmıyordu artık. Yalnızca bekliyordu. Handan sabırsızlıkla başparmağını ağzına götürdü; tırnağını dişlemeye başladı. "Hadi artık," diye seslenesi geliyordu Saffet'e, "çabuk ol da, bitsin şu oğlanın çilesi."

Saffet, ancak çevresindekiler dağılınca Erol'a döndü. Bu kez deminki gibi gizli bir işaret vermedi de, herkesin duyabileceği buyurgan bir tonda, alabildiğine yüksek sesle konuştu:

— Erol, kemanımı getir!

İşte her şey bu kadar yalındı. Şimdi Handan'ın mutluluk çizgisi büyük bir hızla başaşağı inmeye başlamıştı ya, hiç de-

gibi Erol kurtulmuştu. Çünkü Saffet kemanını eline alıp, salonun en ışıksız köşesine doğru yürüdü mü, hiçbir güç Erol'u orada tutamazdı.

Saffet, konservatuvarda parlak bir öğrenciydi. Harika çocuk denemezse bile, işte ona yakın yüksek bir yeteneği vardı. Daha konservatuvardayken resitaller verir dururdu. Şimdi elisine merdiven dayamıştı; opera orkestrasında bir ikinci keman olmaktan ileri geçememişti. Grup şefliğine bile kendisinden çok sonra gelenler atanmışlardı. Saffet, karşılaştığı haksızlıkları, duyduğu kırgınlığı uzun süre başkalarına, başka müzikçilere, dostlarına, işten, halden anlar sandığı kişilere anlatmayı denemiş, kendisini avutacak sözler dinlemeyi ummuş, ama hep anlamsız sözler, kaçamak bakışlarla karşılaşmıştı. Sonunda çileden çıkmıştı Saffet. En yakın dostlarıyla bile kavga etmekten çekinmemişti. Gece yatağa yattığında, yolda yürürken, banyoda, tuvalette düşüncelerini tüm açıklığıyla dile getirebiliyor, haklılığını savunuyordu. Ama bütün bunları bir başkasına aktarmaya kalkışınca iş değişiyordu. Sonunda konuşmaktan bütün bütün vazgeçti. Kemanıyla, sanatıyla ilgili sorunları aktaramadıktan sonra ağzını açmanın ne yararı vardı? Sessiz, küskün bir adam oldu. Karısıyla bile konuşmuyordu artık. Konuşacağına bağlama çalıyordu. Gereksindiği ilgiyi, anlayışı bağlamayla kazanıyordu. İyi bir dost olmuştu bağlama. Kemana benzemiyordu. Saffet kemanına karşı saygılıydı; ondan korkuyordu. Öte yandan bağlama çalmak, çevresine kolayca sulu gözlü, duygulu kişiler toplamak da yetmiyordu. Sonunda Saffet, içinde sızlayıp duran yaraya iyi gelecek çareyi buldu. Handan'ın başarılı partilerinde bağlama çalarak gerekli ilgiyi, sevgiyi hatta teşekkürü topladıktan sonra dinleyicilerine geçirdikleri bulunmaz dakikaların bedelini ödetiyordu; kemanla, bu buyurgan, acımasız, küstah *şey*'le konuklarının — deyim yerindeyse eğer — canına okuyordu.

Tek başına güçsüz bir Saffet olarak başaramadıklarını o soğuk, korkunç müzik aleti başarırdı. Kendi duyduğu korkunun, yenilginin acısını, başkalarının rahatlarını kaçırarak, canlarını sıkarak çıkarmak, Saffet'in hayatta bulduğu tek doyumdu belki de. Oturdukları evlerin hepsinde salon ışıklarının erişemediği karanlık bir köşe mutlaka bulunurdu. Ev, bu amaca göre seçilir, ışıklar ona göre düzenlenirdi. Saffet o karanlık köşede, müzikten hiçbir şey anlamayan (anlayanlar daha beter sıkılırlardı, o da başka) konuklarına Ysay'ın sonatını çalardı.

Handan da müzikten pek anlamazdı. Ama Ysay'ın sonatını öyle çok dinlemişti ki, nasıl çalınması gerektiğini ya da Saffet'in nerelerde hata yaptığını iyi bilirdi. Saffet'in Ysay'ın sonatını gerçekten kusursuz çaldığı gecelerde Handan, hayatı kendisine zehir eden bu huysuz, suratsız adamı bininci kez bağışlardı.

2.

Dışarda poyraz iyiden iyiye şiddetlenmişti. Ağaçlar köklerinden sökülüvereceklerdi sanki. Yaprakların hışırtıları arasından duyulan dalgaların sesi, coşkun bir ırmağın akışını andırıyordu. Erol arkada konuk odasının merdivenlerine oturmuştu; burası rüzgâr almıyordu. Başı ellerinin arasındaydı. Uzun süre öylece kaldı. Ayak sesleri duyunca başını kaldırdı. Gelen Lâle'ydi.

— Ne yapıyorsun burada?
— Oturuyorum.
— Yattığını sanmıştım.
— Gittiler mi?

— Çoktaan... Annenle bulaşıkların bir kısmını yıkadık bile.

Erol'un yerinden kıpırdamadığını, konuşmadığını görünce o da merdivenlere oturdu.

— Canın bir şeye mi sıkıldı?
— Evet.
— Ne oldu?
— Hiiç... Ben hep sıkılırım zaten.
— Yatmayacak mısın?
— Uykum yok... Annem yattı mı?
— Yattı.
— Benimle değirmene gelir misin?
— Değirmene mi?
— Az ilerde bir değirmen var. Az ilerde dedimse, üç-beş kilometre ötede. Bazı geceler oraya giderim, özellikle aylı gecelerde. Sen de gelir misin?

Lâle durakladı.

— Geç oldu, dedi. Başka bir gün gitsek...

— Asıl geceleri güzel olur değirmen. Hem sen gelsen de gelmesen de ben nasıl olsa gideceğim. Aklıma koydum çünkü. Bana kalırsa böyle bir öneriyi kabul etmemek aptallıktır. Çünkü seni gece yarısı yıkık bir değirmene götürmeye kalkışacak birini kolay kolay bulacağım sanmıyorum. Zaten kimsenin yıkık değirmeni yoktur. Hadi, git bir şey al sırtına. Ben de el fenerini getireyim. Şimdi ay var ama dönerken çoktan batmış olur.

İki-üç dakika sonra evin arkasındaki yamacın hemen berisinden başlayan patikadaydılar. Toprak çakır dikenleri, deve dikenleri, bodur fundalar, taşlarla kaplıydı; ay ışığında kıpırtısız, ay aydınlığını karanlığa çeviren koyu gölgelerle

uzamıyordu. Lâle arkasına baktığında, kısa bir süre içinde evleri bu kadar geride bırakmış olmalarına şaştı. Poyraz hâlâ, dinmemişti ama biraz hafiflemişti. Kuru, kumlu toprak ayaklarının altında gıcırdıyordu. Bir süre konuşmadılar. Lâle, değirmene gitmeyi öneren kendisiymiş, Erol'un peşine zorla takılmış gibi huzursuzdu; o kadar fazlaydı Erol'un yanında.

— Şu öten ocak çekirgesi, dedi Erol, neden sonra konuşarak. Buralarda hep bir tane ocak çekirgesi bulunur. Hemen yanıbaşında bile ötse, sesi göğün derinliklerinden geliyor sanırsın... Dinle bak! Poyraza falan aldırmaz, öter durur böyle fırtınanın, lanetin orta yerinde huzurdur, iyiliktir o. Yağmur yağarken bile keyfini bozmaz. Ben yağmurda, yağmurun tıpırtıları arasında ocak çekirgesini dinlemeye bayılırım. Ötüşü sevinç verir insana.

Bir süre daha ses çıkarmadan yürüdüler. Sonra garip bir çığlık duyuldu.

— Bu da puhu cinsinden bir kuş... Buralara ilk geldiğimizde yılanın biri kuş yutuyor da, hayvancağız can havliyle bağırıyor sanıp kahroldumdu kederimden.

— Kısa zamanda kuşlarla, böceklerle anlaşmışsın bakıyorum. Benim kuşlara, böceklere düşkünlüğüm yoktur pek.

— Biliyorum, sen pantolonlara, şortlara düşkünsün, özellikle gösterişsiz ve kirli olanlarına... Öyle değil mi?

— Rahat ediyorum böyle.

— Aradan üç-beş yıl geçsin artık, [illegible] hat edemezsin. En çok beş yıl falan dayanırsın zaten; daha fazla diretmek elinden gelmez. Şalvar mı giydirirler sana artık, tulum mu, o yıl hangi rüküşlük modaysa onu...

— Kimler giydirecek ki beni?

— Onlar işte... Herkes... En başta annem.

— O kadar hızlı yürümesene, yetişemiyorum. Soluğum kesildi.

— Özür dilerim. Annem ya da öteki kadınlar aklıma gelince öfkeden ne yaptığımı bilmem; hemen koşmaya başlarım. Yoruldumsa oturup dinlenelim.

— Yo, yorulmadım. Yalnız, annen merak ederse, diye tasalanıyorum.

— Annem arada geceleri dolaşmaya çıktığımı bilir. Ama değirmene gittiğimi bilmez. Değirmenden hiç söz etmedim ona.

— Neden?

— Orada, değirmende bir kadın var: Razi ana. Annem gider, ona da "şekerim" der sonra. Günün birinde bu geceki takımı toplar, orada, çınarların altında piknik yapmaya kalkar. Babam değirmenin damına çıkar, Ysay'ın sonatını çalar. Benim sevgili değirmenim, Razi anam ve Ysay'ın sonatı... Ne kötü bir şaka olurdu değil mi? Zaten ben şakadan hiç hoşlanmam.

— Şaşırtıyorsun insanı. Seninle ne konuşacağımı bilemiyorum. Hemen susuyorsun. Nelerden hoşlandığını, hangi konularda konuşmak istediğini bile bilmiyorum... Ders de çalışmıyorsun değil mi?

Erol durdu. Lâle'nin yüzüne baktı.

— Bana ders çalışmamı hatırlatmanı annem istemiştir değil mi? diye sordu öfkeyle. Sana bir sır vermek istiyorum; omuzların ve on sekiz yaşın, ağırlığını kaldırabilirse tabii. Sınavlara girmeyeceğim. Yarın koş, anneme yetiştir istersen!

— Ayıp sana! dedi Lâle ve yürümeye başladı. Beni ne sanıyorsun?

Erol konuşmayı sürdürmek istediğinden kızın söylediklerini duymazlıktan geldi; hatta onu kırmış olabileceğini bile aklına getirmedi.

— Sana büyük bir laf edeyim, dedi. Adam olma fırsatını alıyorum elimden. Bence çağımızda yapılması mümkün en şövalyece davranış budur. Yağlı enseli, geğirtili, yaşamın suskunluğundan hoşnut bir adam olma fırsatını elimden alıyorum... Aa, işte değirmene geldik!

Genişçe bir toprak yola saptılar. İki yanda duvar gibi böğürtlen çalılıkları yükseliyor, böğürtlen duvarı ay ışığını kesiyordu. Erol, fenerini yaktı. On beş-yirmi adım yürüyüp düzlüğe vardılar. Uzaktan hafif bir su sesi geliyordu. Düzlük ve çevredeki çınarların tepesi ay ışığında pırıl pırıldı. Çınarların dipleri ve karşıda değirmenin bulunduğu yerse koyu karanlık... Düzlüğü geçip değirmene yaklaştılar. Erol, feneri uzattı. Çınarların gölgelediği çukurlukta, fenerin ölü ışığında değirmenin kara kara direkleri, çatısı belirdi. Değirmenden çok bir yıkıntıya benziyordu; birkaç bin yıllık gibiydi.

Biraz daha yaklaştılar. Erol, Lâle'nin elinden tutup tahta merdivenlerden indirdi. Değirmenin bulunduğu yere geldiler.

— Nasıl buldun? Müthiş değil mi? Birkaç dakika yalnız kalmaktan korkmazsan değirmeni işletir gelirim.

Ve karanlıkta kayboldu. Biraz sonra değirmenin taşları inleye gıcırdaya dönmeye başladılar. Değirmenin bütün tahtaları sarsılıyor, her yandan bir başka ses geliyordu. Çarktan dökülen suyun sesi, bütün bu gürültüleri bastırıyordu gene de.

— Ne güzel değil mi? diye sordu Erol yeniden, Lâle'nin yanına geldiğinde.

Lâle, Erol'un sesindeki değişikliği hemen sezmişti. Sevinçle titreyen, öte yandan güven dolu bir sesti bu. Bacaklarını iki yana açmış, kollarım kavuşturmuş, kendi öz malına sahip bir adamın güveni içinde, Lâle'nin karşısında duruyordu.

— Babamın çaldığı bütün sonatlardan güzel bana sorarsan. O mıymıntı türkülerden de güzel. Yalnız güzelliğini tam anlayabilmek için biraz daha uzaktan dinlemek gerek.

Aydınlık düzlüğün sağındaki küçük kulübenin kapısını itti. İçerisi karanlıktı; öğütülmüş buğday ve kepek kokuyordu. Erol, el yordamıyla duvardaki raflarda küçük bir mum bulup yaktı. Sonra Lâle'yi içeri çağırdı. Kulübenin köşesine un çuvalları yığılmıştı. Çuvallardan birinin üzerine sırtüstü uzandı. Lâle'ye de yanındaki çuvâlı göstererek:

— Hadi sen de uzan, dedi. Burası benim sayılır.

İkisi de yattıkları yerden hiç konuşmadan değirmenin sesini dinlediler.

— Güzel değil mi?
— Evet.

Gene uzun bir sessizlik oldu. Sonra Lâle yattığı çuvalın üzerinde yüzükoyun döndü, uzandı; Erol'un kolunu okşadı yavaşça. Erol kıpırdamadan:

— Sevdin burasım değil mi? diye sordu.

— Sevdim.

— Böyle bir şeyi bir daha hiç yaşayamayacağını düşünüyorsundur belki de, ha?

— Öyle.

— Yanılıyorsun. Bundan daha güzellerini bile yaşamak mümkün. İstersen tabii.

— Nasıl?

— Benim Razi ana seksenlik bir ihtiyardır. Kendi öyle diyor ya, bakma sen, bin yaşında vardır o, hatta daha bile yaşlıdır; İskender zamanından kalmadır belki. Belki İskender ordularının buralardan geçtini de görmüştür. Ama o zamanlar küçük bir kız çocuğu olduğundan pek hatırlamıyordur olanı biteni. Aklında biraz toz bulutu, biraz nal sesleri kalmıştır, o kadar. Neyse... İşte bu bin yıllık kadının artık bir yardımcıya ihtiyacı var, güveneceği birine. Boğaz tokluğuna iş gören, ama bir gece gırtlağını sıkmaya kalkışmayacak birine. Çünkü Razi ana, aydan gelen insanların da şu yoldan geçtiklerini görünceye kadar yaşamayı umuyor... Yukarda buna benzer küçük bir kulübe var. Biraz tamir gördü mü, oturulacak hale gelir. Benimle orada yaşamaya ne dersin?

Çuvalın üzerinde doğruldu. Lâle'nin yüzüne baktı. Düşkırıklığına uğradı. Ne diyeceğini bilemeyen salak kızlar gibi gülümsüyordu Lâle.

— Gülecek ne var? diye terslendi. Ben çok ciddiyim. Hayatımda ciddiye aldığım tek şey bu, benim. Bak, bu iş olursa şimdi olur; şimdi şu yaşımızda olur, anladın mı? Sonra yapamayız. İstesek de yapamayız. Günün birinde sen de annem gibi yazlıkta bile lame pabuçlar giyip, gülünç partiler düzenlemeye kalkışırsın. Ben babam gibi keman çalmam, ama kim bilir ne düzenler çevirir, ne nutuklar atarım. Ya da evimde karanlık köşeler bulundurur, oralara gizlenirim. Şu kirli pantolonlarımızı çekip âlacaklar diyorum sana. Donumuzun rengi-

ni, kıçımızı bile görmek isteyecekler. "Eğer o kadar utanıyorsanız, alın bizim verdiklerimizle örtünün," diyecekler.

— Beni yanlış anladın galiba, dedi Lâle yavaşça; benim kimseye benzememeye uğraştığım yok. Kimseye savaş açmıyorum.

— Biliyorum. Bunun için böyle olduğun için tatlısın ya zaten. Seni annem de tatlı buluyor. Ama herkese benzemen için elinden geleni ardına koymayacaktır. Bu gece, bütün o rezilliğin ortasında pantolonunun dizindeki lekeye takıldı gözüm. O lekeyle avundum. Bak, işte tam şuradaydı.

Eğildi, Lâle'nin dizini, pantolonun üzerinden öptü.

— Hatırım için bir şey yapar mısın? Saçlarım çözsene... Bak, ay ışığı tam kapıdan giriyor şimdi. Hadi çöz saçlarını! Ya da bırak, ben çözerim. Ama önce...

Yerinden kalktı, mumu söndürdü. Mumun sarı ışığı, titreyen alevi sönünce kulübenin içini dolduran ay ışığı daha bir belirginleşti. Hareketsiz, sessiz bir aydınlıktı bu. Erol, Lâle'nin örgülerini çözmeye başladı. Ağır ağır, tatlı ama zor bir işin üstesinden gelir gibi... Sonra kollarına doladığı saçları birden bıraktı. Kızın saçları, omuzlarından aşağı su gibi döküldüverdi.

— Bunları da bırakmazlar, dedi Erol, Lâle'nin saçlarında ellerini gezdirirken. Berbere, kuaföre yollarlar seni. Birtakım yabancıların beceriksiz, sevgisiz elleri bu incecik tellere pis kokular sürerler; onları toplayıp kocaman, cansız bir yastık gibi tepene oturturlar. O zaman seni görmeyi hiç istemem... Demek yukardaki küçük kulübede oturmayacaksın benimle? Gerçi kış biraz zor geçerdi, üşürdük. Dere taştığında kimi za-

man yiyeceksiz kalırdık. Ama bütün bunlara pek önem vermezdik.

— Tanrım, burada düş kuran mı var şimdi? Düşten söz eden kim? Sana krallığımı sundum; sense dalga geçtiğimi samyorsun. Ne biçim koşullandırıldığını biliyorum. Bir hıyarağası elinden tutup evlenme önerisinde bulunacak... Sana bunu öğrettiler değil mi? Düş yoksunu bir hıyarağası.... Belki seni sevdiğini de söyler. Neden söylemesin ki? Yalan olduktan sonra. Çünkü sevdiği sen değilsindir; el değmemişliğindir olsa olsa. Bilmem anlatabiliyor muyum? Efendim?

Lâle'nin yüzü karanlıkta kalmıştı. Erol ona iyice yaklaştı ama kızın yüzünün tüm çizgileri kilometrelerce uzaktaydı.

— Hey, durgun deniz! diye bağırdı. Susan deniz! Neredesin?

Lâle hafifçe güldü. Erol böyle güldüğü zaman Lâle'yi sevmiyordu. Kadınlar ne söyleyeceklerini, ne yapacaklarını bilmedikleri zaman gülerlerdi. Belki Lâle'ye güvenmesi, ondan bir şeyler umması düpedüz aptallıktı. Gene de Lâle'ye kızmak elinden gelmiyordu. Daha, çok küçüktü Lâle. Ama büyümesini beklemek de çare değildi. Çok değil, üç yıl sonra Lâle, model kapaklarındaki kızlara benzetilecekti.

— Seni anlıyorum, dedi Lâle, saçlarım yavaş yavaş örmeye başlayarak. Bir roman kahramanı gibisin. Daha doğrusu belki de çağımızın kahramanı...

Ama ben ne yapabilirim? Tek başına...

— Bırak saçlarını!

Erol öyle bağırmıştı ki, Lâle saçlarını hemen çözüverdi.

Korkmuştu.

— İstersen beni öpebil rsin, dedi yalnızca, korktuğu için.

Sesi öyle az çıkmıştı ki, Erol yanlış işitip işitmediğini düşündü.

Sonra:

— Bana lütufta bulunmak zorunda değilsin, dedi. Gene de bu değerli armağanına teşekkür ederim. Ama istediğim bu değildi. Ben seninle burada yaşamak istiyordum. Bi hayatı, başkalarının çılgınlık adını verebilecekleri bir şeyi bölüşmek için... Sen bütün bunları becerirsin sanmıştım. Yanılmışım. Düşünsene bir, ne güzel olurdu burada birlikte yaşamak... Dünya bizi kendine benzetinceye kadar. Çünkü aslında zayıf, hatta korkak bir insanım ben. Görünmek istediğim kadar güçlü değilim. Tek başıma beceremem. Biliyorum, günün birinde ben de yaşama sevincimi; katlar, arabalar, koltuklar, tiksindirici reklamlarla bize sunulanlar üzerine kuracağım. O zamana kadar, hiç değilse, o zamana kadar, elimdeki fırsattan yararlanmalıyım.

— Neden her şeyden bu kadar çok tiksiniyorsun? Hayatı sevmiyorsun sen. Yaşamayı sevmiyorsun. İnsanları da... Onun için böyle kaçmak istiyorsun.

— Öf, bırak bu boş lafları!... Kimler öğrettiyse sana... Ben değirmenimi seviyorum, Razi anamı seviyorum, yaşlı bostan bekçisini seviyorum. Tüm gereksinimi bir şişe sudur onun. Üç günde bir buraya gelir, şişesini doldurur gider. Hiçbir şeyden korkusu olmadığından — yitirecek nesi var ki korksun? — o ıssız tepelerde tek başına dolaşır. Keçisiyle birlikte... Sonra ben seni de seviyorum.

Lâle'nin yüzünün karanlığına doğru eğildi. Kısa bir süre için kendi ay ışığı vurmuş yüzünün çizgileri de silindi. İki yüzün karanlığı birbirine karıştı. Erol, çok uzun olmayan bir süre sonra Lâle'nin yüzünü ay ışığından yana çevirince kızın yanaklarının ıslak olduğunu gördü.

— Neden? diye sordu, gözyaşlarına parmaklarıyla hafifçe dokunarak.

— Hiç... Ve o anda ne yapacağını bilemediğinden Erol'un göğsüne sokuldu.

— İlk öpüldüklerinde bütün kızlar biraz ağlarlar dedi. Romanlarda yazar, okumadın mı?

Erol, göğsündeki gümbürtüyü duymasın diye, Lâle'nin başını avuçlarının arasına alıp, onu kendinden uzaklaştırdı. Sonra yüzükoyun çuvalların üzerine uzandı. Pişmanlıkla, mutlulukla doluydu. Ve bütün bu duyguları tek başına yaşamak istiyordu. Bir süre için Lâle'nin orada olduğunu bile unuttu. Elinde olmayan zalimliğini sindire sindire içine çekti. Sonra doğruldu. Lâle bıraktığı yerde kıpırtısız duruyordu. Onu canlandırmak, güldürmek, kocaman bir çiçek gibi açıldığını görmek kendi elindeydi. Tek başına sürdürdüğü gevşek mutluluk, yerini, karşısındaki kızın üzerinde bir anda kurduğu sınırsız egemenliğin amansız coşkusuna bırakmıştı. Erol ani bir sevecenlikle Lâle'nin yüzünü göğsüne bastırdı. Sonra:

— Hadi, dedi, ör saçlarım artık. Ör de gidelim.

Birlikte kulübeden çıktılar. Erol değirmeni durdurdu. Böğürtlenli yoldan geçtiler. Uzun süre konuşmadılar.

— Dinle, dedi Erol sonra, Lâle'yi durdurarak. Nasıl olsa bir gün kıstıracaklar seni. Beni de. Ama elimizden geldiğince oyalamalıyız onları, anladın mı? Sonuna kadar direnmeliyiz.

Birkaç adım attı, gene durdu:

— Nerede, nasıl ve ne zaman boyuneğeceğimiz önemli. Yani boyuneğeceğimizi ben de biliyorum... Ne diye susuyorsun, birşey söylesene!

Lâle, yanındaki öfkeli delikanlıdan değil, bilmediği bir şeyden, belki Erol'un geleceğinden ürküyordu. Sesini çıkarmadı.

— Dünyaya, çevremdeki boktan insanlara boşveriyorum, diye konuşmasını sürdürdü Erol. Ama bir şeyin, tek bir şeyin önemli olması gerek. Tek bir şeyin önemli olması yeter. O kurtarır insanı. Anladın mı?

Erol, Lâle'nin anlamadığını, anlayamayacağını biliyordu. Omuzlarını silkti. Gittikçe hızlanarak yürümeye başladı.

— Ve kıstırıldığın zaman, kimse seni uyarmayacak. İngiliz hukukunda olduğu gibi "şu andan itibaren bütün söylediklerinizi aleyhinizde delil olarak kullanılacaktır," filan diyen de çıkmayacak. Yani sanık bile değil, doğrudan doğruya hükümlü olacaksın. Peşinen hükümlü! Buna dayanamazsın anla değil mi?... Dinle, sana yalan söyledim ben; buna hakkım yoktu. Razi anayı, bostan bekçisini gerçekte oldukları gibi tanıtmadım sana. İçimden geldiği gibi tanıttım; buna hakkım yoktu. Razi ananın oğlu, değirmenin çarkına kapılıp parçalanmış... Yıllar önce... Razi ana, oğlunun korkunç ölümünü gözleriyle görmüş. Değirmene gelenler olur arada, ekmek, çörek, yumarta almak için. Razi ana bir yolunu bulur, onlara bu ölümü anlatır. Hiç acı duymadan. Yalnızca ilgi toplamak için. Dinleyenlerin ilgisinin, ekmeğe ödenen parayı arttırdığını bilir. Her seferinde yeni bir şeyler bulur, ekler anlattıklarına. Artık acısı, yitirdiği oğul değildir önemli olan, yalnızca anlattıklarıdır. Kullandığı sözcükler acısını değil, betimleme yeteneğini yansıtır; öyleki, giderek çoğalttığı ayrıntılar kendisini de etkilemeğe başlar; duyduğu dehşetten gözleri büyür, sesi titrer. Kendi öz acısından yeni, bambaşka bir acı yaratır böylece. Çoktan küllenen asıl acısının yerini, kendi yarattığı acı alır.

Onu dinlemek korkunçtur. Korku filmlerindeki vampirlere benzer. Öz oğlunun kanını içen, onunla beslenen bir vampir... Kocası kendisinden otuz yaş küçüktür. Üçüncü kocası. Ben görmedim. Buralara uğramaz, kasabada oturur. Razi ananın verdiği harçlıkla geçinirmiş. Razi ananın zengin olduğunu söylerler. Bankada parası çokmuş... Bekçiye gelince, iki küçük oğlanın ırzına geçtiğinden hapiste yatmıştır. Bu yüzden köye, kasabaya gidemez. Oralarda barındırmazlar kendisini. Bu yüzden tek başına dağlarda dolaşır. Keçisinin adı Zülfullah'tır. Zülfullah'ın sübyan koğuşundan bir oğlanın adı olduğu da söylenir.

Birden durdu, kanı çekilmişti sanki; üşüyordu. Yanında koruması gereken bir genç kız olduğunu da çoktan unutmuştu üstelik. Hafifçe Lâle'nin kolunu tuttu.

— Söylediklerime aldırma, dedi. Belki de hepsini ben kendim uydurdum. Evlat katili saydığım Razi anayı da, sübyancı bekçiyi de seviyorum galiba. Bunların hepsi belki bir oyun. Kıstırılıncaya kadar sürdüreceğim bir oyun. Onun için aldırmıyorum. Ama seninle oyun oynamıyorum. Düştümü gerçekleştirirsen, yani benimle birlikte değirmende yaşamaya razı olursan seninle oyun oynamam; tam tersine gerçek bir hayat olur bu, yaşamaya değer bir hayat... İlerde bir gün beni hatırlarsın. Kötü yalanlarla karşılaşıp, senin olmayan bu yalanları kusmak istediğinde, "biri vardı," diyeceksin, "bana hiç yalan söylememişti." Bu seni avutur belki.

3

Handan, yatağında gözleri açık yatıyordu. "Erol daha dönmedi," diye düşündü. Gittiğini duymamıştı gerçi odasına

da bakmamıştı, ama Erol'un evde bulunmadığını nasılsa bilirdi, sezerdi hep. Erol'u merak etmiyordu. Değirmene gittiğini biliyordu çünkü. Erol'un değirmeni ve değirmenci kadını kendisinden gizlediğini de biliyordu. Oysa Handan değirmene gitmiş, değirmenci kadınla konuşmuş, acıklı öyküsünü dinlemişti.

Saffet hafifçe horluyordu. Rahat ve huzurluydu. Her zamanki gibi başını yastığa koyar koymaz dalmıştı; geçirdikleri gece, konuklar, herhangi bir konu üzerinde durmak gereğini bile duymadan. Oysa Handan yorgunluğuna karşın uyuyamıyordu. Hep aynı şey olurdu; geceleri hep bir şeyleri çözümlemeye çalışırdı; günün tersliklerini, hayatının olumsuz yanlarını. Bu gece canını sıkacak hiçbir şey olmamıştı. Gene de nedense uykusu gelmiyordu. Gününün, bütün hayatının hesabını vermeye çalışıyordu gene, her gece olduğu gibi. Her gece bu hesaplaşmayı yapmak ister, ama beceremediğinden, o gün canını sıkan önemsiz bir ayrıntıya takılır, orada oyalanırdı. Bugünkü gibi kusursuz günlerde ise, eğlenecek bir t slik, aksilik bulamadığından yığın a soru arasında bocalar dururdu. "İyi bir partiydi" dedi, yüzüncü kez. Bu, hiç değilse bir soru değildi; kısa bir süre için kurtarabiliyordu kendisini. Daha sonra da "Erol dönmedi" dedi. Bu iki yalın cümle sorularının gerçek cevabı olmasa da, kafasındaki kargaşayı yatıştırabiliyordu hiç değilse. Sonunda iki cümle arasında gidip gelerek uykuya dalıverdi. İyice dalmadan az önce kafasında bir görüntü belirdi. Erol'un kendisine yönelik delici, keskin, suçlayıcı bakışları... Sorular soran bakışları. Davranıp görüntüyü yok etmek, hiç değilse elini uzatarak o delici bakışları perdelemek istedi. Ama güçsüzdü, uykunun boşluğuna doğru kaydı gitti.

Uykuya dalar dalmaz bilinçaltının karanlıklarında bir başka görüntü belirdi. Luna parklardaki dönme dolaplar ka-

dar büyük bir tekerlekti bu. İç halkasından akan ve çevreye sıçrayan sulara bakılırsa bir su değirmeninin çarkıydı. Büyük gürültüler çıkararak dönüyordu. Giderek hızlandı, hızlandı; kendi çılgınlığından kendi ürkerek, kendi çılgınlığından kaçmak için arttırdı hızını. Öyleki, hız çizgilerinden oluşan soyut bir biçime dönüştü. Dönen bir prizmada kırılan ışıkların karanlık bir duvara yansıması gibi. Sonra çizgiler ışıklı kırmızılara dönüştüler. Çarkın çevresine fışkırttığı sular da kızardı. Kıpkırmızı damlalar, önce toprağı, sonra otları, ağaçların yapraklarını, asfalt yolları, apartmanların üst katlarını kanlı beneklerle örttüler. Her şey kana dönüştüğünde, Erol'un hız çizgilerinin ardından görülen gözleri yavaşça kapandı. Delici, keskin, suçlayan bakışlar yok oldu.

Ertesi sabah Handan gördüğü düşü hatırlamadı. Uyandığı zaman, bir gece önce verdiği partiyi düşündü yalnızca. Bir kez daha "iyi bir partiydi," dedi.

(1976)
(Özel)

FAKİR BAYKURT
(1929)

Fakir Baykurt yirmi beş yıllık yazın yaşamında on roman, on öykü kitabı yayımladı. Çok yazan, yapıtları çok basılan ve geniş kitlelere ulaşan yazarlarımız arasında Fakir Baykurt, kolaya kaçmaktan, çoğaltmacılıktan ve durağanlaşmaktan kaçınmak gibi önemli bir özellikle seçiliyor. Kitaplarını yeni basımlarında sürekli olarak yeniden gözden geçirme gereksinimi duymasıyla; yazarlığının getirdiği gelirle yaşamını sürdürebilecek duruma gelmiş olmasına karşın, adının sağladığı güvenceye sığınmamasıyla yazına gerçekten gönül vermiş, "güzel huzursuzluk" dan nasibini almış bir sanatçı olarak görüyoruz onu. Bu çabasının sonucu olarak kendini, yüzeyselliğe düşmemiş, hep kendi yazarlığıyla yarışmış ve belli bir düzeyi tutturmaya her zaman özen göstermiş bir yazar kimliğiyle tanıtan Baykurt'u, bu incelemede; öykü yazınımıza, kırsal kesimin toplumsal-ekonomik-törel yaşamını ve sorunlarını getiren yazarlarımızın bir temsilcisi olarak ele aldım. İncelememde, yazınımızın "köy yazını" diye adlandırılagelen kesiminden, Fakir Baykurt'tan başka bir öykücü yer almıyor. Bunu özellikle belirtmemin nedeni; yazın içinde "köy yazını-kent yazını" diye bir ayrım yapılmasını, hiç olmazsa salt yazınsal açıdan bakıldıkta, anlamlı görmediğimi, Fakir Baykurt'a da, konularını şu ya da bu sosyo-ekonomik kesimden seçtiği için

değil, 1960-1980 döneminin verimli bir öykücüsü olduğu için yer verdiğimi vurgulamaktır. Unutulmamalıdır ki, bu incelemenin amacı toplumbilimsel, ekonomik ya da budunbilimsel çözümlemeler değil, elden geldiğince, yazınsal değerlendirmeler ve eleştiriler yapmaktır.

Fakir Baykurt'un öykü kitaplarını, ilk yayımlanış tarihlerine bakarak şöyle sıralayabiliyoruz: *Çilli* (1955), *Efendilik Savaşı* (1959), *Karın Ağrısı* (1961), *Cüce Muhammet* (1964), *Anadolu Garajı* (1970), *Onbinlerce Kağnı* (1971), *Can Parası* (1973), *İçerdeki Oğul* (1974) *Sınırdaki Ölü* (1975), *Kale Kale* (1978). Bunlardan *Can Parası*, 1974'de Sait Faik Hikaye Armağanını aldı; "Sınırdaki Ölü", "Teller Değişti" ve "Yılan Elinde" adlı üç öyküsü de, TRT 1970 Hikaye Başarı Ödülünü almıştı.

Yazarın *Çilli*, *Karın Ağrısı* ve *Cüce Muhammet* adlı kitapları, sonradan, üçüncüsünün adının Cüce olarak değiştirilmesiyle, bir arada basıldı. Bu değişikliğin nedeni, Cüce Muhammet'in, Peygamber Muhammet'le adaş olmasından ötürü, yetkililerce Hazreti Muhammed'e hakaret sayılması idi. Bu toplu basımın başına Fakir Baykurt, "Dikenli Tarla" başlığı altında kendi yazarlık serüvenini sergileyen bir önsöz eklemiş. Kitapta toplam otuz sekiz öykü yer alıyor. Yazarın sonraki kitaplarında da sürdüreceği, Türk köylüsünün yaşamını bütün yönleriyle yansıtma yöneliminin ilk örneğini oluşturan *Çilli*'nin de adı *Pıtrak* olacakmış. O da, yayımcının gönlüne göre bir ad olmadığı için değişmiş. Fakir Baykurt kitaplarının, öykülerinin adlarına önem veren, bunlara da bildirisinin bir parçacığını koyabilmek isteyen bir yazar. Kitaplarının adlarının başlarından geçenlere bu nedenle değindim.

Baykurt öyküçülüğünde köylünün ağır yaşam koşulları, altında ezildiği türlü baskılar, yoksunlukları abartıya başvurulmaksızın, olanca gerçeklikleriyle yansıyor. İnsanlarının umarsızlığı yazarı umutsuzluğa, karamsarlığa sürüklemiyor. O, öyküleriyle köylülüğün sözcüsü, savaşımcısı olarak çıkıyor karşımıza; yazarlığıyla bir toplumsal hizmet görmek, kısa erimde köy insanlarının "yazgı"sı üzerinde söz sahibi olan iyi

niyetli yetkililere ve ilerde söz sahibi olabilecek toplumcu aydınlara, köyün süregelen dertlerini bütün açıklığı ve çıplaklığıyla duyurmak; uzun erimde ise, köylülerin kendilerini bilinçlendirmek, onlara yaşadıklarının bir yazgı olmadığını inandırıcı bir yolla göstermek amacını güdüyor. Ama bunu yaparken, böylesi bir sorumu üstlenirken; öyküde-romanda, yazın yapıtında, açıktan açığa söylev vermenin bir yarar getirmeyeceği gibi, sanatsallığı da zedeleyeceği gerçeğini görmezden gelmiyor. Sözünü, "hisse"leri ne kadar açık olursa olsun yine de "Kıssa"larla söylemeyi yeğliyor.

Öbür yapıtlarında konuları kendi kurup geliştirirken, *Onbinlerce Kağnı*'da elli beş öyküsünün çoğunu halkın ağzından derlemiş yazar. Bunları da ham gereç olarak bırakmamış; işlemiş, kendinin kılmış. "Halkımızın ağzında kimisi bir fıkra kıvılcımında, kimisi orta karar bir masal boyunda binlerce hikâye var. Onlardaki açıklığı, kuruluş sağlamlığını, dünyaya bıyık altından gülerek bakışı, onlardaki dürüstlüğü, mertliği çok seviyorum. Onlara, sayıları belirsiz türkülerimize duyduğum kadar hayranlık duyuyorum" diyor Fakir Baykurt. "Bu hikâyelerle kendi hikâyelerimin bir ayrımı yoktur" diye ekliyor. Demek ki ona, çağcıl bir halk ozanı gözüyle de bakabiliriz. *Onbinlerce Kağnı*'da; gerek doğdukları dönemin toplumsal ve/ya da ekonomik ilişkilerine, üretim biçimlerine belki uygun düşüp de, günümüz için geçerliklerini yitiren kimi öyküleri çağcıl koşullara uyarlama, gerek kendisi halk öykülerine benzeterek ve koşut götürerek yeni öyküler uydurma çabasıyla Fakir Baykurt, yazınsal bir deneye girişmiş oluyor. Yazar kişiliğinin alçakgönüllülük, açıklık, dürüstlük gibi özellikleri ona bu deneyinde çok yardımcı olmuş kuşkusuz. Çünkü, saydığım özellikler, ille de her yazardan bekleyeceğimiz, bulduğumuzda kıvanıp, bulamadığımızda yerineceğimiz gerekli nitelikler değildir bence; ama yazında, öyküde, Baykurt'unkinden çok değişik bir anlayışı ve yönsemesi olan yazarların yazarlıklarına ve yapıtlarına bu kişilik özellikleri belki hiçbir şey katmayacakken, onun benimsediği öykü anlayışının, kendi türünde başarılı örnekler üretebilmesi için, böylesi bir yola

düzülen öykücünün — kişi olarak olmasa bile yazar olarak, yani kurmacasında, yapıtısında — dürüst, sonuçları hesap eden, alçakgönüllü, çevresine kulak veren bir yaklaşım içerisine girmesi neredeyse zorunludur diyeceğim. Hilmi Yavuz'un "Köy Edebiyatının İşlevi" başlıklı yazısından alıntıladığım şu sözler, burada söylediklerime bağlanabilir: "Tarım kesiminde kapitalizm-öncesi üretim ilişkileri büyük ölçüde tasfiye edilmiş, ileri girdilerin kullanıldığı büyük tarım işletmeleri ortaya çıkmış, küçük üretici mülksüzleşip kente doğru göç etmeye koyulmuştur. Bu yapısal dönüşüm kırsal topluluklardaki insanları ne ölçüde etkilemekte, insanların gerçeklikle olan ilişkisini hangi doğrultuda değiştirmektedir? Bu yapısal dönüşümler, kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin egemen kıldığı geleneksel değerler sistemini sarsmaya başlamış mıdır? Başka bir deyişle, geleneksel kır kültürü nasıl bir değişim içindedir? Köy sorunlarına eğilen bir yazar, sorunlara bu perspektiften bakmalı; kapitalizm-öncesi üretim ilişkilerinin oluşturduğu geleneksel değerlerle, yapısal dönüşümlerin getirdiği değerlerin çatışmasını yansıtmalı, tarihsel gelişmeye uygun tavır almalıdır." (*)

Efendilik Savaşı'nın 1974'de yapılmış dördüncü baskısının başında, İsmail Hakkı Tonguç'un bir tanıtma ve övgü yazısı yer alıyor. Kitaptaki yirmi altı öyküden belli başlıları olarak: "Yaran Dede'nin Taşları", "Kıl ve Zehir", "Ham Meyvayı Kopardılar Dalından,", "Payımız", "Can" ve "Get Ulan" adlı öyküleri anıyor Tonguç. Fakir Baykurt, söylevini bu yapıtının sonuna eklediği "Efendilik Savaşı Sürecektir" başlıklı bölüme bırakarak; öykülerini bir söylev kılığına büründürmeme konusundaki "basiret"inin, rasgele seçilmiş bir tavır olmadığını dolaylı biçimde de olsa, belgeleyerek tanıtlıyor.

Yazarın, birbirinden kalın çizgilerle ayrılmayan, birbirinin süremi olan öykü kitaplarının ve tek tek öykülerinin her biri üzerinde ayrıntılı bir biçimde durma gereğini duymuyo-

(*) Hilmi Yavuz, *Roman Kavramı ve Türk Romanı*. Bilgi Yay. Ankara, 1977; s. 95.

rum. Ancak *Anadolu Garajı*'ndan "Dağlarda Doğuracağım" adlı öykü, ilk okuduğumda beni pek etkilemişti; duygusallığa kapılmış olmayayım endişesiyle yeniden okudum: Gerçekten, bu kitabın seçki bölümüne Baykurt'tan bir öykü alırken yine bunu seçmeliyim diye düşündüm.

Yazarın kitaplarına girmiş bütün öykülerini dikkatle — tabii kendi dikkatimle — okumuş olmama karşın, sayıları iki yüzü aşkın bu öykülerden, şunu daha çok, şunu daha az sevdim, şunu şöyle, bunu böyle buldum diyebilmenin sorumunu üstlenebileceğimi sanmıyorum. Kaldı ki, böyle bir ayrıntılara dalmanın, bu incelemenin amacı için anlamlı ve gerekli de olmadığını düşünüyorum. Bundan ötürü; Baykurt'un öykülerinde — romanlarında olduğu gibi — temiz, pürüzsüz bir dilin, anlatılanla uyumlu bir anlatımın, insana sıcak ve açıkyürekli bir yaklaşımın, öykülenenlerin acı, ağulu, zaman zaman insanı utanma, yerinme, başkaldırma ve öfke duygularıyla yükleyen gerçekliğine karşın umutsuz ve düşmanca olmayan bir bildirinin, ortak sayılabilecek özellikler olduğunu saptamakla yetiniyorum.

Kitabın Baykurt'a ilişkin bölümünü; onun, kendi için, kendi yaklaşımındaki yazarlar için söyledikleriyle bitirmekle, Baykurt için söylenmesi gerekip de benim söylemediklerim varsa — elbet vardır —, bu noktadan; onu, belki önce kendisinin karşı çıkacağı bir yazın anlayışının açısından bakarak tanıttımsa o noktadan yöneltilebilecek eleştirileri tartışma zorunluluğundan bir ölçüde de olsa sıyrılabilmeyi amaçladım. Kendi söylesin:

"Bir gün her şey değişecek. Yazarlık da baskılardan kurtulacak. Bugün bilinmeyen kadrimiz o gün bilinecek. O gün biz, sokaklarda birer ad, alanlarda birer anıt, pulların üstünde soluk birer resim olacağız. Ben değersem benim için, ben değmezsem değen bir arkadaşımız için, bir kitabın köşesine şunları yazsınlar:

'Yaşadığı günlerde dar kafalı yöneticilerden çok çekti. Peşinden polis eksik olmadı. Hapis yattı. Sürgüne gitti. Yaz-

öklarından ötürü, gün dirlik görmedi. Diken üstünde yaşadı...'

Buradan anlasınlar ki, biz halk için, yoksullar için çalıştık, onlar için yazdık bu kitapları. Yoksullar da o zamana kadar okuma yazmayı öğrenebilirlerse, okusunlar yazdıklarımızı..."

DAĞLARDA DOĞURACAĞIM

Fakir Baykurt

O şaşı hemşire hep başımda. Yüzü gözü boya. Her gün bir başka koku sürünüyor. Her gün hamama giriyor. Ovuyor sabunlu bezle, derisini. Yanağı ş kağı parlıyor uzaktan. "Evliyim; ama çocuk yapmıyoruz!" diyor. "İstemiyorum! Ne yapayım isteyip? Aklım mı yok?" diyor.

Hiç insanın elinde fırsat olur da çocuk yapmaz mı? Toprak başına senin! Sevmiyorum bu şaşıyı! "Deli karı!" diyor bana içinden. Ben onun kalbinden geçeni gözünden, gözünün kıpırtısından anlıyorum. Deli onun kendisi! Hazır elinde fırsat var da doğurmuyor! Bunu da akıl diye gezdiriyor. Köpekler yesin senin aklını pis karı!

Doktor olacak o tüyübozuğu da sevmiyorum: Gidip gelip, nasılım, iyi miyim, soruyor. Karnımı elliyor. Sargılarımı değiştiriyor. Dereden tepeden bin bir soru sorup beni konuşturuyor. Beni güldürmek istiyor. Gülmüyorum inadımdan. Gülmem de! Gülecek ne işim var benim? "kalk biraz dolaş!" diyor. "Dolaşmayacağım! Yata yata yanlarımı çürüteceğim!" diyorum. Hepsinden, tümünden tih dedim. Hiçbirini sevmiyorum. Bir tenhada, yazıda yabanda bulsam, kafalarını yararım! İtleri üstlerine salar, boğdurturum. "Aç kaldık, açık kaldık!" deyip kapıma gelseler dönüp yüzlerine bakmam. Kıpırdamam yerimden.

Dün öğleyin kalkıp ayakyoluna çıktım. Duvarlara tutuna tutuna gittim kendim. Salona bir uzun ayna asmışlar. Amanın kendimi gördüm içinde! Az daha kim olduğumu tanımıyordum! İçimde ne var, ne yok boşalmış! İliğimi, bağırsağımı, kursağımı almışlar! Özüm gitmiş, kabuğum kalmış! Ah, yanarım yanarım buna yanarım: Bebemi almışlar! Derim derim bunu derim! Yüzümün derileri genişlemiş. Saman gibi sarırmışım.

Ah ben, ne kırmızı, ne taş gibi; eti budu, gülmesi oynaması yerinde, şakrak bir insandım kızlığımda! Günlüğe giderdik ovaya. Desteyi ben atar, ödülü ben alırdım Rıza Bey'den. Burçak yolmasında bellerim ağrımazdı. Acıbahar gelip çatanda, kemre keserken — hani tezek deriz — güneşin düzüne kemreleri kalbur kalbur dizerken hiç yorulmazdım. Koca evin giysi giyecek bütün kirlisini tek başıma yur paklar; "Anam belim, anam kolum!" demezdim. Bir oturmada on yufkayı yer tüketir, sorardım: "Daha var mı?" Sağlam bir erkek kadar boğazlıydım. Acıktım mı doymak bilmezdim. Sade ekmeğe aşa değil, ete, elmaya değil, her şeye iştahlıydım. Erfene eğlence günlerinde oyuna kalkar, bütün karıları yorar oturtur, tek başıma oynardım. Koltuklarımdan su gelirdi. Yüzüm al bayrağa dönerdi. Görenler imrenirdi şenliğime. Görenlerin gözü kalırdı bende. Şimdi doğru dürüst şu karyoladan inip çıkamıyorum. Marazlının teki olup çıktım. Canı alınmış kediye döndüm.

Ah; bana edenler ettiğinden bulsun! Bana sebep olanlar kebap olsun! Cayır cayır yansınlar ateşlerde! Anam babam, kaynanam kaynatam, kocam, hepsinin yüzlerini yüyücüler görsün! Hepsini teneşirler paklasın! Hepsinin sırtları tahtaya gelsin! Bana göz değdirenlerin, bana muska yazdıranların!... Bu tüyü bozuk doktorun, bu şaşı hemşirenin!... Elimi kolumu tutup bayıltanların, içimi boşaltanların!... Tümünün yeri, yedi kat cehennem olsun! Şimdi yatıp kalkıp ileniyorum hepiciğine. Gökyüzüne bakarken ileniyorum. Yanıbaşımda yatan Ömercikli gelin çişini ederken ileniyorum. Bana nasılsın diye soran birisine, iyiyim diye karşılık verirken ileniyorum. "Bu-

nu koymam sizde!" diyorum. "Ne yapar eder öcümü alırım! Hepinizin durduğu köyü, hepinizin gerdeğe girdiği evi yakarım! Nasıl aldınız benim bebemi?" diyorum. Ah; ah kahpe dünya ah; ah çaresizlik! Ah, ben bilmez miyim? Boşaldı, bomboş oldu karnım! Hani neye kıpırdamıyor? Neye tepik vurmuyor? Neye gıdıklanmıyorum? Neye içimin incecik telleri tatlı tatlı titremiyor? Biliyorum olanları. Aldılar... Beni böyle gülünç ettiler.... İtlerden rezil ettiler. Ne yüzle varacağım o köye? Ne yüzle kapılara çıkıp ellerin yamacına dikileceğim? Benim memem yok muydu? Benim göğüslerimin südü gelmez miydi? Ben bir bebeyi kollarıma alıp, "Neeen, neeen, neeen!..." sallayamaz mıydım? Altı aylık olunca ağzımda geviş yapıp. "Al gülüm yutuver, al gülüm, al gülüm!..." deyip ağzına veremez miydim? On beş kuruşluk lokum alıp, yazmamın ucuna düğümleyerekten, ağzına veremez miydim?

Kızlığımda benim tırnağım olamayanlar, bebe beşik sahibi oldular. Evleri sokakları doldurdu doğurdukları. Bayram geldimi pabba dikiyorlar. Cepli entari dikiyorlar. Şan için, nam için giydirip kuşatıp salıyorlar. Köyün içinde bir eksikli gibiyim. "Onun çocuğu olmaz!" demişler. "Sakın doğurmasın! Doğurayım derse ölür!" demişler. Nasıl dilleri varır da söylerler bunu? Benim neyim eksik ellerden? Ben omuzlarımı verdim mi burdaki dağları kaldırır ta öte köyün ardına dikerim. Ben kayaları yırtar yol ederim. Üç okkacık bir bebeyi doğuramam mı? Kör şeytanlarınızdan bulun, bana garazınız neydi? Ne demeye bu tuzakları kurup, türlü çeşitli dolaplarla canımın çekirdeğini koparıp alırsınız?

Bıldırki değil de, ondan bir önceki oraklarda bir doktora götürdüler beni. Ebelere, dedelere taşıdılar. Taşımaz olaydılar keşke!... Doktor, kulağını koyup yüreğimi dinledi. Kopası kulağını mememin altına koydu. Bileğimden tutup damarlarımı saydı. Karnımı elledi: "Çocukken düştün mü?" dedi. Dilime baktı: "Uyurken korktun mu?" dedi. "Düşmedim, korkmadım. Hiçbir insandan, hiçbir şeytandan korkmadım!" dedim, sıkıştırdı beni. Bir kulp takıp getirdiler köye. Kocam olacak hayırsıza benden saklı diyesiymiş ki, "İşte söylüyorum:

Çocuk yapmasın! Yaparsa ölür!" Ne biliyormuş ırzıkırık? Nasıl biliyormuş? Dört kitabın hangisinde böyle bir şey yazılıymış namussuz? "Dünyada kabul etmem! Doğurur, öte bile geçerim!" dedim. "Ekiz doğurur, üçüz dördüz doğurur, dünyanın bütün doktorlarını mars ederim!" dedim. Kafama, kafamın en saklı yerine koydum. "Doğuracağım!" dedim.

Ben bu Sakar Emin'e yük yük çeyizle geldim. Benim babamın, az maz, mülkü vardı. Bana kat kat giysi diktiler. Sarı altınlar taktılar. Doktor demiş ya, doğurursa ölür. Kaynatam olacak akıllı, çekmiş sakar oğlunu köşeye: "Aman oğlum akıllı ol, dikkatli ol, sakın doğurtma! Bir gelin borcuna sokma beni. Dört aç gözünü..." En bilgili ebelerin ebesi kesildi Sakar Emin: Her hileleri, fenleri bilir oldu. Yanıma şu gün gelirse olurmuş çocuk, bugün gelirse olmazmış! Şöyle tutarsa kalırmış, böyle çekerse kalmazmış. Uzun gecelerde burnumdan fitil fitil geldi kadınlık. Dinde imanda bir karış yerim kalmadı. Kuru kabuğumda kurudum. Bunlar dünyada sanıyorlarki, kadın kısmı kördür. Kadın kısmı anlamaz. Nasıl anlamaz? Cennetin bahçelerinden koparılmış en tatlı meyveyi tam yutacağım sıra ağzımdan alıyordu kocam olacak Sakar! Bütün şenliğim silinip uçuyordu. Herşeye sinir oluyordum. Ertesi gün kaynanamla, kaynatamla; beş komşunun dördüyle çatır çatır kavga ediyordum. Köpeği görünce vuruyor, eşeği görünce dövüyordum. Kimse derdimi, kimse dilimi anlamıyordu. "Eskiden sulardan uslu bir ümmü'ydü, ne oldu buna? İstemezin biri muska mı yazdırdı, sabun mu gömdürdü? Neden böyle sinirli, hırçın oldu?" diye soruyorlardı. "Ümmü'ye muska yazdırdılar, Ümmü'ye sabun gömdürdüler. Ümmü ondan böyle cinli, erişikli oldu..." diyorlardı.

Kafamın en saklı yerine, içimin hiç kimsenin bilmediği köşesine koydum ne yapacağımı bir güzel! Sakar Emin'in haddi haberi olmadan yapardım yapacağımı. O en bilgili ebelerden ebe kesilir de ben boş mu dururdum? Benim gözüm, kafam yok mu? Onun öğrendiklerini ben öğrenemez miyim? Ben orak tarlasında arpa biçerken, ben ağılda koyun sağarken, ben damda tarhana ufalarken leb diyen karılardan leblebiyi

anlayamaz mıyım? İnsan dediğin bir kez karar vermesin; bir kez yapacağım demesin. Yapacağını diyen mutlaka, mutlaka yapar! Ben de öğrendim her fenleri. Hem öyle öğrendim ki, kendime yeter, başkasma da artardı. Ondan sonra günleri kollamaya başladım. Nasıl olsa bir gün, bir gece punduna getirecektim?

Ben kadınım eeey! Hemi de kaya gibi bir kadınım elhamdülillâh! Çok şükür, bin şükür! Doğurmak benim hakkım! Doğurup hop hop hop hoplatmak, onunla dünyayı bayram eylemek hakkım eeey! Bu hakkı elimden, bu dünyada, öte dünyada, denizde deryada kimse, hiç kimse alamaz! Kadın demek, ana demek. Ananın bebesi var demek. Her kadının ööröer beşer bebesi var. Ne demeye bana muska yazdırıp, sabun gömdürüp, hemi de ebeye doktora, "Çocuğu olmaz, olursa ölür!" diye söyletip, bir bebeyi bana çok görüyorlar? Ben onların ruhu duymadan peydahlarım bebemi...

Sakar Emin öyle cinfikir, öyle akıllı, öyle hesaplı!... Eller kancığına sarılıp kendinden geçerken, dahi ayılıp bayılıp düşerken o domuz, tarla hesabı, mal hesabı yapar gibi: "Ta-tamam Ü-üm-mü, çe-çekiyo-rum gıı!" der, çeker! Babam beni ere vermemiş, işkenceye vermiş! "Emin, yiğit Emin! Emin, aslan Emin, tath Emin!..." Yalvarıp yakarmalar, öpüp okşamalar hiç işlemedi, kâr etmedi Sakara!

Ama... uykusunda, uyur uykusunda çeldim aklını! Akıllı geçinmesine bakmayın! Aslında köyün en sersemidir ha!... Sabahtan öğleye kadar çift sürdüğü, öğleden sonra da iki eşekle dağa oduna gittiği günün gecesiydi. Üç gündür yanıma geldiği yoktu. Dağdan iyice yorulup gelmişti. "Atın yorgunluğunu gem alır Emin, seninkini de ben!..." dedim buna. Bakmadı bana.

Karnını doyurdu, yatmaya gitti hemen. Ben de kıpırdamadan oturdum kaynanamla beriki odada. Geç vakit girip vardım ki uyumuş, geçip gitmiş bu. Uyku, küçük ölüm. İnsanın yarısı ölü, ama yarısı diri! Ölü yanını köpek yesin! Diri yanını aldım, istediğim gibi, işime geldiği gibiyaptım eyledim! "Ta-tamam Ü-ümmü, çe-çekiyo-rum gıı!" diyemedi. Benim de

her yanlarım yanıyordu. Ayaklarımın tırnaklarına kadar titriyordum. "Çe-çe-kiyo-rum" dese de çekemezdi. Çelik çember gibi sarmıştım. Göze görünmez ruh olsa kaçırmazdım elimden. Yedi yıla varıyordu aramızda hesap kitap gireli. Yedi yıldır ilk kez o "o" oldu, ben de "ben"! Dünya neymiş, başımızı koyduğumuz o yastık, altına girdiğimiz o yorgan, döküldüğümüz o sular neyimiş, anladık. Onu bilmem, fakat ben anladım...

O gün, o hafta, o ay köyde benden mutlu, benden tatlı kancık olmadı. Güldüm mü yüzümde güller açıyordu. Gülmem ta Devetaşı'nın oradan duyuluyordu. Etim bir gözel olmuştu. Sesim bir gözel olmuştu. Durduğum yer, yürüdüğüm yol şeneliyordu. Beni görünce uyuyan uyanıyor, ağlayan gülüyordu. Sakar Emin iyice tadımı almıştı, "Ta-tamam Ümmü!" demeleri unutmuştu. Unutturmuştum. Bunu ben yapmış, ben başarmıştım! Ah, ne iyi şeymiş kadın olmak, kadınlığının tadını almak!...

Üç aylık, dört aylık oldum. İçimin bulandığım, başımın döndüğünü belli etmiyordum. Kusasım gelse kendimi tutuyor, daha olmazsa kustuğumu yutuyordum. Ne anam biliyordu, ne kaynanam. Gebeliğimin Sakar Emin bile farkında değildi. Dört gözle, dört kolla, dört akılla, dosttan düşmandan, hemi de bütün dünyadan saklıyordum. Demiyordum kimselere. Kimselere sezdirmiyordum. Ona göre giyiniyor, ona göre kuşanıyordum. Karnımı soran çıkarsa gülüyor, "Değilim değilim!" diyor, yalandan yemin billah ediyordum. Kocakarılar, "Ümmü'müz kızlığında da böyle gösterişli, hemi de göbekliydi. Gebe olsa niçin saklasın?" diyorlardı.

Dört aylık, beş aylık oldum. Eller arif değil mi? Göbek nedir, gebelik nedir, anlamazlar mı? Saklamak zoraldıkça zoraldı. O geniş, o uçsuz bucaksız dünya, daraldıkça daraldı! İstiyordum ki atayım kendimi kuyulara, dört ay kapanayım. Sonra göğsümde yumuş yumuş, bücür bücür bir bebeyle çıkıp geleyim. İstiyordum ki bir kayayı kaldırıp altına gireyim. Bir çamın, bir meşenin dallarında kaybolayım. Ama yapamıyordum. Elim kolum kırılıyordu. Her solukta sevincim, şenli-

ğim sönüyordu. Kaynatam olacak kara diken, gözümün içine bakıyor, sonra oğlunu yanına çağırıp fiskos ediyordu. Kavmim komşum herkes kuşkulanıyordu benden. Kuşkuları her geçen gün artıyordu. Bağa bahçeye gideceksem, kurt kuş uyanmadan gidiyor, el ayak çekilince dönüyordum.

Ayların duru durağı yoktu. Altı aylık oldum. Amanın dünya ne dar imiş! Amanın el kadarcık bir et parçasını saklamak ne zor imiş! Gene eskisinden sinirli, eskisinden hırçın oldum. Bir şey deseler küsüp anamın evine gidiyordum. Anam bir şey dese halamın evine geçiyordum. Emin, gele gide eşikleri aşındırıyordu. Hiçbir yerde dirliğim yoktu. Düşüp Emin'in ardına eve geliyordum. Ama elimi elletmiyordum. Yüzümde bir tafra, bir öfke; iyi dese kötü anlıyordum. Kıyametleri koparıyordum. Kedi gibi tırmalıyor, köpek gibi ısırıyordum. Döğecek olurlarsa anamın evi, halamın evi, sıra geziyordum.

Domuz karnım da koşar adım büyüyordu. Yatınca elimi koyup dinliyordum. Köstebeklerin kabarttığı toprak gibi kabarıyordu içim dışım. Elimi koyup anlıyordum. Sade elimle değil, gözümle de anlıyordum. Eee; ben anlarım da eller anlamaz mı? Ellerin gözü yok mu? Gidip ormanlarda, tavşanların, tilkilerin arasında yitmek, doğurup büyütüp ondan sonra gelmek istiyordum itlerin, insanların içine. Hangi dağa, hangi ormana gideyim, yanıma hangi bezi, hangi beleği alayım; birer birer düşünüyordum.

Bir gün anam babam, kaynanam kaynatam bir olup üstüme geliverdiler. Çevirdiler dört yanımı: "Ümmü! Kızım bak! Biz bu dünyada çok yaşadık, çok gördük! Olanı biteni anlarız bak! Sen bizim elimiz değil, canımız ciğerimizsin bak! Hiç saklama bizden. Hiç de inatlaşma! Sen gebesin. Yaşamın tehlikede. Bir çarene bakalım senin!" dediler. Alıp beni önce eşeğe, sonra kamyona bindirdiler, bu batası şehre getirdiler. "Doktor baksın. İğne ilaç versin, ondan sonra sağlıkla, güvenlikle doğur. Hiç biz senin doğurmanı istemez miyiz?" dediler.

"Hayır, ben doğurmayacağım, ben gebe değilim!" dedim.

İnledim, çırpındım, bırakmadılar kollarımı. Tövbemeyeminime inanmadılar.

"Madem gebe değilsin, gösterelim doktora, başka bir derdin varsa onu söylesin bize!" dediler. Alıp getirdiler. Ah, domuz gibi biliyorlardı. Ben gebeydim. Gebeliğim, yedi aya devrilmişti. Anlıyorlardı.

Ben bu dünyada sağ oldukça o tüyü bozuk doktoru, o şaşı hemşireyi, o bana sebep olanları bir bir yerim! Ben o köyü, bu şehiri yakarım! Ben onların tüneklerini başlarına yakarım! Yapar mıyım, yapmaz mıyım? Durun siz! Durun da görün siz!

Ah; bir karyolanın çarşafına yatırdılar beni. Bileğimden tuttular. Yüreğimi dinlediler. Hemi de dere tepe konuşturup o şişeden, bu şişeden koklatarak, uyuttular beni. Aklım hiçbir şeye ermiyor. Ben diyorum ki bayılttılar beni. Bir ay mı, bir yıl mı uyuttular? Sonra getirip yatırdılar. Ayılıp kendime gelince baktım, içim bomboş! Baktım özümü almışlar, bir kuru kabuk kalmışım!

Elimi kolumu duvarlara, direklere vurup bağırmaya başladım. Şaşı hemşire geldi, kollarımı bağlattı. On gün, yirmi gün yatırdılar. "Aldınız benim bebemi, yediniz!" diyorum. "Hayır sen gebe değildin!" diyorlar. Sanki ben onları kandırabilmişim gibi, şimdi de onlar beni kandırmak istiyorlar!

İki haftadır gelen giden yok köyden. Pazardan pazara gelip giderler zaten. Bu hafta gelip çıkaracaklar. Alıp götürecekler. Ben bu bomboş halimle, bu kuru derimle köye nasıl varacağım pekey? Nasıl gireceğim o gömütlüğün yanındaki sokaktan? Nasıl kapılara çıkıp ellerin yüzüne bakacağım? Soranlara ne diyeceğim? Hey tüyü bozuk doktor! Hey şaşı hemşire! Hey benim gâvur anam, gâvur babam! Hey benim yılan kaynanam, çiyan kaynatam! Hey benim Sakar kocam! Bu halle ben ne işe yarayacağım?...

Azcık dalıversem aklım ipini boşandırıp kaçıyor. Kaldırıp pencerelerden atmak istiyorum kendimi. Şaşı hemşire hep başımda. Bileğimden tutuyor. Benden çok güçlü şimdi. Şimdi ben güçsüzüm, dermansızım. Başımı iki elimin içine alıp dü-

şünüyorum. Düşüne düşüne kendi kendimi yiyorum. Korkuyorum, atacağım kendimi pencerelerden!

Ama hayır! Hayır, atmayacağım! Yaralarım kapansın iyice. Çıkıp bir koşuda köye varacağım. Ormana, o düşündüğüm ormana gideceğim. Tavşanların; tilkilerin arasında yiteceğim. Bir çoban, kimsesiz bir çoban, körpe güden bir çoban Yusuf bulup gebe kalacağım. Bütün orman halkıyla, dağ insanlarıyla tanış biliş olacağım. Otların, çiçeklerin arasında, ardıçların, çamların dallarında öten kuşların cıvıltısıyla doğuracağım bebemi.

İster oğlan olsun, ister kız, öpüp bağrıma basacağım onu. Suları dupduru bir pınarda yıkayıp paklayacağım. Dağların yedi renk çiçeğiyle, dağların al kırmızı gülleriyle donatacağım. Sonra bir gün, bütün orman halkını, dağ insanlarını, tanış biliş olduğum herkesi, ardıma düşürüp, bebemi de kucağıma alıp köyece geleceğim. Şehre indirip o tüyü bozuk doktorun kucağına vereceğim. "Bak, gözün bebe görsün! Zübbe zübbe, 'Doğuramazsın!' diyordun, bak doğurdum, bak haberin olsun!" diyeceğim...

Evlerini yakmak mı? Yoook! Benim öfkem hesaplı, ölçekli! Doğurduğumu görünce kendileri yanacak onlar! Yanıp kül olacaklar ateşimden. Bir kadının doğurmasından daha güçlü başka beceri var mı dünyada?

(Anadolu Garajı)

MUZAFFER BUYRUKÇU
(1928)

Yapıtlarının sayısı oldukça kabarık olan Muzaffer Buyrukçu, yazı yaşamına Tanin gazetesinin açtığı öykü yarışmasını kazanarak adım attı. Bundan sonra ilki 1956 yılında olmak üzere, bugüne dek on bir kitap yayımladı. *Gürültülü Birkaç Saat* (1969), *Bir Olayın Başlangıcı* (1970) adlarında iki romanı, *Arkası Yarın* (1976) adlı bir de günlüğü olan Buyrukçu'nun sekiz öykü kitabı bulunduğu ve bunların beşinin 1960'dan sonra yayımlandığı düşünülecek olursa, onun da böylesi bir incelemede bir yeri olmalıdır. Yazarın öykü kitaplarından *Katran* 1956'da, *Acı* 1957'de, *Korkunun Parmakları* 1959'da yayımlandı. Bizim ele aldığımız 1960-1980 dönemi içerisinde ise, beş öykü kitabı var: *Bulanık Resimler* (1961), *Kuyularda* (1962), *Cehennem* (1966), *Kavga* (1967) ve *Mağara* (1971). Buyrukçu bunlardan *Bulanık Resimler*'le Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü, *Kavga* ile Sait Faik Hikaye Armağanını aldı.

Son öykü kitabı olan *Mağara*'nın, on öyküyü kapsamakla birlikte 481 sayfalık azımsanmayacak oylumuyla, onun öykücü kişiliğini büyük ölçüde aydınlatmaya elverişli bir bütünlüğü olduğunu düşünüyorum. Bu bakımdan, Mağara'yı ele alırken Buyrukçu'nun öbür yapıtlarıyla da karşılaştırmalar yapan aydınlatıcı bir inceleme yazısının bütününü, bu bölüme

yazarının izniyle aktarıyorum. Atilla Özkırımlı bize Muzaffer Buyrukçu'yu şöyle tanıtıyor:

"Buyrukçu'nun son yapıtı Mağara'da on hikaye var. Bunların altısı çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmıştı. Oldukça oylumlu dördü ise, kitabının beşte üçünü kapsıyor. Yalnız Buyrukçu'nun daha önce yayımlananları da gözden geçirdiğini ve kimi eklemeler yaptığını burada belirtmeliyim.

Belirtilmesi gereken bir başka nokta, Mağara'da yer alan hikâyelerin — yayımlanmamışlar da içinde — *Gürültülü Birkaç Saat* ve *Bir Olayın Başlangıcı* adlı romanlardan önce yazılmış olduğudur. Buyrukçu'nun bu romanlarında rastlanan kimi özellikler, daha önce hikâyede alabildiğine denenmişlerdir. Onun gelişim çizgisinin belirlenebilmesinde bilinmesi gereken bir ayrıntıdır bu.

Gerçekten Buyrukçu ilk hikâyelerinde bir olayın anlatımına yaslanıyordu. Bir yazımda da belirttiğim gibi, "Daha çok gözlemci bir tutumu vardır bu hikâyelerinde Buyrukçu'nun. Sait Faik-Orhan Kemal karışımı bir gözlemcilik. Ne birincisi gibi salt duygularıyla ne de ikincisi gibi gerçekçi olmanın zorunluluğuyla yanaşmaz insanlarına." Belli bir katın insanlarının yaşamlarından çıkardığı kesitlerle bir bütünü oluşturur. *Katran* Buyrukçu hikâyesinin ikinci aşamasıdır. Dıştan içi geçiş diye adlandırabileceğimiz, olaylardan insanların iç dünyalarına doğru bir yönelme söz konusudur artık. Bu yöneliş, Buyrukçu'nun *Kuyularda* ve *Cehennem* adlı kitaplarının temel özelliğidir. Üstelik bu çalışma bir çağrışım zenginliğiyle beslenir ve *Kavga*'da doruğuna ulaşır. Olay duruma dönüşmüştür ve belli bir durum içindeki insanların iç dünyalarını dikler Buyrukçu. Bu açıdan *Gürültülü Birkaç Saat*'i *Kavga*'ya bağlayabilirsiniz.

Mağara'da ise bu özellik bir başka biçimde karşımıza çıkıyor. Yine olaya dayanıyor Buyrukçu. Ama olayı anlatmıyor. Olay öncesi duruma eğiliyor. Bu nedenle de hikâyeleri doruğa

hep bitimde, olayın başladığı anda ulaşıyor. Böylece dorukta, gerilimin son noktasında kesiyor hikâyeyi Buyrukçu. Çünkü onun için bundan sonra olacaklar önemli değildir. Başka bir deyişle Buyrukçu için önemli olan, olup biten değil, bu olup bitecek olana nasıl gelindiğidir. ***Bir Olayın Başlangıcı***, Buyrukçu'nun gelişimindeki bu aşamayı belirler. Ama romanın hikâyelerden önce yayımlanmış olması bir talihsizliktir. Çünkü daha romanın adında kendini belli eden, kuruluşa ilişkin bu özellik, nedense kimsenin dikkatini çekmemiştir. Romanın dayandığı olay bir gazetede kapıcılık yapan Doğan'ın hikâye yazması, bu hikâyenin aynı gazetede yayımlanması falan değildir. Asıl ayrıntı budur. Olay, Doğan'ın Cevdet Bey'i dövdüğü an başlamıştır ve orada bitmiştir. Doğan'ın, sergilenen kişiliğine uygun, bilinçsizce bir başkaldırıdır bu. Entrik ve dram olayla ilgili değildir. Olayın gelişiminde ortaya çıkmaz. Her ikisi de Doğan'ın kişiliğinde, kendi dışındaki nesnelerle ilişkisinde belirir. Hele dram bu genç insanların cinsel dünyalarının serimlenişinde iyice belirginleşir. Bence, romanın arka kapağındaki yargı da yanlıştır: "Yazar (...) bir delikanlının toplumda kendine bir yer açmak için giriştiği zorlu kavgayı bütün ayrıntılarıyla gözlerimizin önüne sermektedir." Hayır, Buyrukçu bu kavgayı anlatmıyor. Kavgaya bir giriş yapıyor yalnızca. İsterseniz önsöz deyin buna. Ama Buyrukçu toplumda kendisine bir yer açmak isteyen bir delikanlıyı, bu delikanlının dünyasını, tavrını, dışındakilerle ilişkilerini, kişiliğin belirişini anlatıyor. Sözün kısası, Buyrukçu belli bir durum içindeki insanı vermeye çalışıyor.

Mağara'daki hikâyeler Buyrukçu'nun bu konuda oldukça uğraştığını göstermekte. Sözgelimi, "Zor" adlı hikâye, benzeri bir patlamayla bitmektedir. Böylesi bir patlamayı beklemez okuyucu. Bu beklenmedik son'u O'Henry'nin tekniğiyle karıştırmamalı. O'Henry'de beklenmedik olan, olayın çözülüş biçimidir. Oysa Buyrukçu'da beklenmedik olan, olayın kendisidir, belirişidir. Çünkü Buyrukçu olayın anlatımına girmez bile. Onda olay insanının bir davranışı, bir tepkisidir. İçin dışa vuruşudur. Beklenmedik olan bu dışa vuruş biçimidir işte.

Aslında hikâye bu sonda başlar ve biter. Ötesi ayrıntıdır. Klasik tanımıyla da hikâye bu değil midir: Bir olayın bir durumun kısa süren bir anı, insanın bir yanının belirlenmesi, parlayıp sönen bir aydınlanma... Hayır, Buyrukçu için ayrıntının kendisi aydınlanmadır. Giderek ayrıntı hikâyenin vazgeçilmez öğesidir.

Bir adam, bir pazar gününü evinde, karısı ve çocuklarıyla geçirmektedir. Tedirgindir, sıkıntılıdır. Saatler ilerledikçe sıkıntı büyür, büyür. İki arkadaşı gelir bir süre sonra, onlarla sokağa çıkacaktır. Tam bu sırada soluk soluğa gelen erkek kardeşinden eniştesinin, kız kardeşini vurduğunu öğrenir. Doruk burasıdır. Karısına göstermeden ekmek bıçağını alır mutfaktan ve sokağa fırlar. İşte olay budur. Sonuç beklenmediktir, ama şaşırtıcı değildir. Çünkü bu noktaya kadar Buyrukçu Kemal'in dünyasını inceden inceye elemiştir. Bir davranışın çözümlenmesidir söz konusu olan. Ama bu davranış çözümlemesini, kişisini somut bir durumun içine oturtarak gerçekleştiriyor Buyrukçu. Kemal tedirginliğinin bilincindedir: "Ortalık beni sinirlendiren uyumsuzluklarla, çelişmelerle dolu." (s.212). Bu uyumsuzluklar, özellikle Kemal'in diğer insanlarla olan ilişkilerinde gösteriyor kendini. Anlaşamadığı bir yığın insan var çevresinde. Ama tedirginliği yaratan, kişiyi mutsuz kılan bu uyumsuzlukları,çelişmeleri koşullar doğuruyor: "En küçük bir aksaklık beni tedirgin ediyor, çileden çıkarıyor. İstiyorum ki hiçbir çatışma olmasın, su gibi dümdüz akıp gitsin her şey." diyor Kemal, karısına.

Anlattığı kişilerin en küçük bir davranışını bile soruya çekiyor Buyrukçu. Mağara adlı hikâyede Patron, Yılmaz, Niyazi üçlüsü arasındaki ilişkiyi verirken, her üçünün davranışlarının gerçek nedenlerini, içyüzlerini araştırıyor, kişiliklerinin aksayan yanları üzerinde duruyor. Giderek bilinçaltının ayrıntılaşması Buyrukçu'nun hikâyesinin temel öğesi oluyor. Şimdinin anlaşılması geçmişin çözümlenmesine bağlanıyor böylece. Yılmaz'ın tedirginliğinin ana nedeni, karısı Ayten'in durumuna, onunla ilişkilerine bağlanınca; tedirginlik ortaklaşa yaşanan bir durum oluveriyor. Buradan Ayten'in bilinçal-

tına atlıyor Buyrukçu. Çocukluğuna, çocukluğundaki bir olaya kadar iniyor. Bu iniş var olan tedirginliği yakalamak için gerekli. Bu geçişleri zaman öğesini, an'ın ve geçmiş'in iç içeliği biçiminde kullanarak sağlıyor Buyrukçu.

Zaman öğesinin bu kullanılışı Buyrukçu'nun hikâyesine *Bulanık Resimler*'le girer. Ama zaman çizgisini çok gerilere kaydırmaz Buyrukçu. Hikâyedeki gerçek zamanın kıyılarında dolaşır. Bu çizginin her kitapla biraz daha ötelere kaydırıldığım görürüz. Mağara'da geçmişin en uç noktasına kadar kayar Buyrukçu. Bilinçaltı, insanlarının belirlenmesinde önemli bir yer tutar. Dış dünyadaki her nesne, bir apartman, bir gazete, bir şarkı, evet her şey bir çağrışım aracıdır Buyrukçu için.

"İkinci Hasan"da oğlunu uyandırmaya kıyamayan ana, türkülerin çağrışımıyla rahatsız olur, olmadık düşlere sürüklenir. Bu düşler, kimi zaman oğluna karşı duyduğu sevginin doğurduğu, gerçekle çatışan tasarımlardır. Hikâye ise, bir düş-gerçek çatışması üzerine oturtulmuştur. Buyrukçu hep o bilinen olayı, köyden kente, daha iyi bir yaşama erişmek umuduyla gelenlerin hikâyesini anlatmaktadır. Ama Buyrukçu'nun vermek istediği şey, bu insanların kentte aradıklarını bulamayışları, daha acımasız bir düzende ufalanıp gitmeleri değildir. Böyle olsaydı yalınkat bir köylü tipini ve onun serüvenlerini anlatmak yeterdi. Oysa Buyrukçu'yu ilgilendiren, şu toplumsal görünümünün ötesindeki ikinci Hasan'dır. Ahmetlerin, Mehmetlerin, Hasanların iki yüzü vardır ve onlar yine iki yüzlü olaylar içindedirler. Bu yüzlerden birincisi gözlerimizin önünde olandır. Ama göremediğimiz bir ikinci yüzleri vardır bu insanların. Olaylar da gözler önünde geçerler ama bu olayların, onları yaşayan insanların içinde yine bilinmeyen bir uzantıları görünenden çok başka izleri vardır. Denilebilir ki, bir olay aynı anda, ama ayrı yerlerde iki ayrı biçimde olup biter. İşte Buyrukçu bu ikinci yüzlerin hikâyecisidir.

Nitekim kentte işsiz kalan köylü Hasan'ı yeni bir işin başlangıcındayken alır Buyrukçu. Onun toplumsal durumunu

anlatmaya kalkışmaz. İpuçlarını karısının ya da oğlunun geriye dönük çağrışımlarında yakalarız. Bir-iki cümle, bir-iki sözcük görür işini Buyrukçu'nun. Onun asıl işi Hasan'ın ikinci yüzünü yakalamaktır. Bu Hasan'sa korkaktır. İşe çıktığı ilk sabah, "Odun yararım, kömür kırarım." diye bağıramaz bir türlü, alışmamıştır: "Peki ama kendisi niye bağıramıyordu? Utanıyor muydu? İnsan ancak hırsızlık yaparsa, borcunu vermezse, yalanı doğru gibi söyler de bir gün gerçek anlaşılırsa, utanırdı. Yoksa bütün camlar açılacak, yüzlerce kafa uzatılacak, 'Adama bak adama, nasıl bağırıyor!' diye alay edeceklerini mi sanıyordu? Sütçüyle niçin kimse alay etmemişti? Önce sütçülerle, yoğurtçularla, simitçilerle alay etmişler, kızdırmışlar; sonra da kızdıran ile kızan bu duruma alışmaktan başka çare bulamamışlar mıydı? İyi ya kendisi de alışırdı." (s.26). Böylece Buyrukçu, insan kişiliğinin oluşumunun koşullanmaktan başka bir şey olmadığını vurgular. Koşullanmışlık, işte Buyrukçu'nun insanı anlatırken belirginleşen dünya görüşünün anahtarı. Belki de onun ayrıntıya düşkünlüğü biraz bundan ileri geliyor. Bir de yaşanmışın ürünü olan gözlemlerinden.

Cemal Süreya'nın bir yazısında belirttiği gibi: "Muzaffer Buyrukçu'yu tanıyanlar onun hikâyelerinin ne denli birer biyografi parçası olduğunu görürler. Bunun, o hikâyeler için iyi mi kötü mü olduğu ayrı mesele. Bizim bildiğimiz Muzaffer Buyrukçu aşağı yukarı bütün hikâyelerinde kendi yaşamasını kendi serüvenlerini anlatmaktadır." Yaşadığını yazar o. Hiç değilse, yaptığı filmlerde şöyle bir görünen ünlü yönetmen Hitchcock gibi, kendini hikâyesinin bir yerine yerleştirir. Bir durumu sergiliyorsa, o durumun benzerini yaşamıştır en azından. Birini anlatıyorsa, o yakın bir arkadaşıdır ya da tanıdığı biridir. Bilmediğini, görmediğini, kendinden uzak olanı, deney çevresine girmeyeni anlatmaz Buyrukçu ya da anlatmaya özenmez. Her sanatçı, bir bakıma yaşadığını yazar, kendini anlatır dolaylı da olsa; ama Buyrukçu'nun ana özelliğidir bu. Örneğin 1945 yılında kapıcı olarak çalıştığı Son Telgraf gazetesinde Yazı İşleri Müdürünün de yardımıyla "Yıkılan

Yuva" adlı ilk hikâyesi yayımlanır. Ama işveren adına gazeteyi yöneten işgüzarın biri Yazı İşleri Müdürünü paylar. Ertesi gün hikâyenin yayımlandığı sütunlarda şöyle bir açıklama çıkar: "Dün, bu sütunlarda 'Yıkılan Yuva' adıyla neşredilen hikâye Muzaffer Buyrukçu'ya ait değildir, bir yanlışlık olmuştur." Bu olay adamın gözlüğüne ve birkaç gün yataktan çıkamamasına mal olur. Tabii bir de Buyrukçu'nun gazeteden kovulmasına. Daha sonra Buyrukçu aynı olayı romanlaştırır: Bir Olayın Başlangıcı konusunu bu yaşamöyküsel olaydan alır.

Mağara'daki hikâyelerde de bu özelliği görüyoruz. "Tedirginler"de ve "Onlar"da memur olduğu günlerden iki ayrı kesit çıkarıyor Buyrukçu. "O Sürekli Kavga"da bir arkadaşını anlatıyor. Hikâyelerinin geçtiği yerler ise hep onun içinde bulunduğu, yaşadığı çevreler. Böylece gözleminin doğruluğu ve sağlamlığı gerçekliğin sınırları içinde kalmasını sağlıyor. İnsanın iç dünyasını, davranışlarının nedenini araştırırken de yapmacığa düşmüyor. Belki biraz zorluyor ama bir tedirginliği, bir korkuyu, ikiyüzlülükleri, büyüklüklerin temelinde yatan küçüklükleri yüreklice deşiyor. Bütün bunları duyuyorsunuz o hikâyeleri okurken. İrkiliyorsunuz da. Buyrukçu'nun amacı da başka bir şey değil zaten."

BOZUK

Muzaffer Buyrukçu

Hep öfkeli, hep patlamaya hazır ve ağzından çıkan sözcükler sertti. Şehrin en büyük alanında her gün kavgalar olmalı, adamlar, baltalarla öldürülmeliydi. Ayak seslerini dinleyerek yürürken gazetelerde yer alan korkunç cinayetleri düşünüyordu. Birden kendini dört nala koşan bir at gibi gördü. İstanbul'un bütün sokaklarını dolaşıyor, kapı önlerinde oynayan çocukları, kadınları. İş Bankası'nın oralarda gelene geçene el uzatan üç çocuklu dilenci kadını çiğniyordu. Karakolun bitişiğindeki çöp yığılı arsadan gelen ekşimsi kokular çarptı burnuna, soluğunu tutarak hızlı hızlı yürüdü, bir tütüncü dükkanından, orada bulunmayacak bir şey istedi. Sarı bir kedinin üstünden atladı, biriket basamaklardan yolun altındaki telle çevrilmiş bahçeye indi. Selâhattin birkaç kez çarpışmış, devrilmiş arabayı çalıştırıyordu. Sol ön çamurluğa bıraktığı cigaranın külü uzamış ve orasını sarartmıştı. Karısı Güler, kısa boyu, donuk, gülümsemez, her zaman bir acıyı, hem de aynı olaydan doğan acıyı yaşıyormuş ya da o farkında değilken acı kendi serüvenini büyütüyormuş izlenimini veren yüzüyle ve kollarını arabaya uzatarak ağlayan çocuğuyla eşikte duruyordu. Uzaklara giden çok sevdiği birisini uğurlamaya çıkmıştı da gidenin yabancı ülkelerdeki yaşantısını ya da ondan kendinde kalan anıları düşünüyormuşçasına gözleri hafif kısık ve ötelerdeydi.

"Merhaba." dedi Ali, başını öne eğdi.

"Merhaba enişte." dedi Selahattin, gülümseyerek. Tüten duman burnunu haşladı; elini uzattı ama içilecek yanı kalmayan cıgarayı alarak yere attı; yeni bir cıgara yaktı; kapıyı açıp direksiyona oturdu. Ağzından burnundan boşalan dumanlar, açık camdan; ortalıkta sessiz sessiz dolaşan ve serinliğini yüzlerde duyuran rüzgârın itişiyle çıktı. Selahattin bir süre karşıya baktı kafasını kurcalayan bir sorunu çözme savaşını veriyormuş gibi. Yüzü aydınlandı sonra, parmaklarını şaklattı, ayaklarını çekti pedallardan; eğildi, gömleğinin ucu çıktı pantolondan, esmer, kıllı beli göründü. Kan yürümüş yüzüyle doğruldu, saçlarını iki eliyle yanlardan bastırdı, Ali'ye baktı, "Atla." dedi. Göz ucuyla karısına baktı Ali. "Yarın da bulamazsam mahkemeye verecem pezevengi." Güler, kocasının bakışında, "Binelim mi arabaya, ne dersin?" sorusunu gördü; kısa kısa bir iki adım attı, yumuşak yumuşak baktı, hatta bakışlarını tatlılaştırdı ve yüzünü bu haliyle kocasının elleri arasında gördü.

"Yorgunum, başka zaman." dedi Ali. Beyazıt'daki ayak seslerini duyar duymaz sopasını yere vuran ve kör gözlerini yukarıya kaldıran genç dilenci, cebinden mendilini çıkararak burnunu sildi. Kadının yüzündeki yumuşaklık kayboldu. Kucağında çırpınan, ağlayan, göbeğinin üstüne kadar kayarak ayaklarını baldırlarına vuran çocuğu bir sallayışta göğsüne çıkardı. "İyi olurdu, sizi bir dolaştırır getirirdim. Bir hava alırdınız." dedi Selahattin.

"Teşekkür ederim, başka zaman" dedi Ali, sırtını okşadı. Otomobil bir elektrik direğine çarpıyor, bir ayağı kopuyordu. Üstünde eski püskü giysiler, kara, kirli sakallarla örtülmüş bir yüz, uzamış dağınık saçlar ve dileniyordu köşe başlarında. "Ama yarın mutlaka bulacam ve döve döve karakola sürükleyecem."

Selahattin gaza bastı, hafif döndü, tekerlekler, sonra hızlandı, yola çıktı, kendisini de örten bir toz bulutu bırakarak arkasında, kayboldu.

"Çocuğu içeriye soksana, niye ağlatıyorsun?" dedi Ali,

baktı, karısının yüzünü görmüyordu. Şeftaliler çiçek açmıştı. Yollardan kalkan tozlar çiçek tozlarıyla birlikte uçuşuyordu havada ve hava gizlenmiş bir sıcaklıkla kadife gibiydi, insanın elinden kayıyordu. Çokları, "Hava ne kadar güzel, şurup gibi" diyorlardı ve gövdelerini geren bir sıkıntının tedirginliğiyle sürüklenip duruyorlardı bir yerlere. Ve Çemberlitaş'daki iki ayağı kıvrık dilenci gözlerini kendine dikmişti. Çocuğun ağlaması hızlandı. Ali'nin yüzü iğrenilecek bir şey görmüş gibi buruştu, gözlerinin çevresi katlandı, "Sana söylüyorum, sağır mısın ne boksun?" dedi, yürüdü ağır ağır, karşısında durdu. Alacalanıyor duortalık. Çocukcıvıltıları, konuşmalarçoğalmış, turuncuya yakın bir rengi olan elektrik ışıkları gün ışığını ezerek çevrelerini aydınlatmaya başlamıştı. "İçeriye girsene" dedi.

"Ne yapacam içeriye girip?" dedi Güler, omuzlarını kaldırdı. Bu küçük isteğinin yerine getirilmemesi yüzünden, zaman zaman coşkun bir sevgi duyduğu kocasından nefret ediyordu. Ama nefretini açıkça söyleyemeyecek kadar güçsüz ve korkak olduğu için kendine ileniyor, öfkeden yüreği çatır çatır çatlıyordu.

"Çocuğu ağlatma, içeriye gir. Zaten canım burnumda."

"Benim de burnumda, ama kimseye anlatamıyorum. Biraz dolaşsaydık ne olurdu sanki? Bir şeyin mi eksilirdi?"

"Konuşma da gir içeriye!" dedi Ali. İstanbul Lisesinin önündeki dilenci saz çalıyor ve ağlar gibi sesler çıkarıyordu.

"Çocuk onun için ağlıyor... Gitseydik ne olurdu?"

"Sana mı söylüyorum, duvara mı söylüyorum? Gir lan içeriye!" dedi, vurdu tokadi yüzüne, omuzlarından tutup çevirdi, itti arkasından.

"Ne vuruyorsun serseri!" diye bağırdı kadın eve girerken.

Çocuk susmuştu. Yaşların parladığı ıslak gözlerle şaşkın şaşkın bakıyordu. Kadın çocuğu yere bıraktı. Önüne boyaları silinmiş bir lastik top, birbirlerine iplikle bağlanmış üç kibrit kutusu, plastikten, tekerleksiz bir otobüs koydu, radyonun yanındaki sandalyeye oturdu; ayaklarını sandalyenin altına doğru kıvırarak, kapıya baktı. Kızaran ve yakıcı bir sıcaklık

dolaşan, biraz da şişmiş gibi görünen yanağını ovalamaya başladı. Bir süre hiçbir şey düşünmeden düşünür gibi durdu. Sonra düşünmek istediyse de düşünemedi. Kulaklarında sürekli bir vınlama vardı. Çocuğa, eve, hiçbir ilgi duymuyordu. Kafasının içinde patlamalar oldu birden. Altın renginde teller, memelerden fışkıran sütler, ağaç kabukları, bir öğle sonrasının ağır sıcağı, evlerinin kırmızı kiremitleriyle birbirlerine geçmiş sokaklarda terlerini silerek yürüyenler, ince ince sular, hep birlikte akıyorlardı Karaköy'deki çukura doğru. Gözleri ağlamaktan kızarmış bir kadın, göğsüne sıkı sıkı bastırdığı çocuğunu sallıyor, yerde yatan genç bir adamın ölüsüne bakıyordu. Bir patikadan, ağaçların başlarını sert rüzgârların eğdiği bir tepeye doğru çıkıyordu. Kahverengi bir yılan, bir çalılıktan kaydı yeşil otları yatırarak başka bir çalılığa girdi kulaklarında bir hışırtı ve yüreğinde bir korku bırakarak. Ormandaydı. Kapkara bulutlar üst üste yığıldılar. Ağaçların gövdeleri hep birden konuşmaya başladılar. Yere attı kendini, yüzünü toprağa gömdü, "Aanneeee!" diye bağırmaya başladı. Sonra kayboldu her şey. Elini göğsüne koydu ve güçlükle soludu. Sesi olmayan sorular sordu. Bu tokatla, isteklerine aykırı ya da yanlış işler yaptığı zaman büyükler tarafından cezalandırılması arasında büyük bir ayırım yoktu. Süren tek gerçek: Cezalandırılmaktı. Şimdi yediği tokadı, kavgaları, kavga sırasında söylenen sözleri düşünüyordu. Bir çuval kuru cevizin çuvaldan boşalmasına benzer sesler geldi kulaklarına. Burun kanatları genişler gibi oldu, içerden içerden iğneler batmaya başladı, iğneler gözleriyle birleşerek yaşlar aktı yanaklarından.

Ali, sırtını beyaz badanalı duvara dayamış cıgara içiyor, geçmişteki olayları teker teker bulup çıkarıyordu belleğinden. Yanlışlıklar, karşı koymalar, küçük küçük başkaldırmalar, anlayışsız davranmanın doğurduğu çatışmalar...yapılmamasını istediği, hatta başkalarının yaşantısında görünce keskin bir dille eleştirmek zorunda kaldığı şeyleri yapması. Kalktı, radyoyu açtı. Sabite Tur şarkı söylüyordu... Bir gün rakı içerken bu saatlerde SabiteTur gene şarkı söylüyordu ve o zaman

söylenen şarkıyı çok önemli bir anısının temelindeki olayla birleştirmiş, yüreğini dolduran hüzünün etkisiyle ve gözlerini yumarak mırıldanmıştı. Ama şimdi bir kuyudan gelir gibiydi. Kapıyı kitleyip dışarıya çıkmışlar, birkaç, yüz metre yürümüşler, çeşmenin yanında radyoyu açık bıraktıkları akıllarına gelince geriye dönüp geziden vazgeçmişler gibi bir durum vardı ortada... Ayak bilekleri beyaz bezlerle sarılı bir dilenci dizlerine basarak yürüyor, yanından geçen herkese elini uzatıyordu. Masa saatini aldı, aşağı çevirdi. İşliyordu. Düzeltti. Anahtarı soktu arkasına, çevirdi, çevirdi, zemberek koptu, anahtar bir dişliye takılınadan boşlukta dönmeye başladı.... Bir rüzgâr gülü dönüyordu. Hava kapalıydı, yağmur geliyordu. Saati sağ eline geçirdi, tarttı, hizaladı, fırlattı radyoya. Beyazıt Kulesi devrildi. Marmara'da iki gemi battı ve bir mavnadan denize dökülen sığırlar yüzmeye başladılar. Sabite Tur şarkısını bitiremedi. Saat bezi yırtmış, ampulleri parçalamış, tellere takılmıştı... Kalktı, İş Bankası yıkıldı, Adliye Sarayı yıkıldı. Belediye Sarayı yıkıldı, Saraçhane'deki geçit çöktü ve altından geçen otomobiller yamyassı oldu. Radyoyu başının üstüne kaldırdı ve hızla yere vurdu... Vurduğu taş Ekrem'in başını ezmişti. Ankara toprağın içine gömülüyordu yavaş yavaş batan bir gemi gibi. Köpek balıkları cesetleri parçaladı. Bir Alman askeri makineli tüfekle ateş etti perdesiz bir eve. Kasımpaşalı Çingene Rıza'yı otuz beş santimlik bir bıçakla öldürdüler ve kafasını kopardılar. Radyo parçalandı, teller koptu, cam parçaları yayıldı ortalığa. Ayakkabılarının topuklarıyla bir yılanın başını eziyormuş gibi ezdi, kırıntı haline getirdi. "Evini yakacam o namussuzun." Başını yukarıya kaldırıp ışıklara, tavana baktı, sola döndü, büfenin üstündeki beyaz örtüyü, oyun gösteren ve hemen bu oyunun arkasından kendisini alkışlayacaklara gülümseyen bir hokkabaz gibi çekti, sürahi devrildi şangırtılarla, dökülen su hızla akarak çocuğun altına kadar gitti. Çocuk birden bağırdı, kollarını anasına uzatarak ağlamaya başladı. Ali, sağ elinin işaret parmağıyla başını kaşıdı, büfeyi kenarından tutup devirdi. Bir amele kum dolu küfeyi mavnaya boşalttı. Açılan kapılardan su

bardakları, çay bardakları, yemek tabakları, fincanlar fırladı, birkaçı bir metre kadar yuvarlanarak durdu. Geri kalanlar üst üste geldiği, üzerine de büfe devrildiği için kırıldı. Büfenin üstüne çıktı, tahtaları tekmeleyip parçaladı, ellerini birbirine sürdü. İki pehlivan kapıştı, biri ötekinin bacaklarına dalarak yıktı. Galata Köprüsü'nün altındaki dubalar tutuştu, evleri sarsan bir gürültüyle köprü ikiye bölündü. Cigara içtiği yere dönüp oturacakken masanın üstündeki ekmek bıçağı ilişti gözüne. "Hah." dedi, sıkı sıkı kavradı sapından, yürüdü, karısının saçlarından tutarak kaldırdı ayağa, ampulün altına götürdü, boğazına dayadı. "Dışarıda söylediğini tekrarlar mısın?" dedi. Güler bir iki yutkundu, gülümsedi. "Ben sana söylemek istemedim" dedi, korkunun bozduğu bir sesle. Gırtlağına değen bıçağın soğukluğunu duydu, gerilmiş gözlerle Ali'nin donuk gözlerine baktı... "Yirmi dört, yirmi beş, yirmi sekiz. Yapmaz canım. Hem ben de yapmışım? Otomobille ne güzel gidecektik. Annem mevlitteyken çağırıyorlar ve mektubu veriyorlar... Kızım, evladım. Beni hiç öpmedi mi?" Gözlerini gözlerinden ayırarak kırıklara dikti, "Bir sürü iş çıkardı başıma. Nasıl temizleyeceğim bunları?"

"Sözünü geri al!"

"Ben sana demedim ki... Bak çocuk ağlıyor." dedi yavaşça. Bıçak etine gömülüyordu. "Geri aldım, geri aldım. Hem ben sana söylemedim ki. Kendime söyledim." Ali bıçağı çekti. Bir süre baktı gözlerinin içine, sonra yatağın üzerine itti, ellerini ceplerine soktu, kamburunu çıkardı öyle durdu ışıkların altında.

(Mağara)

ORHAN DURU
(1933)

Orhan Duru; Demir Özlü, Erdal Öz, Adnan Özyalçıner ve Onat Kutlar ile birlikte 'a kuşağı' diye anılan öykücülerimizden biri olmasına karşın; özellikle 1960'lardan sonraki öykülerinde, kuşakdaşlarıyla ilişkisi azalmış bir yazar. Hoş, bugün baktığımızda Adnan Özyalçıner'le ya da Erdal Öz'le Onat Kutlar arasında da ne kadar ilişki kurabiliriz ki!

Orhan Duru'nun bence zaten baştan beri 'a'cılarla pek bütünleştirilemeyecek öykücülüğünün ilk ürünü, 1959'da yayımlanan *Bırakılmış Biri*. 1962'de en çok tanınan yapıtı *Denge Uzmanı* yayımlanır. Bunu on iki yıl gibi uzun bir aradan sonra son öykü kitabı *Ağır İşçiler* izler. Duru'nun bir de 1977'de, gezi notlarını, izlenimlerini içeren, deneme türünde sayabileceğimiz *Kıyı Kıyı Kent Kent*'i çıktı. Şimdilerde henüz bir kitapta toplamadığı Bilim-Kurgu öyküleri yayımlanıyor yazın dergilerinde.

Bırakılmış Biri, yazarın ilk yapıtı olmasına karşın, aradan geçen yirmi yıla yakın sürenin eskitemediği bir kitap. İncelikleri gözeten bir alayla ve güler yüzlü bir bilgelikle, zeyrekçe algıladığı dünyayı yansıtıyor öykülerinde Duru. Kitapta on sekiz kısa öykü yer alıyor. "Karabasan"da iğrenç böceklerle, gün gün çoğalan büyüyen böceklerle dolan bir dünya kesiti veriliyor. Öykü, adının ve böceklerin çağrıştırdığı bunaltı ve

bulantıya karşı-sav gibi görülebilecek bir biçemde yazılmış. Devrik tümcelerin ve olağandışı betimlemelerin yabancılaştırıcı etkisini ustalıkla kullanmış yazar bu öyküde.

"Darağacı Arayan Adam"da kendisini asmaya kararlı bir adamın, darağacı için para almadan odun vermeyen oduncuyu, odunları çatıp ona bir darağacı yapmaya yanaşmayan marangozu, kendi işlerinin gereklerine uygun biçimde (oduncuyu hızarda doğrayıp, marangozu yontarak) ortadan kaldırıp, kendine kurduğu darağacında gelip geçeni asmasını yine şaşırtıcı öğelerin okuru dıştalayıcı etkisinden kaynaklanan bir biçemle anlatıyor. "Bal/On/Yiyen Köp/Ek" adlı öykü, okura saçmayı ve saçma görünendeki anlamı düşündürerek; bildirisini, "Bir anlaşılmaz, içinden çıkılmaz dünyada, büyük bir alanda yaşıyoruz." tümcesine sıkıştırarak, büyüyen, şişmanlayan, içine herkesi ve herşeyi alan bir evle saçma düzeni özdeşleyerek bir çağrışım düzeneğinde geliştiriyor. "Lök"e Can Yücel'in "gidip gelme bir ölüm verin beye" dizesiyle giriyor, "yazı"ya, "yazma"ya ilişkin çok ciddi görüşleri, ciddiye almazdan gelerek söyleyip geçiveriyor Duru: "İşte yazılmadan önce var olmayan bir kelime: Lök. Bu kelimeyle başlıyorum öyküme. Lök gibi öyküme. Şu anda saniyenin yüz binde biri kadar önce bir anda ve ondan önceki kalın saniyelerde yazılmış cümlelerin içindeki kelimelerin hiçbiri yoktu. Bakın bunu açıklamak için yazdığım tümce de önceden yoktu. Başlangıçta her yer ıssız ve boştu. Bütün bu yazdıklarım biraz önce yoktu yahu. Yani başlangıçta her yer ıssız ve boştu, gene de öyle. Öylece bomboştu. / Ondan sonra yazmaya başladık. Bakalım neler dedik? Neler diyeceğimiz de önceden belli değil. Bu dünya bile önceden belli değil." Orhan Duru'nun hemen her öyküsünde satırlar arası bir felsefenin varlığı seziliyor. Ama hiç sayfa yüzüne çıkıp okuru bilisizlikle suçlamaya kalkışmayacak kadar akıllı, sevimli bir felsefe bu. Biraz önce de sözünü ettiğim, bilinçle yönetilen çağrışım düzeneği, ince alaylarla seyreltilmiş bir karamsarlığı çeşitlendire çeşitlendire, karamsarlık olmaktan çıkarıyor. Her okurun her okuma biçimine ayrı çağrışım zincirlerinin ucundan tutturabilecek

bir dil ve biçem ustalığıyla yazıyor Duru. Örneğin "Yağmurdan lök gibi ıslanmıştı Edmond. Bu arada Fransızca'sı bile ıslanmıştı." gibi tadına doyulmaz bir alayla, hemen ardından, Shakespeare'i anıştıran tanımlamalarla harcayıveriyor Edmond'u, "Piç Edmond"u. "Edmond Fransız bir anadan, İngiliz bir babadan, Rus asıllı bir Amerikalı dosttan Yeni Zellanda'da fırlamıştı. Ama Edmond yüzde yüz Fransız, yüzde kırk kıpti, yüzde on dürzü, yüzde bir buçuk negro. Ohhhooo".

Kentsoyluluğu, bürokrasiyi kıyasıya eleştiriyor yazar, öyküceden, yazınsal yordamdan hiç ayrılmayarak, Dilini bilmeyenlere hiçbir şey demeyen, demek de belki istemeyen, ama öyküceyi okuyabilene açıkça seslenen öyküler bunlar.

"Bat" Duru'nun bugünkü bilim-kurgu yönsemesinin tarih kurgu biçiminde denenmiş bir ön adımı gibi geldi bana. Tebdil gezen bir padişah: Barda sarhoş olan bir Dördüncü Murat, Andre Gide'den söz edip viski önererek tebelleş olan bir eşcinseli başından savarken, derken vezir kellesi isteyen yeniçeriler. Gülünçleştirilmiş bir çökme, umarsızlığa varıp dayanan bir sondur padişahı bekleyen.

"Adam-Ev"de, "Ölük"de, "Madam Frankenstein"da karabasan izleğini sürdürüyor Duru. Karabasanın kimin ya da kimlerin karabasını olduğuna göre, her öyküde yeni bir boyut ekliyor bu izleğe. "Elvan Anahtarını Nasıl Düşürdü", tümce kuruluşları bakımından düz yazılmış, burukluk veren bir öykü. Hamamdaki kasanın anahtarını kirlerinden arınırken pis su dolu havuza düşürüp bir canavarın ayağının altında yitiren Elvan, ki o, cennetinin anahtarı olmuştu bir yıkanma süresince.

"Yukardaki Adam"da ev sahibi de, kiracı da güçsüzdür ve bir şeyler ezilir, çiğnenir. "Bir kedi miyavlıyor. Lodosun sımsıcak havası pencereden girip yüzüme vuruyor. Şimdi çok yalnızım ve etrafım düşmanlarla çevrili."

Yalnızlık, yalnız kalış süreci olarak "Hamza ile İki Arkadışı"nda yine öne çıkıyor. "Yarı Yarıya"da ölü ile anlatıcının aynı kişi olmasının metin içi örgütleme açısından sağladığı yazınsal etki, "Yenik"de Ömer ile Ömer olmayanı aynı kişide ta-

nıma olanağını veriyor okura. "Bırakılmış Biri" yine felsefenin satırlar ardından göz kırptığı bir öykü. Davut-yazar, yazar-Süleyman arasındaki iletişim zorluğu, olanca düşündürücülüğü ile, gizli tutulan bir yaşam felsefesinin ipucunu oluşturuyor sanki. *Bırakılmış Biri*, Orhan Duru öykücülüğünün bir kesitini veriyor bize; konularıyla ve biçemiyle, eni konu tanıtıyor yazarım. Bundan ötürü uzun uzadıya üzerinde durdum bu ilk kitabın.

Denge Uzmanı'nda aynı bilgece alaycılığı, çağrışımsal bir eksen çevresinde sarmallaşan dil oyunlarıyla; saçmanın kıyısına vurup anlamlıda karar kılan, şaşılası olanı olağanlaştıran biçemi çeşitlendiriyor, inceltiyor, beziyor yazar.

Duru'nun 1974'de yayımlanan son kitabı *Ağır İşçiler*'de ilk iki kitabındaki "içerik" öğesinin biraz değiştiğini, öykülerin "bildiri"sinin biraz daha toplumsal-siyasal yükle biçimlendiğini görüyoruz. Kitaptaki yirmi öykünün, özellikle Hazreti İbrahim'e yaslanan başlıcaları, derinlikten yoksun bırakılmamış güncel anıştırmalarla, iyiden iyiye toplumsal-siyasal eleştiri boyutunda yer alıyor.

Hissesi, "Eski eserlerle yenilerini bir arada bulundurmaktan sakınmak gerekir" biçiminde özetlenen kıssa: "Gerçeküstü bir Film İçin Sinopsis" ve "Hermafrodit" gibi "gülmeceli" öyküler de, "Angst" ya da "Kutu" gibi deneme-öykü sınırında duran kısacık öyküler de okuru, önceki kitaplarından tanıdığı Orhan Duru'dan çok uzaklaştırmıyorlar. İki eski 'a'cıyı birbirine düşüren ve yazınımızda öyküyle polemiğin ilginç bir örneğinin oluşmasına yol açan "Ernesto" da, bence kurgusu, taşlamacı-eleştirel anıştırmalarıyla, kitabın başarılı öykülerinden biri.

Sinemaya, basına, romana değerli yazarlarım veren öykücülüğümüz, Orhan Duru'dan, gazeteciliğin lehine olmak üzere, bütün bütüne yoksun kalırsa kayıpta sayılmalıdır. Öykü yazınımızın, son yirmi yıllık parlak dönemi içerisinde en parlak adlardan biridir çünkü Duru.

BUNU BENDEN İŞİT

Orhan Duru

Bomboştu salon. Sağda ve solda iki uzun masa. Masaların çevresinde dizili iskemleler... Kaplıydı dört duvar tavana kadar uzanan kitap raflarıyla ve raflar sardalya kutusundaki kitaplar gibi balıklarla.

Osman bakıyordu sıkıntıyla önünde açık duran kitaba. Okumağa uğraşıyordu belki bir saatten beri bu kitabı. Ama artık okumaktan cayıp başlamıştı resimlerine bakmağa. Bir budalaydı besbelli bu kitabın yazarı. Belki de küçüklüğünde kimse almamıştı ona dondurma. Bomboştu salon. Uyku veriyordu insana. Sinekler vızıldıyordu havada. Çatlaktı dolapların camları ve yapıştırılmıştı küçük kâğıt parçalarıyla, düşmesin diye daha fazla camlar.

Tam uyuyordu ki, girdi içeri kütüphane memuru. Çok zamandır hangi cehennemin dibinde olduğunu bilmiyordu onun Osman. Ve hangi cehennemin dibinde bulunmasından çok memnundu Osman onun.

Kütüphane memuru yanından geçerken Osman'ın, öyle bir baktı ki Osman'a, sanki demek istiyordu: "Gene burdasın öyle mi başıboş herif, bıkmadın mı daha okumaktan serseri! Budala, git de bir işe sap ol, yahut bir sapa balta ol. Ya ya yahut bir baltaya kütük ol... Ne gelirsin okursun burdaki yalansız kitapları, bilmem ki..."

Kütüphane memurunun vardı kocaman bir kafası ve vardı bir küçücük kamburu sırtında. Benziyordu bir ortaçağ soytarısına. Yüzünde kocaman bir burun. Burnuyla çenesi arasında bir örümcek ağı. Gözleri çukurda. Derisi, daha çok yüzünün derisi ve gerisi, benziyordu bir ölünün derisine ve derisinin rengine. Sanki bir eski zaman işkencecisi, bir ölünün derisiyle ciltlemiş gibiydi bu kütüphane memurunu. Fakat bu deri yanaklarda ve ön tarafta — o önemli olan ön tarafta, hani sonradan sünnet edilen yerde — biraz artıp sarkmıştı belki de. Parmaklarda ve kulaklarda dar gelip büzüktürmüştü, yahut da büzüştürmüştü biraz bu kısımları.

Kütüphane memuru geçip otururken yerine bir faşist selamı verdi Osman'a. Osman da hayretle baktı ne oluyor diye bu adama. Bir şey olmuyordu oysa adama. Yalnızca biraz kaçırıyordu donuna.

Ama aralarında vardı bir soğukluk. Hiç sevmiyorlardı birbirini. Şöyle önemsiz bir olay yüzünden olmuştu bunlar: İlk geldiğinde kütüphaneye, sormuştu Osman kütüphane memuruna, var mı sizde:

Aşık Kereveti,
Düdüklü Pencere,
Saint-Joseph'in Kargaları,
Bıçkınlar,
Boğuntu,
Güvercin Kakaları,
Dünyanın En Güzel Habaşistanı,
Kessen Tükenmez,
İpsizler Parkı,

adlı kitapları?...

Kütüphane memuru anasına küfretmişler gibi fırladı yerinden:

"Böööö, bööööö, bozguncu, hain-i vatan, vaktı safayı canan, düzenbaz, hilebaz, hokkabaz, Böööö, bööö yasaktır bu kitaplar yasak. Tehlikelidir aynı zamanda. Ne yapacaksın onları, bakayım? Okunmaz onlar, ben senden iyi bilirim senin okuyacağın kitapları..."

Ne yapacağını şaşırdı Osman. Oysa istiyordu biraz ekini artsın.

İkinci gelişinde sormuştu kütüphane memuruna. "bulunur mu sizde: Zarf-kâğıt?" diye. Kütüphane memuru fırladı yerinden: "Böööö, böööö, sen burasını kırtasiyeci dükkânı mı sandın? Burası kütüphanedir, kütüphane. Ey divane. Oynamayalım. Burada kitap okunur anlaşıldı mı?"

İşte bütün bu anlaşılmadık olaylardan sonra anlaşamadılar bir daha. Başladı Osman daha ağır kitaplar devirmeğe. Osman'dan başka kimse gelmiyordu kütüphaneye. Biraz da bu yüzden sıkılıyordu kütüphane memuru efendi. İstiyordu ki herkes gelsin okumağa, herkesi yönetsin bir general gibi. Ama sabahleyin gelince açmağa kütüphaneyi orada, kapının kilidi yanında buluyordu Osmanı. Ve Osmandan başka hiç kimseyi. İçinde bir şeyler oluyordu onu görünce. Bir yerleri sızlayıp mızmızlanıyordu.

Birgün dedi ki Osmana:

"Kardeşim Osman aa, niye geliyorsun sen buraya?"

"Bilim ve erdem ağacının gölgelerinde oturup armutlarını toplamağa." diye cevap verdi Osman ona.

"Sen deli misin kardeşim? Git başka bir şeylerle uğraş. Ne bileyim dükkân aç, işportacılık yap. Komisyonculuk, pezevenklik yap. Ne yaparsan yap. Ama oturma o dediğin ağacın altında. Çünkü gölgesi küçüktür bilim ve erdem ağacının, sığışamaz herkes oraya. Sonra kardeşim Osman ağa efendi, insan hasta olur. Mirasyedi misin sen yoksa? Öyle isen git kumar oyna, burada işin ne?"

"Ama," dedi Osman, "ben olmak istiyorum kültür sahibi, ince ruhlu bir insan, kitaplar okuyarak."

"Hadi or'dan kabak." dedi K. M.

"Sensin kabak, ağzını topla inek." dedi O.

"Toplamazsam ne olacak?" dedi K.M.

"Büyük baban olacak." dedi O.

"Bana bak," dedi K. M. en sonunda. "Senin nasıl olduğunu biliyorum, bozguncunun biri. Sonra söylerim herkese, böyle böyle..."

Fakat kalır mı altında bunun O.: 'Ben de söylerim senin nasıl tuvalet ispirtosu içtiğini herkese böyle böyle..."

"Ben onu kullanıyorum yakmak için gaz ocağını."

"Yutmayız biz bu palavraları."

"Birden ağlamağa başladı K. M.: "Böööö, böööö, üveee, vardı bir karım eskiden, almıştım onu ben eskiciden. Ölüverdi bir gün günlerden. Ne kadar acıdım bilsen, ne kadar severdim ööö onu ben.Artık bakmıyor ööööö ne ben kimseninyüzüneööö ne kimse benim yüzüme, böööö, bu yüzden üveeee ööööö içi-yorum işte ben."

Ve birdenbire ellerini havaya kaldırarak başladı okumağa bir şiir:

Görüp çıktığını kırmızı şarabın uzun boyunlu şişeden
İlerledik sokağın bulunduğu ilerdeki köşeden
Şimdiki rakılarda o eski alkol ne gezer
Bir lokmacık al birader mayonezli meşeden

"Aman ne ince ruhlusunuz, kıymık gibi vallahi billahi hocam." dedi Osman duyuncu okuduğunu, ölçülü ve uyaklı koşuklar K. M.'nun. Ve baktı çirkin yüzüne hayranlıkla ve ağzı açık ayran delisi gibisinden. Ve salyalar dudaklarının kenarından akarak şapırtıyla ve yüreği atarak patırtıyla.

Hız aldı bakıp Osman'ın haline kütüphane memuru, okumağa başladı ne aklına gelirse cebindeki defterin içinde yazılı olan güzel şiirlerden:

"Ne bülbülüm ne kestaneyim
Köklü postanede olan pastaneyim"

"Aman aman öfff... Ne güzel, ne engin zekâ, ne incelik. Yüreğimi coşkunlukla hırçın ediyor bunlar benim." dedi Osman bunun üzerine. Fakat bu kez aldı dayanılmaz bir coşkunluk kütüphane memurunu. Duymamıştı şimdiye değin böyle olgun sözler kendisi için. Ağzı köpürdü, gözleri büyüdü.

"Okuyayım sana şimdi ünlü bir oyundan bir parça." dedi Osman'a.

"Yemek yemek bu herkesin akıl fikri
Fitreci Bertrandu eski çoban gelberi."

"Çalsın sazlar oynasın kızlar
Haydi haydi di hayda."

Osman ise sıçrayarak, yerlerde yuvarlanarak, havlayarak coşturuyordu kütüphane memurunu. "Aman ne incelik, eşsiz bir insan. Efendim bilmiyorsunuz siz kendi değerinizi, değerinizin hokkasını." diye haykırıyordu avaz avaz.

Fakat kütüphane memuru:

Tahâmmül mülkünü yıktın Hülâgû Han mısın kâfir?

deyip öpünce Osman'ın yanaklarından, iş çıktı zıvanadan. Osman: "Sen beni şey mi sandın ulan..." deyip bir Kamusu fransevi fırlattı kafasına onun,ki ol kitabın yalnız gelirdi cildi yarım kilo. Eğilerek kurtardı canının kafasını memur. Dili dolaşarak: "Fakat sevmek istiyorum ben insanları. Sevmek ister ben insan..." diye geveledi.

"Ulan bana bak adam." dedi Osman. Çünkü kızmıştı artık kafasının ortasındaki fırın, inanmazsanız bakın. İstiyordu kökünden temizlemek bu işi.

"Bana bak adam budalası. Sevmek istiyorsan insanları başka bir şeyler yapman gerek. Yani ne bileyim, istiyorsan insanları sevmek, kırk ekmek yemek gerek. Sevmek onları ve onların yeryüzündeki görünüşlerini, gölgelerini ve içlerindeki istekleri ve isteksizlikleri, biraz da sevdirmek gerek kendini. Hani nasıl köpekler de, kediler de, papağanlar da kendini sevdirir insana, işte onun gibi. İnsanın içindeki sevgi çekirdeklerine yükletir komik ve anlaşılmaz bir, bir, bir katır yükü. Ama budalalık olduğunu bilirsin ki köpek gibi kuyruğunu sallamak ve kedi gibi patilerinle yüzünü yıkamak, pisliğini toprakla örtmek gibi şeyler yapmak yakışır mı insanlığa?... İnsanlık denen büyük ormana."

"Sen kimsin?" diye sordu hayretle orman memuru.

"Ben ezilmiş bir orta sınıf aydınıyım."

"Hadi canım, daha çok sıkma, defol bur'dan emi canım. Bir daha da atarsan adımını bu ilim ve irfan ocağına, sonra ederim babanın şarap çanağına..."

Baktı ki çıkamayacak başa Osman, ayrıldı içinden bir şeyler koptuğunu duyarak ve yemin etti bir daha ayak basmamağa, zaten ağrımazdı başı, yemin etse de.

(Denge Uzmanı)

FERİT EDGÜ
(1936)

Yazınsal yönsemesi bakımından 'a' kuşağından sayabileceğimiz Ferid Edgü, yazın anlayışında ve dünya görüşünde, yansımalarını yapıtlarında bulan bir değişiklik yapmayı gereksemedi. *Kaçkınlar* (1959), *Bozgun* (1962), *Av* (1968) ve *Bir Gemide* (1978) adlı öykü kitaplarında bireyin, içinde yaşadığı değerler dizgesinden kopukluğundan kaynaklanan felsefi boyutlu bir bunalım izlediğini sürdürdü. Birbirini izleyen iki romanı *Kimse* ve *O* ile yazınımız açısından dikkate değer bir deneyi örneklendirdi. Öykücülüğünün en olgunlaşmış ürünlerini kapsayan *Bir Gemide* ile 1979 Sait Faik Hikâye Armağanını aldı.

Ferid Edgü'nün yeni öykü kitabı *Bir Gemide*, önceki öykülerinden kimi özellikleri daha yoğun, daha boyutlandırılmış bir biçimde taşıyor. Kitapta yer alan dokuz öykünün birbirine ulanan karabasansı izlekleri, *a* kuşağı öykücülerinin 1960'lardaki, "bunalım"ın kâh gerçek-üstünün kâh us-dışının motifleriyle öyküledikleri ana izleklerine koşut görülebilir. Bugün *a* kuşağı öykücüleri eski yazın anlayışlarından oldukça uzaklaştılar, öykünün yapısında, tekniğinde bile değişiklikleri gereksindiler, artık onları aynı küinede saymamız olanaksız. İçlerinden eski yolunu terk etmeyen yalnızca Ferit Edgü kaldı. *Bir Gemide*, Ferit Edgü'nün romanları *Kimse* ile *O*'dan da

tam bağımsız değil. Aynı, bireyselden kaynaklanan evrensellik anlayışı, karmaşık olanı, dolambaçlı olanı düzayak aktarma tutumuyla yazıya gerilim kazandırma tekniği yine öne çıkıyor.

Edgü'nün yakınlarda son kitabı üzerine kendisiyle yapılan bir konuşmada "Ulusal olunmadan evrensel olunmaz diyorlar, oysa tam tersi, evrensel olunmadan ulusal olunamaz" anlamında bir söz söylediğini anımsıyorum. Kitabı bu inancını kanıtlar nitelikte. Ne var ki, evrensele kol atan bu öykülerin ulusallık özelliği taşıyıp taşımadıkları tartışılabilir. Bence Ferid Edgü, Pirkanis'i yazarken bile "ulusal"ı ya da "yerel"i yazmamıştı. Tıpkı Tahsin Yücel'in Elbistan'ı yazarken "ulusal"ı yazmadığı gibi. Bunu bir kusur olarak, eleştirilecek bir zaaf olarak değerlendirmiyorum. Tersine, korkmasam, "ulusal"lığın kuramsal olarak nasıl temellendirilebileceğini bile bilmediğimi; bilmek istesem bilmemi engelleyen bir eksiğim olmadığına göre, demek ki bu işle ilgilenmeyi gereksiz bulduğumu söylerdim. Kanımca önemli olan, yazarın *Kaçkınlar*, *Bozgun* ve *Av*'dan sonra dördüncü öykü kitabında aynı ana tematiğe hâlâ bağlı kalmakta direnmesi. Özü felsefece sayılabilecek bir tematik işe hiçbir ulusun malı olmadığı gibi, hiçbir ulusa yabancı da değildir. Ne var ki felsefe yazın erine her zaman yâr olmaz. Ferit Edgü, yazınımızda felsefeyle alışverişte bulunup da onun oyununa gelmeyen, yazınsallığı koruyabilen sayılı yazarlardan biri. Kuramsallaşmadan, ahkâm kesmeden felsefece sorunları deşiyor öykülerinde.

Bir Gemide'nin ana eksenini iletişim tıkanıklığı oluşturuyor. Kimsenin kimseye olanı olduğu gibi aktaramadığı, bundan geçtik, tehlikeyi haber veremediği umarsızlık yaşantılarının öyküleri bunlar. "Kaza"zede, bir otobüs yolculuğunda uçak kazası geçirir, üstelik kazadan tek kurtulan olmanın paylaşımsızlığı insanlara ulaşmasını bütün bütüne olanaksız kılar. Kimsenin duymadığı dayanılmaz kokunun kovalanışı, kovalayışı onulmaz bir umutsuzluğa dönüştürecekken bir çocuk paylaşır kokuyu öykü kişisiyle, burnunu tıkar. Umutsuzlukta açılan bu delikten ve ışık sızdıran bu tek iletişim odağından

kalemini çıkarıp,yazarak uyarmayayönelirkişimiz.Kaptanı olmayan, bandırasız *bir gemide*'dir. Birinci, ikinci, üçüncü mevki yolcularıyla her gemiye benzeyen; forsaları ve hiçbir yerde demirlemeyişiyle her gemiden ayrılan bu gemi allegorisi yine felsefenin sınırlarında seyreden bir yaşam...belki her yaşamdır.

"Kanca"da öyküleme, felsefi içeriğin biraz önüne geçer. Biçemcidir Edgü bu öyküde ve *a* öykücüsüdür bir kez daha. Kitabın duygu yükü en az esirgenmiş, en güzel öykülerinden biri, olanca burukluğu ve film diline en iyi çevrilebilecek kurgusuyla: "Dönüş". "Olanak-Siz", yazarın gazete yazılarında, "Ders Notları"nda kurcalayıp durduğu yazma serüveninin öyküceye çevrilmişi. *Bir Gemide*'nin ve genellikle Ferit Edgü'nün yazar kimliğinin anahtarı belki. Doğrudan doğruya bir film öyküsü olarak yazılmış olan "Melek Cici" okumaktan çok seyretmek isteği uyandırmasıyla amaca ulaşmış.

"Sek sek" dışında bütün öyküleri, inanılmazlıklarına inat, inandırıcı, öykülüklerinin onurunu taşıyan yazılar, yazınsal başarılar olarak okudum. Yapıntının yapıntısallığının altını kalın kalın çizerek yaşamla hesaplaşan bu kitap, okuyandan mutlaka bir tepki alacaktır. Belki benim tepkimle uyuşmayan, ters bir tepki, öfkeli, yadsıyıcı bir tepki; ama tepki!

DÖNÜŞ
Ferit Edgü

Niçin geldim buraya
niçin döndüm bu toprağa
dört bir yanı suyla çevrili
bu çorak adaya?
Havasına dayanamadığım
iklimi sağlığıma zararlı
ve her dönüşümde pişmanlık duyduğum
bu karaparçasına
geldim
niçin?

Burda açtım gözlerimi. Burda kapayacağım. Dediğim için. Burda. Bu adada. Bu adanın bir köşesinde. Bahçe içindeki küçük evimde. Dediğim için. Ya da kumsalın bir yerinde. Bir kaya kovuğunda. Bir deniz mağarasında. Bir kaçak gibi. Ya da tepelerden birinde. Kurşunu alnından yemiş. Dediğim gibi.

Burda açmadım gözlerimi. Gözlerimi nerde açtığımı ansımıyorum. (Nerde kapayacağımı da ansımayacağım.)
Beni doğuran kadın, ölü. Çocuk belleğim, ölü
Ölünün gözleri görür mü?

Gözlerimi burda açmış olup-olmayacağıma göre niçin bu dönüş
(bu kaçıncı dönüş?)
bu sürekli dönüş?
Bilmiyorum.
Bir tutku mu?
Bir saplantı mı?
Toprağın çekmesi mi?
Denizin çağrısı mı?
Bilmiyorum.
Bilmeden dönüyorum.
Gemiden indim.
Elimde bir bavul.

İskeledeki memur selamladı, hatırımı sordu ve "Hoş geldiniz" dedi.

Akşam, dört bir yanı örümcek ağlarıyla sarılı eve girdim kapıyı büyük demir anahtarla açıp.

Girişte sandığın üstünde bırakılmış bir mum buldum. Sanki beni bekliyordu.

Yaktım. Mum ışığında baktım eve, örümcek ağlarına, rutubetin duvardaki izlerine.

Yatak odasına girdim. Hazır. Ama toz toprak içinde bir yatak, beni bekliyordu.

Yatağın üstündeki örtüyü kaldırdım. Pencereyi açtım. Sonra bütün pencereleri açtım. Mumu söndürdüm. Çıktım. Karnımı doyurmak için gittiğim aşevinde, şarabımı yudumlarken, adını unuttuğum bir çocukluk arkadaşı geldi yanıma.

— Demek dönüldü?
— Evet.
— Toprak çekiyor değil mi?
— Hayır, toprak değil, deniz.
— Aynı şey.
— Evi nasıl buldun?
— Örümcek ağları içinde.
— Eh o kadar olur.
— Camlardan bazıları kırılmış.

— Bunca yıl geçti aradan.
— Evet.
— Bu kez dönüş temelli mi?
— Bilmiyorum. Bakacağım. Belki.
— Tek başına mı?
— Her zamanki gibi.
Şaşırdı. Ya da acıdı.
— Şaşacak ne var?
— Şaşırmadım. Ama yaş... biliyorsun, hepimiz yaşlandık.
(Yaşla yalnızlığın ne ilgisi var?)
— Haklısın. Yoksa köyden birini mi bulacaksın bana bakacak?
— Niçin olmasın?
Niçin olmasın?
Aşımı pişiren. Çamaşırımı yıkayan. Yatağımı yapan. Soğuk gecelerde beni ısıtan. Kıyıda balıktan dönüşümü bekleyen.
Niçin olmasın?

Oldu. Buldular.
Yeryüzünün en iyi kadınıydı.
Yüzü kızarmadan yüzüme bakamıyordu.
Gel dediğim zaman geliyor, git dediğim zaman gidiyordu.
Sustuğum zaman susuyordu.
Yalnız ne yemek istediğimi soruyordu.
Yalnız bahçede hangi çiçekleri görmek istediğimi soruyordu.
Bugüne değin ne yaptığımı sormuyordu.
Bundan böyle de ne yapmayı düşündüğümü sormuyordu.
Verirsem alıyordu. Alırsam giyiyordu.
Yalnız bir gün, daha doğrusu bir akşam, soyunup yatağa girmeden önce, o tüm saflığı içinde bir söz söyledi ki delinmez sandığım ciğerimi deldi:
— Biliyor musun, senden önce ben yok gibiydim.

Biliyorum, daha çok yoksulluğun sesiydi bu. Hiçbir şey

vermemiştim bu kadına. Hemen hemen hiçbir şey. Yazın bir basma entari. Kış yaklaşıyor diye üç arşın pazen. Canım çektiğinde bir okşama. Diyelim biraz ötesi. Ne övüp göklere çıkartmıştım, ne yerip yerin dibine batırmıştım. Kendim nasıl yaşıyorsam, onu da öyle yaşatmıştım. Sessiz. Tekdüze. İlk kez evime girdiğinden, yatağımı paylaştığından beri ilk kez, doğru dürüst bir şey söylemek gereğini duydum. Ama sözcükler, boğazımda düğümlendi. Yalnızca:

— Ben sana hiçbir şey yapmadım, diyebildim. Sonra, en sevdiğim, birçok kez, birçok kişiye söylemek isteyip söylemediğim sözcük çıktı ağzımdan:

— Bağışla.

Bana dokunmaya, bana bir söz söylemeye çekinen, canı çektiğinde kendisini sevmemi bile istemekten, değil istemekten, bunu belli etmekten çekinen bu kadın, birlikte olduğumuzdan beri ilk kez benden önce yatağa girdi. Sırtüstü uzandı. Kollarını iki yana açtı. Gözlerini yumdu.

— Sen beni bağışla ve bana bir çocuk ver, dedi. Ada sarsılıyor sandım. Dışarda bir fırtına patladı sandım. Öylesine bir doğallıkla söylemişti ki, sanki kuruyan bir bitki dile gelmiş su verınemi istiyordu benden. Oysa, su, yaşam, güneş oydu.

Yanına uzandığımda, ona bana güvenmemesini, çünkü kendime benim bile güvenim olmadığım söyledim. Geldiğim gibi bir gün gene giderim, dedim.

— Biliyorum, dedi. Onun için istiyorum.

Güz yağmurlarıyla birlikte adadan ayrılma isteği belirdi içimde. Kışı burada geçirmekten korkuvordum. Burası: Bir ada. Dört yanı denizle çevrili. Bir denizin üstüne oturmuş. Ya deniz dibindeki kayalar çözülürse? Ya ada batarsa? Bundan mı korkuyordum? Bilmiyorum. Kışın esecek, günler boyu dinmeyecek fırtınaların korkusu muydu içimdeki? Bilmiyorum.

Bir sabah, iskeleye gittim. İki gün sonra kalkacak vapur için bilet istedim. Bir tek bilet.

İskele memuru, önüne koyduğum parayı eliyle itti.

— Nereye gidiyorsunuz? dedi. Adamızda rahat etmediniz mi?

— İşlerimi çözümleyip döneceğim, dedim.

— Hangi işleri? dedi. Neyi çözümleyeceksiniz? Bırakın bunları. Oturun oturduğunuz yerde. Bakın artık yabancılar da kalmadı adamızda.

— Ben sizin düşüncelerinizi sormadım, dedim. Ben ilk vapur için bir yer istiyorum.

— Bir yer mi? dedi iskele memuru. İlk kalkacak vapurda sizin için bir yer yok.

— Yani bütün yerler dolu mu? dedim.

— Hayır, dedi. Sizin için yer yok, dedi.

— Bu ne demek? dedim.

— Bu şu demek ki, adadan ayrılmak için sizin özel izin almanız gerekiyor.

— Kimden? dedim.

— Adanın mülki amirinden, dedi.

— Ben kimseden izin almam, dedim. Eğer siz bilet vermezseniz, ben de bir balıkçı motoruna atlayıp giderim.

— Bunu size salık vermem, dedi. Başınıza bir kaza gelebilir.

Sonra, kalmam için yalvarırcasına:

— Niçin gitmek istiyorsunuz? dedi. Eviniz barkınız burda. Kimse sizi tedirgin etmiyor. Bu ada sizin adanız. Doğduğunuz yer. Baba ocağınız. Üstelik şimdi çocuk bekleyen bir de karınız var.

— Ama bu benim seçtiğim bir yaşam değil, dedim.

— Hangimiz kendi yaşamımızı seçiyoruz ki, dedi iskele memuru. Hangimiz dilediğimiz yaşamı seçiyoruz ki?

Elimdeki parayı cebime koydum.

— Demek bana bilet vermiyorsunuz, dedim.

— Hayır, dedi.

Odasından çıkarken,

— Balıkçı teknelerini unutun, dedi. Bunu size pahalıya ödetirler.

— Ödetsinler bakalım, dedim.

Neyi ödeyecektim?

Kim ödetecekti?

Nasıl ödetecekti?

Niçin ödeyecektim?

Kimseye bir borcumuz yok, ama gerekirse öderiz dedim kendi kendime.

Sonra, içimden bir ses, "Ama ödenmeyecek şeyler de vardır" dedi.

"Yaşamımla öderim" dedim.

"Yaşamınla ödenmeyecek şeyler de vardır" dedi.

Kısır bir yaşam deneyim vardı.

Bu sorunun karşılığı (neymiş onlar?) sorup, cevabını veremedim.

Kumsala döndüm. Kızgın kumsala. Artık kızgın olmayan kumsala.

Kimseler yoktu.

Nereye gideceğimi bilmiyordum.

Niçin gideceğimi bilmiyordum.

Buraya, yazmamak, ölene değin yazmamak, bahçemde çiçek yetiştirip, denizde balık tutup yaşamak için dönmüştüm.

Gün batıyordu.

İki gün sonra beni adadan götürmesini istediğim vapur rıhtıma yanaşmıştı. Işıklar içindeydi.

O demir alacak ve ben içinde olmayacaktım.

Sabah ola hayrola, dedim.

Evime doğru yürüdüm.

Bahçe kapısını açtım.

Ev ışıklar içindeydi.

Alt katın penceresine yaklaştım.

Yemek masasının başında bir adam, masanın üstüne kâğıtları yaymış, ağzında sigarası, yazı makinesini önüne çekmiş bir şeyler yazıyordu.

Karım kahvesini getirdi.

O gülümseyerek teşekkür etti.

Kahvesinden bir yudum aldı.

Sonra kâğıtları karıştırdı.
Sonra yazı makinesinin tuşlarına vurmaya başladı
boşluğa yönelmiş
bir makineli tüfeğin
tetiğine basar gibi.

(1972)
(Bir Gemide)

NAZLI ERAY
(1945)

Ah Bayım Ah Nazlı Eray'ın ilk öykü kitabı. 1976 yılında yayımlandı ve yazarın dergilerde yayımladığı öykülerle uyandırdığı ilgiyi daha da yoğunlaştırdı. 19...'de Geceyi Tanıdım'la pekiştirdiği, gerçeküstü ile gerçeklik arasında dolayımlı bağlar kuran, düşsellikle naiv bir imgelemeyi kaynaştıran, renkli, özgün ama dağınık bir öykü dünyası var Eray'ın. Kitapta on sekiz kısa öykü yer alıyor. 1959-1975 yılları arasında yazılmış olan bu öyküleri birkaç ana öbekte toplamak mümkün görünüyor. Hemen bütün öykülerin ortak özelliği olan yapıntılılık, düşlere gidipdönüşler, kurgul bir dünyanın neşe ile burukluk karışımında mayalanan karmaşası yanı sıra, kimi öykülerde belli ana konular ve tiplemeler dikkati çekiyor. Ana öbekleri; tavuklu—horozlu—hindiliöyküler, hastahane öyküleri ve kentli basit kadının (ya ev kadını, ya küçük memur) yüzeysel yaşamına dayalı öyküler olarak saptayabiliyoruz. Bu sonunculara, kasabalı kadının yaşamıyla kimi koşutluklar sergilendiği de oluyor. Bu ana izleklerden her birine hemen hemen her öyküsünde rastlanıyor Eray'ın ve aynı öbekte yer alabilecek öyküler arasında da, ulaştıkları düzey bakımından farklılıklar göze çarpıyor. Örneğin; kapıcıların, hizmetçilerin, gündelikçilerin, evlatlıkların "hanımlar" ve "beyler"le yer değiştirdiği, ikincilerin birincilere hizmet etti-

ği bir yapıntı öyküsü olan "Kabul Günü"nün salt tuhaflığa yaslanmasından ötürü, eğlendiricilikten öteye gidememesine ve eleştirel bildirinin yeterince vurgulanamamasına karşılık, yine bir toplum kesiminin, hiçbir yargı getirilmeksizin ele alındığı ve deşildiği daha naiv yapıdaki savsız öykülerin başarısı daha yüksek.

Burada hemen belirtmek gerekir ki Nazlı Eray'ın öykücülüğünün başlıca özelliği, eleştiriyi eksene almayıp öykünün gerilerinde bir yere gizlemesidir. Eleştiri, çözümleme, irdeleme etkinliklerine değil, izlenime, anımsamaya, çağrışıma yaslandırılmış öyküler çoğunlukta bu kitapta. Öyle ki, oradan oraya atlamalar, kimi zaman öykünün bütünlüğü için ne sağladığı anlaşılamayan ayrıntıları vurgulamalar (örn. "Düşçü İsmet" öyküsünde, öyküleyenin anneannesine selam gönderen kadın), geri dönüşler, anımsamalar, anımsama içinde çağrışımlar, çağrışımlardan yola çıkan düşsel motifler oluşturuyor Eray'ın öyküleme tekniğini. Bunu gerek toplumsal kesitleri ele alan öykülerinden, gerek iç dünyaların yansıtılmasına yönelik öykülerinden çıkarmak mümkün. Toplumsal eleştirinin öne çıkarılmak istendiği "Kabul Günü" gibi, "İç Dünya" öyküsü de toplumsal ve ruhsal bileşenlerin dengesi iyi kurulamamış olduğundan belli bir başarı düzeyini tutturamıyor. Marmarisli Poyraz Kaptanın karısı 'sinir sahibi' Dursen Hanımla, manikür-pedikür salonunda sıra bekleyen kentli küçük kadın arasında kurulan bağlantının ne ve niçin olduğu da anlaşılmıyor ("Dursen Hanım Hep Aklımdasın," s. 62). Yine kasabalı ya da alt tabakakentlisi kızla, daha üst tabakadan adam arasında kurulan kısa süreli ilişkinin kızın ağzından öyküleniği "Bayım"da yapaylığı aşamıyor Eray, yalınlıkla basitlik arasındaki çizgiyi kalın çizemiyor. Buna karşılık, küçük burjuva ev kadınının tekdüze yaşamından sıkılıp, kendi sınırlılığını aşmayı aklından geçirmeksizin yaşamında giriştiği "devrim"i öyküleyen "Monte Kristo"; bildirisiyle, yapıntısıyla, öyküleniyle *Ah Bayım Ah*'ın en güzel öykülerinden biri.

Aynı dalgalanmayı hastahane öykülerinde de görüyoruz. Yazarın kendi deney birikimlerinden çıkardığı ayrıntılarla da

besleyerek yazdığı formaldehitli, nitrat darjanlı, sondalı, serumlu öyküler içinde "Acının Öyküsü" ile "Mutluluk", yazın düzeyine ancak yer yer, düş düzleminde, çocukluk anılarına dönüşlerde ulaşabildikleri halde, aynı malzemenin işlendiği "Sedyedeki Adam", daha iyi kurulmuş, daha etkileyici olabilmiş.

1959'da yazılmış olan "Sonsuzun Çocuğu" ile 1960'da yazılmış olan "Bir Sinek Masalı", *olmayacak şeyler*'in öykücüsü Eray'ın, henüz *olmayacak şeyler*'i öyküde olur kılamadığı dönemlerin ürünü olsalar gerek. Bunlarda bir katı kurulu düzenin anlamsızlığını, kısırlığını vurgulamak adına gerçeğin bozulması, gerçeküstü olmuyor, anlamsızlaşıyor çünkü. Oysa yine en "olmayacak" şeylerin öyküleriymiş gibi duran horozlu, tavuklu, hindili, kuşlu öykülerde pekâlâ öyküsel kurgu bakımından olsun, düşselle gerçeğin dengesi bakımından olsun başarı düzeyi yükseliyor. Özellikle, başta "Yalnızlık Hikâyesi" olmak üzere, "Mösyö Hristo" (ki bu da 1959'da yazılmış) ve "Bu Kentin Sokakları" çok güzel öyküleri *Ah Bayım Ah*'ın. "Yeraltı Kenti" ve "Geceyarısı İnsanları" da, Nazlı Eray'ın "Düşçü İsmet"le girdiği yolda ustalaşmasının başarılı ürünlerinden.

"Düşçü İsmet"de Garson Fehmi — Cemile ikilisiyle, İsmet — öyküyü anlatan arasında kurulan koşut kanalların, öykünün yapısına sağladığı olanaklar, kimi fazlalıklarla gölgelenmiş olmalarına karşın, Eray'ın öykücülüğüne yeni açılımlar getirebilecek çıkış noktaları sayılabilir.

Çocuksu, hatta "naiv", sade bir anlatımı var yazarın. Özellikle seçilmiş ve öykülerinin yarı düşsel, yarı masalsı ya da zaman zaman fantezi özüne uygun düşen bir biçem bu. Kimi öykülerde bu kısa tümceli dümdüz anlatım tekdüzelik izlenimi vermeye yöneliyor ve olanca hevesiyle imgelemin olanaklarını kurcalamaya, zorlamaya çalışan yazar, nedense dilden, dilin olanaklarından yararlanma yoluna hemen hiç başvurmuyor. Öykünün; dil içinde yaşatılması gerektiğini, gerçekliğinin dilsel bir gerçeklik olduğunu pek umursamıyor sanki. Bu yüzden de Eray'ın öykü dili yetkinleşemiyor, ayrılmaz

bir parçası olamıyor yazarlığının.

Nazlı Eray'ın dikkate değer bir özelliği de, gerçekle gerçek dışı-gerçeküstü arasındaki gelgitlerin gerçeklik boyutunu, öykünün bildirisinden çok, somut, belirli uzay parçalarına ve nesnelere yüklemesi. Çoğu öyküsünde İstanbul ya da Ankara'nın belli semtlerini, sokaklarını anması, adeta "güzergâh" belirtmesi (örneğin, "Mösyö Hristo"da Tarlabaşı-Tebebaşı-Kasımpaşa, "Bu Kentin Sokakları"nda Etlik-Sıhhiye-Kızılay-Bakanlıklar-Akay Yokuşu-Karanfil Sokak-Konur Sokak-Kızılırmak Caddesi, "Çevre Sokağı" öyküsü, "Monte Kristo"da Portakal Çiçeği Sokağı 51 No.lu ev vb.), Gima, Samatya Göğüs Hastalıkları Hastahanesi, Pera Palas Oteli, Evliya Çelebi İlkokulu gibi belirli yerlerden, Çiti, Pril gibi markalardan söz etmesi, gerçeğe tıpatıp uygun idrar tahlili raporları vermesi, hastahanelerde kullanılan araç-gereç ve eczayıadlarıyla sanlarıyla sıralaması; konyakçı horozlarının, ev eşyası beğenmeye çıkan tavuklarının, kuş olup uçan Hristolarının, döşeme aralıklarında yağmurla birlikte sızan Demir dayılarının düşsel dünyalarına ters düşen karşıtlık öğeleri olarak anlam kazanıyor.

İlk kitabından sonra dergilerde yayımlanan öyküleri de Nazlı Eray'ın hep horozlar ve hindilerle kendini yinelemeye düşmeyeceğini, kendi fantezi — kim bilir belki biraz da Chagalsi — dünyasından bütün bütüne ayrılmaksızın, tuttuğu yolda ileri adımlar atabileceğini haber veriyor. Bütün eğlendiriciliklerine karşın, zor öyküler olduğu unutulmamalı Eray'ın öykülerinin. Bu yüzdendir ki, hep yeni geçitler bulması, öyküsünün önünü küremesi gerekiyor.

MONTE KRİSTO

Nazlı Eray

Ayrancı tarafındaki Portakal Çiçeği Sokağında, 51 numaralı apartmanın ikinci katında yaşayan bir ev kadını pek memnun değildi çoğunlukdört duvar arasında geçen yaşamından. Kocası her akşam eve yorgun geliyordu, onunla gerektiği gibi ilgilenemiyordu. Kabaca da bir adamdı, sık sık kırdığı olurdu karısının kalbini. Evin dar çevresi, hep aynı günlük işler, çocuklarla uğraşmak hem yormuş, hem de bunaltmıştı, kadıncağızı. Adı Nebile idi, süpürgelerin, cilaların faraşların ve çamaşır sabunlarının durduğu küçük odanın duvarını tırnaklarıyla gizlice kazmaya başlamıştı. Amacı bir tünel kazıp, özgürlüğe kavuşmaktı. Duvarın öte yanından bazı sesler de duyuyordu arada sırada. Akşamüstleri, günlük ev işlerini bitirdikten sonra, kocası işinde çocukları da okuldayken kazıyordu duvarı. İlkin tırnaklarıyla kazmaya başlamıştı, sonradan sapı kırık çatalla sürdürdü işini. Çıkan sıva ve duvar tozunu da plastik bir kaba doldurup, gizlice çöp tenekesine boşaltıyordu her akşam. Sabahları her zamanki gibi erkenden kalkıyor, sofrayı kuruyor, kahvaltıyı hazırlıyor, sonra bulaşıkları yıkayıp evi topluyordu. Ama iki günden bu yana (duvarı iki gün önce kazmaya başlamıştı), içinde durup dururken bir sevinç, bir umut kıpırdayıveriyor, yaptığı iş o an kolaylaşıyordu sanki.

İçinde süpürgelerin, cilaların, faraşların ve çamaşır sepetiyle sabunların durduğu odaya ondan başka giren olmuyordu pek. Ama gene de kazdığı deliğin önünü büyük çamaşır sepetiyle kapatıyordu Nebile. Kırık çatalı da sarı renkli ekmek kutusunun ardına gizliyordu.

Her sabah o gün pişireceklerini almak için evden çıkıyor, manava, kasaba, bakkala gidiyordu. İstese o zaman kaçıp bir sokağa sapar ve kaybolabilirdi. Ama o istemiyordu böylesini kaçıp kurtulmanın. Bir kere, hep elleri dolu oluyordu sokakta. Örneğin bir sabah kolunun altında bir koca lahana, filesinde sıkma portakalı, patates ve dana kıyması varken aklına gelmişti bir sokağa sapıp kayboluvermek. Yapamadı, istemedi canı. Eve dönüp lahanadan dolma sardı.

Duvarın öte yanından mutlu, düzenli bir yaşamın sesleri geliyordu kulağına. İlkin duvara dikkatini bu sesler çekmişti zaten. O, duvarın öte yanındaki mutlu yaşama karışmayı aklına koymuştu. Dayanamazsam çocuklarımı da alırım yanıma, diyordu.

Eskisi gibi veremiyordu kendini ev işine. Tavandaki örümcek ağlarını görür görmez alırdı, şimdi bırakıyordu.

O sabah kocası işine giderken:

— Gene kopmuş benim açık mavi gömleğimin yakasındaki düğme. Bak geç kaldım, hay Allah kahretsin, diye söylendi.

— Aman bugün ne yemek yaparsan yap ama dolma sarma, dolmadan bıktım, gına geldi, dedi.

— Nebile, bir berbere gitsene. Saçların çok biçimsizleşmiş, haydi Allahaısmarladık, dedi.

Çocuklar da harçlıklarını alıp okula gittikten sonra Nebile sofrayı toplladı, bulaşıkları yıkadı. Eline filesini alıp çarşıya gitti. Manavdan orta boy bir karnabahar, kasaptan bir kilo dana pirzolası, bakkaldan da bir paket Sana ile fiyonk makarna aldı.

Eve gelince paltosunu kapının yanındaki asacağa astı. Ayakkabılarını çıkarttı, terliklerini giydi. Karnabaharı suda haşladı. Ufak parçalara ayırıp üstüne zeytinyağı, limon, tuz

koydu. Soğusun diye bıraktı. Bir tencere su kaynatıp fiyonk makarnayı içine boşalttı.

Sonra gitti, aynaya baktı, eliyle saçını düzeltti. Yarın berbere gidip yaptırırım, dedi.

Öğlen yemeğinden sonra kocasına,

— Aydın sinemasındaki film çok güzelmiş, gazetede okudum. Yeni dalga Fransız filmiymiş. Bu akşam gidelim mi? diye sordu.

Kocası ona inanmaz bakışlarla baktı.

— Aman Nebile, başımı kaşıyacak vaktim mi var sanıyorsun? Zaten akşam eve yorgun geliyorum. Bir sinemaya gitmek eksikti. Fransız filminden zaten nefret ederim. Hem televizyon var ya, dedi. Pabuçlarını bağlayıp işine gitti.

Nebile bulaşıkları yıkadı. Karnabahar salatasının kalanını buzdolabına koydu. Ekmek kutusunun ardından sapı kırık çatalı aldı... Süpürgelerin, faraşların, cilaların ve sabunların durduğu küçük odaya gitti. Çamaşır sepetini yana çekip bıraktığı yerden duvarı kazmaya başladı. Bir insanın geçebileceği kadar bir delik kazıyordu Nebile. Öte yana varmasına az kalmıştı. Delik açılınca, sürünerek duvarın öteki yanına geçmek mümkün olabilecekti. Topuklu terlik sesleri duyuluyordu öte yandan.

— Üstü devekuşu tüyüyle süslü, ince topuklu terliklerden giyiyor olmalı evin hanımı, diye düşünüyordu Nebile. Koşan, oynayan bir çocuğun sesi de geliyordu kulağına.

Kapı çalındı.

Nebile olduğu yerde kalıverdi. İlkin her şeyin sona eriverdiğini sandı. Avuçlarının içi terledi. Sonra kendini toparladı, deliği çamaşır sepetiyle kapattı. Üstünü başını eliyle silkeledi, gitti kapıyı açtı.

Gelen bir arkadaşıydı. Saçlarını yeni yaptırmıştı besbelli. Güzin'di adı.

— Yoksa uyuyor muydun, Nebile? Geçerken bir uğrayayım dedim. Bir kahveni içip kalkacağım.

— Yok canım, ne uyuması. Benim de canım sıkılıyordu. Ne iyi ettin de geldin Güzin!

Karşılıklı oturdular.

— Biliyor musun Nebile, bahar geldi, günler uzadı ya, evde oturamaz oldum. Ev işi biter bitmez atıyorum kendimi sokağa.

— Ben de çok bunalıyorum evde Güzin, dur kahveyi yapayım da geliyorum.

— Bugün rosto yaptım. Çok güzel oldu. Sarımsaklı. Yanında patatesle havuç da pişirdim. Suyu çok lezzetli çorba oldu. Hilmi değişik yemek istiyor. Ama rosto sıcakken kesilince dağılıyor. Aklında olsun Nebile, soğuyunca keseceksin.

— Güzin, fincanı kapatıyorum.

— Perdeleri nasıl yıkıyorsun, Nebile?

— Bir gece önceden deterjanlı suya bastırıyorum. Ertesi gün de üç su daha yıkıyorum. Durulama suyuna dört tane kesme şeker atıyorum ki kolalı gibi olsun.

— Nebile falında yol çıkmış. Vallahi, bak işte. Kısacık bir yol. Açılmak üzere.

Güzin gittikten sonra Nebile kahve fincanlarını yıkayıp rafa koydu. Sonra doğruca faraşların, süpürgelerin durduğu odaya gitti. Çamaşır sepetini yana çekip yeniden duvarı kazmaya başladı.

Duvarın öte yanından hafif bir müzik sesi geliyordu. Evin hanımı tıkır tıkır yürüyordu.

— Oğlum, ellerini yıka, şimdi baban gelecek, seni temiz görsün, dedi evin hanımı koşup oynayan çocuğa.

Nebile delikten çıkan duvar parçalarını plastik kaba doldurdu. Deliği çamaşır sepetiyle örttü odadan çıktı.

Önce çocuklar okuldan geldiler. Sonra kocası geldi. Nebile mutfakta akşam yemeğini hazırlıyordu. Kocası,

Bu akşam iyi bir hamam yapıp yatayım, dedi.

Nebile ertesi sabah berbere gitti.

— Saçım uçlardan kısalmadan düzeltilecek, yıkanıp mizampli olacak, dedi.

— El ve ayak tırnaklarım da yapılacak, dedi.

Saçı kurutulup, ayak tırnakları yapılırken çok şey düşündü.

Eve dönünce, öğlen yemeğini ısıtıp sofrayı kurdu.

Öğleden sonra, kocası işine gittikten sonra, kolsuz siyah elbisesini giydi. Güzel bir elbiseydi bu. Nişanlarda ya da yılbaşında giyerdi onu Nebile. Dardı. Duman renkli külotlu çorapla, yüksek topuklu pabuçlarını da giydi.

Aynaya bir baktıktan sonra, çaydanlığa musluktan su doldurdu. Salondaki çiçekleri suladı. Bir deve tabanı vardı, en iyi o büyüyordu. Yerini sevmişti.

Büfenin üstünde duran saatı kurdu. Halıların saçaklarını, perdelerin kıvrımlarını düzeltti. Çocukların odasına baktı, her şey yerli yerindeydi. Buzdolabından bir bardak su içti, bardağı çalkalayıp rafa koydu. Kocasına bir not bırakıp bırakmamayı düşündü. Hiçbir şey bırakmamaya karar verdi. Belki de kimse yokluğunun farkına varmazdı bile...

Nebile sapı kırık çatalı duvara bir iki kez sürttü. Duvar zar kadar incelmişti, bir delik açıldı. Nebile sessizce deliği büyüttü. Delik, geçebileceği kadar olunca, sürüklenerek öte yana geçti, ardından da çamaşır sepetini deliğin önüne çekti.

Bundan böyle faraşların, süpürgelerin, cilaların ve sabunların bulunduğu odadaki deliği kimse göremezdi.

Nebile sürünerek kapkaranlık bir odaya çıkmıştı. Gözü karanlığa alışınca çevresine baktı. Burası geldiği ufak odanın eşiydi. Anlaşılan başka bir iş için kullanılıyordu. Faraş, süpürge ya da çamaşır makinesi gibi bir şeyler göremedi, Nebile. Köşede bir musluk vardı. Nebile kapının yanına gitti, dışarıyı dinlemeye başladı. Evin hanımı arada odanın önünden geçiyordu. Zaman geçti. Kapı çalındı. Evin hanımı kapıyı açtı.

— Hoşgeldin, Selahattinciğim, dedi.

— Al çantamı, çok yorgunum, bugün canım çıktı. Akşama ne yemek var? dedi evin beyi.

Nebile karanlık odanın bir köşesine büzülüp oturdu. Kendi evinden de karışık sesler gelmeye başlamıştı. O yana hiç kulak vermedi.

Çok sonra karanlık odanın kapısı açıldı. Işık yandı. Gelen Selahattin Bey'di Nebile büzüldüğü köşeden doğruluverdi.

Selahattin Bey, Nebile'yi görünce çok şaşırdı. Olduğu yerde kalakaldı.

Nebile,

— Bağışlayın, evimi terk ettim, bu odaya sığındım, dedi.

Selahattin Bey,

— Burası benim karanlık odam, fotoğraflarımı banyo ederim burada. Benden başka kimse giremez bu odaya. Hafta sonları, burada fotoğraflarımı banyo ederim. Benim de merakım bu, dedi.

Sonra aklına geldi,

— Siz yemek yemiş miydiniz diye sordu.

Selahattin Bey uzun boyluydu. Bıyıklıydı. Nebile'ye gözlerini kısıp bakıyordu.

Selahattin Bey, Nebile'ye gizlice iki dilim ekmekle soğuk dil getirebildi. Mendiline sarıp, cebine gizlemişti. Nebile dilli ekmeği yerken Selahattin Bey hep ona bakıyordu. Nebile de tuhaf bir heyecan, ürpermeye benzer bir şey duydu, onun kendisine gözlerini kısıp da bakmasından.

O günden sonra Selahattin Bey evdeki zamanının çoğunu karanlık odada geçirmeye başladı. Nebile'ye yiyecek, su getiriyor, oturup uzun uzun fısıltıyla konuşuyorlardı.

Nebile eski yaşantısını anlatmıştı ona. Çok yakın yuyordu kendini Selahattin Bey'e. Böylesine beslenip, bakılmak hoşuna gidiyordu.

Selahattin Bey anlatıyordu.

— On beş yıllık evliyim. Feriha beni hiç anlamıyor. Dünyalarımız çok ayrı. Ben akşam işten yorgun dönersem o gezmek ister. Benim canım bir yere gitmek isteyince o yorgun olur. Her sabah Ömer'i alıp alışverişe çıkar, yemeklik bir şeyler alır, işte sen o zaman tuvalete gidersin diyordu.

Nebile Selahattin Bey'in yakın arkadaşı oldu sonunda. Selahattin Bey ona gizlice son moda elbiseler kokular, incecik külrengi çoraplar, altı poliüretanlı ayakkabılar, doğum kontrol hapları, arasıra da çiçek getiriyordu.

Karanlık odanın bir köşesine ip gerip, elbiselerini oraya asmıştı Nebile. Öteki köşeye de bir yer yatağı yapmışlardı.

Mutluydular.

Nebile gündüzleri Feriha Hanım'ın ev işleriyle uğraşmasını dinliyordu, uzandığı yerden.

Sabahları geç kalkar olmuştu. Her gece geç zamanlara dek Selahattin Bey'le beraber oluyorlardı. Selahattin Bey, flaşlı makineyle Nebile'nin poz poz renkli resimlerini de çekip banyo ediyordu.

Selahattin Bey'i karısından çok kıskanıyordu Nebile. Selahattin Bey, onun yanından çıkıp karısının yanına gidince, kulağını kapıya dayıyor, ne konuştuklarını duymaya çalışıyordu. Ama yatak odası uzaktaydı. Arada koridor vardı. Hiçbir şey duyulmuyordu.

Selahattin Bey,

— Bizim evliliğimiz çoktan ölmüş. Ben senin yanındayken yaşadığımı anlıyorum. Ne diye boşu boşuna üzersin kendini bilmem ki, diyordu.

Nebile'nin Feriha Hanım'la ilgili çok merak ettiği şeyler vardı. Kendi kendine düşünüyor, kafasında birtakım şeyler kuruyor, sonunda dayanamayıp Selahattin Bey'e soruyordu.

— Çok merak ediyorum Selahattin, karın bulaşıkları neyle yıkıyor? Çiti ile mi yoksa Pril ile mi yıkıyor? Ne olur söyle bana. Düşüne düşüne aklımı oynatacağım yoksa, diyordu.

Selahattin Bey bilemiyordu bir türlü karısının bulaşıkları neyle yıkadığını.

— Önemli mi bunu bilmek senin için Nebile? Bunları niçin düşünüyorsun ki? diyordu.

Nebile sonunda,

— Benim için bulaşıkların neyle yıkandığı, çamaşır tozunun markası, mutfakta kullanılan yağın cinsi çok önemli Selahattin. Sen anlayamazsın bunu. Bunlar benim tüm yaşamımdı. Etkilerinden kurtulamıyorum, diyordu.

Selahattin Bey hiç dayanamıyordu Nebile'nin üzülmesine, düşünüp durmasına. Bu kadının derin düşünceleri büyülüyordu onu adeta. Karısının kullandığı ev gereçlerinin adlarını bir bir öğrenip Nebile'ye söyledi.

Nebile'nin gözyaşı döktüğü de oluyordu Feriha Hanım'ın yüzünden.

— Ah Selahattin, diyordu. Ah bizim sevgimiz hep böyle karanlıkta mı kalacak?

O zaman Selahattin Bey şöyle diyordu, Nebile'ye

— Zaten dargın gibiyiz. İnan bana üç aydır elimi sürmedim ona. Bu işi öğrenirse hiç ayrılmaz, süründürür bizi. O da bir şeyden kuşkulanıyor. Dikkatli olmamız gerekli. Sabret.

Nebile, geçen zamanla duvarın öte yanındaki eski evini yavaş yavaş unutmuştu. Arada, daha çok geceleri, oradan gelen seslere kulak kabarttığı oluyordu. Kocasının gür sesini duyuyordu çoğunluk.

— Ah diyordu kocası, yanık yanık, gelen dostlara. Ah, ne iyi kadındı. Yaşammdan da memnun görünürdü. Çok severdi beni, çok. Her sabah işe giderken koşar yanıma gelir, Metin, temiz mendilini unutma,derdi. Namuslu kadındı. Aldattılar onu. Gazeteye ilan verdim. Nebile evine dön, diye. Belki okur da gelir. Ah Nebile'm, ah, diyordu.

Çocukları okula gidip geliyorlar, evde işler onsuz da yürüyordu. Kocası gündelik işleri yapacak bir kadın tutmuştu.

Nebile mutluydu mutlu olmasına. Bütün gün dinleniyor, yüzünü losyonla, siliyor, tırnaklarını törpülüyor, Selahattin Bey'in hediye ettiği siyah dantel geceliğini giyiyor yatağın üstüne uzanıp, karanlık odadan çıkıp evin içine geçeceği günü bekliyordu.

(1974)
(Ah Bayım Ah)

LEYLA ERBİL
(1931)

Leyla Erbil 1960 sonrası dönemin özgün yazarlarından biri. İlk öykü kitabı *Hallaç* 1961'de yayımlandı. 1968'de yayımlanan ve yazarın öykücü kişiliğini belirgin çizgileriyle yansıtan kitabı *Gecede*'yi daha çok roman türünün kapsamı içerisinde değerlendirilebilecek *Tuhaf Bir Kadın* (1971) izledi. Uzunca bir süre Erbil öykücülüğünün yeni ürünlerini bekleyen okur, 1977'de *Eski Sevgili* ile *Gecede*'nin usta yazarıyla yeniden karşı karşıya geldi.

Hallaç, Beckett'den "Hiçbir şey hiç'den daha gerçek değildir" tümcesiyle açıyor bize Erbil'in öykü dünyasının dış kapısını. Bu ilk kitapta on üç kısa öykü var. 1960'ların, genel çizgileriyle Türk yazınına varoluşçu felsefe akımının taşıdığı bunalım, hiççilik, saçmanın yaşanması gibi ana izleklerin egemen olduğu bir dönemin ürünü *Hallaç*. O yıllarda ana kaygısı yazınsal olan yazarlarımızın büyük çoğunluğunun, sonraları sığ bir bakış açısından bakılarak bireyselcilikle suçlanacak, damgalanacak olan bir yazın anlayışına ve tutumuna yakın durduklarını saptayabiliyoruz. Daha ileriki yıllarda, söz konusu yazarların çoğu gibi Erbil de bu arayışların içerisinden geçmiş olmanın verdiği güvenle, kendi öyküsünü tanıyarak daha geniş çerçeveli konulara, daha başka çıkış noktalarından yönelecektir.

Erbil'in öykücülüğünde duyarlıkla usun çoğunca birbirini dengelediğini, kimi zaman da us yordamıyla, acımasızlığa varan bir uzak açının benimsendiğini söyleyebilirim. *Hallaç*'ın ilk iki öyküsü: "Bilinçli Eğinim I ve II", birinci kişinin ağzından, sarsılmış bir bilinç durumunun yansıtılması olarak yorumlanabilir. "...ölücem birazdan" diye biten bu iki öyküde yazar, kişisinin düzensiz çağrışımlarına, paranoid saplantılarına karışmıyor, yön vermiyor özellikle. Leyla Erbil öyküsünde sorunsallığını hep koruyacak olan cinsellik motifi en Freud'cu bir yorum süzgecinden geçirilerek, daha bu ilk kitapta biçimlenmekte. Dilde ve yazımda özel bir amaç için seçilmiş olduğu belli olmakla birlikte, yine de yadırgatan kuralsızlık, yazarın henüz bir biçem arayışı döneminde olduğunu gösteriyor. Nitekim sonraki kitaplarında kesik soluklu, söylenmeci, sayıklamacı, simgeci anlatımını sürdürecek; ama rayına oturan biçemi artık yapay dil değerlerinden, bozulmuş yazım biçimlerinden fazla medet ummayacaktır. *Hallaç*'ın haber verdiği özgün ve dikkate değer öykücü, *Gecede*'de artık kişiliğini belirlemiş, yazınımızdaki yerini sağlamlaştırmış bir yazar olarak karşımızdadır.

Öykü yazınımızın en dikkate değer yapıtlarından biri olan *Gecede*, Erbil'in yazınsal kişiliğinin en ıralayıcı özelliklerini yansıtmaktadır. Bu kitapta yedi öykü yer alıyor. Kitabın ilk öyküsü olan "Tanrı", beş mektuptan kurulu. Almanya'da işçi olarak çalışan Şuayip Eyigıcıklar'ın karısı Zarife Eyigıcıklar'ın Türk Konsolosluğuna, Şuayip'in karısına, yine Zarife'nin Almanya'ya gittikten sonra ablasına yazdığı bu mektuplar, yabancı işçiliğin toplumsal ve kişisel yapılarda yol açtığı çözülmeleri, uyum sağlanamayan toplumsal ve ekonomik etmenlerin belirlediği yabancılaşma sürecinin birey ve kişi düzlemlerindeki yansımalarını, çarpıcı bir gözlemcilikle ve büyük bir yazınsal ustalıkla sergilemekte. Mektupların birinin içine konulan "mavi tanrı", "(oraların) peygamberlerinden biri" kartpostalının metin içinde yer alan fotoğrafı, sonraki öykülerin metnine gömülmüş olan öbür klişelerle birlikte, öykülerin örgensel dokusunun birer öğesi olarak ele alınmalı

ve yazarın bunlarla pekiştirmek istediği etki gözardı edilmemeli.

"Ayna", "Güney Amerika'ya gidip gerillaya katılacak, iki Amerikalı öldürmeye yeminli" delikanlının anasının ağzından, yine sayıklama tartımında, çağrışımsal atlamalarla noktasızca *sıralanan* bir öykü. Selim İleri'nin "Duyarlık"ında, Füruzan'ın "Gül Mevsimidir"inde yeniden tanıdığımız "ikbal devirlerini" özlemle anan yarı bunak "hanımefendi"lerden biri öyküyü öyküleyen. Bastırılmış çarpık cinsel eğilimlerle, cinsel eksiklenmelerle zedelenmiş, yozluklarına yozluk eklenmiş kişilerin dünyasından bir kesit, altı çizilmemiş güçlü bir eleştiri bu öykü.

"Çekmece" bir gemi işçisinin karısına gemiden yazdığı mektuplardan oluşuyor. Ev borcunu ödemek amacıyla lostromo olarak çalışan Dursun'un karısına yazdığı kâh sevecen, kâh dargın-sitemli mektuplar bunlar. Kırk yıldır denizlerde gezen, yaşı altmışı bulmuş bir gemicinin 1941'de "Sevgili Karıcığım" diye başlayıp, gemi süvarisinden yakınmayla süren, karısıyla özel yaşamlarına ilişkin ayrıntıları anımsatarak sonlanan mektubun yerini 1957'de yine süvariden yakınan; ama cilvelerin, yerini siteme, kırgınlığa, gözdağına bıraktığı bir mektup alır. Son mektup 1959'da yazılmıştır, hâlâ evin — bahçenin — duvarın derdinde, bu kez yeni gelen süvariyle süren çatışmasını karısına da sıçratan ve artık son seferini yapan Dursun Kaymak'ın öyküsünün sonunu bir gazete kesiği ile getirir yazar.

"Hokkabazın Çağrısı" umarsızlığının yoğunluğuyla bilinci iyiden iyiye bulanmış bir hokkabazın, 250 kuruş karşılığında halkı gösteriye çağıran karmakarışık söylevidir ki, bu öyküde de biçimle içeriğin uyumunu hem seçilen konuya, hem anlatı tekniğine büyük bir ustalıkla taşıtmıştır yazar.

Seçki bölümünde okuyacağınız "Ölü" öyküsü, ölmüş kocasının başında sonu gelmez bir ağıt tutturan orta yaşlı bir küçük burjuva kadınının duygu, tepki ve çağrışım burgaçlarının halkalarında, ağıtlıktan çıkıp yakınmaya, ilenmeye, do-

yumsuzlukların her türlüsü karşısında,çığlıklaşan bir başkaldırmaya dönüşür.

"Gecede"; yalnızlığını, masanın başında konuşmadan, işitmeden oturan Rasim'le/kendisiyle hesaplaşmada ve alkolde seyreltmeye çabalayan kadının ağzından bir değerler dizgesinin çürüklüğünü, koşullanmışlıkların yozlaşma ve tükeniş sürecini hızlandırışını, feraha çıkmayan bir bunalımı yansıtıyor. Yine cinsel bunalım, kadının bir doyum nesnesi olarak görülmesine başkaldırış, öne çıkan motifleri öykünün. Leyla Erbil'in son kitabında daha da belirginleşecek olan öfkeli, sinirli, hırçın tavır ilk kez bu öyküde gösteriyor kendini yer yer: "Sonunda anamın istediği biçim bir kız oldum heh! Evli barklı — evlilikle sınıf değiştirmiş, eşine pek bağlı, başkalarınla yatmayan — yatmayan değil yatamayan — ayrı ev açmış, sokaklarda mutlu bir çift olarak cıvıl da cıvıl konuşaraktan, kolkola yürüyerek, bayramlarda divandan bir kilo sütsüz çikolata alıp büyüklerin elini öpmeye giden yani "örselenir" diye düşünenlerin, geçmişinden iğrenmiş, şimdisinden tiksinen,salihatı nisvandan, baş: ezilecek bir burcuva(1)... (Dipnot (1): Ezilmesine ezilecek ya bu başlar, o günlere yetişebilsek) çocuklarımız ne olucak kim bilir, orospu çocuğu herhalde." İşte sert ve keskin eleştirisini, acımasız sözünü hiç sakınmayan Erbil'in soğukkanlılığını yitirişinin ilk somut örneği bu dipnot. Oysa o, metnin ne dışına ne içine, ne açık ne örtülü dipnotumsu eklemeler yapma/masıyla/dıkça, çığırtkanlaşma/masıyla/dıkça en başarılı öykülerini verebilmiştir.

Gecede'nin son öyküsü "Vapur", yalnız Erbil'in değil, öykü yazınımızın da unutulmaz bir ürünü. "Boğaziçi Konuşuyor" adlı bir kitaptan "Şirketi Hayriyye İdaresinin Teşekkülüne" ilişkin uzunca bir alıntıyla başlayan öykü, bu kitapta yazarın ağzından yazılmış tek parça. Adı kayıtlarda bulunmayan, bundan ötürü varlığı da kabul edilmeyen bir vapurun bir güz başı kaçıp ortadan yitivermesinin allegorik öyküsüdür bu. Sevgi Soysal'ın "Deli Tank ve Çocuk" öyküsündeki tankla arasında koşutluk kurabileceğimiz deli bir vapurdur Erbil'in vapuru. Sarayburnu ile Kavaklar arasında mekik do-

kuyan bu kaçak vapur, yazara vapur-kaptan ilişkilerini düşündürür: "Vapur olur da, kopar gider de kaptanı ortaya çıkmaz mı?/Benim gemime ne oldu?/Hani benim gemim?/Ben neyin kaptanıyım şimdi?/Şimdi ben ne olacağım, diye sormaz mı?/.../ Vapurlar için kaptanlar mı önemlidir, kaptan için vapurlar mı?" Düzen mi insanları belirler, insanlar mı düzeni? gibi, belirleme birgün kalkıverse ne olur/mu olan? gibi yumurtasız-tavuksuz soruların ve bu sorulara koşut olan daha başka soruların da öyküsüdür "Vapur" Önce "teslim ol" çağrılarıyla, sonra ipler, kancalar, halatlarla donanma gemileri peşine düşerler vapurun. Donanmanın bütün çabalarının boşa çıkması, vapurun olduğu kadar, vapurla yaşamaya başlayan halkın da utkusudur. Ama zamanla bu utku coşkusu, yerini kanıksamaya, aldırmazlığa, giderek bir çeşit nankörlüğe bırakacaktır. Vapur; Boğaziçi tarihinden yaprakları yaşatan kıyıları, yalıları, iskeleleri, mezarlıkları, burunları dolaşa dolaşa ve yazar da onun seyrettiği kıyıları yaza yaza öykünün sonlarına yaklaşılır. "Emekçi bir soydan geliyorum, tek lokma haram yemedim, alnım ak, kirli işleri biliyorum, tarih boyunca süregelen haksızlıklara tanığım ve sabrımkalmadı, onlara hizmet etmeden yaşama onurunu taşıyorum, böyle olmayı kabul etmem çok doğal görünüyor onlara. Onlara — insanlara — böyle olmayabilirim de demek istedim, onları korkutmak, üzerime düşürmek istedim, kıyılar adam almıyor, beni seyretmeye geliyorlar, donanmayı yendim, bana buyurulan işi yüzgeri ettim, başıma buyruk olduğumu tanıttım, ama tüm bunlarla bir tek kendimi kurtardım, üstün olduğumu gösterdim, üstelik yapıma uymayan, ters, soytarıca davranışlarda bulundum, şimdi de yalnızım işte, yapayalnızım, arkadaşlarımsa bugün de kahır içindeler, yaşamları değişmedi, kurtaramadım onları, şimdi horlanmış halkı taşıtıyorlar onlara, bir kendimi başkalaştırdım diyerek başını sulara dövdüren vapura Beylerbeyi kıyılarındaki halk kahkahalarla güldü, vapurun bu çok gücüne gitti, ben onlar için kendimi ateşe atarken onlar benimle eğleniyorlar, bu yalnızlığa nasıl dayanacağım diyerek sıçradı ve karşıya Hünkâr sula-

rına attı kendisini." İşte böyleyken böyle sürer ve daha bir nice sorularla kesilir "Vapur"un öyküsü.

Gecede'nin aday olduğu yıl Sait Faik Hikâye Armağanı on bir yıl arayla ikinci kez Orhan Kemal'e verildi ve Faik Baysal'la paylaştırıldı. Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü yine Orhan Kemal'in *Önce Ekmek*'ine verildi. Böylece yazınımızın ödüller tarihine Leyla Erbil'in ve *Gecede*'nin adı geçemedi. O yıl ödüllerin değerlendirici/özendirici işlevinin, görmezden gelicilik/küstürücülükle zedelenmesinin örneklerinden — ne birincisi, ne sonuncusu olan — biri daha verilmişti.

Eski Sevgili Erbil'in son yapıtı. Yazarın önce de sözünü ettiğim öfkeli, hırçın sesinin en tizleştiği kitabı *Eski Sevgili*. Bu tiz ses, kitapta yer alan "Biz İki Sosyalist Erkek Eleştirmen" adlı öyküde iyice kulak tırmalayıcı oluyor. Yazınımızda son yıllarda moda olmaya başlayan, kişileri hedef alma, kara çalma ve/ya da dedikodu tavrının, yazın yapıtının yararına olmadığının bir kanıtı bu öykü.

Yüz on sayfalık uzun bir öykü olan "Eski Sevgili" 12 Mart sonrasının yazınımızda yansıdığı toplumsal-siyasal içerikli ürünler arasında, gerçekçi yaklaşımı, kişi boyutunun "bildiri"ye feda edilmemesi, yazınsal gereklerin boşlanmaması gibi özellikleriyle seçkin sayılabilecek bir yer alıyor. "Bunak" öyküsü aynı döneme eğilen ve *Gecede*'deki "Ayna" öyküsünden sürdürülen ırasal bir Leyla Erbil yapımı. "Bunak"ı ve "Konuşmadan Geçen Bir Tren Yolculuğu"nu, *Eski Sevgili*'nin en başarılı, en Erbil'ce öyküleri olarak değerlendiriyorum. "Clinton Godson"u ise yazarın öykü grafiği içerisinde bir yere oturtamadım. Belki de tek kaldığı için, ben yakalayamadım inceliğini.

Sözünü ettiğim üç kitabıyla ve kimi eleştirmenlerin uzun öykü saydıkları *Tuhaf Bir Kadın*'ıyla, Leyla Erbil'in son dönem Türk yazınının, kalıcılığı, tartışılmaz, önemli yazarlarından, *Gecede*'nin de — yinelemeden edemeyeceğim — öykücülüğümüzün başyapıtlarından biri olduğu teslim edilmelidir.

ÖLÜ
Leyla Erbil

Öldün! Öldün ha! Şimdi ben ne yapayım?... Bir memur ölüsünün karısı?... Daha gencim, güzelim de, kolay mı?... Sevgilim! Biribirini incitmeden geçinmiş kaç karı-koca vardır şu dünyada!... Sararmış incir yapraklı, çakıl taşlı, elektronik beyinli, buzullu, göllü, uçak alanlı; daha çok varlıklılar için, katır yollu yoksullara, Hotel Sheraton'lu, Astoria'lı, dana kıyması yiyilendi dünyada! Neden öldün Asım? Tanrım, şu incir çekirdeği doldurmayan mutluluğu çok mu gördün bana? Eşim! Yoldaşım!... (Çenesini de bağlamalı.) Onca geçimsiz çiftler varken, varken onca dişilerle erkekler, erkeklerle erkekler, dişilerle dişiler... Örneğin Süheyl ile Mahmure, Prenses Nurhan'la sallabaş kocası Mahmut, Rahim'le Rahime. Tanrım onları alsaydın ya şu pırıl pırıl patlıcanları yarattığın dünyamızdan, dağ koylarındaki katırtırnaklarını, kıyılara üşüşen kuğuları pembe boyalı. (Kırk metre uzunluğunda on metre genişliğinde bir alay olmalı, bir yıl boyanmamalı.) Ne istedin benim tatlı dilli, güleç gözlü erkeklik organımdan? (En sevdikleri: Karnıyarık, makarna.) Bayım benim, bayım; B, A ve Y. Bayım benim bak bana, yakıştı ölmek sana, bak bak Martı'na Martı'n yaaa Martı'n! Martı'sının Boris Alekseyeviç Trigorin'i seni! (Tabutunu hemen ısmarlarım.) Denizim benim, yazlık evim; üç ay geçirdiğim içinde, tiyatrom, plakla-

rım, gel şöyle bana, yaslan arkana, gel, hah şöyle! Yaslan, yaslan yastığımıza, ben de seni ölü sandım, Milena'nın Kafka'sı! (Çıfıt senil) Bir ıhlamur kaynatayım iyi gelir akciğerlerine, pankreasına ve hormonlarına, ölmezsin belki de? Rakı ya da? Rakı bizim yerli sanayiimizin emek ürünü olarak ciğerlerimizi sevindiren, dalgalandıran ıssız kaygan kuytuda oturan damarlarımızı ki o denli dayanıklıdırlar ölüme ama istemezsin, ille viski... Şu Prenses bozuntusu alıştırdıydı bize, domuz karı ucuz ucuz yerli konyağımızı içip dururken sana caka viskisi... Aaa inatçı seni yatına! İlle de öleceksin değil mi, kalk şöyle bakayım, ben ne olacağım sonra; hiç başıboş koymaya gelmez bunu gözünü ayırmayacaksın üstünden, hemen saçmalar narin domuz, elini versen kolunu kapar, dur bari ben içeyim viskini, güzel, güzel bir viski black label, kara label... (Müslümanlıkta karalar giyinmek yoktur! Eşyaların yerini değiştiririm; perdeleri, sehpaları, banyoya her girenin aklını karıştıracak gavur kavanozlarını dizerim aynanın önüne, Odorno, Taffme, tüm Bleu Beauté'lerimi ne işe yaradıklarını kimselerin bilemeyeceği, bunları neresine sürüyor acaba diye gizlice açacağı kapaklarını; açar açar prensesliğinden utanmadan açar bakar, şu adamı nelerle esir etmiş kendine diye meraktan açar, gösteririm ben de ona gülümserim, en tiksintili dudak çıkıntımla, mevluta limon küfü bir giysi diktirirm, saçlarımı ensemde toplarım, kulaklarım gözüksün, ölü aylığıyla geçinebilir miyim? Pul koleksiyonunu da satarım, gözü denli bakardı ona.) Otuz yıl nasıl da geçindik, senden başkasıyla bir türlü yatamadım otuz yıl, biliyorum sen de yatmadın, kolay değil; ne fırsatlar geçti eline, ince kalın, esmer beyaz, çeşitli fırsatlar,kimseye o gözle bakmamışsındır ki... (ayda kaç lira verirler ölüsüne?) Müşterisiz bir diş doktoru evde kalmış, aklı ve eli oynaşta bir daktilo; hadi hadi biliyorum o sizin dairedeki Gülbedia sırıtınca otuz iki kırmızı diş etleri ortaya çıkan, kısır bir prenses, nah şu boku alıştıran bize, nerede bardağım benim? Ne oldu, neden yıkıldın gene, kalk kalk al iç, içmiyor musun? Ben içerim seninkini de, bana kalırsa karıların sana yanaşmaları bana düşman olmaların-

dandı, nedense hiç sevmezler beni, bende onları küçük düşüren ne var sanki, sen de kendine sanırdın, sevmezler beni, onların ruhlarını görürüm hemen de anlarlar, bunu ayartmaya kalkarlar, onlardan başka olduğumu anlarlar, beni seven başkasını sevemez ki, başkasıyla yatamaz benimle yatan; neden bilmem, ama öyle işte, öyle değil mi? Benimle bir yatan öyle değil mi?... Bu da kendine sanır, şuna bakın: Boy yok bos yok; boy bos olmaz da cinsel çekmesi olur insanın, alımı olur efendim?... Bir topluluğa girdi mi kendisine baktırır, sözünü dinletir, göz yaşartır, aksırtır hapşırtır, bunun ağzını bıçak açmaz... Bıçak dedim, ölü karnına konurmuş, korkma bıçak mıçak getirecek değilim.... Heh, ne yapacağı belli olmaz, ola ki ölmedi de sınıyor beni, hepsi sınar... Amaaan eli ermez gözü görmez bir nesnesin işte, eskiden şu bardakların biri senin biri benimdi, şimdi ikisi de benim... Yalnız ruhen inceydi ağzından bir kaba söz bir atasözü bile çıkmamıştır. Örneğin, "horoz ölür gözü çöplükte kalır" değil mi? Hadi desene. Çöplük! Çöplük! Çöplük! Çünkü, "çöplük" sözü incitir kendilerini, hah hah hah! Pek ince bir kişidir canım! Amaaan seni doğrultmaktan da bıktım, yüksek memurdu bu... Kadınları çeken belki de burasıdır. Söylesene ha? Soylu susmaların mı çeken onları?... Söyle bana senden yüksek memurların karılarından hiç sana bakan çıktı mı? Ha? Çıkmaz biliyorum, öyle olsa kaçmazdı gözümden, yalan söylemiyorsun değil mi, artık beni kandırmakla kandırmamak arasında bir ayrım kalmadı. Yüzüme bak ölüm yatağındasın, ölmek üzeresin, öldün bile, saklama, yok yok bana hiç yalan söylememişsindir, senin gibi bir erkek bulunmazdı biliyorum, üstün bir seviydi aramızdaki Miçkin'im benim! (Cenaze iyice gösterişli olmalı, babanınki gibi, onu aratmamalı, yedi adım yürümüştü ardından; annen, bando nerde, mızıka mızıka hani diye bağırmıştı, ne kadındı, yedi adım sonra bando çalmaya başlamıştı, annen yürümemişti artık...) Hem de benim sevilecek neyim vardı ki: Güzel değilim öyle, varlıklı da değildim, soydan soptan bir üstünlüğüm de yoktu, sana bir ilgi de göstermemiştim, ne bulduydun bende, neden bir dengini bulmadıydın ha? Ah! Ah! Sanki

müthiş bir aşktı da, balayımızdaydık da, bir sarı deniz kıyısında görünmez bir fırtına bir tayfun çaldı götürdü seni üçüncü günümüzde yedinci günümüzde... (Biri sizi severse siz de onu sevmeli misiniz?) Bir yudum daha içeyim, bu son.

Bana sahip oldun, her işime burnunu soktun. SAHİP olmak... Haaahhahahahahhhahh! Ben de sana sahip oldum kahkahkahkah! Dur bir yol daha bakayım sahip olduğum sana, hah hah hah hah! (mevlutu bir atlatsam!) Gene mi devrildin, git öteye biraz, git haah şöyle! Yanma uzanacağım şöyle, otuz yıl olduğunca, otuz yıl bir odun denli uzandım yanına, na şuracığa; yatağımızı bölüştük, gövdelerimizi paylaştık, ruhlarımızı bütünleştirdik, nah şuncacık yerde oldu bu işler, üç karışçık yerde hih hih hih! Hep günübirliğine gelmişim de akşama dönüverecekmişim sanıyordum; ha bugün ha yarın derken otuz yıl... Otuz yıl seni ne yapacağımı bilemedim; "kocam" diyemedim sana hiç, fincanım, çiçeğim, bir sardunyam var görme nasıl açtı dedim mi hiç haa? Tüm kadınlar böyle konuşur, "kocam, erkeğim, aslanım!" Evlendin mi, şiltene bir aslan sıçrayacaktır nasıl olsa, hahahahahahah!.. Durmadan seni aldatmayı kurmuşumdur... Denedim de birkaç kişiyle, ama olmadı, olmadı işte yapamadım, sıyıramadım bir türlü olmuyor işte çıkaramıyorum... Bir kez Mehmet'in evinde, nerdeyse olacaktı... Hah hah! Adamın arkası bana dönükken sıyırmaya başladım belli etmeden ona hazırlandığımı,epeyi inmişti na şuralarıma değin, birden gördü adam, patlatılmış Amerikan mısırları, Salem cıgaraları, buzlu viski bardakları arasında bir görüntü ben ki ne sinema: "Bir sözünüz bana yeter." falan diyerek o çökerek dizlerimin dibine ilk iş ayakkabılarımı çıkarıp — artık iskarpindi onlar kara rugan — ama ben artık istemem anladığı için hazırlandığımı olmaz asla istemem ve asıl onunkini çıkarmasına dayanamam çıkarmadan da yapılamaz ki, beni bırakıp ayağa kalkıyor bir telaş, eli ayağına dolanaraktan hızla çekip kemerini çekip atıp ardından ön düğmelerini... Aaaa! Deli mi ne, ne yapıyorsun öyle, bunun

için gelmedim ben, bunu düşünmemiştim bile, ama olsun beni böyle bırakamazsın, yalvarırım yapma, hayır asla, ama ne oldu seni incitecek ne yaptım, hayır çünkü çok komik istemiyorum hiç, istiyorum ama insan donunu çıkarıyor, fanilası da var ve ötekine muhtaç, oysa nasıl güzeldim yakın ve uzun kadınlığım, dopdolu ve bitimsiz ama bir kez gördün artık olmaz, bırak beni git, otuz yıl beklediğimce beklerim gene, temizim ben, kocamdan başkasıyla olmaz, otuz yıl tam bir başarısızlıkla dolu bir kadınlığım var, uyu hadi uyu, uyu, üzmem seni kıskanıyorsun... Yalnız bilmeni isterim: Her vakit gittiğim gibi dönmüşümdür sana, el değmemiş olarak, ölmekte olduğuna göre saklamayacağım artık denedim denemesine tam on iki kez seni aldatmayı denedim, senin varlığına karşın özgürlüğümü korumayı istedim, ne devriliyorsun gene, doğrul, kaçma, ne var bunda yani? Mutlak olan ne? Nedir bu ilişki? Birbirimizin nesi oluyoruz, hangi bağdır bu? Seninle değil de bir başkasıyla evlenmiş olabilirdim ve o kocayla seni aldatmış olacaktım? Öyle değil mi? Kim bilir şimdi, şimdi kim bilir hangi asıl kocalarımızı ve karılarımızı aldatmış durumdayız? Dur anlatacağım hepsini, bir yudum daha... 1. Şu [illegible]min anlattığım Mehmet'le şu senin müsteşarın olan... 2. [illegible]ks bir otel odasında Prenses Nurlan'ın sallabaş kocasıyla, hem odanın ortasında havuz biçimi pırıl pırıl bir yatak varken, öyle ve koydum adamı sana koştum, adamsa ardımdan ayıp yerini eliyle örterek ve sallanarak iplikleri etlerinin, bunu Nurlan'a ders olsun diye yaptım eşarpımı da unuttum onun dolabında; tanır onu... 3. Bir sandalda, Kınalı açıklarında, buna hep hayıflanırım gök ölene kadar kalacaktı gözlerimde ama,adamın iğrenç uzun kıvrık ayak tırnaklarına takıldım... 4. Bir Yahudi terzinin prova odasından geçilen ince uzun bir koridorun ucunda, hep uzun uzun öpüşmelerle dayanılmaz sanılan, ama ben dayandım yarım saat öpüşmeye, kaçırmıştı zamanını o! 5. Bir asansörde, gözlerimizle, hiç tanımadığım o, beş kez inip çıktık sana geliyordum, hiç böyle güzel sevişen erkek bilmem! 6. Bir yılbaşı gecesi hani Türkan'larda geçirmiştik, arka odalardan birinde, o sizin yabancı uzman vardı hani Mister Ho-

garth mıydı neydi?... Eee ne devrildin gene, kıskandın mı yoksa?... Haa o işi Türkân ayarlamıştı, sana çok kızardı bilirsin, benim aklımdan bile geçmezdi yoksa o. 7. Bir içki evinde tezgâhın arkasında, zilzurnaydık, yeteneksiz inatçı bir ozanla. Dudağının kıyısına bir yemek parçası yapışmıştı öpemedim.... Aaaa!... Kıskanıyorsun, kıskanıyorsun sen beni, söyleseydin ya ölmeden önce, "yapma, seni seviyorum kutsaldır ve dokunulmazdır evlilik, benden başkasıyla yapma öpeyim ayaklarının altını" deseydin ya daha henüz körpeyken o ayaklar, demedin!... Peki kalsın anlatmam, ölüm yatağındasın, birazdan öleceksin... Ama bilki her birini ince taktiklerle atlatarak sana el değmemiş olarak, tabii bu asıl sana olan sevgimden değil yalan söyleyemem, kendime güvenme duygumu yitirmemek asıl, çünkü bir kez başladın mı artık sonu yok ve o adamca hemen eskitilebilirsin, oysa gidince kalınır, elbette ellerimi dudaklarımı ve adam kötü niyetliyse ayaklarımı öptürdüğümü saymıyorum.... Ama sana bir genç kız olarak genç kızdan da daha beyaz dönmüşümdür, duygulu ve ince serçe parmağımı üfleyerek öpen sana, çünkü sen değersin ve yetersin sevdin beni, hep hoşgördün, çocukluğuma verdin, bağışladın. Senin kapanmalıyım ayaklarına, evet işte ölü dizlerine senin kapanıyorum...Ayyyayyy! Dizlerim! dizim ayyy! battı, dizime battı, sinsi, sen sen yaptın gene, ne koydun yerlere, gülüyor bir de gülüyor! Kancık memur seni! Tanrım şu ölmüş de örtülememiş memur parçasını ne vakit alacaksın başımdan! Ayy dizim kangren olur muyum? Otuz yılımı kokmuş yatağında nasıl da geçirdim, niye gitmedim Tanrım, niye gitmedim! Çok pişmanım, çok çok çok pişmanım, şu elin adamını sonuna kadar niye bekledim, boğuluyorum boğuluyorum pişmanlıktan!... Otuz yıldır pusu kurdun bana, delice oyunlarla oyaladın beni, bulaşık eldivenlerimin içini hamamböceği doldururdun, ayakkabılarımı gizli gizli güneşte kuruturdun, gül getirirdin koklasam kurt çıkardı içinden, suyuma tuz, yatağıma kum serperdin, beni kaybetmemek içinmiş, kaybetmemek, biz tanıştığımızda bile kayıp değil miydik?... Otuz yıl aşağılık müdürlerini, iğrenç yüksek tabaka-

dan konuklarını bana ağırlattın, eşine dostuna bayram kartlarını bana yazdırttın, delerdi yorganı ayak tırnakların da ben iğreniyorum iye kesmezdin, saçların sirkelenmeden sevişmezdin benimle, Mehmet'le de, Hogart'la da sevişmemi hazırlayan sendin, yaptıramadin ama, yaptığımı sandırdım hep sana, yaptıramadın işte, sevişmedim senden başkasıyla sevişmeyeceğim işte! Ne istedin, neden sınayıp durdun hep budala, kötülesem güçlendin, sevinsem hastalandın, eylensem ölmeye kalktın, seni aldatmalıydım, aldatmalıydım... (Tabutunu en ucuzundan ısmarlayacağım, vefat ilanını bile vermeyeceğim gazeteye.) Ağlıyorum ya ağlıyorum! Gebe kaldım da bir kez olsun "güzel gebem" dedin mi bana, "benim melek hamilem" ya da... (ikramiyeni aldığım gün aşk seyahatine çıkarım, Türkân'ı da yanıma alırım o ayarlar işleri.) Dokuz ay o sözü bekledim: "Bir tanecik temiz hamilem benim!" dedin mi ha, dedin mi? Ne olurdu deseydin, ne olurdu! Başkalarına benzemezmiş o! Ne olurdu yani benzesen, ne olurdu?... "Bir tanecik temiz hamile!" Hıh! Ah biz neden her kişiler denli olamadık? Bak insanlara, biraz daha ölme de, bak şu insanlara; bıkmadan usanmadan biribirilerine gidip geliyorlar, eski konuştuklarını yeniden konuşuyorlar, yeniden çaya şeker koyup içilir, eller sıkılır, "allahaısmarladık, biz de bekleriz, güle güle," "çocukların gözlerinden..." Ehh! Elinin körü ömür boyu...ama yaşamak budur işte, "Türkân her şey yaşanmalı" der, içicem işte! Bir yudum bile yok sana, içerek kutlayacağım ölümünü böyle... Öksür, istediğince öksür boğuluyormuşçasına, kandıramazsın beni; öksürsen taş fırlatırsın gırtlağından, gülsen kum sağanağı, ölmene izin vermeyeceğim, gözlerinin önünde konuşa konuşa, yıllar süren konuşmalarla sevişeceğiz, çıkaracağım işte çıkaracağım böyle, senin sakındığın her sözü o söyleyecek bana, yıllarca uzun uzun... Kiminle mi?... Kiminle mi?...

(1967)
(Gecede)

ŞİİR ERKÖK (YILMAZ)
(1947)

Şiir Erkök'le ilk kez *Soyut* dergisinde, "Eşek Arısı" adlı öyküsünde karşılaşmıştım. Bilmem daha önce başka öyküler de yayımlamış mıydı, ama bu ilk karşılaşmadan sonra hiçbir yazısını kaçırmadığımı sanıyorum. Yazınla, hele özellikle öyküyle, yakından ilgilenip de, Erkök'ün getirdiği yeni sese kulak vermemek olmazdı. *Hop Eden Şey*'de (1978) bir araya getirilen on üç öyküyü de, bir ilk kitabın uyandırması olağan olan "temkin"le değil, temelsiz olmayan bir öncel güvenle okudum.

Bütün bütüne yeni, hiç eskitilmemiş bir öykü dilinin yanı sıra, yazınımızdan, öykücülüğümüzden kopuk da olmayan, ataklığı "haramzadeliğe" vardırmayan bir olgunluk buluyoruz Şiir Erkök'de. Belki bir dünya yaratmayan; ama var olan dünyaya bakışındaki özgünlükle onu yeni bir biçimde kuran bir öykücüyle karşı karşıyayız. İstediği zaman içine girdiği, katıldığı, istemediği zaman çıkıp dışardan baktığı bir dünyadan kesitleri özetlemektedir yazar. Böylece; coşkulu, tutkulu, seven, öfkelenen, kapılan, kapanan bir dil, kurgu, yansıtma yerine, belli bir serinlik esmektedir bu öykülerin dokusunda. Bu serinliğin soğukluğa, "yaşatma" kaygısının gerilerde bir

yere atılmasının kuruluğa varmasını önleyen ise (her yerde her zaman olmasa bile, çok yerde çok zaman etkili bir yazın öğesi olabilen): *Zekâ!* Oğuz Atay'ı, Orhan Duru'yu, Salâh Birsel'i düşünelim. Şiir Erkök'ün yazarlığını, düzemi çok iyi ayarlanması gereken ve şimdilik ayarlanmış olan, bu zekâ etmeni belirliyor.

Kitabın ilk öyküsü, "Küçük Mehmet". Yabancılaştırmanın etkisini daha bu ilk öyküde kullanmaya başlıyor yazar: Bir aile dramını çocuğun oyunuyla iç içe vererek. Çocuklar hep oyunlarla kaçmazlar mı?

"Çam Osman" kitabın belki en "duygulu" ama — bence — Erkök'e pek gitmeyen bir öyküsü. İnsan Çam'ı sevsin mi, sevmesin mi bilemiyor. Oysa burada bunlardan biri istenmiş olsa gerek. "İçi Geçmişler" bir memur kadının gözlemlenmesi. İyi tanınan o memur kadınlardan birinin. Suçları kendilerinin olmayan...ama!

"Bir Ölünün Ardından"a gelince, işte tam bir Şiir Erkök öyküsü. Diyaloğun yalnız başına öykü olabilmesinin çok başarılı bir örneği. Başarı grafiği "Kavşaktaki Adam"la biraz daha yükseliyor. Trajik bir "durum öyküsü" bu. Yine öykücünün ince alaycılığıyla şokun çıldırttığı bir kişinin acısı bağdaştırılarak, karılarak aktarılmış.

"Delikanlı", Erkök'ün, kitabına girmeyen, dergilerde gördüğüm son öykülerindeki gibi; gülünçlükleri, anlamsızlıkları abartan ve televizyon reklamları, minibüs şarkıları, dolmuş arkası yazıları gibi, güncellikleriyle okuru çekebilecek öğeleri kullanan, ama "gırgır" olmanın pek ötesine geçemeyen bir öykü.

"Eşek Arısı", "Sağanak"la birlikte Şiir Erkök öykücülüğünün doruklarında bence. Onun yazar kişiliğini tam anlamıyla ıralandıran öyküler bunlar. Tıpkı kitabına niye almadığını çok merak ettiğim "Homo Ekonomikus" gibi!

"Hop Eden Şey", anlık bir duygulanımın (bir gıcıklanmanın demek daha doğru) kullanılmasıyla, bir eksik yaşanmışlığın etkisini bütün ağırlığıyla vurgulayabilen bir öykü. Yine yabancılaştırmayla bitiyor. Lafı hiç uzatmıyor Erkök. Ama

— eleştirmen ukalalığı bu ya! —; ben olsam kitaba *Eşek Arısı* adını verirdim, ya da bir başkasını. Kitap adı olarak *Hop Eden Şey*, Şiir Erkök'ün öykülerinin toplamından bir şeyler götürüyormuş gibi geliyor çünkü.

"Şücaeddin von Braun", toplumculuğu kimselere bırakmayanların bile başarısını teslim edecekleri bir eleştiri getiriyor burjuvanın bir kesimine, üstelik "akademik" çevrelere.

"Köpek" ilginç bir öykü ilginç olmasına ama, bana kapalı kaldı. İngiliz serinliği mi taşıyan, sevgisiz mi, tuzu az da biberi mi çok? Bilemiyorum! Ama Erkök'ün özellikle vurgulamak istediği bir şeyler taşısa gerek ki, epeyce uzun tutulmuş. Nedenini çözümleyebilmek isterdim.

"Artiz", yazarın hep geride tutmaya özen gösterdiği, neredeyse biraz utangaç diyeceğim "edebiyatçı" yanını ansızın öne fırlatan; kurgusuyla, biçemiyle, anlatısı ve anlattığıyla bir yazın başarısı.

"Hep Aynı Çukurda" da tipik bir Erkök öyküsü. Kadının "sorunsal" olarak ele alındığı tek öykü bu bence. İki kanala geçildiğinde, yine bir kurgu ve biçem başarısını örneklendiriyor.

Son öykü "Sağanak"a yeniden değinmeden geçemeyeceğim. Nefis bir örgü ve dehşet bir bitiş! Çocuklukla delilik arasında kurulan koşutluk çok düşündürücü. Akıllı insanlar değil midir artık her coşkularım yitiren, yağmurdan kaçan ...ve kuruyan!

Şiir Erkök'ün iyi bir öykücü olduğunun son iki kanıtı: Birincisi, insanda hiç "kadın yazar" olduğunun altını çizmek gereksinimini uyandırmıyor. İkincisi, akla "dili iyi kullanan bir yazar" etiketini yapıştırmayı da getirmiyor! Kanımca, getirdiği yeni ve çınlayan sesle ve seçkin öykü tadıyla Şiir Erkök, öykücülüğümüz için şimdiden, daha bu ilk kitabıyla, bir kazanç sayılmalıdır.

HOMO EKONOMICUS

Şiir Erkök (Yılmaz)

Bay X yüzünü yıkarken sabun kullanmaz. Nedeni basit: Yüzüne harcayacağı bir birimlik sabunun marjinal faydası, erken kirlenmeye uğrayacak havlulara harcanan bir birimlik sabunun marjinal faydasından düşüktür. Gerçekten, havlunun yanı sıra kirlilerin de yıkanabilirliğine karşılık, yüz yıkarken aynı anda mendil veya ayak yıkamanın olanaksızlığını düşünecek olursak Bay X'e katılmamak olmaz.

Bay X, dişlerini de macunsuz fırçalar. Çünkü bir ömür boyu diş macununa yatıracağı para, dişlerinin amortismanı için gereken parayı geçmektedir. Bu nedenle yalnızca suda ıslattığı bir diş fırçasıyla dişlerini ovuşturur. Bu, yüzünebir parça aklık katmak için yaptığı göstermelik bir iştir. Eh, her insanda olur o kadar bir fiyaka...

Bay X'in kahvaltıda yedikleri bir daha karnının acıkması gereken ana göre değişir. Bay X şöyle bir yöntem izler: Yapmayı tasarladığı işler nelerdir? Bay X'in uzun dönemde yapmayı tasarladığı işler çoğunlukla bütçe yılının başında belirlenmiş, fayda-maliyet analizleri kesinleşmiş işlerdir. Bay X bunları yıllık programım hazırlarken aylara günlere bölmüştür. Her sabah kalktığında uzun dönemde gerçekleştireceği işlerin hangi dilimini ele alması gerektiğini bilir. Asıl canını sıkan kısa dönemli işlerdir; çünkü onların programını hemen o

gün ya da o hafta içinde yapması, bitirmesi gerekmektedir. Bay X, kısa ya da uzun, o gün hangi işleri ne zaman yapması gerektiğini, yani genellikle o günün programını yüznumarda yapar. Böylece geçirilmesi zorunlu bir zaman süresini en rasyonel biçimde değerlendirmiş olur. Bay X yapacağı işleri sıraladıktan sonra bunların kendisine yükleyeceği zahmeti Z-Zahmet katsayısının yardımıyla hesaplar. Zahmet, gün boyu alacağı değerlerle çekme sınırını aştığı an (bu an, ortalama zahmet ile marjinal zahmetin kesiştiği andır), Bay X'in dinlenmesi gerekir. İşte bu dinlenme süresinin bir bölümü yemek yemeye ayrılacaktır. Dinlenme saati kaçta olacaksa, o saate dek kendini ayakta tutacak gücü sabah kahvaltısında alması gereklidir. Genellikle gün hafif işlerle geçecekse öğle yemeği çok ileri bir saate atılabilir, hatta çoğunlukla akşam yemeğiyle birleşir. Bu, her zaman sabah kahvaltısında tıka basa yemek yemek anlamına da gelmez. Akşama dek yapılacak işler çok bir gücü gerektirmiyorsa, sabah kahvaltısı az bir şeyle pekâlâ geçiştirilebilir. Bay X, geceden beri açım, diye sabahları iyi kahvaltı etmenin gereğine hiç mi hiç inanmaz; ona göre uyku, bedenin atıl kapasitede olmasıdır. Yemeklerde ne mi yer?

Yiyecekleri seçme işini karısına bırakmıştır Bay X. Çünkü yiyecek seçiminde karısına olan göreli üstünlüğü, diğer işlerdeki göreli üstünlüğünün yanında hiç kalır. Karısı, o gün kocasının gereksediği gücü öğrendikten sonra bu gücü sağlayacak besinleri içeren beslenme modelleri hazırlar, elinde bu beslenme modelleri olduğu halde çarşıya fırlar, maratoncuları aratmayacak bir koşu koparark, pazar pazar dükkânı dükkânı dolaşır, tüm malların fiyatlarını öğrenir, sonra elindeki modeller içinden en büyük faydayı en ucuza sağlayanını seçer. Bayan X'i en çok yıldıran aynı yemekleri günlerce yemek durumunda kalınamaları için modelin maliyet hesaplarına bir de doygunluk (D) değişkeni katmak zorunda kalmış olmasıdır. Bunun için turfanda sebze ve meyveleri 100 sayarak bir tazelik endeksi hazırlamıştır. Modelde yer alan her bir besinin güç değerini bu tazelik endeksindeki göstergeyle çarparak modelin toplam besi değerini bulur. Mevsimle ilişkisi ol-

mayan, her an, hem de ucuz bir fiyattan bulunabilecek mallar için de sabit bir endeks göstergesi kullanır. Örneğin ekmek için 22, yumurda için 38 gibi...

Rasyonel bir kadındır Bayan X. Bay X'in evlenmeye karar vermesi öyle uzun sürmemiştir. Bay X gelişiminin kendisini evlenmeye zorladığını anlar anlamaz öyle sevmeyi sevilmeyi beklemeden, yok karşılıklıymış, yok karşılıksızmış, yok meşruymuş, yok gayrımeşruymuş gibi birtakım aşk dertlerine bulaşmadan bir an önce evlenmenin en rasyonel iş olacağını düşünmüş, evlenme kararını bir sabah günlük işlerini düşünürken programına almış, ancak evleneceği kadını seçerken gereken özeni göstermiştir.

Önce memleketin tarihi, coğrafi, beşeri, yersel, yöresel, töresel, yasal koşulları çerçevesinde optimal sayılabilecek çocuğa ilişkin kilo, boy, akıl yaşı, mide hacmi vb. öğeleri saptamış, istediği çocukla ilgili bu öğelerle kendisinde var olan içsel ve özdeksel özellikleri bir bilgisayara vermiş, bu çocuk için gerekli kadını da bilgisayarın tanımından çıkarmıştır. Bilgisayar yaş, boy, kilo gibi nesnel özellikleri sıraladıktan sonra kadının dilsiz olması gerektiğini bildirmişti. Bay X bilgisayarın bulgusunu bir de anlamlılık sınavından geçirdikten sonra bu konuda gazeteye evlenmenin maliyetini kabartmayacak bir duyuru verdi. Evlenme çağında olup aranan ölçüleri taşıyan kadınlardan gazetedeki duyuruyu okuyabilen, üstelik de dilsiz olanların sayısı pek öyle kabarık değildi. Başvuran adaylardan Bayan X diğerlerinden ayrılan ilginç bir yanıyla Bay X'in dikkatini çekti: Bayan X yedikleri oranında dışarı çıkıyordu, öyleki Bay X sınamak için kadının yediklerini iki, üç katına çıkarttığında, bayanın da çıktı süresi sırasıyle iki üç katına varmıştı. Bay X, Cobb-Douglas üretim fonksiyonunu andıran bu kadına hayran olmakta gecikmedi, evlendiler.

Bay X, Bayan X'le evlenirken çocuklarının, kendisi dilsiz olmadığına göre, yarı dilsiz biri olacağını düşünerek için için seviniyordu. Ancak işte bu noktada yanıldığını dokuz ay on gün sonra anladı. Ağlamak için bile ağzım açmayan bebek anasına çekmişti, dilsizdi. Bay X ashında konuşmayı sevmez,

gerektiği anlar dışında konuşmazdı, ama çocuğun gerektiğinde konuşabilmesi için yarı dilsiz olmasını istiyordu. Bay X önceleri bu duruma biraz üzüldü ama sonra çocuğa Mors alfabesiyle 'çiş' ve 'mama' demesini öğreterek bu soruna da çözüm buldu. Gerektiğinde çocuğun dilsiz alfabesine yeni sözcükler de katılmıyor değildi. 'Kaç para', 'ne kadar' gibi. Kız büyüdükçe optimal ölçülerine ulaşacağından Bay X kızının da günün birinde babası gibi rasyonel bir kısmeti çıkacağını düşünüp rahat bir soluk aldı.

Bay X rahattır. O gün yemeklerde gereksineceği gücü karısına bildirdikten sonra giyinmeye koşar. Bunun için her sabah kulağını kapının kirişine dayayarak alt kattakilerin radyosundan hava durumunu öğrenir. Bay X radyo kullanmayalı yıllar olmuştur. Radyo bulunduğundan bu yana radyo dinleme zevki giderek azalıp doyum noktasını çoktan aştığından Bay X artık kendisine ancak negatif zevk veren bu aracı yalnızca hava durumunu öğrenmek için gerekser zaman zaman, bu soruna da irrasyonel komşuları sayesinde bir çözüm bulmuştur neyse... Bay X hava sıcaklığı ile beden ısısı arasındaki farka eşit ısıyı sağlayacak giysiler geçirir sırtına. Ne var ki gün ısısı iş devrelerine benzer. Bay X slump noktasında giyinir. Bu nedenle de gün boyunca önce boom noktasına varana dek soyunan sonra sarınmaya başlayan bir lahanayı andırır. Bildiği tek moda bu lahana modasıdır, rasyonel insanların modası.

Bay X'in beden eğitimi yapma gibi bir alışkanlığı yoktur. Bay X, beden eğitimi için ayrılan zamanı öteden beri lüks tüketim saymıştır. Onca, örgenler üretim faktörlerine benzer, dışardan bir karışan olmadığı sürece her biri, bedene kattıkları değerden marjinal verimliliklerine eşit bir pay alırlar. Uzun dönemde her birinin bu değerden alacakları pay birbirine eşitleneceğinden düzgün bir beden sağlamak için ayrıca çabalamaya gerek yoktur.

Giyinmesi bitince kahvaltıya oturur. Karısıyla kızı sessizce masadaki yerlerini alırlar. Bay X evindeki bu sessizliği sever, mutludur. Gene de haftada iki kez ikişer saat en güzel

sesli bayanlara gider. Böylece hem evlilik hayatının azalan verimini kapatmış, hem konuşma gereksinimini gidermiş, hem de kadın sesi işitmiş olur. Faydanın maksimizasyonu için zorunlu bir iştir bu yaptığı.

Kahvaltısını bitirir bitirmez işine koşturur. Bay X faktör alışkanlığı yüksek bir emekçi, bir seyyar köftecidir. Bisikletinin arkasına bağladığı arabaya küçük kızını yerleştirir. Yavrucağın önüne kıymaları sürer. Böylece çocuğun karıştırma ve mıncıklama yeteneğini gayet üretken bir alana yatırmış olur. Kıymalar, geceden ıslatılmış ekmek içleri çocuğun en yaratıcı örgeni olan elinin, avucunun içinde köfteye dönüşür. Bay X ayrıca işçi çalıştırmaz artık. İşçi de, sermayedar da, girişimci de kendisidir. Bu nedenle bölüşüm sorunları hiç başını ağrıtmaz. İstasyondan okul yollarına, sinema kapılarından tutukevi önlerine dek talep eğrisi boyunca yer değiştirir. Yalnız köfte talebi uyarınca da hareket etmez. Zaman zaman arz esnekliğinin artan talebi, anında karşılamadığı durumlarda satışı artan çeşitli mallara da el atar. Küçük köfte arabasının arkasında zaman ve zemine göre yangın hortumu, uçkur lastiği, çengelli iğne, acil telefon numaraları, nişan yüzüğü, Türk Ceza Kanunu, molotof kokteyli, bıçak, zincir, çekme halatı, takoz, Trafik Kanunu, hazır dilekçe örnekleri, damga pulu vs. bulundurur. Gene de temel uğraşı alanı tektir: Köftecilik. Köfte hem talep esnekliği büyük bir mal, hem de arzı talep koşullarına hemen tepki gösterebilen bir maldır. Köfte talebi çok mu arttı, kuş maması büyüklüğünde köfte yapımına girişilerek talep doyurulur. Fiyatlarda çok büyük bir düşme mi oldu, köfteciliği bırakmak gerekmez, çünkü maliyeti düşürmenin yolları sonsuzdur. Koyun etinden ölmüş eşek etine varana çeşitlenir köftenin girdi yelpazesi. Millet köfte yemekten yüz mü çevirdi, yeni köfte çeşitleri yaratılır; terbiyeli köfte, sulu köfte gibi. Böylece Bay X, fiyat ne denli düşerse düşsün, marjinal maliyeti fiyata eşitler, normal bir kâr üzerinden satışını sürdürür. Rasyonel bir adamdır Bay X, kârının maksimizasyonu için uğraşır, gene de uzun dönemde ancak en az geçim düzeyinde bir gelir elde edebileceğini bilir. Bu durumdan

gocunmaz da... Yaşamak, başlı başına bir azalan verimler yasası değil midir?

Bay X gecelerini eğlenceye ayırır. Bay X'in zevkleri gelirinin bir işlevi olup minimum giderle maksimum doyum sağlama koşuluna göre belirlenir. Bu zevkleri doyum noktalarını aşmadan tadında bırakmaya büyük bir özen gösterir Bay X. Bu yüzden her bir zevkin ayrı ayrı ne kadar sürede doyma noktasına varacağını saptamış (bu iş için, örneğin, bir hafta keman çalmış, sonunda ortalama on iki dakikada keman çalma zevkini doyurduğunu anlamıştır) bu doyum sürelerini gözönünde bulundurarak zevklerini gecelere dağıtmıştır. Gecelerini, hazırladığı bu zevk takvimine göre geçirir. Örneğin pazartesi gecesi sakız leblebisi yiyerek sırtını kaşır, cuma gecesi bülbül plağı dinleyip şiir okur, pazar geceleri leğende kayık yüzdürür.

Tam bir doygunlukla yatağına uzandığında çoktan uyuyup gitmiş kızıyle karısına bakar. Onların da en az kendisi kadar mutlu olduklarını düşünür. Neden mutlu olmasınlar ki? İşte o, birey olarak, tek başına, faydayı maksimize etmeyi başarmamış mıdır? Herkes kapısının önünü süpürürse sokaklar temiz olur.

İşte böyle, Bay X şu devingen yaşamda bir dural denge tutturmuş giderken bir gün fena halde göbeklenmiş olduğunu fark eder. Önce aldırmaz. Nasılsa uzun dönemde göbeğin ve diğer örgenlerin toplam getiriden alacakları pay eşitlenecektir. Bir süre bekler, ama boşuna... Göbek gitgide semizleşir. Bay X var oluş nedenini pek kestiremediği bu göbeğe bakıp bakıp civciv mi çıkacak, kuş mu diye bekler, hiçbir şey çıkmadığını görünce de öleceği duygusuna kapılır. Ölümü, hatta ölümden sonrasını programlamaya karar verir. Önce kendi ölüm duyurusunu kaleme alır, gazeteleri dolaşarak en ucuza basanını bulur. Size ölümüm bildirildiği zaman basarsınız, der. Sonra tabutçuları dolaşır. Ölçülerine göre tabut bulmak zor olmaz ama iş tabut seçmeye gelince... Türlü malzemeden, türlü biçimde tabutlar vardır. Aslında tabut satın almak hiç

de rasyonel bir iş değildir Bay X'e göre, nasılsa çürüyüp gidecek bir beden için onca masraf. Ama ölümlülerin bu zevk çeşitliliği karşısında da hayran olmaktan kendini alamaz. Sonunda gözüne cam bir tabut ilişir, üstelik soğuk hava aygıtı da vardır bu tabutun. Yani bunun içinde ceset bozulmadan kalabilecektir. Tabut gereksiz bir nesne olmaktan çıkar o zaman, diye düşünür Bay X. Ama ya elektrik masrafı, soğuk hava aygıtının işlemesi için gelecek kuşaklara yüklenecek onca masraf?... Bay X kararını verir: Benim varlığım onlara hep düzeni anımsatacak, rasyonel davranmayı, ben hep yaşayacağım aralarmda bozulmamış kalıbımla. Elektrik masrafına gelince, yaşasaydım daha fazla masrafım olmayacak mıydı, pöh, yaşadığımı varsaysınlar.

Tabutu cenaze arabasına yerleştirdiği gibi evinin yolunu tutar.

Bu ara yanlışlıkla Bay X'in ölüm duyurusu ile baskıya giren gazete Bayan X ilekızının eline geçmiştir. Ana kız kapıyı açıp da karşılarında tabutunu sırtlamış ölüyü görünce dehşetten dilleri çözülür. Bir bağrış, bir yaygara, derken... Bay X kurtuluşu tabuta girmekte bulur, yalancıktan gözlerini yumar. Az sonra da uyuyakalır.

Gözlerini açtığında karanlık bir yerdedir. Tabutun içinde olduğunu anlayınca soğuk terler döker, üstelik soğuk hava aygıtını da işletmeyi unutmuştur. Fakat o da ne? Göbeği tabut kapağının tam kapanmasına engel olmuş, böylece Bay X'i havasızlıktan boğulmaktan kurtarmıştır. Bay X birden göbeğin var oluş nedenini kavrar. Her Homo Economicus'a yaşaması için bir göbek gerekli, diye düşünür. Göbeği bedeninin diğer örgenleriyle bir tuttuğuna yanar. Göbek bedenden ayrı düşünülmelidir. Apayrı bir varlıktır göbek. Büyüdükçe marjinal verimi artacak, marjinal verimi arttıkça çoğalacaktır. Bay X hoşnutlukla gülümser, göbeğini okşamaya davranır ama birden durur; ancak yabancılar karşısında duyulabilecek bir çekingenlik,hatta bir çeşit saygıyla başını eğer,göbeğini selamlar.

(Soyut Dergisi)

FÜRUZAN
(1935)

Seçilmiş Hikâyeler dergisinde Füruzan Yerdelen imzasıyla ilk öyküsünün yayımlanışından (1956), 1971'e kadar Füruzan adı öykücülüğümüzde bugünkü öneminin binde birini bile taşımıyordu. 1971 yılında *Parasız Yatılı*'nın yayımlanışıyla birdenbire eleştirmen ve okur çevrelerinin ilgi odağı olan Füruzan, 1972 ve 1973 yıllarında art arda iki öykü kitabı daha yayımladı. *Kuşatma* (1972) ve *Benim Sinemalarım* da (1973) *Parasız Yatılı*'nın uyandırdığı ilgiyi canlı tutmayı başardılar. İlk kitabı ile 1972 Sait Faik Hikâye Armağanını alan yazar, 1974'de yayımlanan *47'liler* adlı romanıyla da 1975 Türk Dil Kurumu Roman Ödülünü kazandı. Almanya'daki Türk işçileriyle yaptığı röportajları kapsayan kitabı *Yeni Konuklar* 1977'de çıktı.

Öykücülüğümüzün bu şaşırtıcı yazarına gösterilen ilgi ve daha ilk kitabıyla ödüllendirilmesi boşuna değildi. *Parasız Yatılı*, kitapta yer alan ilk birkaç öykünün beceriksizliğini ve sığlığını, hemen birkaç sayfa ötede fersah fersah aşmış, son dönem öykücülüğümüzün en başarılı yapıtları arasına, tartışmaya yer bırakmaksızın, katılmıştır. Yazarın üç kitabı arasında belirgin bir değer ayrımından söz etmek de yerinde olmayacaktır. 1973'den bu yana öykü yayımlamamasına karşın, üç yıl art arda sökün eden kitapları Füruzan'ın en az üç

atımlık barutu bulunduğunu kanıtlamaya yetmektedir. Göz kamaştıran bir yazar olmuştur Füruzan bu yapıtlarıyla. Ne var ki, her üç kitapta da yer alan unutulmaz öykülerdir onda gözleri kamaştıran. Aynı düzeyi tutturmak şöyle dursun, kusurlu ve hatta başarısız denebilecek öyküleri, bu "prima"ların ışığında belki siliniyor da, akılda sadece iyileri kalıyor. Füruzan'ın öykücü kişiliğindeki bu özellikte, insanı şaşırtan bir yön de yok değil. Bir "Haraç"ı, bir "Edirne'nin Köprüleri"ni yazan Füruzan'ın eli nasıl varmıştır "Sabah Eskimişliğin"i yazmaya? "Redife'ye Güzelleme"nin, "Ah Güzel Istanbul"un yazarı, "Tokat Bir Bağ İçinde"ye kalem üşürür mü? Kafamı kurcalamayı bir türlü bırakmayan bu soru imlerinin kancasını takarak yeniden okuyorum Füruzan'ı. O zaman şöyle bir sonuca varıyorum işte:

Parasız Yatılı on iki öyküden oluşan bir kitap. Birinci bölümde yer alan "Sabah Eskimişliğin", "Özgürlük Atları" ve "Münip Beyin Günlüğü"; yapaylıkta, sığlıkla birbiriyle yarışan çok zorlama öyküler oldukları gibi, Füruzan'ın sonraki öykülerinde karşılaştığımız dünyayla bunlar arasında bağlantı kurmak da olanaksız. İşe olumlu yönünden bakmak gerekirse, bu talihsiz deneyin fazla uzatılmamış olması Füruzan yönünden bir sağduyu göstergesi olarak değerlendirilebilir belki.

"Taşralı", "Nehir", "Piyano Çalabilmek" öyküleriyle Füruzan'ın dünyasına girmeye, onun kişilerini tanımaya başlıyor okur. "Su Ustası Miraç", "Parasız Yatılı" öykülerinde iyice form tutmaya başlayan yazar, hu ilk kitabında "Edirne'nin Köprüleri" ve "Haraç"la kendi öykücülüğünün doruğuna ulaştığı gibi, Türköykücülüğüne de değerli bir katkıda bulunmaktadır.

Kuşatma Füruzan'ın ikinci kitabı. Bunda da *Parasız Yatılı*'nın geleneğini sürdürüyor ve "Tokat bir Bağ İçinde" gibi, dolduruşlara kurban edilmiş, başarı düzeyi çok düşük bir öyküyle başlatıyor kitabını yazar. Hemen ardından "Kuşatma". Tam bir Füruzan öyküsü. "Kötü Yol"un, inandırıcılıkla, bayağılaşmadan anlatıldığı iyi bir öykü. "Kırlangıç

Balıkları" Füruzan'ın grafiğinde ancak ortalamayı tutturan öykülerden biri. Buna karşılık; "Ah Güzel İstanbul", "Redife'ye Güzelleme", "Gül Mevsimidir" adlı öyküler yine doruklara tırmanıyor.

Benim Sinemalarım 'da, ilk iki kitabıyla her özelliğini tanıdığımız yazarın yeni bir yönüyle karşılaşmıyoruz artık. Yine inişli çıkışlı bir başarı grafiği çizen, ayrıntılara yaşarlık kazandıran, yer yer gözlemlerinin çarpıcı duruluğuyla öykülerini görüntüleyen, sevecen, sıcak, ama pürüzlü anlatımıyla, bildiğimiz Füruzan. Dili yine hep biraz savruk, özensiz. Bu son kitapta, "Seyyid"i dışta tutarsak, Füruzan öykücülüğüyle bağdaşmayan, belli bir düzeyi tutturamayan bir öykü yok denebilir. Ama önceki kitaplarında ulaştığı doruklara da rastlanmıyor. Artık Füruzan, öyküsünü düze indirmiştir.

Ana izlekler, konular, öykülerin "sorunsal"ını oluşturan kaygılar dört öbekte toplanabilir:

1. Rumeli göçmenlerinin temiz, erdemli, dürüst, sevgili aile yaşamları, anayurt özlemleri, yurtlarından uzaktaki yabancılıkları, güvensizlikleri, sıkıntıları ("Su Ustası Miraç", "Edirne'nin Köprüleri", "Redife'ye Güzelleme", "Temizlik Kolu", "Günübirlik Adada")

2.Köklü ve soylu ailelerin, burjuva değerler dizgesine yaslanan geleneklerini, yer yer somut bir yozluğu sergileyen yaşama biçimlerini ve debdebelerinin sarsılışını konu edinen öyküler ("Taşralı", "Piyano Çalabilmek", "Haraç", "Gül Mevsimidir", "Günübirlik Adada").

3. Toplumsal ve sınıfsal bir bağlam içerisinde; kadınların, genç kızların karşı karşıya kalıp, karşı koyamadıkları baskıların, kadının cinsel sömürüsü düzleminde yansıtıldığı "kötü yol" öyküleri ("Kırlangıç Balıkları", "Nehir", "Kuşatma", "Ah Güzel İstanbul", "Benim Sinemalarım")

4. Çocuğunu yetiştirme sorumluluğunu yalnız başına üstlenmek durumunda kalmış analarla çocukları arasındaki ilişkinin toplumsal ve duygusal boyutlarda sergilendiği öyküler ("Parasız Yatılı", "İskele Parklarında", "Taşralı").

Verimli, öyküde türlü açılımlara olanak veren, zengince

çeşitlenebilecek konulardır bunlar. Füruzan da, ayrıntıları gereğince vurgulayan, incelikleri ortaya çıkarmayı bilen, insana yüzeysel bakmayan, duygu dünyasının ana çatısını yakalayabilen bir öykücü.

Öyküde dil ve biçim bakımından henüz çözümleyemediği sorunların da üstesinden gelebilir, sürükleyici, sıcak, çarpıcı anlatımını öykü kurgusunun gerektirdiği yapısal sağlamlıkla pekiştirebilirse çok yetkin ürünler beklenebilir Füruzan'dan. Bir de iyiyi-kötüyü seçme, ayıklama, öykücü kişiliğini kendi kendisine belirleme ya da tanımlama, öyküleyeceği konulara verdiği önem ve ağırlığı öykünün yapısal bütünlüğüyle organik bir bireşime vardırma sorunlarıyla ciddi bir biçimde hesaplaşmak zorundadır; kısaca söyleyecek olursak, Füruzan'ın yazarlığında bu noktalar, üzerinde pek düşünülmemiş, bilinçlendirilmemiş sorunlar olarak kalmaktadır.

Bu açıdan bakıldıkta Füruzan'ın kişiliğinde, pek az rastlanır bir durumla karşılaşıyoruz. "Yazar" olmanın sorunlarını çözmüş, yazarlığı koluna altın bilezik olan, ama "edebiyatçı" olmayan,bir türlü edebiyatın telini tınlatamayan yazarlar vardır. Bunların yanında bir de hem edebiyattan el almış, hem yazarlığın üstesinden gelmiş edebiyatçılar vardır. Her iki tipe de pek çok örnek düşünülebilir. Ama edebiyatçılığını kuşkuya yer bırakmaksızın kanıtlamış olanlar arasından, "yazar"lık niteliği su götüren, kalemi sürçüp duran kişiler çıkmaz pek. Füruzan'dan başka temsilcisi yok gibi bu tür yazarın. Doğrusu bir eleştirmen için, yazınsal değerlendirme yapan biri için yorumlanması oldukça güç, özel bir durum bu. Bu konudaki bir araştırmanın gerekli verilerinden yoksun bulunduğumuza ve ele aldığımız öykücünün yapıtlarıyla yetinmek zorunda olduğumuza göre; Füruzan için böyle bir saptamayla yetinmemiz gerekiyor.

Bütün bunlardan sonra Füruzan'ın öykücülüğümüzde yepyeni bir tadın, sıcak ve inandırıcı bir yaşarlığın yazarı olduğunu ve adı çevresindeki tartışmalarla, Türk yazınında öykü türünün varlığını bir süre için gündeme getirdiğini, bu kadarının bile, eleştirmenlerce genellikle ihmal edilen bir tür olan

öyküye dolaylı bir hizmet sayılabileceğini belirtmek gerekir. Dili ve anlatımı açısından Füruzan'a yönelttiğim eleştiriler, onu öykücü olarak; az rastlanır bir yeteneğin çok parlak bir yansıtıcısı kimliğinde görmemden ve böylesi bir yazarla andığım kusurları bağdaştırmakta güçlük çekmemden kaynaklanmaktadır. Yoksa; hakçası, ben ne dersem diyeyim, Füruzan her kusuruna karşın öykü yazınımızda bugün ve yarın için değeri yadsınamayacak bir yazar.

KANI UNUTMA
Füruzan

Çolağın kahvesine vardığınızda, beni gösterdiler sizlere değil mi kadın kızım.

Az soluklandınız, soluklanmadınız beni gösterip durdular değil mi?

Dört aydır orda oturup durur dediler, değil mi?

Yemez içmez orda durup durur değil mi?

Kör boğaz acıyı beriletip yer.

El erişmez, diz dinelmez olunca ağız tıktığımı ezip öğütür.

Beklemem çok bir manayla doludur.

Bizim bura adamı bunu niye çıkarıp çözemez. Tanrı verdiği gibi alır da. Bilirsin...

Biz de böyle biliriz. Karşı komamız da yoktur.

Tanrının birliğine inancımız eksilmedi...

Yine de oğlumun işiyle artık benden başkasının alacağı koyacağı yok diyorsam bu da doğrudur.

Niçin şaşıp açık ağızlık ederler.

Her gördüklerine kafalarını az bir fikirle yorup, yorulmadan söz çıkarırlar. Sınanmak için âdemoğluna ille de yakın ölümü, acısı mı gerekir.

Seni bu yana salarlarken git göredur demişlerdir.

Musa'nın anası Durkadın teyze anlatsın sana bekleyişinin aslını.

En iyisini o söyler.

Buraların denizi, sizleyin ötelerden gelenlerin dediğine bakarak anladık ki denizlerin hasıymış.

Oğlum Musa da erliğini İstanbul'da yaptıydı. Bura delikanlısının erliği de, sivilliği de hep deniz üzredir. Denizi daha bebeyken biliverirler. Biz kadınlarsa, balığın, canavarın envaını ezberimize alıp dururuz. Sizin İstanbul şehrinin, şehir denizlerindeki balıklar bunlardan mı kuruludur, deyiver bana. İstanbullu olmasan da yine soracaktım. Alman'ın gâvurları da buralara vardığında onlara da sorup dururum denizlerini. Köyümüzün okul yüzü görmüşleri "Her yanda deniz mi olurmuş Durkadın", deyiverirler. Biz bulayınışız ya o yerleri. Şimdi "Haydin", deseler, "başka yerlere varın." Kimin canı kalmış ola ki burayı turfa edip başka yanlara gidedursun?

Şu sol gözümü gördün mü, görmezdir...

Sizin şehir denizinde lahoz, orfoz, akya, trança, sinağrit, fangiri, barbun, kilim balıkları dolanıp durur mu?

Deniz canavarlarının kaya diplerine sinmişleri, kimleri bekler, dalamak kanatmak için. İzmirna'nın altın sarısıyla bezeli gövdesine, çatal çatalağzına, denizde rastlayıp da avlayacak yiğit var mıdır? Mavi mor koca canavarı gördüğünde deniz içine gövdesinin sıcak terini salan olur mu?

İki üç iri kesim yiğit boyudur mavi canavarlar. Ağızları deli köpek dişiyle sıralıdır. Anlayışım odur ki, sizin kolaylıklarımıza uysun diyerek denizleriniz de daha başka balıklarla doludur.

Yakışığı da böylesi kadın kızım.

Yaaaa... Buraya Alman ve İngiliz gâvurları da gelir. Sapaktaki çeşmenin çevresinde dolanır, kurnasını, çeşmenin alınlığındaki oygulanmış mermerleri ziyade okşayıp dururlar.

Taşları yazılıdır.

Yazılmışların ne olduğunu vaktin birinde merak etmiştim. Alfabe harfi bilenlere danıştım. Bizcileyin okunabilir değilmiş: Buranın eski tarihlerinden kalma ta o tepede duran kaleyi gördün ya işte, taş taş üstüne dikilip kurulmuş kalenin geçmiş insanlarının alfabesiymiş, ak mermere kazılmışlar.

Her harfi söken, bir bunları okuyamazmış.

Gâvurlar, sonra, tepeyi dolanıp kalenin içlerine süzülürler. İnişte aralarında, epeyce fin fon ederler. Bizim bura adamı da, uygun bir ağırbaşlılıkla, gâvurlara nerelere kazma attılarsa bir şeyler bulduklarını söylerler....

Evet, Musa'mın, üçüncü bükün üstündeki deli zeytinliği ne'tsek diye düşündüğü günlerdeydi.

Babasıolacak o iri kemiklerini mintan pantol taşımaz ihtiyarla gün ışımadan büke vardıklarında kırılmış mezarlarla karşılaşmışlar.

Nasıl bir mezarlar bunlar, içine girenin, Musa'nın babasından daha hallice olması gerekip durur. Öylesine sağına soluna uzununa taşkın, ak mermerden yüzlerine üzüm salkımları resmedilmiş. Buraların eski ölüsü dünya malım bulup bulup boğulmuş da, enlenip boylanmış.

Yerimizin dirileri bizlerse deniz sırt dönüverirse elimiz kuru, dilimiz kuru kalıp dururuz.

Musa'mla babası bana anlatmışlardı o mezarları. Olası yok öylesinin, diye.

Her olmuş bitmişi sana elifine, be'sine varıncaya anlatayım ki burda dinelmemin doğruluğuna sen de baş salla, gönül getir.

Tanrının birliğine hepimiz he diyoruz. Yine de, bu kez Musa'nın işlerine Yüce Tanrının vereceği vakit saat yoktur, derim. Bu, benle Musa'nın arasında bir iş. Yola girecek, ölümüne kalımına.

Bakma sen beni bura insanının ele geçmelerine.

Cumadan cumaya iman tahtaları kararmadan inanıp namaza varan bu adamlar neyin nesine kötülük etmiş olsunlar ki böylesine ucuzuna hırp diye elden çıkıveriyorlar.

İyidirler, bilirim. Beş yüz canın yaşadığı bu köyde iyisi de, kötüsü de açıktadır kişinin.

Kötülük hiç mi yok?

Varsa da kara çalmaya değmez şeyler olup durur. Bazı kahvede taşkınca küfüre kaptırmak, bazı düğün önü üç beş lira çekişmesi.

Bu süslü oymalı taş mezarlardan ötürü candarmalı bir okuyup yazmış kalabalığı geliverdi bir ara. İçlerinde bizim kız çeyizlerinin damatlık verisi olan bürümcük ipekten mintanlığı kendine fistan dikinmiş bir tazeyle imam sakalı koyvermiş; ağzından hoşça kesim ağızlığı ayrılmaz tütün içici kocası vardı.

Evlerimizin temellerindeki mermerleri bile tek tek gözden geçirdilerdi.

— Yazık, yazık, ne değer bilmezlik, diye yakınıp vurundu taze.

— Baksana, çamaşır dövme taşı yapmışlar canım başlığı, dedi sakallı.

— Başlık dediğiyse nakışlı ak bir kaya.

— Şekerim, dedi taze, nasıl olup durur kaç uygarlık ah ah. Roma, Yunan, Frikya, geç Bizans.

— Kale Roma, dedi sakallı ağızlığını geveleyip, Roma, evet. Hiç anlamıyorlar.

Gene yürekten dertlenip oflandı taze:

— Büyük bir uygarlığın çöplüğe dönüşü, ah.

Kimler ne buldular diye gözlerini üstümüzden almadan bizi bir sınadılar.

Her köyde ele yakın bir kansız olur.

Bizim deli zeytinliğin mezarlarını söyledi Akgöz Osman. Demiyeydi ah, Musa'm orayı işletmeyi gönüllüyordu. Gitmezdi belki de yeniden Akdeniz'in uzak diplerine. Neyse, gidekoyardı da, bilinmez. Yıkıp devirmeyelim her olanı kolayına Akgöz Osman'a.

Bizim zeytinliğe vardık.

— Lahitler, deyip çığrındı taze. Yunan vallahi billahi Erdinç, erken Yunan hem de...

Kocası ağırdan aldı.

Bozburun'a uzanan bükün oraya baktı.

Ben de baktım kadın kızım. De ki bir şeyler görüyordu bakışı. Yüreğim hop etmişti. Musa'm ilçeden Yunan gâvuruyla kâğıt imzalamaktan caydı da dönüp durur mu diyeydi bakışım.

O sabah gitmişti çıplak dalgıçlık kâğıdını Yunan'a imzalamaya. Şehir adamının ne çeşit tutumları var, bakışları bile yanıltıyor kişiyi.

Boşluktu karşısı. Ne tekne, ne motor sesi.

Koca taş kapaklara eğildiler. Biz de seğirttik.

Bakındılar, dönendiler. Biz de daha alıcı baktık onların görüp durduğu taşa, ota, toprağa.

Yıllardır niye bilememişiz diye şaştık. Neyi bilecektik ya, yine de bilmiyorum kadın kızım.

Mezar kapaklarının yanları kanırtılmış, kırılmıştı.

— Açılmış bunlar, dedi taze. Evet açılmış. Bilmezlerin elinde böylesine bırakılırsa. İçim kan ağlıyor vallahi. Binlerce yıllık ürünler. İşte, yine midem tuttu.

Kocası olacak, karısına ak yalımlı kâğıda sarılı bir hap verdi.

Kadın hapı attı karnına. Rahatladı.

— Yüz numaralarma bile bu eşsiz taşları koyuyorlardır.

— Hıı, dedi kocası. Bir... (dedi ya adını, çıkarması zoruma gelir) kopmuş parçayı helataşı yapmışlar.

— Sus, dedi taze. Buraya el koymak gerek. Yurdumuza, bu benzersiz hazinelerimize gelip duran Avrupalılardan utanıyor insan.

Bize döndü taze. Bebeyle konuşur gibi:

— Sizin buraya başka dil konuşan, yani bize pek benzemeyen, (eliyle saçlarını tutup kaldırdı, gösterdi) saçları sarı olanlar geliyor mu?

Ben kalabalığı aştım. Öne çıktım.

Yüreğimi sıkıntı almıştı birden. Bize ne yapmak istediklerini anlayamıyorduk.

Köyün olan insanı deli zeytinliğin yanma yöresine dolmuştu. Akgöz Osman anca aymış, o bile bile şehirlilerden uzağa kaymaya bakıyordu.

Kadın kızım, sanki biz bir büyük gömü bulmuşuz da, saklayıp hırsızlık edermişiz sıfatına girmiştik.

Bulaydık verir miydik?

Vermezdik derim, bugünkü aklımla.

Yoksa devlet buna da mı kızar?

— Biliriz o dediğin sarı adamları, dedim tazeye. Hep gelip dururlar buralara. Kalenin içine varırlar, ellerindeki kitaplardan doğru bize konuşurlar.

— Ah Erdinç, gördün mü, deyip hopladı taze. Gördün mü, bizim yurdumuzu bizden iyi biliyorlar. Knidos falan olsa anlayacağım. Bu pislikten bozarmış yeri nasıl bulup dururlar, anlamıyorum. Bir cip yolu var ki Allah yol eylesin. Avrupalılara bak, uygarlığın caymazlığını görüyor musun, bulmuşlar.

— Neyi bulmuşlar, diye sordumdu.

Dönüp o zaman görüverdiler, kadın kızım, beni.

Akgöz Osman ardıma sinmişti.

Köyün bebelerinden Zehra kız, zeytinin tekinin dibine çömmüş, büyüğünü ıkınıyordu.

Candarmalardan biri, bizden Kahraman Pehlivan'ın oğluyla tanış çıkmıştı. İkisi de meğer geçen güz Ula'da hızarcılıkta bulunup dururlarmış.

Baştan konuşmaz iki kişiyse ellerindeki kâğıtlara bir şeyler yazmaya koyuldular.

Cipin şoförü, elindeki anahtarları şıngırdatmaktan hiç geri kalmamıştı. Yazı yazılma işini görünce, "Neyi" deyip durmamı kesmiştim. İçim alazlanıyordu. Hayrıma gelmiş değildi gördüklerim.

Eski durduğum yere çekildim.

Yazı yazanlardan bıyıklısı, kalemini ağzına götürüp hohladı.

— Böylesi sıcakta bile tükenmezler tıkanıyor. İşe bak, dedi.

Dediğine, niye bilmem, bir kendi güldü.

Ötekiyle birlik kâğıda yazıları yeniden doldurmaya başladı.

Korktumdu kadın kızım. Önceki dinelmem, alazlanmam hırppadak sörptü, gitti.

Bizim köylük yere ne zaman bir yazıp çizen gelse, sonu bize hayır değildir.

Bak şu öteye bak.

Mersin dallarının arasından görünen ak yapıya.

Damında kırmızı üstüne ay yıldız resimlenmiş yer, köyün beş sınıflı okuludur.

Bir de öğretmenimiz vardır.

Tatil ya, yurduna döndü. O da bura adamı değil. Kalıcı olamıyor, yüreğine söz geçiremiyor insancık. Anasını bacısını emmisini özlemek onun da hakkı. Buraların sıcağı ciğerini bunaltırmış öyle der. Bizim bebelere türlüakıllar okumalar ezberletir. Bebeler, damlara geldiklerinde hoşça şeyler söyleyerek bizi eylerler. Hesabın mani gibi söyleneni var, onu karşımıza geçip şaşırtmacasına okuyup dururlar.

Sonra büyüyüp erişir Musa'm gibi bildiğim baba dede işine dalıp giderler. Onların okumasından, yazmalarından hiç korkmam. Er mektuplarını, gurbetçilerin yanıtlarını, dizimizin dibinde çizip dururlar. İki şekerine, gazlı dolapta serin serin soğutulmuş renkli gazozuna.

Kahvenin birine gazlı dolap alındı. İçine tıkılanların serinliğine inanılmaz.

Köyümüze yabandan gelip de yazıya oturanlar var ya, işte onlardan ziyade yılarım.

İhtiyarlığıma verme.

İhtiyarlık öyle sınanmış, bir can verir ki kişiye.

Sen bu yaşında bilemezsin. Ya asker toplama ya da vergi, toprak moprak işi diye yazarlar yazıya durduklarında.

Ya da dediğim gibi şu iş, bu iş için derler, sen demi, onda mı, şunda mı, diye inceden inceye sorarlar. Sıralanıp yere bakarız. Sonu hep paraya dayanır.

Sonra sil silebilirsen.

Bir yazmayagörsünler. Bize susup "He" demekten öte yapacak kalmaz. Hükümetse, bellersin ki, hep dışardan gelenlerin elindedir. Hayır denmeyecektir onlara. Biz de hayır demede çare aramayız ya zaten.

Musa'm da, öylesine yazılmıştı.

Taşlara bakanların gelip gittiği gün. Yerin yörenin kayasına, kumuna ad san takıp duran tazeyle kocası, sonunda cipe bindiler.

Taze başını uzattı:

— Yurdumuz için bir hazinedir bunlar. Yani bilseniz öyle değerli ki...

Ardımda duran Zehra gelinin boynuna takındığı mecidiye altınlarını seçen taze:

— Bakın, şu kızın altınları var ya, onlardan da kıymetlidir. Nasıl anlatayım, bir anlasanız... Mümkün değil tabii. Bir şey ellenmeyecek. Kazılmayacak. Çok cezası var.

Sonra kocasına dönerek konuştu:

— Bilmem ki Avrupalılar burayı nasıl bulurlar. Knidos olsa anlayacağım. Güzelim kalıntılar. Yazık...

Zehra gelin utancından ala kesmiş, hemen kuyu ağzının dibine kayıvermişti.

Giderlerken bize el salladılardı.

Onların ardından ak taşlara bakadurmuştuk.

Akgöz Osman tepenin üstünden adımlarını koyuverip giderken, Zelha gelinin efesi Çil Kadir, "Bahşişini yüksek tutmadılar ya, Osman!" diye ünlemişti.

Bu eski zaman taşları da var diye zeytinliğe el koyamayacaktık ha. Geliverip öğretekomuşlardı bize. Musa'mın gönlü de deli zeytinliği ehil etmekten geçiverecekti. Döndüğünde, babası hep eskileri anlatıp haklı çıkacaktı. Koca herif, daha bir üsteleyecekti oğlumu:

— Hey oğlum hey, diyecekti. Benim dedemden bu yana zeytinliğin başa çıkılır olmadığını hep bilmişizdir, söylemişimdir. Damarına er suyu yürüyen denize açılır bizlerde. Bademlikle yola kor muyuz işleri, ucunda bunu düşünmek de var. Kurgumuz sünger, balık üzredir.

Taa Yunan gâvuru toprağımıza bastığında da böyleydi. Bahriye neferliğimde ben İstanbul'a varmışım. İngiliz'in demirden gemileri dizim dizim karşımızda. Onlarmış Yunan gâvurunu haydeleyen, öne süren. İnönü Paşası gâvur içine gidip dönene dek biz de uyku durak yok. İstanbul'un camileriyse göze şenlik, gönüle nur masala, destana yaraşır. Para olaraktan da daha mecidiyeler var. Her bin acısına, kıyametine erişememiş kafam. Yaşım boy kesimim gözü çelip durur. Sonra

bir sabah, erat arasında İnönü Paşası geri geldi vay ki vay diyerek yayıldı. Bir vakit geçti. Kasımpaşa'da düdükler faryabına dur durak yok öter oldu. İngilizlerin demirden koca gemileri dolanıp gittiler. Anadolu trenine binip Aydın'a vardığımda, eh, diyorum kendime, sen ol teskere alıp köyüne ulaşıyorsun, toprağım öyle sür, öyle kar ki, ürün zamanı saldığın tohum ayı günü beklemeden tepip fırlayadursun. "Zafer oldu. Bilesiniz," diye dört yana ulak saldıklarında bahar yürümüştü dala ağaca. Savaş temelli bitmişti Anadolu'da Rumeli'de. Buralara etkisi olmadı pek bayramın. İki şehit verdikti köyden. Dayın Memetgil, bir de Yetim Memet. Banada kaldımı İstanbul'a anlatmak? Padişah çekildi, dedim. "Hiç gördüğün oldu mu ki Padişahı?" diye sordular. Ne yalana sapayım, görmemiştim. Göreydim iyiydi ya. Bizim insanımıza onu da anlatakordum. Bayram havasıydı oğlum, bayram. Öyle kıvınmanın durması mı varmış? Şimdileyin bile gönlüm almaz. Güz geldi ardından, kış ayazı. Güzün balık çıktığında çekerek zamanında da badem derip toplayarak yasımızı yaşadık civanlığımızda belli sökmedi ki ötesine gidemedik. Arada Sömbeki'ye uğrayıverip şuydu buydu. El aynası bile alırdık. El aynasının da kaçağı neymiş deme. Ardında dizi dizi taş direkli bir resimle süslü aynaları göreydin demezdin böyle. Siz yetişip varınca, devir değişti. Viski rakısıydı şuydu buydu değil mi? Yine de çok taşmayı coşmayı bizim köyümüzün durumu kaldırmaz. Varlıklı değiliz. Bildiğin beş yüz nüfus, sen doğduğunda üç yüzdü. Her doğumdan tezine bir iki melaike ölüsü göndeririz Tanrıya. Sıratı geçmemizde bizleri gözlesinler diye. Kalan iyi kalır. Pise sayrılığa alışanın beli bükülmez, eli yorulmaz. Bugün şen ilçedeyken zeytinliğe gelip baktılar. Oranın taşlarım elleyip çizdiler. "Sakın ha," dediler. "Değer biçilmez tarihlerdir bunlar, Devlete ait. Dokunulmaz. Sonra bildim, bilmedim yok." Musa yiğidim, ecdat kalması süngerdi, balıktı bizim işimiz belli ki.

Herif bir kem ağız. Öyle konuşadurdu oğlumla.

— Herif, dedim. Memet'in belinden aşağısı yeni bolarıp durdu vurgunda, çaput bebek benzeri canı yok. Alanya yöre-

sine varıp kaba süngere dalanlardan kaç kişileri vurgun erliğinden, civanlığından etti. Sayayım mı? Ya sen... Gece uyuyakoyunca, hökürtünü duyan odaya deli dana tıkılmış sanır. Ciğerlerin kevgir olmuş öter de öter soludukça. Daha da oğlumuza verecek akla benzer aklın hiç mi aklın yok? Koca yaşından ak başından ar et hiç olmaz.

Ne desem yer etmedi kadın kızım. Bir bademlikle de yetinilmezdi açığa. Musa imzayı ilçeye verip, Yunan gâvuruna yolladı.

Herifim o gece ağıdını durduramadı. Dövdü beni. İyi geldi kadın kızım. Her vuruşunda dinelip karşı dururken o gece başımı güçsüz sübyan benzeri eğiverip ağladım. Her bir yanım belerip yüreğimin başı acıdan koptu da susmadım. Herifim sordu.

— Durkadın inlemeni kesmene yediğin kötek yetmez mi? Tanrının verdiği canı aldığımda mı gücüm yetecek sana?

Yanıtlamadım onca yıllık erimi.

Döşlerime yeniden tekmeleri kakaladığında gözümün yaşım, inlememi tutmadım. Herifim dayağı kesti, karşıma çömdü. Buralar sıcaktır. Kadın kızım Sıcak yerin ay aydınlığı başka şavkır... Musa harımın oraya serdiği döşeğinde uyuyup dururdu. Ne benim ağıtımdan, ne babasının vurup çekelemesinden ses almamıştı. Dedim ya herifim önüme çömdü. Yüzünü ay aydınlığında gün ışımasındaymış gibi aynıyla gördüm. Damatlığındaki, bana ilk el atma şaşkınlığı aynen esip dururdu yüzünde. Herif gencelmiş, cahillenmiş belle. Kocamış adamın böylesi bakınmasını yadırgadım, iyicene boşalıp hökürdeyiverdim.

— Dur kız, hele, dedi, dur. Ne oluyor sana? Hele okutmalara mı varalım seni? Tan atsın her bir şey uyansın, dur, sus.

Sustum. Şıp diye keşe koydum iniltimi sesimi. Adamım rahatlandı.

— Derdini şeytan alası Durkadın. Ne biçim olmadık huylar çıkarıp durursun. Bura insanının işidir bizim oğlumuzun yapacağı da. Benim, senin babanın, efenin, kayınlarının, tanışının işlediğinin dışında bilinmedik işlerden mi ki oğlunun

sünğere dalması? Musa'ya ağıt tutup, uyku kuşlarının çığrınmasını örtüp utanmazlık edersin. Evereceğiz. Ana oğul deli zeytinlik adam olur belleddiniz bir zaman. Olur mu be cahil kadın! Şehrin kalemli kâğıtlı adamları gelip sakın ha cezası vardır demediler mi? Bademlik desen anca boğazımız. Pazara iletip ilk elden parasını alan olsak ne çıkarır ki. Ben de seni gelin istemeye dünür çıkardığımda Fethiye'ye dalgıçlığa varmadım mı hı, altı ay?

Bir dam altına girip birbirimizin nikâhlısı olalıdan beri böylesi uzun konuşup danışmış değildi benimle herifim. Ağlamam depreşti o böyle anlatırken.

— Söyle Durkadın, oğlun Bozburun'daki tekne borcunu daha kaç yılda ödeşir? Yolu var mı? Kör boğaz dursa da sözlüsünün anası, babası, efesi durur mu? Kahveye vardığımda nişanlısının erkek kardeşleri elimi öperler mi? Güz dendi düğün için. Dam çatıyorlar. İşin yakışığı bu. Yeni akıllar buldun getirdin de hayır mı dedik? Ağlayıp asilenirsin!

Herifime yakıştırıp söylenecek laf bulamadım.

Doğruydu hep böyleydi beş yüz kişilik köyümüzün boğaz ocak koruma çabası.

Sabahı tuttuğumuzda kirpiğim kirpiğime değmemişti. Musa harımın ordan doğrulunca beni uykusuz bellemesin diye şöyle yavaştan çıkmıştım sekiyi atlayıp.

— He Musa, he oğlum, anasının civanı. Çorbanı ısıtayım.

Gülüvermişti.

Bura adamı güneşte çokca durduğundan gülünce dişlerinde ak yalım olur.

— Isıt anam, demişti, ısıt. Nerdeyse öbürleri de çıkagelir. Evin yeri şura olsun diyorum. Bir suluk, bir de divanhane, açığa da ayazlık yapacağım.

İki göz odanın suluk nesine demedim.

Yıkanıp paklanma işini kapıyı örtüp toprak aralıkta da görüverirlerdi. Her masarif oğlumun daha çok sünger çekmesiydi ya. Sustum. İçini kırmadım oğlumun. Çorbasını siniyle sürdüm önüne. Ekmeği bükten balık çekeceği sabahların eşi kopardı. Yanağım dolduran lokmasını yuttuğunda harımın

ordan hayvanını yeden nişanlısı Zelha geçiverdi. Başının örtüsü kaydı, toparladı. Parmaklarındaki kınalar saçının oyalarına yakıştı.

— Geliver buraya he Zelha, dedim.

Ellerini önüne kavuşturup yürüdü bizden yana.

Tazelerin eline kına ne uygun gelir.

Benimkilere bak bir de. Yeşili kesik ağaç dallarına benzer. Küçük bebeleri tutar olduğumda çekinirim, pamuk etlerini incitir horlarım, diye.Köyümüzün kocamış her kişisinin eli dal budaktır, dayanıklıdır.

Zelha gelinimin yeni kınalanmış avuçlarında, çekme, orak savurma yerleri daha anca gömük gömük parlıyordu.

Musa şöyle bakındı sözlüsüne.

Bizde erden sakınma, pek yoktur. Köyde iş çok. Kim kimden bir yana sığınıp da ayan olmaya vakit bulacak.

Yine de yan durdu Zelha.

Temelli, karşıdan bakmak yakışıksız sayılır.Zelha'nın örtüsü küpelerinin bitimince açılıvermişti bir kez daha.

— Buyur analığım.

— Musa bu sabah gider, helalleş, deyip çatınmıştım.

Zelha'nın gözyaşlarından bir iki damlayı seçmiştik ana oğul. Burnunun kıyısına inmeden silivermişti.

— Helallik istemek neyin nesiymiş,yokluğunda dur durak mı olacak? Ne'decektik, suluk, ayazlık olan damı? Bir göz oda yeterdi.

Ardına dönüp gittiğinde Musa bitmiş çorba kabına yeniden kaşığını salladı.

— Daha oğlum,

— Yok tokum anacığım, demişti.

Konuşmadıktı.

Osman'la, İbrahim gelip Musa'yı ünlediklerinde babası oğlumun boynuna okunmuş muska takıyordu.

— Üçünüzün de duacınız olacağım, dedim onlara. Civanlarım gâvur içine varınca kendinizi yufka tutmaym.

Osman tüyünün rengini güneş çalmış güleç yüzünü ta öteye çevirip:

— Durkadın teyze, demişti. Uzaktır gâvur elleridir dediğin, bildiğin Sömbeki'nin az ötesi. Girit derler bir ada. Ha burda dalmışız, ha ora denizinde. Melat değil de ipsator çekersek daha çoğa yazılırız. Hemen paraları toplar geliriz.

Bu Osman düzgün söz eder. Sanırsın ki sen gibi. Şehir adamı hiç aranmadan anlayıverir konuşmasını. Azıcık zenkerdir. Bilemedin her hal zenkerin ne demeye geldiğini. Nasıl açayım, düğünlerde güreşe soyunur, ortanın en çok dolanıp el kol sallayarak gezenidir. Bulunduğu yeri şenlendirip sıcaklar. Çocukluğunda da bir çekişmeli oğlancıktı. İtlerin kuyruğunu iple zorlayıp, ulutarak salar, sonra etkici Fatma Hanıma varıp sekisinin dibine çömerdi. "Bana etki yap Fatma teyze, itler beni görünce uluyup durur," diye kakılıp kalırdı orda. Babası kaba süngere daldığında, anası başlarda içimi ferah tutayım, dedi. Gene de adamı vurgun alıp iki bacağı bir kolu tutmaz oldu. İyi günleri zora düştü.

— Yok Osman, öyle ileri geri laf veriştirme, demiştim. Unutma gâvur elidir.Sömbeki adası dededen bilinen bir denizle çevrili ya, Girit dediğinizse yaban toprağıdır. Tanıyıp belleyene dek size hayır etmez. Demem şu, gâvurun parasına yaranayım derken olacak işleri gözden uzağa almayın.

Osman da, İnce İbrahim de, Musa da, sanki en bayramlı günlerindeymişler gibi beni gülmeye almışlardı.

Çıplak dalgıçlığa soyunanın bu güven nesineydi a kadın kızım.

Gün görmemişlik, ömür yaşamamışlık dersem bil ki tam öyledir.

Helalleştiler.

İskeleye varıp küçülene dek onları tek gözümle izlediydim.

Bende silinmezler, gurbetliğe çıkma günlerindeki halleriyle.

Sol gözüm görmez demiş miydim başta? Tarlada ürün devşirirken güneş yaktıydı.

Güneşe döndüm. Ta tepedeydi öğleüstü. İlk miydi bakıp da günü saati çıkarmam? Yooo... Sanırsın gözümün bebeği

denize akıp gitti. Akdeniz'in tuzlu yakan suyu şorladı bebeğimden içeriye. Güneşin tüm şavkı çatladı bebeğimde. İki gözümü yumdum. Büyük büke varıp baktığındaki koyulmuş deniz kuyularının eşi renkte karanlık çöküp durdu soluma. Sağ gözümdeyse allayıp duruyordu güneş. Anladım solumu güneş eritmişti.

Tarlaya çömdüm, başımı avuçladım.

Gövdem olan sıcağı yitirdi ayazlandı. Terim ardımdan iç eteğime boşalıyordu.

On yıl önceydi. Gözüm aktığında. Kadın kızım. Yaşımı mı sorarsın?

On altı sularında erime vardım. On yedimde doğdu Musa'm. İlkim Zelha yaşamadı. Selime şimdi koca kadın, dört bebesi var. Bebe dedimse büyüğü ilki bitirip durur. Kocamışlığım yaşımdan artık diye geçiriyorsundun içinden. Bizim insanımızın dişleri çoğunluk otuzunda dökülür. Demin iskelede gördüğün bebe emziren nine kadın benim küçüğüm Ayşe'dir. Bebesinin üstüne de gebedir.

Kadınlığımız siyim siyim sürerken, dışımız göçüp durur. Herifim benden büyüktür. Bak ki şimdi gören sinnimizi ayırt edemez.

İşte akan sol gözümün ağıtını öyle tekbaşıma toprakta yaptım.

Tarlamız küçük. İki kişi yetip dururuz oraya. Erim öte yanda bir yerde. Ünlesem mi dedim başta. Umut var ki, nah şu tükenmez dağlar gibi.

Doğmuşum gözlerim dünyamı, her olanı görmüş.

Bir anda görmemin canı nasıl gider diye inanıp kalmadım. İçim, karnım sarı sarı titredi. Direndim düş saydım gözümdeki deniz kuyularının onmaz kara koyuluğunu.

İlkten sağımı açtım.

Her bir yan ayan oldu. Serçeler, sakalar cıvıldadı yöremde. Soluğumu dibince boşalttım.

Bir tosbağanın çıtırdayıp duran sürünmesini tek gözle izledim. Tosbağayı yavruluğunda taşlamışlardı. Kabuğundaki çökürtüye acındım.

Yusufçukların pembe kanatları geçip kodular yanımdan kaynağa doğru.

Kovanlığın ordaki arıları da öteden görür müyüm diye yine sağ gözümü diktim. İçerde gümüşlenip kıpırdıyorlardı.

Güvendim. Solumu açtım.

İnanmadım içime akan güneşin alevine. Sol gözümde deniz kuyuları öylece dururdu. Kafamın kemiği incecik ayrılıp sızısı gözümü tutup çekerdi sanırsın. Her bir yanım ayrındı, boşaldı. Başımı dizlerime dayayıp kaldım.

Güneş sırtımdan geçip döşüme vurmaya başladığında herifim başucumda vardı.

— Ne o Durkadın sayrı mısın, diye kaktı beni.

O zaman, gelin gecemdeki gerdek sonu ince ağlamasına durdum. Başımı temelli büküp bir yanlarıma sığdırmaya çabaladım

Sus hele kız, dedi herifim. Nedir bu ağıt? Gene mi çocuğa kaldın. Kalanlar ölenlerden daha az, be cahil. Varsın olsun...

— Gözüme güneş aktı, dedim. Aktı çatladı gözümün bebeği. İçimden güneş harladı.

Ya kadın kızım.

Ben o vaktin behrinde kadın gibi ağlardım.

Musa'mla, en iyi zeybek oynayan İnce İbrahim, güleç yüzlü zenker Osman, motorlu tekneye ayak atarak gurbetlik olana dek sağ gözüm yetti belleğime çizmeme onları.

İnce İbrahim oğlanın geçen güzkü düğünlerin birinde zeybekten sonraki misket oyununa duruşunu bağrımdan türküsüyle geçirdim. Sonra zeybeklerin en acılısını, Muğla zeybeğini dilime verdim. "Benim yârim gurbetlere gitmesin" diye çığrılır bir türküdür bu. Sonra, "Karanfili saksılarda kuruttum. Kuruttum da civan ömrü çürüttüm," der türküyü çağıran. Öylesi tam bizim buralara denk düşendir. Eh elbette türküyü yakanlar da bu denizi, insanın içine akıp gözünü kör ediveren bu güneşi bilenlerdir. Ben güneşe karşı komam. Önüne bulut vardığında bizim gönlümüz de buluta boğulur. Denizin altı üste döner hiçbir tekneyi barındırmaz. Kıyılara ağaç, ot ölüsü atar. Yağmur basar damdan başını uzatamazsın. Sonra bir

aydınlık ki, güneş bulutları iter, insanoğlunun içi çatlar pıtraklanır. Hem artık kocadım. Bir göz yitirmeyi çok saymak gereksiz.

Gene de gel aslını sor. Kadın kişinin elleri kolları dala çalıya dönse de gönlünde baş koyulası yumuşacık bir yer kalıyor.

İnce İbrahim, Osman, en son Musa ayaklarını deniz üstüne verdiklerinde ağlamam kesildi. Tümünün anasıydı, bacısıydı, efesiydi, babasıydı, insanoğlunun bildiğini yakın neyi olursa oradaydı. Ben yanlarına varmadım kadın kızım. Şu gördüğün kaya ucundan seyredekoydum civanların gidişini. Öte köylerden toplanan dört yeniyetme delikanlıyı, üçüncü bükün üstünden altınlanıp yalımlanan güneşi, motorcunun ak mendil bağladığı orta direği, rengi pembeye çalmış ay yıldızlı Türk bayrağını, kahvenin oraya kendini sürüyen Osman'ın babasını, Osman'ın anasının eteğindeki yamalıkları bile, hiç kaybetmeden sağ gözümle gördüm.

Motor ayrılırken, Osman'ın babası bir şey ünledi.

Sesi büklerde yankılandı.

Ne dediğini çıkaramadım.

Ne derdi ki kadın kızım, hayır dilemiştir. Biz hep hayır dileyip de neyi sakınabildik.

İnmedim şu gördüğün yerden. Yedinci bükü sapışını da gördüm motorun. Sonunda Musa'mı, öbür yeniyetme civanları gurbetliğe taşıyan tekne, küçüldü, bebelerin yaptığı oyuksuz tahta kayıklara döndü.

Gözümü ilk yitirdiğimdeki, ığın ığım acıya hiç benzemez dikelen bir ağulama aldı içimi. Ağulanma ki çıkar görelim diyen olsa şöyle elimi yüreğimin başına daldırıp incecikten yeşil bir yılan koparıp çıkaracağın gün gibi ayan belli. Acının yılanı içimde bitiyor, yürüyor, kanı canı tamamlanıyor derdimin.

O günden bu yana hiç ağlamam demiş miydim!

Şimden geri acının nasılı olmalı ki Durkadın yekinip ağlasın.

"Ağlasa bir Durkadın," dedi köylüm sana değil mi?

"Ağlasa. Akıl kuşu döner gelir," demişlerdi.

İlk ay işimde kaydımda oldum.

Musa'mın mektubu geldi, okuttum.

Yazdıkları iyiydi.

"Bildiğin bizim deniz anacığım," der dururdu mektubunda. "Aynı bükler, aynı kaya girimleri. Süngerin hasını kırk metrede buluruz."

Fotoğraf da çektirmişler. Osman, İbrahim, Musa.

Hiç bilmediğim, gene de şehir kesimi olmadığından hemen tanış gelen gençten biri daha var içlerinde. Resmin ardında, "Büyüklerimize takdimdir" yazılı.

O tanış bellediğimse Kosta adlı bir Yunan gâvuru ki, Musa'm mektubunda açıkladığından anladık. O da dalgıcın çıplağıymış. Bizimkiler gibi cebinde paranın azı olan adam. Bu Kosta adlı Rum gâvurunu sevip beğeniniş çocuklarımız.

"Bizcileyin zebun ve yine de şendir," diye yazmışlar, Musa'm akıllı fikirlidir, "Zebun sözüyse gurbetliğimize yaraşır bir sözdür," diye açıklıyor yazdığında. Alınıp dert etmeyeyim diye.

Dur hele resmi göstereyim.

Şimdi seçemiyorsam da hepsi yerindedir.

Şu Musa gördün mü?

Nasıl aslan gibi.

Hepsinin yüzü ufak çıkmış ya. İyice gülmüşler belli.

Dişlerinin akından anlarsın.

Yumuşadı fotoğrafın kâğıdı. Dayanıksızlaştı. Ardına bir şeyler yapıştırayım diyorsam da, kimselere vermeye gönlüm yok. Sanıyorlar ki görüp görüp içlenirim. Elimden alsalar bile başka dörtköşe ben boşuna boş, akına ak kâğıtlar kesip üstüne Musa'yı, Osman'ı, İbrahim'i, o Kosta dediklerini zihnimden şıp diye çıkarıveririm.

Öyle sansınlar. Kıymet fotoğrafta mı kadın kızım? Bizim onu görüp duran içimizde.

Oysa epeydir sağ gözüm de yorgun.

Ancak koyulmuş gölgeleri, ateş akı yalımları seçebiliyorum.

Ay aydınlığı gecelerde tek gözümde denizin aynaları var. Ipıldayıp esen yele bağrımı veriyorum. Yüreğimin başım ağu-

layan incecikten yeşil yılan azından azından duruluyor, yatışıyor, dinleniyor, güç toplamaya. O da dinlensin, o benim can gözümdür şimdiden geri, o ölürse ben de canımı teslim, bellidir.

Mersin dalları tan yelleriyle çırpışınca yeni doğmuş bebelerin soluğu ciğerime doluyor sanırsın.

O zaman canım tazelenip acım arınıyor.

Adamım ilk ayın sonunda gelen bu mektubun fotoğrafın beni şenlediğini, hoşladığını görünce ilçeye varıp pazardan kıpır kıpır çiçek dağıtımlı bir basma kestirmez mi?

Karşı karşıya durduğumuzda,

-- Aha herif dediydim, bunun yakışığı gelinimizdi

— Oğlum gâvur ellerinden öylesi giyimdi takıydı getirecek ki Durkadın, şunu Kamburun Selime'ye kestirip dikin de, arada düğünlere çıkınca hayırlı haber esvabın olsun.

Selime'ye vardım kadın kızım. Bir yaka açtı bildiğin. Eteğini bolca tuttu.

"Üç güne gel al Durkadın ninem," dedi.

Bir gece uykuya varıp yarı ecelin koynunda koyulup gittiğimizde çiftli çeşmenin ordan çığrışmalar işitilirdi. Bana öyle anlattılar. İşitmem anca Zelha'mn inişe koparken, "Kim gelmiş! Kim gelmiş!" diye ünlemisiyle olmuştur.

— Kalk Halil İbrahim dedim, adamıma. Kalk bu Zelha'nın sesi.

İkimiz örtünüp dışarı vardığımızda, zifir gecede kalkıp koşanlarla, geri dönenleri, durmadan açılan perdelerin ardından yakıladuran lambaları gördük. İşin neyi nasılı bize ayan olunca yere yıkılayazdım.

Zenker Osman gelmişti.

Kahvenin orda, yeni yaktıkları lüksün ak aydınlığında durup dururdu. Göğsünden soluğu boşalamıyordu Osman'ın. "De oğlum, ha oğlum," diye veriştiriyorsak da ses yok.

Babası Halil emmi kötürüm gövdesini sopalarla askıya almaya çabalayıp ilerledi.

— Durun hele anlatacak. Sıkılamayın. Durun hele, diyerek oğluna doğru sürüklenip yanaştı.

Tısımız kesildi.

Osman'ı köyün en büyüğü belleyiverdik o dakka.

Çevresini sarıp durduk. Verilen suyu içti.

Yüzünün kemiklerini üstten alan ışıkta sahici yaşlılara benzerdi Osman çocuk.

— Kaçtım, dedi, dayanamadım. Bizimle kesiştikleri paranın içinde yemek diye verdikleri yenir değil. Ancak çumua çıkarmaya gücü yetenin yövmiyesiyle oynuyorlar. Melatlar ilk günler daha yüksekteydi. Söke söke azaldı, ipsatorlar nerdeyse altmış metre derinliğe daldığımızda çıkıyor. Yemek derdinden, ekmek derdinden dönenip duruyoruz. Anlaşmamız var ki hapislik gibi. Elimizi kolumuzu kıpırdatamaz olduk. Girit'den bin güçlükle çıkıp kaçtın diyelim. Bizim denizlere geçemedin mi götüre koyuyorlar geri. Paraları iş bitiminde vereceğiz,diyorlar. Rodos'a ulaştım dün gece. Ordan Sömbeki'ye geçtim. Bir hafta önce üç Yunanlının ciğeri, dalışta patladı. Ailelerine geri yolladılar üç kuruş para verip. Fukara Rum dalgıçlar kaya böceklerini kanırtıp yutuyorlar. Tek kabukluları. Biz yemlik bile yapmayız balığa onları. Yüz tane toplasan iki üç lokma eder. Üste sümüğünü de akıtmayacağın böceğin. Biz de yedik. Son günler gücüm yetmiyordu kendimi deniz üstüne almaya. Süngere parmaklarımı rasgele değdiriyorum. Çıkarabilirsen çıkar. Korktum, yıldım. Rum dalgıcın biri, daha ölmemişti tekneye aldıklarında...

Yunan gâvurunun da kendi yurdunda gurbetliği olacağını hiç içim almadı kadın kızım. Sanki bizde olmazmış gibi.

— Kaç gündür yedim de gene doymadım, dedi Osman.

Sopalara asılıp boşalıp kalmış babası, oğlunun yüzüne öyle bilmezlenip bakıyordu.

Anası evlerine yönelirken Zelha,

"Dur teyze," dedi. "Beni gece uyku tutmadığından yarının aşını vurmuştum ocağa. Sıcağından tezinden alıp geleyim."

Zelha karanlığın köründe nohut çorbası dolu kâseyi, kopup getirdi. Ekmek de kattılar yanına.

Lüksün cızırdayan yanışı, uyku kuşunun geceyi ılımanlaş-

tıran sesi, yaz böceklerinin duyuverdiğimiz çığırtılarına Osman, yutuşundaki aceleyi, şapırtıyı da katarak yiyip eritti aşını.

Birden İnce İbrahim'in analığı, ortaya atıverdi kendini. Ölü evine yaraşır çığlıklarıyla basıldı gitti gecenin kendi sesleri.

— De hele gözünün karasına kurban olduğum Osman. Oğulcuğum İbrahim'den ne hal haber var?

Havva kadının böylesi çırpınıp yırtınması biraz töre gereğiydi. Çünkü İbrahim'in babası bunu alınca "Analıklı yerde yiğidin benzi sarı kalır" diye köy ardından konuşup dururdu.

İbrahim'in babası Salih Çavuş'sa, kahvenin iskeleye ulanan tahta çatmasının orda dinelmiş kimselere bakmıyordu.

— İyidirler hepsi Havva teyze, diye yanıtladı Osman.

Başka şeyler diyeydi kadın kızım, Osman. Ne diyeydi bilemem ya, yakışıksız kaldı böyle keseden, "İyidirler hepsi," deyivermesi.

— Madem iyidirler yiğit Osman'ım, senin canın düşman ellerindedir diyerek kaçıp gelişin niçin? Onları ardında iyidirler diyerek nasıl koydun? dedim.

— Durkadın teyze, dedi Osman. Sesi çatallanmıştı. "Haydiyin," dedim. Rodos'a varıp soluklandıktan geri Sömbeki'yi tuttuk mu iş kolaylandı demektir. Sömbeki'de Papu Dimitri var. Daha öteki Rum tanışlar var. Bizi koyup göstermeyecek yer bulurlar. Nasıl ki gece Papu Dimitri'nin sünger kayığıyla açılıverdim bu yana. Ora zeytinlikleri iyi. Ama adanın bir yanı yine bizdeki gibi deli zeytinlidir. Dedim, hiç demem mi, o üç Yunanlının hık diyemeden vurgun yiyip kalakaldıkları gün dedim. Musa efem, "Yunanlının parasızının da boynu eğiktir, benim aslan yeğenim niye şaştın?" dediydi. "Bizim deniz de aynın böyle vurur adamı. Hele paralarımızı alalım, yol o zaman açılır bize. Üstelik benim yolum önce Bozburun'dan geçer. Teknenin kalan borcunu ödeyip köyüme dönmek şanıdır işin!" dedi. İbrahim de, "Ölümün yeri mi seçilir, ha Zenker Osman?" diye alaya alıverdi beni. Oysa ben, kendi yerinde

ölmenin insana daha kolay olduğunu düşündüm üç gün üç gece.

— Rum dalgıçların ölümünde ne oldu ki oğlum Osman. Böyle düşünedurup kaçtm. Oğlum Musa'ysa niye hiçledi olanları, deyip üsteledim.

— Aynı bura gibiydi Durkadın teyzem. İçlerinden birinin anası yakın köydendi. Koşup geldi. Babasını papaz bulmaya yollamış. Kara papaz gelip durunca, kadın bir avazlandı; yakınları önce korkup geri durdular, sonra gelip kollarından sıkıca kenırtıp tuttular kadını. Papaz ortaya dikildi. Kendine söylermiş gibi okudu. Babası Rumca konuşmasa, bizim Hüseyin Emmi bellersin öyle giyimli, kesimli biri. Oralı dalgıcm ölüsü kalkarken Musa tabuta omuz verdi. Öteki iki ölü uzaktanmış, vapura koyup yolladılar. Vapurun alt katına tıktılar. Adam kattılar yanına. Doktor raporunu polis kâğıtlarım ölüyle götürekoysun diye.

Daha soracak yoktu.

Balıkaşıranın yönünden gün yavaştan mavileşip beliriyordu.

Adamım Osman'ın babasıyla bir şeyler fışlıyordu.

İnce İbrahim'in analığı ak örtüsüyle gözlerini kurulayıp dururdu.

Köyün bebeleri dağılanların, duranların gürültüsünü işitip kalkmışlardı. Kimi elinde bir somun kemiriyordu. Kimi ağlıyordu.

— Yürü Durkadm! deyince adamım, hiç direnmeden eve yollandım.

— Sabalu ettik, dedi. Bademliğe varsak daha iyiydi.

— İçim ağrıyıp durur herif, dedim. Sen gidekoy, beni sal. İş ne tutacak gücüm yok bu sabah.

İçimin ağrısının belirmesini, ince yılanın yeşermesini asıl o sabah tanıdım, bildim. Say ki yarıklar açıladuruyordu etlerimde.

Eve vardım.

Musa'mın bahriyedeyken çekindiği ak yüzlü resmine baktım.

Elimi yüzümü bir güzel yuyup abdestimi aldım.

Serin suları çarparken bir vakitler tazeliğimde döküldüğüm bayram sularım andım.

Gözlerimden yaşlar sızdı kadın kızım.

Kör gözü de ağlıyor insanın bilesin.

Yere temiz bir yazgı serdim. Duvardan Kuran'ı aldım.

Parmaklarımı yazıların üstünden geçirmeye başladım.

Ne eski ne yeni yazı bilmediğim yoktur.

Tanrının Müslümanlara yollamış olduğu kitabın her bir karalamasını, çizgisini hiç kaçırmadan saygıyla, parmaklarımın ucuyla okudum.

Musa'yı, öteki çocuklarımı içimden diri diri geçirdim.

Kendimi, anamı, babamı, ölmüş olduklarından bilemediğim, yine de adları yeni doğanlarımıza takılan köyümün ölülerini düşündüm. Denizin güneşin yağmurun bolluğuyla dopdolu topraklarımızda, deniz diplerinden olan geçimimizi yeniledim içimde. Al süzgeçleriyle büklerin koyuluklarında yüzüp duran, etli canlı balıkları düşledim. Bunların tekmilini Tanrının yüce adıyla birlikte andım. Gözümü alan güneşe, erkeklerimizin çoğunu zebun eden denize öfkem, suçlamışlığım olmadığını anladım. Bunu da Tanrımla açık söyleştim.

Tazeliğimde gün batışının serin serin ıpıldattığı koca Akdeniz'e bakıp nasıl da yüreğimin hoşlaştığını tıpkısıyla duydum.

Zorlanmaktan,gücünü bilemekten kuruyup büyümüş parmaklarımla hiçbir yazıyı kaçırmadan okşayarak Tanrıya bildiğimce yakarıp Musa'nın, öteki yiğitlerin dönmesini ısmarladım. Bütün ölülerimizin toprakta rahat etmiş olmalarını dileklerime kattım.

Son yaprağı döndürürken, çevremde kim kimse var mı diye sağa sola göz gezdirdim. Çıkabilen, olan sesimle, "Durakomasın Musa o yanlarda, sen onu denizin bilinmezinden, adamın insan olmayanından koruyadur. Hay insanoğlunun koca Tanrısı işit beni!" diye seslendim."Bünca yıl,başkasının lokmasını ağzından alıp saçı bitmemiş yetimler yaratmadı insanım, dedim. Her yetimlik, her açlık ötemizden berimize ka-

dar pekişmiş geçim zorundandır. Sen Tanrısın ya, her can verdiğin, rızkım ömür pahasına mı alır?"

Sustum,

Pencereden dışarıya baktım.

Kuran'ı kapadım.

Öpüp alnıma koydum.

Oda alacalanıyordu.

Uzaktan iki keklik ötüşü geldi peş peşe.

Dört gün dört gece geçip gitti.

Diretmedim, işe vardım.Tarlaydı, tabandı yürüdüm çalıştım. Yakışıksız davranmanın gereği yoktu. Osman da köyümüzün çocuğuydu. O dönünce kıvanmak bize de yaraşırdı. "Durkadın yalnız kendisinden öteye diyor," desinler istemedim.Musa'yla birlikte, İnce İbrahim'in de kuşkusu gönlümde kocalıp yer yordam bilmezleniyordu ya...

Yedinci gündü.

Yatsı okunurken yabancı bir tekne yanaştı sizin indiğiniz iskeleye.

Kahvede oturanlar ayağa kalktılar.

Yatsıda bile kararmaz buranın günü, alacalı aka döner.

Teknede kimler vardı ki? Kahvedekiler karşıcı çıkmışlardı.

Ben somun yoğurmadaydım. Ocağın közlerini harlamaya çıktığımda gördüm bu anlattıklarımı.

Teknede duran ince uzun tahta sandığı görüp de hiç tanımazdan niye geldiğimi hâlâ bilemem. Başına, ayakucuna renkli bir şeyler takakomuşlardı.

Kalabalık çoğalıyordu.

Ben de aşağıya indim.

Kahveye öbeklenen insan yığınını araladım.

Tabutun başındaki renkli şeyler,buraların dağ bayır çiçeğiydi. Nerden yakıştırdıysalar, iliştirmişlerdi.

Kim iletti, ne zaman kulağına vardı, kimselere sorma bilemezler.

Kara haberin gücüdür kadın kızım. Odur hızı alınıp önlenemeyen.

İbrahim'in babası kolları yanına sarkmış tabutun oraya vardı, durdu. Herkeslerin yüzünü ayırıp yeniden tanıdı.

Teknedeki, ilçeden gelen insanlar suskundular.

Çiçekler solmuştu, tabuta eğikti. Örtünün altından esinti vurdukça, taze kesilmiş çam tahtasının kızılı görünüyordu.

Dört bilmediğimiz adam tabutu omuzladılar. Ağırlığından önce bükülüp sonra dineldiler. Dikkatle tekneyi aştılar.

Köyün insanı eksiksiz toplaşmıştı.

Kimseden ses alamıyorduk. Muhtar öne yürüdü. Motorcu teknenin burnundan bir çıkın alıp muhtara uzattı. Başları yaklaştı birbirine. Sonra ayrıldılar. Salih Çavuş'un önünde durdu Muhtar.

Çıkını Salih Çavuş'a yanaştırdı. İtti Salih Çavuş. Çıkın yere düştü, düğümü açıldı. Gümüş benzeri bir tütün tabakası açığa kaydı.

— Etme Salih Çavuş, dedi Muhtar.

Salih Çavuş eğildi yerdekileri toparladı. Yüzü solup durdu. İbrahim'in analığı kopup yetişti. "Civanım İbrahim'im," diye nasıl ünledi o gün, duyan bile inanmadı sese.

Ben de yanaştım.

— O tabutta hem İbrahim, hem Musa var, diye söyledim.

Öyle bağırıp kara gün yakışığı ağlayıp direnerek değil. Gönüllüydüm sanki her bir olana.

Sağ gözümün çapağını neyini örtümle temizledim.

Adamların omuzundaki tabuta uzanıp yanağımı dayadım.

Bir koku sardı burnumu, böylesini duymamışım onca yıl. Çürümüş, bozarmış et, ot yığınından bile zor saçılır öylesi. Biz ki her kahırın en onmazını kabullenmişiz, kokuların da en iç kaldıranı bize vergidir, dedim.

İbrahim'in Tavas Zeybeğini gerinip oynadığı delikanlı gövdesiydi bu tez çatılmış tahta sandık içindeki ha!... Çözülüp, dağılıp, şişen, ölüsü kim bilir kaç gün eller elinde kakalanmıştı. Gönlümü kara bulut denli boğuntuya, kusturucu bulantıya saran o onmaz koku, yaşından aşırı kahır çekmiş dertli İnce İbrahim'in deşilen ömür uruydu.

Kokunun dayanılmazlığı, her bir yana, çektiği zorluğun, civan ölmenin kötülüğünü salıyordu.

Bir vakit düşünüp kaldım öyle tabuta dayalı.

Salih Çavuş, "Etme Durkadın, içindeki salt İbrahim'in çürüyen ölüsüymüş, tezinden gömmek gerek derler. Cenaze günler öncesinden yollardaymış."

Güldüm. Yakışıksız belleme gülmemi. Ağlamak neyin nesiydi? Liğmelenen yirmi iki yaşındaki bir delikanlı ölüsü üstüne. "A benim Salih Çavuş'um," demişim. "Burda hem Musa, hem İbrahim var, bunu böyle bilesin."

— Ağlama yeter, dedi Salih Çavuş. Durkadın komşum.

Demek ağlamayı öylesi soğutmuşuz ki gözümüz yaşarırken ağzımız gülermiş.

Salih Çavuş elimden tutup öteye aldı beni.

Bilmem niye gözlerini yeniyle kuruladı. O da kendini ağlar sanırmış. Yüzünde hiç can yoktu ya, gözünde de yaş yoktu.

Sala verildi.

İbrahim'in ölüsünü gömdüler.

Boşalınca tabutu aldı ilçeden gelenler.

Gece muhtar onlara evini açmıştı. Bizler de tavuktu, nohut aşıydı, ilettik. Yiyesi olmamış adamların.

İbrahim'in ölüsünü mezara indirirlerken kefeninden kan sızarmış toprağa.

"O kan Musa'nın da kanıdır," dedim. Sonra,

"Yok yok Durkadın," diye üsteledi̇ler.

"O ciğerlerini tükürüp ölen Rum dalgıçlarının da kanıdır," dedim.

"Haşa," dediler, "haşa, onlar Müslüman değildi."

"Siz anlamazsınız," deyip güldüm.

"Ağlama Durkadın teyze," dediler. "Gözümüzle gördük kefende tek kişi sarılıydı, İbrahim'di o da. Kanı da akmazdı."

"Belli ki toprak da kan istemiş," dedim. "Musa'mın da irini cerahatı boşalıp durdu mu iyiden? dedim. Ferahladı mı ölü gövdesi? Her yoksul çekisinin irini yarası deşildi mi?"

Ziyade susup sonra gittiler yanımdan.

Halil Çavuş. Üçüncü gün, İbrahim'in pantoldu, mintandı, neyi varsa, Sarının İbrahim'e verdi. On altısındadır, genç irisi. Sesi, işitsen, gönül acısını kanırtıp berkitir türküye durduğunda. Bu köyde kaç İbrahim, kaç Osman mı var dersin?

Her ölenin adı bergüzardır kalana. Ayrı ad san aramak neyimize! Birbirimizi iyi biliriz, kadın kızım, ünlemeye bir ad yeter.

Burda, dört ay vardır, dururum.

Musa'dan iki mektup geldi. Kosta adlı Rum'un çıplak dalgıcı ellerimden öpesiymiş. Birlikte çorba yapıp içerlermiş. İbrahim'in, babası Halil Çavuş'a aldığı tütün tabakası elinize vardı mı diye sordular birinde. Artık mektuplar ilk yazdıklarındaki coşup eğlenmelerle bitmiyor.

"İki ay daha kaldı ana, azdır, diyor, meraklanma".

Vay Musa'm vay, vay cahilim vay! İki ayı sanırsın deniz dibinde geçirmez. Şose üstünde, düzde yürüyüp gider sanki. Sana gösterdim ya, o resimden ötesini saklamam artık. Çünkü resimde hepsi tam. Osman, Kosta, İbrahim, Musa. Bu mektuplar eksiktir şimdi bana. Bir isteğim var: Yiğitlerin genç ölmüşlerine, gün ışığına, havaya varayım diye üste doğru denizin mavisinden çıkıp duran ölülerine insan olan insanların aklını, gönlünü kaldıracak, aydıracak güçle bir ağıt yakabilsem, derim. Olası yok, bilmem mi! Gönül bu, geçirir.

Eve hiç girmem.

Adamımın umudu kesik, beni zorlamaz. Yanıma bazen aşımı o iletir. Zelha'ysa gelinimiz olmadan işe sıvandı evde.

— Yeter ana, Musa dönecek, der.

— Dönse de başkaları gider olur. Onların kanı da bulaşır İbrahim'in kefenine, nasıl unutursun güzel Zelha, derim.

Gülerim. Bellisiz gülerim, kasıkları daha çocuğa kalmamış gelinime.

— Ağlama anacağım, der.

Dedim ya ağlamam aslında. Anladığım, gülmeyi pek unutmuşum.

Köyüme varıp duran her bir insanı düşünürüm. İngiliz'in, Alman'ın gâvurlarım, taşları pek çok sevip sayan bürümcük-

lü tazeyle sakallı kocasını, öğretmeni, hiç varmadığım ilçeyi dolduran insanları. Bizden bir günlük yolu olan valiliği, gölgesini iyice bitimine dek gördüğüm kayaların ötesindeki insanları düşünürüm. Her olup duranın bunlarla bir yolu, ucu, ilişiği vardır, derim. İnsanlaradır öfkem yalnız. Denizler, deniz içi canavarları kan alır diye kızamam. Burda gece demeyip gündüz demeyip kalmamın yararıdır bana bu bilmeler.

Denizin, güneşin, balığın aklı fikri mi olur ki insanoğluna düşmanlık kursun?

Kalktın,vakittir ha kadın kızım...

Taşlar ılındı. Mersinler kokularını salmaya başladı. Yaz böceklerinin sesi aralandı.

Akşamdır.

Bugece ay var. Siz Çıbıçağa varana dek ışımaz. Gittiğiniz yerde görürsünüz. Bizim aya kati benzemez o göreceğiniz. İnsanların gürültüsü kirletir.

Bak kulağını ver.

Arada çırpıp durur bir ötüş duyacaksın, bülbüldür. Gece varıp köy uykuya gittiğinde benim işitip gördüklerimi kimseler bilip de tanıyamaz.

Deniz geceleyin koyulup durur sanırsın ya, değil değil... Derinindeki balığın, canavarın çeşiti ışığını salıp vererek kıyılara sürtünüp durur dalgalarıyla. Şu sakınıp çekinip öten bülbüllerse, el birliği yakınmaya başlarlar. Dolunay büklerin, eski kalenin, ötelerdeki adaların üstünden aşıp gümüş çevrintilerle denizi okşayarak bana ulaşır. İhtiyarlamış erkek ellerime, çukurlarında yitmiş fersiz gözlerime vurur. Kemiğe kesmiş göğüslerimin altında çöreklenmiş bekleyen yeşil incecikten yılanı uyarır. O yılan kötülük içredir bellersin ya yanılırsın.

"Unutma," der bana.

Ağusunu, analığın ne olduğunu bilen can ağacıma siyim siyim yayarak

"Kanı unutma," der.

Yılanın iyisi yoktur elbet... Madem sürünür, madem ağuludur, madem gülemez ve ağlayamaz, kötüdür. Kötü olması-

dır şimdilerde iyi. Yapılanlara alışmayayım diye her gece filizlenmesi iyidir.

Git sağlıcakla.

Vakittir. İnsanların bizcileyin duyulmadık adlarla ünlendiği yerlerin yakışığısın belli.

Ben mi?...

Dedim ya, bekleyedururum.

Bıkmak elezelenmek yok.

Ölürken söyleyeceğim sözlerimi bi tamam bulacağım. İnsanlarım ilkten sökemeseler de ardımdan düşüneduracaklar.

Anlatmam her gün, her ay daha açıklanıp sığmazlanacak. Bak bu gece şükür ve helal işinde cömertliğin ademoğluna her zaman, her alanda pek yaraşır bir eğiklik olmadığını bileceğiz.

Sabah yıldızı tek kaldığında balığa çıkan tekneler çocuk iriliğinde, güzel trançaların pullarını yalımlayarak dönerler.

Onlara duacı olacağın yine.

Tan belirince kaya balıkları kafalarını kovuklardan çekip yüzer.

O saat başım dizime dayanıp az içim geçecek.

Düş mü uyanıklık mı olduğu seçilmeyen kısalıktaki uykumda köyümün denize, gurbete can vermişleri bir bir resimlenip gülümseyecekler bana. Yüzleri eştir göründüklerinde. Bahara durmuş badem dalları gibi. Aralarına daha Musa katılmadı bilirim ya, n'olacak ki?

Ölmemiş sanırsın gülmelerini görsen.

"Gülmeyin," diye usullacık sesleyeceğim.

"Böyle rıza göstermeyin haksız ölümünüze. Helal etmeyin insanlarım canlarınızı kendilerine korunak yapan yüreksizlere."

Güneş kızıp, bükleri aşmadan çiğ düşerken başını dizlerimden alacağım. "Hiç uyumuyor," diyorlarsa bundandır.

Uyunmaz olur mu?

Yenmez olur mu?...

Yeni doğanlar bir gün beni birbirlerine anlataduracaklar.

"Durkadın Nine dediydi," diye.

Daha şimdiden ziyade susuyorlar ya dinlerken beni. Bak ki, kahveye varınca başlarını sallayıp ötelere dalıp gidiyorlar.

Çok mu uzak yerin, kadın kızım?...

Adlarınız eş dediydin.

Gittiğin yerde bizleri söylemeye durunca karıştırırım kuşkusunda mısın?... Ayrı adlara özenmek niye?

Bizcileyin insandırlar, demen yetmez mi?

(Gecenin Öteki Yüzü)

NEDİM GÜRSEL
(1951)

Nedim Gürsel'in *Uzun Sürmüş Bir Yaz* adlı ilk öykü kitabı, Türk Dil Kurumu'nun 1976 yılı Öykü Ödülünü aldı. Tek kitabıyla incelememize konu olacak bu öykücümüzün, tek kitap içerisinde iki ayrı döneminden söz edilmesi gerektiği kanısındayım. Gerçekten de, *Uzun Sürmüş Bir Yaz*'ın, yedi öyküyü içeren "Cicipapa" başlıklı birinci bölümü ile, "Uzun Sürmüş Bir Yaz İçin Öyküler" başlıklı ikinci bölümü, iki ayrı kitap, iki ayrı dönemin ürünleri olarak ele alınabilecek nitelikler taşıyor.

Birinci bölümün; "Cicipapa", "Senin Adın Yalnızlık" ve "Bulgur Palas" adlarındaki ilk üç öyküsü 1969'da; "Camlar Buğulandı" ve "Kışa Doğru" 1970'de; "Avlu" ve "Uykusuzlar" 1971'de yazılmış. İkinci bölümdeki "Köprüaltı" öyküsü 1973'ün, üzerinde ayrıca duracağım uzun öykü "Akarsu" ise 1972/75 yıllarının ürünleri. Demek oluyor ki, "Cicipapa" bölümü yazarın yayınlanmaya değer bulduğu ilk öykülerini, 18-20 yaşlarındayken yazdıklarını kapsıyor. Yazarlıkta yaş, deney, deneyin getirdiği ustalık etmenlerini abartanlardan değilim. Gençliğin ve deneysizliğin, yermelerde ya da bağışlamalarda kullanılmasına da, yazın açısından, yazın adına karşıyım. Nedim Gürsel'in yaşından söz edişim de bundan ötürü, sadece onun, yeteneğini erken kanıtladığını vurgulamak içindir.

"Cicipapa" bölümündeki öykülerin çoğu, kendi dünyasıyla dış dünya arasındaki ilişkinin ipliklerini titrek, ürkek elleriyle bağlamaya, düğümlemeye, bu ipliklerin dolaşıklıklarını çözmeye çalışan bir çocuğun gözünden yazılmış. Bir öykünün "ne dediği" kadar, "nasıl dediği"nin de çok önemli olduğunun bilincinde bir yazar olduğu için Gürsel, bu öykülerin diline, öykülemesine (tahkiyesine) de büyük özen göstermiş. Ulaşılan sonuç: Çocuk gözüyle, çocuk duyarlığıyla, çocuksu sevinçlerden ve hüzünlerden örülmüş bu öykülerin "büyük" okurun, "büyük" duyarlığına seslenebilmesi, anlatılan çocuğun dünyasına "büyük" olarak bakmasını sağlayabilmesi.

Şiirli bir anlatımı var Gürsel'in, imgeye çokça yaslanan. Ama anlamı boğan, bulanıklaştıran imgeler değil bunlar. Olsa olsa öyküsünü biraz fazla "görselleştirdiği" söylenebilir. Dikkati çeken bir özellik de, öykülerin hepsinin çok sıfatlı oluşu. Sıfat yazın için her zaman tehlikeli, "kritik" bir dil öğesidir. Kimi yerde çok gerekli, vazgeçilmez olabildiği gibi, kimi yerde de tersine, yabancılaştırıcı, itici olabilir. Nedim Gürsel'in sıfat sorununun çoğu kez üstesinden geldiğini söyleyebilirim. Ama her zaman değil. Özellikle renk sıfatlarının cömertçe kullanıldığı bu öykülerin bir etkisi, siyah-beyaz olması gereken kimi sahnelerin, sonradan renklendirilmiş olduğu gibi bir izlenim uyandırmak oluyor. Şöyle bir benzetmeye izin verilirse; tıpkı çok seslendirilmiş halk türkülerinin kimilerinin, türkü duyarlığına ayarlanmış bir kulağa çok *fazla* seslendirilmiş gelmesi gibi!

Nedim Gürsel'in örneği bir "Bulgur Palas" öyküsünü okuduğumuzda, bu çok renklendirme belki dikkatinizi çekecektir. Ben bu sekiz sayfalık kısa öyküde; yedi sarı, bir kurşuni, dört koyu mavi, yedi kırmızı, bir yosun yeşili, üç mavi, bir safran rengi, yedi beyaz, iki bembeyaz, iki ak, dört kara, altı yeşil saydım. Hepsi kırk beş ediyor ki, fazla!

"Senin Adın Yalnızlık", "Camlar Buğulandı", "Avlu" öykülerinden birini de seçebilirdim Gürsel'den. Ama "Bulgur Palas" bana, onun öykücülüğünün birinci döneminin daha belirgin bir örneği gibi geldi.

İkinci dönemin Nedim Gürsel'i "Akarsu" adlı uzun öyküde iyice belirginleşiyor. Ben yazarın bu dönemine, "Akarsu"da biçimlendirilen yazınsal tutum ve yansıtılan dünya görüşü açısından, bunların bağdaştırılışı açısından yaklaşmak istiyorum ve bu öykünün belkemiğini oluşturan tarih kavramına dayalı eksen, çözümlemenin de eksenini oluşturmalıdır diye düşünüyorum. Bilmem yazarın, kitabın sonuna "sonsöz yerine" eklediği, "Sınıflı toplumların tarihi, tarihöncesi sayılmalıdır" sözünden yola çıkmak, bu öykünün karmaşık yapısını fazla kolaylaştırmak mı olur? Sanmam! Kanımca Gürsel seçtiğibu son sözle bir anahtar tutuşturmaktadır okurun eline. Bu sözü, birey düzeyinde de geçerli olabilecek biçimde, "Sınıflı toplumların bireyleri de, öznel tarihlerinde bir tür tarihöncesi yaşarlar" diye anlamak ve "Akarsu"ya bu açıdan bakmak mümkün.

Öyküde belirgin olarak, toplumsal ya da nesnel bir tarih dilimiyle, bu tarih dilimi içerisinde yaşayanların — deyim yerindeyse — öznel tarihleri arasında koşutluk kurulmuştur. Nesnel tarih dilimi, yoğun bir baskı imgesiyle vurgulanmış, kişilerin öznel süreçleri ise perspektifli bir açıdan serimlenmiş. Yaşayan/yaşanan ikiliği, yaşananın öznel ve nesnel boyutları yansıtılarak verilmeye çalışılmış.Böylece "fresk" denemesi yer yer iki boyutlu bir zemin üzerinde oylum kazanıyor, yer yer de allegoriye taşıtılan bir anlam yüküyle zenginleştiriliyor. Öykünün temelindeki Marx'çı dünya görüşü de kendini, sınıfsallığın vurgulanmasından çok, tarihe bakışla belirtmektedir.

"Akarsu"nun çağdaş Türk öykücülüğü içerisindeki yeri ve önemi; anlatımın özellikle biçiminde yoğunlaşarak yansıyan yazınsal kaygının, Marx'çı dünya görüşünden kaynaklanan özle bütünleşmesindedir. Nedim Gürsel'in başarısını ve özgünlüğünü burada aramak yerinde olur. Başka bir söyleyişle; toplumsalla bireyselin (ya da kişiselin) diyalektik dengesi ve toplumculukla "edebiyatçılığın" bütünleşmesi bakımından üzerinde durmak gerekiyor bu öykünün.

"Akarsu" bir 12 Mart öyküsüdür. Ama şimdiye dek oku-

duğumuz bütün 12 Mart konulu yapıtlardan çok farklıdır. Yazarın denediği anlatım; toplumcu yazarlardan çok, "bireyci" diye nitelenen yazarların rağbet edebileceği bir anlatım biçimi olarak görülebilir. Ve bu sığ yaklaşımla, toplumsal gerçekliklere sırt çeviren, içe dönük, birey özekli bir "burjuva edebiyatı" yaftalamasına gidilebilir Gürsel'in öyküsünün kuruluş ve örülüş yönteminden. Oysa, zaten çok su götürür yanları olan böyle bir yaftalama eğilimi; bu öyküde tanıtılan kişilerin ruhsal yapılarında derin çentikler açmış olan baskı ve yenik düşen direniş öğeleri, "uzun sürmüş bir yaz" süresince tüm somutluğuyla ve nesnelliğiyle yaşanan gündeş faşizmin bireysel düzeydeki izdüşümü olarak sunuluyorsa, büsbütün çıkmaza girecektir. Öyleyse yazarın, "Akarsu"ya verdiği biçime taşıttığı içerik, yazınımızda alışılmamış bir buluşmayı sergilemektedir: Metnin kurgusallığıyla, bildirinin gerçekciliğinin buluşmasını.

Bu bakımdan, öykü içerisinde yer alan ayrı ayrı metinlerin ("Selim'in Karalama Defterinden", "Çağdaş Bir Fresk İçin Metinler", "Yanlış Bir İyimserlik Üzerine 'Umutlu' Metinler" gibi) ana metne getirdiği açılımlar ve oluşturduğu katmanlar, kurgunun çözümlenmesi açısından özel bir önem taşımaktadır. Öykünün kurgusunda allegorik öğelere yaslanıldığı da hesaba katılırsa, biçime ilişkin bir çözümleme çabasının, özü de birlikte yakalattığı fark edilecektir. Kuşkusuz bütün bunlar, öykü okunurken değil, öykü üzerine (ya da öykünün okunması üzerine) yazılırken izlenen adımlardır; metnin birinci kuruluşuna da ışıklar düşürebilecek adımlar. Bu kuruluşta kimi koşutluklar, izdüşümsel ilişkiler gözetilmiştir. Simgelerin ve allegorinin işlevi, kanalları bağlamak, bütünlüğü sağlamak olarak görülebilir.

Uzun süren (ve bitişi aceleye getirilen) yaz, ve 12 Mart'ı izleyen dönemin Türkiye'si, nesnel tarih diliminin zamanı ve mekânıdır... "Ayraç içine alınan ışık" ve "lamba" simgesi (önce Oğuz'un, sonra Selim'in lambaları) yaşantının dile çevrilişinin, sözcüklerle yeniden *kuruluşunun*, öykü içinde öyküsü diye yorumlanabilir. Lambanın ışığı, aynı zamanda öykü

kişilerinin iç dünyalarına çevrilidir. En başarılı bölümlerden biri olan III. bölümde, düşleri aracılığıyla Nilgün tanıtılırken (Nilgün'ün algılama ve bilinç yetisini yitirmiş olduğu da düşünülecek olursa), yazarın Oğuz'un bilincinin ve belleğinin süzgeci olarak kullandığı lambaya, Nilgün'ü aydınlatma işlevini yüklediğini sezeriz. Yani yazarın, Nilgün'ün ağzından devreye girmesi ve Oğuz'la özdeşleşmesidir söz konusu olan.

Ağaçlara dadanan kurtların ve tüm ağaçların kurumasının yeri,Selim'in öznelliğinde ve sanrılarında olmakla birlikte, çağrıştırdığı imge ve izlenimler öbeği, öykünün ana dokusundaki ilmeklerden bir bölüğünü oluşturur. "Çağdaş Bir Fresk İçin Metinler" de kullanılan sürek avı, ceylan, atlar, köpekler, üniformalı Moğollar da çift işlevli simgelerdir. Hem imgelemde bir freski görüntülemeye yararlar, hem tırmanan faşizmin öğelerini simgelerler.(Unutulmamalıdır ki Selim'in hastalığı, paranoyanın değil, şizofreninin belirtileriyle betimlenmektedir.)

Yaz sıcağının boğuculuğuna deva olacak serinlikle çağrışım yaptırarak akan su, haksızlığı, baskıyı boğmak ya da Nilgün'ün, sıcaklığıyla acı veren gövdesini serinliğiyle sarmalamak üzere girer öyküye. "El" de kişiler arası ağı ören ipliğe düğümler atmakta kullanılır. Engin'in tırnakları sökülmüş, kanı çekilmiş eli, Nilgün'ün babasının kaba, kırmızı, kıllı eli, Nilgün'ün anımsadığı kendi eli ve öbür eller.

Nedim Gürsel'in öyküsü bir bilmece değildir elbet. Benim de bu yazıda amacım, bir bilmeceyi çözmek için ipuçları vermek, yol göstermek değil; bir metni çözümlemeye yönelik okumalardan bir örnek sunmaktır. Bunun yanı sıra da, metinden kalkarak, kendi yaklaşımımı ve değerlendirmemi temellendirmek isterim. Birazdan sözünü edeceğim kusurlarına karşın üzerinde durulmaya değer, ciddi, yer yer oldukça başarılı bir yazınsal çabanın ürünüdür "Akarsu" Gürsel önce, bir öykünün dil içinde yaşadığının, varoluşunun dilsel nitelikte olduğunun bilincindedir. Bu az şey değildir.Sonra yazının, ancak bir dünya görüşüyle yoğrularak anlama kavuşacak bir etkinlik olduğunun bilincindedir ve çağımızda sorumluluk, yü-

kümlülük taşıyan bir yazarın Marx'çı düşünüşü özümsemesi gerektiğinin de bilincindedir. Bu da az şey değildir.

Bütün bunlara bakılarak, "Akarsu"yu kendi içindeki yazınsal ve düşünsel sorunları yetkin bir çözüme ulaştırmış, kusursuz bir yapıt saydığım sanılmamalıdır. Bir kere, kişi-toplum diyalektiğinin dengesini koruyabilmesine, toplumcu *ve* edebiyatçı olabilmesine karşın, bütün bütüne özgün, etkilerden yeterince arınmış bir yazar diyemeyiz henüz Nedim Gürsel'e. Önce biçim açısından; metin kurma yaklaşımlarını ve yöntemlerini örnek aldığı yazarların (bunun bir öykünme ya da esinlenme değil, bilinçli bir örnek alma olarak görülmesi gerektiği kanısındayım) etkisinden, yine aynı bilinçten güç alacak bir çabayla sıyrılması, yolunu bütün bütüne kendi yolu kılması beklenir onun.

Belki daha kolay üstesinden gelinebilecek ikinci bir iş de, yazınsal kurguya gösterilen özenin; tiplemelerin, toplumsal çözümlemelerin ve bunların vardıracağı sonuçların inandırıcılığına da yeterince gösterilmesidir. Örnekse; Nilgün, Engin ve Selim'in işkence görmüş devrimciler olmaları, Nilgün'ün babasının ağa, Selim'in babasının "eski tüfek" olmaları ve bunların baskıya direnemeyişleri, Engin'in buna karşılık, katı bir devrimci olup Oğuz'u, Vedat'ı ve — haydi haydi — Nilgün'le Selim'i sığ bir biçimde kınaması, Oğuz'un Fransa'da okuyan bir filoloji öğrencisi, yani küçük burjuva aydını olduğu için, öykünün eksenini oluşturan tarih dilimiyle ancak duygusal düzeyde kalan bir ilişkiye girebilmesi, Vedat'ın küçük burjuvalıktan, profesyonel devrimciliğe dönüşümünün tek boyutluluğu fazla tipolojiktir. Sonra; baskının, acının, ezilmenin, yenikliğin bir karabasanı olarak gelişen öykünün, son sayfada, nedenleri açıklanmaksızın apansız umutlu bir sona bağlanıverişi inandırıcılıktan uzaktır, neredeyse şematiktir. Kilise, ortaçağ keşişi, İsa, Son Yargılama gibi motifler öykünün bütününe organik bir bağla bağlanamayan çağrışımlara yol açmaktadır. Kuledibi ve Balık Sokağı da, sahiciliği sağlanamamış mekânlar olarak kalır.

Ama saptayabildiğim bu küçüklü büyüklü pürüzlerin ço-

ğu, *Uzun Sürmüş Bir Yaz*'la gelen bir yazarın, özellikle üzerinde durduğum öyküsünde somutça yansıyan edebiyatçı kişiliğinin önünde uzun boylu dikilecek, sorun haline gelecek güçlükler olmasa gerek. Son değerlendirmede, Nedim Gürsel'in, öykücülüğümüze yeni açılımlar getiren bir yazar olduğunu söylemek isterim.

BULGUR PALAS

Nedim Gürsel

Kör bir dilencinin önü sıra yürüdüm. Kaldırımın kenarına birikmiş yağmur sularında çıplak ağaçlar dinleniyordu. Havada kar sessizliği vardı, karaya çalan bulutlardan anlıyordum bunu. Çamurlu bir sokağa saptım. İki katlı, küçük ahşap evlerin sıralandığı bu dar sokağı kaplayan yağmur sularının üstünden kara birgölge gibi geçtim, yüzüm, sakallarım uzamıştı. Yıllar sonra neden bu şehre yeniden geldiğimi sordum kendi kendime. Annemin yüzünü sürüklüyordum, acıyla çiziyordum onu dünyama. Gözleri pırıltısızdı, ışıksız bir kasaba gecesini andırıyorlardı. Uzun sarı saçları alnındaki iki karanlık çizgiyi örtüyordu. O sessiz ölümü, alnına çektiği iki karanlık çizgiyle birlikte yıllarca nasıl bana sezdirmeden sürdürdüğünü anımsadım. "Artık annem hiç üşümüyordur" diye söylendim. Kar üstünde yürüyormuşum gibi yumuşak bir şey dokundu yüreğime. Sonra içim bir anda karardı. Kesik minareli mescidi çeviren küçük mezarlığın karşısında Bulgur Palas duruyordu. Sokağın çamuruna karışmış küflü tahtalara yaklaştım. Annemin her gece ay ışığında yeniden ağladığı pencerenin önünde çocuklar köşekapmaca oynuyorlardı. Aslında yoktu Bulgur Palas, küçücük bir arsa ve küflü tahtalardan başka bir şey yoktu. Yıkık duvarların üstünü yosunlar kaplamıştı. Havada kar sessizliği vardı. Kalın parmaklı, sıcak ellerini ara-

dım annemin, üşüyordum. Kurşuni gökyüzüne, karanlık yapılara, koyu mavi bir denize, şaraba, benim dünyama yani, yeniden çizdim onun yuvarlak yüzünü.

Bulgur Palas'da oturuyorduk. Annem, ben bir de ağabeyim. Ama ben hiç görmemiştim ağabeyimi. Annem, yılda bir iki kez gece yarısından sonra gelip sabah erkenden gittiğini söylemişti. Her gece düşümde, Bulgur Palas'ın çamurlu dar sokağında yürürken soluk bir ışığın aydınlattığı kırmızı şapkasını, boynuna sıkıca sardığı yosun yeşili atkısını görüyordum. Her gece pencerenin önünden kırmızı şapkasıyla ağabeyim geçiyor, karanlığa karışmadan önce buğulu camın dışından sarı yüzünü gösteriyordu bana. Sonra sabaha dek durmadan saçları ağarıyordu annemin. Başka bir şey görmüyordum, geceler boyu aynı düş uzayıp gidiyordu. Her öğün bulgur yiyorduk. Yoksulluğumuzun değil de bulguru sevmemizin bir sonucuydu belki bu. Elimde salçalı ekmek, sokakta oynarken bir gün, çocuklar oturduğumuz ahşap eve Bulgur Palas adını takmışlardı. Otobüslerden, neonlu asfalt caddelerden, akşamüstleri bulvar kahvelerinde saçlarını tarayan güzel gözlü kızlardan uzaktık. Kardanadam yaparken pijamamız görünürdü pantolonumuzun altından. Bütün ülkelerde akşamı sevinçle karşılardık. Ölülerimizin geceleri yıldızlı gökyüzüne yükseldiğini düşünürdük. Biz çocuktuk, gökyüzü sanki daha maviydi gündüzleri, bize daha yakındı. Ama safran rengi bulgur pilavı ve karanlık, soframızdaydı her akşam. Annem çok az yer, boş gözlerle sininin ortasına bakardı.

Ağabeyimin soğuktanbuz tutmuş sakallarıyla pencereden geçmesini beklerken uyanıyordum kimi geceler. Annemin bana hiç anlatmadığı babamı uyku sersemi adımlarla ahşap merdivenden aşağı inerken görüyordum. Uzun iç donunun beyazlığında bir hayalet gibiydi. Ölü değildi o, bizimle birlikte yaşıyordu, geceleyin kötülükten koruyordu evimizi. Odanın köşesinde hep kilitli duran, annemin elini sürmeye bile çekindiği, büyük sandıkta kabzası yosun tutmuş kasaturası gizliydi. —Ama gündüzleri, renklerin, şekillerin değiştiği bir zamanda hiç görmemiştim onu. Annem, "Babam nerde?"

diye sorunca, yıllardır ağlamaktan şişmiş gözkapaklarının arasından süzülen yaşlarını başörtüsüyle silerdi. "O gökyüzünde yavrum." Bütün parlaklığıyla sıcak bir yaz gecesini görürdüm, gökteki yıldızlardan birinin de babam olduğunu düşünürdüm sonra. Karanlıktayken sezdiğim o anlamsız korku, pırıltılı gözlerimi kaplardı.— Yer yatağımda doğruluyor, yanımda uyuyan annemin sıcaklığını arıyordum hemen. Yamalı çarşafın soğukluğuyla titriyordum. Soğuk, pencereye yöneltiyordu beni. Karanlıkta belirsiz duran mezar taşlarına bakıyordum. Mezarlığın yanındaki mesçit, kesik minaresiyle çoktan geceye karışmış, şekilsiz uyuyordu. Gökyüzünde iskeletler dans ediyordu. Ölü yüzleriyle doluydu her yan. Karanlıktan korkup lambayı yakınca, annemin kırmızı akşamsefaları açan geceliğiyle sedirde oturduğunu görüyordum. Solgun lambanın ışığında sabır dokuyordu. Yüzü perdelerin ardındaymış gibi bembeyazdı,ay ışığı dökülüyordu ellerine. Gökyüzünde dans eden iskeletlerin arasından yeni gelmiş gibi yorgundu. Dilim damağıma yapışıyor, iğne, iplik ve uykusuzluktan şişmiş gözleriyle, yediğimiz bulguru kazanırken, seviyordum onu. Küçüçük ellerimle, yaşımdan büyük aklımla durmadan seviyordum.

İki odalı evimizde karanlık köşeler arıyordum. Dedem, ölümün küçük odamıza çektiği çizginin ardında oturuyordu hep. Yıllar durmadan karanlığa birikiyordu. Yıllar biriktikçe okuduğu kitaplarda eskiyordu dedem. Sakalının her beyaz teli eski bir yalnızlıktı, sarı tüylü kedisi yanıbaşında mavi damarlı ellerine bakıyordu. Sonraları babam da onun hemen önünde yer almaya başladı. Büyükannemse çok gerideydi, iri gövdesi sokaktan gelen gürültülerle dağılıyordu. Gittikçe kalabalıklaşıyordu çizginin ardındakiler. Teyzelerim kara gözlükleriyle gülümsüyorlardı.

Yıllar geçti. Yıllar annemin beyaz yüzünden, benim sarı saçlarımdan, bir güz akşamı dağlara aceleyle uçan kırlangıçlar gibi geçti. Yeşil kaplı bir albüme yerleşti tümü. Ölüm de karanlık yüzünü hiç göstermez oldu. Ailemizden bir annemi görüyordum her gün. Kalın parmaklı yumuşak elleriyle ek-

mek kırıntıları topluyordu kumaşlardan. Sedirin başında her gece yasımızı örüyordu. Çamurlu sokakta oynamalar bitti, okula gitmeye başladım. Birden öylesine ıssızlaşmıştı ki Bulgur Palas! İki küçük oda ve sedirin üstünde durmadan dikiş diken ak saçlı, yuvarlak yüzlü bir kadın. Bir de geceleri düşüme giren kırmızı şapkalı, soluk yüzlü bir adam, ağabeyim. Bu ıssızlık ürkütüyordu beni. Okuldan yorgun döndüğüm geceler yatmadan önce sandığın, içinde babamın yosun tutmuş bir kasaturası yerine annemin el değmemiş çeyizi bulunduğunu çok sonraları öğrendiğim o büyük sandığın üstünde duran yeşil kaplı albüme bakıyordum. Dedem bir lekeli fotoğrafın köşesinde asker giyisisiyle ayakta duruyordu. Resmin altında Ahmet (doğumu 1885 ölümü 1915) yazılıydı. Ben hep sakallı biri olarak görürdüm onu, oysa öldüğünde otuz yaşındaymış.

ÇANAKKALE GAZİLERİNDEN SEYFİ: Geri çekilen düşmanı izlerken bir siperde buldum onu. Başı yağmur sularının içinde yüzer gibiydi. Açık kalmış gözlerinin mavisi akşamla birlikte soluyordu. Cebinden, daha yeni sarılmış bir cigarayla üstüne kırmızı iplikle A. harfi işlenmiş kirli mendili çıktı.

Orta sayfaların birinde, annemle iki teyzemin birlikte çektirdikleri bir çocukluk fotoğrafı hüzünlendiriyordu beni. Annem örgülü saçlarının döküldüğü omuzlarının gerisinde gülümsüyordu. Öksüzlüğün getirip iki küçük dudağa bıraktığı kara bir çizgiydi bu. Teyzelerim onun yanında ayakta duruyorlardı, ikisinin de boyu uzundu annemden. Resmin altında adları yazılıydı: Rabia, Saime, Ayşe.

DALGIÇ MUSTAFA: Cesedi çıkardığımda, "İnsan kendini neden öldürür?" diye bir soru takıldı kafama. Ölünün gövdesini yosunlar kaplamıştı ama kollarının arasında onu yukarı doğru çıkarırken yüzünün suda kırılan ışıkla çok güzel bir sarıya boyandığını gördüm. Zayıf bir kadındı, deniz minareleri gibi incecikti parmakları.

BİR GAZETEDEN (23 Kasım 1946): Kadeş Vapurundan kendini denize atmak suretiyle intihar eden R.K.'nın cesedi, uzun aramalardan sonra Kumkapı açıklarından çıkarılmıştır.

R.K.'nın intihar sebebi bilinmemekle birlikte asabi bir buhran neticesinde olayın vukubulduğu tahmin edilmektedir.

Saime teyzem en uzun boylularıydı. Ardında, zamanın fotoğrafa bıraktığı sarı lekelerle dolu bir gökyüzü duruyordu.

SELMA'NIN GÜNLÜĞÜNDEN: Bugün 3 Mart 953. Hayatımın en kederli günü, belki de. Artık, fizik öğretmenimizin bize her ders gülen yüzünü göremeyeceğiz. Okulda Saime Hoca'ya layık bir cenaze töreni yapıldı. Bütün Adana Kız Lisesi ağlıyordu. Ağaçların çiçek açtığını göremeden aramızdan ayrılan Saime Tezcan'ı hiç unutmayacağım. Onun kara gözlüklerinin arkasından parıldayan zeki gözleri, hastalığının iyice arttığı son günlerinde ziyarete gittiğimiz zaman gülümsemeyeçalışan solgun yüzü yaşadığım sürece hafızamdan silinmeyecek.

Ölüler öylesine çoktu ki ailemizde, albüme uzun uzun bakmaktan korkuyordum. Hele kara bıyıklı bildiğim babamın bambaşka biri olarak karşıma çıkacağı düşüncesiyle ellerim titriyordu. Annem dikiş dikiyordu, hiç yorulmadan sürdürüyordu hüznümüzü. Belki yıllardır Bulgur Palas'dan dışarı çıkmamıştı. Çocukluğumda ölümün odamıza çektiği çizginin ardından izlediğim yakınlarım soluk resimlerde yaşıyorlardı artık. Ama gerçekte soluk alan iki kişiydik, annem ve ben. Bir de ağabeyim vardı, ben hiç görmemiştim. Yılda bir iki kez gece yarısından sonra gelip sabah erkenden gittiğini söylüyordu annem. Ben bu taşra şehrinde sıkılıyordum. İnsanların tanımak, annemin beyaz yüzünü, yeşil albümdeki soluk resimleri bir daha anımsamamacasına silmek istiyordum. Bir gece düşümde Bulgur Palas'ı yaktım: Ilık bir ilkyaz gecesiydi. Yavaşça doğruldum yatağımdan. Üstüme ağır ağır sarkıyordu gece. Küçük istasyonun, şehrin tek büyük caddesinin, çamurlu dar sokağımızın, bir de yüzlerini bile görmek istemediğim taşra insanlarının gecesi. Annem, gaz lambasının ışığında yeşil bir takke örüyordu bana. Yüzünde uykusuzluğun tedirgin sarılığı vardı. Yavaşça yanına yaklaştım. Hiç konuşmadan süzdük birbirimizi. Anlamıştı. Bulgur Palas'ı bırakmayacağını fısıldadı kulağıma. Elinden tutup zorla dışarı sürükledim.

Aşağı inerken ahşap merdiven gıcırdamadı. Elimde tuttuğum gaz lambasının fitilini iyice açarak sofadaki çulun üstüne fırlattım. Sapsarı alevler kapladı bir anda ortalığı. "Artık bitti!" diye bağırdım, "Her gece ağlamalar, üzüntüler, karanlık ve sıkıntılı taşra günleri. Okul, ana cadde, Bulgur Palas bitti artık. Kurtulduk karanlıktan. Bulgur Palas yok işte! Ölüler albümün tozlu sayfalarında yanıyor, gerçekten silinip gidecek hepsi yaşantımızdan." Mescidin isli duvarında oynaşan alevlerden ürkmüştü annem. Başını göğsüme yasladı. Yüreğinin, göğsümün içinde hızla çarptığını duyuyordum. Gökyüzünde iskeletler dans ediyordu. Mezarlık gündüz gibi aydınlanmıştı. Geceyi kaplayan alevleri, mezarlığı, çıtırtılarla yanan Bulgur Palas'ı ardımızda bırakarak, annemle birlikte ufuktaki aydınlığa doğru yürüdük.

Akşamüstleri, bütün ömrünü dikiş diken yaşlı bir kadının karşısında geçireceğimi düşünürken hiç görmediğim deniz, badanasız odamızın kirli duvarlarına koyu bir mavi çiziyordu. Yalnız bu koyu maviyi seviyordum artık, annemin yüzüne kinle bakıyordum. Ağabeyim, geceleyin iki yanında kırmızı ve yeşil ışıklar yanan eski bir gemide kamarotluk yapıyordu. Liman genelevlerinde iri göğüslü, geniş kalçalı kadınlarla sevişiyor, bulutsuz bir gök altında uzaklara gidiyordu gemisiyle. Beni bu uğursuz evde annemle, ölülerimizle baş başa bırakıp uzaklara gidiyordu.

Artık tümünü birbirine karıştırdığım bir Bulgur Palas gecesi gördüm ağabeyimi. Düş değildi. Yıllardır, uzamış sakalları, kırmızı şapkasıyla penceremin önünden geçmiyordu. Onun yaşlı bir insan olduğunu biliyordum. Saçları dökülmüş olmalıydı, belki de babamla birlikte yaşamıştı bir süre. Annemi uzun sarı saçlarına ak düşmeden önce de tanıyordu. Uyumuyor, yattığım yerden annemi gözlüyordum. Sedirin üstünde dikiş dikiyordu. Ay ışığı perdesiz pencereyi donuk bir beyazlıkla örter gibiydi.Kuşkusuz ağlıyordu annem, dudaklarının kıpırtısından anlıyordum bunu. İçimde anlamsız bir sıkıntı kıpırdıyordu. Bir şeyler değişmeliydi artık, annemin beyaz yüzü silinmeliydi yaşamımdan. Bir süre beni uyuyor sanıp te-

dirgin gözlerle baktı. Dudaklarıma küçük bir gülümseme yerleştirdim. Gece sağanak halinde yüreğime yağıyordu. Güçlükle koruyabiliyordum uykusunda gülen çocuğun yüzünü. Bu oyun çok uzun sürdü. Sonra annem lambayı söndürdü, ama hiç kıpırdamadı yerinden. Ansızın kapının vurulduğunu duydum. İsli lamba yeniden yandı. Annem küçük bir serçe hafifliğiyle kapıya yöneldi. Eşikte kocaman bir gölge belirdi. Sonra bir süre yarı aydınlık duvarda gölgeler karıştı. İçeri tütün kokusuyla birlikte, uzun boylu, sakalları uzamış bir adam girdi. Ağabeyimdi.

— Uyuyor mu? diye sordu beni göstererek. Sesi çatlak ve kalındı.

— Kardeşin yorgun geliyor okuldan. Erkenden uyur.

Annem paltosunu çıkarmasına yardım etti.

— Hiç uyandırma, dedi ağabeyim, bak ne güzel uyuyor. Düş gören çocuklar gibi.

Yavaş yavaş, koyu mavi bir deniz duvara çizildi. Burnuma, şimdiye dek hiç duymadığım bir koku geldi. Annem kara paltoyu askıdan alıp odanın bir köşesine koydu.

— Yosun kokuyor, senin özlemini biriktiriyor içimde.

Yerimden kalkıp paltoyu doyasıya koklamak isteği kapladı her yanımı. Kendimi zor tuttum. Sonra sesler yavaşça alçalmaya başladı. Fısıltılar gittikçe uzaklaşıyordu. Son olarak ağabeyimin, gözlerinde gecenin tükenmez yorgunluğuyla:

— Arkadaşlar bekliyor, gemiye yetişeceğim, dediğini anımsıyorum.

Gözlerimi açtığımda annem yanımda uyuyordu. Sessizce kalkıp giyindim. Duvarda dalgalar gün ışığıyla kıpırdaşıyorlardı. Anneme baktım. Arkası bana dönük, uyuyordu. "Bir oyundu bu" diye söylendim. Artık bembeyaz olan saçlarının ötesinde, anılardan dökülmüş bir iskeletti yüzü.

Sabah serindi, iki serçe mescidin duvarından beni gözlüyordu. Yosun kokusunu yeniden duyuncaya dek yürüdüm.

(1969)
(Uzun Sürmüş Bir Yaz)

SELİM İLERİ
(1949)

İlk öykü kitabı *Cumartesi Yalnızlığı*'nı henüz yirmisine varmamışken yayımlayan Selim İleri, 1973'de yayımladığı *Destan Gönüller* ve 1977 Türk Dil Kurumu Ödülünü alan 1976 tarihli *Her Gece Bodrum* adlı romanlarıyla değil de, öykücülüğüyle önemli yazınımız için. Ben böyle düşünüyorum. 1971'de çıkan *Pastırma Yazı* ve 1976 yılı Sait Faik Hikâye Armağanıyla ödüllendirilen *Dostlukların Son Günü* (1975) yazarı, öykücülüğümüzün yazın sevgisinden, sezgisinden ve bilincinden nasiplenmiş seçkin adlarından biri olduğunu kanıtlıyor.

Cumartesi Yalnızlığı, İleri'nin belli bir yazınsal düzeyi tutturmasına karşılık, henüz kişiliğini bulamadığı, dünyaya, insana ve yaşama hangi açıya yerleşerek bakacağını tam kestiremediği bir dönemin ürünü. Kitapta yer alan sekiz öykünün ilk ikisi — ve özellikle ikincisi, "Yürek Burkuntuları" — o yılların modalaşmış konularını, oldukça abartılı ve yazınsallığa pek gitmeyen "vak'a tabloları" düzleminde deşiyor. "Deşmek" sanırım yerinde bir sözcük; çünkü irinli öyküler bunlar. Evrensel boyuta ulaşamayan, fazla bireysel ve mahrem bilinç saplantıları, kişilik çatlamaları, insani bir olgu — insanın yaşamasında bir yeri ve derin boyutları olabilecek bir sevi — anlamı yüklenmeksizin "teşhir edilen" eşcinsellik motifleri, bu

öykülerin yazınsallığını zedeliyor. Kitabın bunlardan sonraki altı öyküsü; toplumun değil de toplumculuğun sorunlarını, iyi özümsenmemiş bir insancıllık görüngesinden (perspektifinden) yansıtıyor. "Asalak" öyküsünde, Nâzım Hikmet olduğu anlaşılan şair Eşref Selim'le, Eşref Selim'in dramıyla, Eşref Selim'le karısı Nezihe Hanımın dostluğuyla ilişkisinde çizilen Güner; Selim İleri öykücülüğünün, sonradan çok iyi tanıyacağımız, ezik, kırık, buruk yaşantıların çok duyarlı ana kişisini ilk kez günyüzüne çıkarıyor. Bu öykü, kitabın en iyi öyküsü olmasına karşılık, yine de İleri'nin iyi öykülerinden sayılamaz. Altı öyküsünün başına alıntıladığı dizelerle, baştan öykülerinin ana duyarlık çizgisini haber veriyor okura sanki yazar; ama o dizelerle bütünleşmeden kalıyor öyküleri. *Cumartesi Yalnızlığı*'ndaki, öykünün yapısal kuruluşuna, biçime yönelik arayışlar, zaman-yer kaydırmaları, kişi odaklarından ışıklandırmalar, bilinçlilik akışına yaklaşan öykülemeler, olumlu, umutlandırıcı özellikleri bu kitabın. Nitekim sonraki kitaplarında İleri, boşa çıkarmayacaktır bu umutları; tekniğini, kurgusunu geliştirecek, metnin yazınsal gerçekliği diye adlandırabileceğimiz önemli olguyu yazarlığının sorunu edinecektir.

Pastırma Yazı'nda yazarın biraz daha durulmuş, öykücülüğü için kimi tutamaklar yakalamış olduğunu görüyoruz. Benimsediği dıştalama yöntemi, öykülerinin amaca ulaşmasına çok elverişli. Eleştirisini bildirisini ya da öykülerinin sorunsallığını "karşı taraf"ın ağzından alabildiğine öznellikle belirlenen bir öyküleme biçimiyle aktaran yazar, okuru o ölçüde nesnellikle yüklüyor. Bu özellik, yazılan metinle okunan metin diyalektiğini öne çıkaran, altı çizilecek bir tavır oluyor *Pastırma Yazı* için. "Mustafa Suphi" öyküsünde, Mustafa Suphi ve Ekrem Nejat'la birlikte boğdurulan on beş kişiden birinin kardeşi konuşuyor. Saltık bir bilinçsizlik örneği olan bu kişi, kardeşini mazur göstermek için, farkına varmaksızın, çelişkiden çelişkiye düşerek, sırasız-düzensiz bir biçimde; komünist olan, "Türk komünist olamayacağı için" Türk olmayan ve hatta (!) Turancı olan Mustafa Suphi'nin çevresinde, olan biteni öykülüyor. "Hicran Yarası"nda, 1935'lerin ro-

mantik, karasevdalı, konak kazıntısı bir genç kızının günlüğünden ve hicranlı bir aşk öyküsü tülünün ardından o dönemin bir kesitini veriyor İleri. "Müsamere"de zengin şımarık burjuva veledinin, "Duyarlık"da Atatürk'ün "batılılaştırması"na hayran, toplumsal değişmeyi züppelikle özdeşleyerek, geçmişini özlemle anan yarı bunak bir "hanımefendi"nin gözünden bakıyoruz öykülenen dönemlere. "Pastırma Yazı" ise, kitabın başındaki adama olmasa da, apaçık anlaşılacak bir biçimde Kemal Tahir'ciliği yansıtan, Osmanlılığa, Atatürk'e, batılılaşmaya, yozlaşan burjuvaziye Kemal Tahir'ce bakan bir öykü. "Zorla türetilmiş" olduğu ileri sürülen zümrelerin eleştirisi. "Pastırma Yazı"nın düşünsel içeriğinin ve bu içeriğinin dayandırıldığı ön kabullerin eleştirisine girmeyeceğim bu yazıda. İletilen bildiriye katılmadığım kuşkusuz. Ama salt yazınsal açıdan bakıldıkta, dikkate değer, oldukça başarılı bir öykü "Pastırma Yazı". "Hayatının Romanı" adlı öyküyle birlikte kitabın en iyi kotarılmış öyküsü olarak değerlendiriyorum "Pastırma Yazı"nı. "Hayatının Romanı"nda eski bir Paris şehbenderinin kızı Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini; özel eğilimlerinin, değerlendirmelerinin, cinsel yaşamındaki iniş-çıkışların, "zevk"lerinin, tutkularının, özlemlerinin odağından yansıtıyor okura. Yine çelişkilere düşerek, bir yozluğu, bir — aşağılıklığı demeyeyim de — zavallılığı sergileyerek. Kemal Tahir belirleyicisi alt kanaldan sürüyor bu öyküde de. Her öykü için öykü kişisini iyice canlandıran, yaşar kılan bir dil seçiyorar. Zaman zaman eğlenceli bir 'jargon' oluyor bu dil. Öykü kurgusuna verdiği özel önem, denediği — dünya yazını gözönüne alındığında pek özgün olmasa da — çoğu zaman tam yerine oturan yeni biçem ve biçimler Selim İleri'nin sıradanlıkla her türlü ilişkisini koparıyor. "Annemin Sardunyaları"nın özellikle anılması gereken öykülerden biri olduğunu sanmıyorum, ama "Kılıç Artıkları" söylediklerimi destekleyip, pekiştirebilecek nitelikte bir öykü.

Dostlukların Son Günü'nde Selim İleri *Pastırma Yazı*'nı bırakıyor artık. Kemal Tahir'i de. *Cumartesi Yalnızlığı*'nın kimi duyarlıklarına dönüyor ama, artık o beceriksizliği çoktan

aşmış olarak. İleri'nin bu son kitabı üzerine fazla söz söylemeyeceğim. Tek tek öykülerin ele alınmasından çok kitabın genel duyarlığının belirtilmesi bu yazı için yeterli. Kitapta on altı öykü yer alıyor. İnce duyarlıklı, küçük bir oğlan çocuğunun dünyasına giriyoruz bu öykülerin çoğuyla. Kâh annesinin elini tutan, annesinin gözüyle gören, onun yaralı yüreğiyle duyan; kâh annesinin (bu başka bir annedir artık) sığ,katı,acımasız tutumuna için için isyan eden, büsbütün kırılan bir çocuktur bu. İki ayrı anne imgesi belirlemektedir öykülerinin birinci kişisini, onun büyümesini, onun insanlara, dünyaya yaklaşımını. Onun kendini; sevgiye, sıcaklığa doymayan, doymadığı için "müziç" olmaya başlayan bir insan gibi görmesini ("Dostlukların Son Günü"), hep inceliklerin fark edilmemesi, diyelim bir "Gelinlik Kız"ın düş yıkımları, bir Funda Ablanın düşsel sevgilerinin, aşklarının bir yetinmezliğe, giderek sayrılığa varması gerektirmiştir sanki. İlk romanı *Destan Gönüller*'deki unutulmaz "Kuşevi" parçasından, son romanı *Her Gece Bodrum*'un mızmız Cem'ine, evde kalmışlığın bunguluğunu yaşayan Emine'sine, İleri'yi hep yaşamaya böyle bir bakış, sevgisizliklerden bunca yaralanış getirmiş olsa gerek. Öykülerinin kimilerine verdiği adlar bile çiziverir Selim İleri'nin sırça dünyasını gözler önüne: "Yarın Ağlayacağım", "Bütün İstanbul Bilsin", "Erişmez Nevbahar", "Kırık Minyatür", "Mecnunu Çok Dağlar", "Yarın Olsun", "Bir Gönül Gurbetinde", "Kuşlar mı Konar?", "Söyle Kalbim" Hep anılara götüren, eski şarkıları anımsatan, şiirli adlardır bunlar, bir de Tomris Uyar'da rastladığımız. Selim İleri denince Selim bunları hiç yazmamış da olsa, benim aklıma çeşmibülbüller, sedefli konsollar, cevizden çeyiz sandıkları, kahverengi fotoğraflar, kuru lavanta çiçekleriyle doldurulmuş bürümcükten dikilmiş kalp şeklinde torbacıklar üşüştüren, *Dostlukların Son* Günü'dür.Bu nedenle de asıl Selim İleri öykücülüğünü bu kitapta buluyorum. Belki de paylaştığımdan kimi duygulanımlarını, öznelliğimden belki. Öykücülüğümüze değişik, romantiklikten pervası olmayan bir tat getirmiştir İleri.

Gerek *Pastırma Yazı*'yla, gerek *Dostlukların Son*

Günü'yle, öykünün yapıntısal kurgusuna, yazın içi yaşarlığına da önemle eğilen yazarın zaman zaman öykülerinin duygusallık düzemini (doz) ayarlaması, belki biraz azaltması gerektiğini düşünmenin ona haksızlık olmadığını sanıyorum.

Öykücülüğünün romancılığından çok daha iyi olduğunu sık sık yinelediğim (ve *Cehennem Kraliçesi*'yle *Yaşarken ve Ölürken*'i okuduktan sonra eleştirmen dürüstlüğü adına, hakkındaki bu yargımı değiştirmek gereğini duyduğum) Selim İleri dördüncü öykü kitabını yayımladı. *Bir Denizin Eteklerinde* üzerine epeyi yazı yazıldı[1]. Görebildiklerim, bu kitabın İleri'nin öykücülüğünde yeni bir aşama olduğunu, öbür kitaplarından daha değişik bir yazın anlayışı ve bakışıyla yazıldığını, yazarın olgunlaştığını ya da buna benzer saptamaları, örtülü ya da açık, temele almaktaydılar. Doğrusu bu kitaba bu gözle bakmak, bu açıdan yaklaşmak benim ilgimi çok çekmedi. Selim İleri öyküsündeki yazı içi sorunları pek deşmeyeceğim bu yazımda. İşin bu yanıyla ilgilenen okurların başvurabileceği başka yazıların bulunması da kendi yaklaşımımı seçerken ayrıca rahatlattı beni.

Selim İleri'nin romancılığına ısınamamamı *Her Gece Bodrum*, bu romancılıktan iyiden iyiye soğumamı *Ölüm İlişkileri* sağlamıştı. *Cehennem Kraliçesi* ise, birincide bir türlü kurulamayan, ikincide ise kurulup kurulup bozulanı, kirletilen yazınsallığı düze ve temize çıkarmış olduğu için değiştirtmişti bana yargımı. İşte bu değişmenin ilk tohumları da, *Bir Denizin Eteklerinde*'nin, biri kitapla aynı adı taşıyan iki uzun öyküsünde atılmıştır. Evet, "Kapalı İktisat" da, "Bir Denizin Eteklerinde" de, bence bütünlenmiş birer öykü olmaktan çok bütünlenmeden bırakılmış birer roman taslağı (parçası), ya da hiç değilse başlangıçta romana niyetlenilerek sonradan vazgeçilmiş metinler olarak değerlendirilmeli. Kısa olmaları onla-

(1) "Bir Denizin Eteklerinde"-Taylan Altuğ. Milliyet Sanat Dergisi, Yeni Dizi 8. Mavili Fincanın Kendisi-Yaşar İlksavaş. Türk Dili, Sayı 344. "Bir Denizin Eteklerinde" İçin Okuma Notları-Enis Batur. Oluşum, Sayı 34 "Bir Denizin Eteklerinde" Anlatısı Üzerine-Serdar Kırkoğlu. Oluşum, sayı 36

rı öykü kalmıyor doğallıkla. Ama yine de — mademki yazar onları öykü kitabına almış, biz de öykü diyelim — bu iki öykünün çok verimli uzanımları ve açılımları olabilecek metinler olduğunu belirtmek gerek. Birazdan ayrıca değineceğim ilk üç (adlarıyla olduğu kadar sanlarıyla da öykü olan) öykünün ana duyarlik kanalında akıp, yan kollarla da beslenen "Kapalı İktisat", belki de kitaptan onca yoğun, onca vurucu biçimde yansıyan izleksel bildiriyi dengeleyen ya da dengede tutan durulmuş, din(gin)lendirilmiş bir ara-geçe.

"Bir Denizin Eteklerinde" ise, yelkensizce yeniden esmeye koyulan Selim İleri rüzgârıyla artık iyiden iyiye serbestçe savruluyor. Kitap içindeki sanatsal başarı düzeyini hemen hemen en yükseğe çıkartanın bu öykü olduğunu söyleyebilirim. Bir öykü, bir romanın yazılma öncesi yazılışı ya da en çok, kısa metrajlı konusuz bir film için sinopsis. "Caravaggio'nun tablolarındaki gibi, nereden geldiği belirsiz, geniş açılı bir ışık"la aydınlanan bir metin "Bir Denizin Eteklerinde".

Selim İleri bu kitabında yer yer yazar-okur ilişkilerine, günümüzde okurun yazardan beklediklerine, ya da genellikle okura yazardan bekletilenlere örtülü bir eleştiriyle, incitilmiş bir yazın tavrını koruma güdüsüyle, sitemle değiniyor. Bu; ilk öykünün sonunda, öyküden bir şeyler eksilten ya da en azından öyküyle örgensel bir birlik kuramayarak, bence gereksiz bir hırçınlıkla "Laterna Magica"yı hırpalayan "Yayımcının notu" eklentisiyle denenmeye başlanmış. "Başlıca izlekleri ölüm, güzellik ve aşk olan" bir yazı mıdır "Laterna Magica"ya da tümüyle Bir Denizin Eteklerinde, metindeki "yayımcı"nın öykünün sonuna eklenmiş notunda ve kitabın gerçek yayımlayıcısının arka kapakta ileri sürdükleri gibi? Belki bu da söylenebilir. Ama en temeldeki ana izlek yalnızlıktır Selim İleri'nin son öykülerinde. Düpedüz yalnızlıklar, "aşkla arkadaşlık" diye tanımlanan yaşamın en değerli birliktelik olanağından yoksunluğun belirlediği dipsiz yalnızlıklar ve yazarın (öyküsüne "Markiz saat beşte sokağa çıktı" diye başlayabilen o "kalık" — rate —, okunmaz olmuş yazarın olduğu kadar, öyle okunup geçilen her yazarın da) paylaşımsız-

lıkla koyulaşan, ağdalanan yalnızlığı. Selim İleri'nin bütün yalnızlıkları en somut en katılığıyla, acıtıcı çok-boyutluluğuyla aktarmadaki bilirkişi ustalığı, *Bir Denizin Eteklerinde*'yi bir yalnızlık el-kitabı yapıyor. Oktay Akbal'ın "Kitaplar Yalnızlığı Çoğaltır" başlıklı anlatısı geliyor aklıma taa üçüncü okuyuşumda "Sabahsız Geceler"i. Dostoyevski Selim İleri'nin, Selim İleri eş-duyumsama düzemindeki artıştan ötürü artık bu yazıda öznelliğin düzemini de büsbütün taşıran eleştirmenin ve çağsamaları paylaşabilen okurun yalnızlığını yoğaltıyor.

"Yalnızlığımızsa yüreğin diline yeni sözcükler katar" (Laterna Magica) diyen yazarın, her duyumsanışta hâlâ tazeymişçesine acıyan yaraları, önceki yazılarıyla karşılaştırılırsa, neredeyse gözpınarlarının kuruduğu bir zaman noktasmda, oldukça serinkanlı gözlemlerle, giderek bütün kitabın içinde tuzla buz olup dağılmış cam kırıklarının somut kesiciliği ve bir imgeyi binlerce çoğaltıcılığıyla yansıttığını düşünmekle bilmem yanılıyor muyum?

İlk ve son öykülerde kırılan kristal ayna, kendisi bir imge olduğu kadar, bütün imgeleri, suretleri çoğaltarak öykülerdeki iç-zamanı bir açıdan bakıldıkta durduruyor, bir başka açıdan bakıldıkta ise süreğenleştiriyor, yalnızlık izleğine bağlanabilecek duyarlıkların bir "tabiat", giderek bir yazgı olabileceğini çeşitleme anlatımlarla, yaşamın olağan akışından sıyırarak yazınsal düzlemde örneklendiriyor. Öyleyse, belki de yanılmıyorum.

Evet, Selim İleri yine yaşanmıştan, yaşamdan kalkıyor; ama bu kez aktarılan "gerçeklik", çıplaklığıyla itici değil, izdüşümselliğiyle yazına katılabilen, yaşanmış olduğu için değil, yazılmış olduğu için çarpıcı olabilen bir gerçeklik.

"Laterna Magica"dan: "Ak badanalı, henüz parmakuçlarımın damgasını taşımayan bu odada, bir kıyıyı, bir güneşi, bazı aşkları sileceğim" ve sonra, "— o anılar ki hepsi kan lekesidir —" daha da sonra, "Hâlâ vapurları kalkar mı Bostancı iskelesinden, hâlâ ürperiyor mu küçük erkek çocuklar?" Bu alıntıları art arda dizmekle, öykünün yapısal

kuruluşundaki bütünlük kaygısını örneklendirmeye çalıştım. "Yüreğin diline katılan", olanca eskiliğine karşın hep yeni kalan, her söylenişinde, bir türlü silkelenemeyen o çağsalamaları dolaysızca özetleyen o "hâlâ?" sorusudur. Öykünün kişisi çağsamaktan silkinip çok kalın bir durum saptaması yaptığında ("Çok sık sigara içiyorum. Çok seyrek sevdiğim insanların saçlarım okşuyorum.") da, okura ulaşan bildiri değişmiyor. Eğer o okur, çağsamaktan kağşamış bir yüreğin titreşimlerine kapalı değilse, hele o benim "eş-duyumsama" dediğim modası geçmiş, nicedir gözden düşmüş okuma tavrını lanetlemiyor, öyle okunacak metinleri öyle okuyabilecek bir okur olmayı göğüsleyebiliyorsa!

Doğrusu *Bir Denizin Eteklerinde*; insan zaafları, duygusallıklar, aşklar, acılar, umutsuzluklar, umarsızlıklar, yıkımlar, yalnızlıklar, yani yazında yansıdı mı "bireyselcilik"le damgalanan, oysa yaşamdaki yerleri, gerçekçi kalındığı sürece yadsınamayacak olan bütün bu duyarlıklar göğüslenerek okunmayı bileğinin gücüyle hak etmiş bir kitap. Çünkü yazar açıklıkla, yüreklilikle ve açık yüreklilikle şu günümüzde bütün bunların nasıl yargılanacağını, nasıl yoksanacağını bile bile yazıp elimize tutuşturmaktan çekinmemiştir: "Gerçekçi yazarların kendi başlarından geçen bireysel serüvenleri anlatmamaları gerekir... Böylelikle duygularıma kapılmadığım, nesnel kalabildiğim ortaya çıkar. /Duyarlıkları hafifsemek de gerçekçi olmanın yordamlarından sayılmıştır." (Oda Musikisi). O kadar ki, somut dışavurumunu kırılgan, ince eşyada; camda, kristalde, porselende yansıtan bu duyarlık, "Sabahsız Geceler"e Prens Mışkin'i, Nastasya Filipovna'yı, Rogojin'i getirecek, ağırlığını onlara taşıtarak iyice aşırılığa sürüklenecektir. Ama İleri'nin önceki öyküleri için getirdiğim bir eleştiriyi ("Gerek *Pastırma Yazı* ile, gerek *Dostlukların Son Günü* ile öykünün yapmtısal kurgusuna, yazın içi yaşarlığına da önemle eğilen yazarın zaman zaman öykülerinin duygusallık düzemini ayarlaması, belki biraz azaltması gerektiğini düşünmenin ona haksızlık olmadığım sanıyorum") bu kitap için yinelemenin bir yararı yok. Selim İleri, hiç olmazsa öykülerin-

de, "böyle" ve "başka türlü" olamayacak bir yazar. *Bir Denizin Eteklerinde* ise, onun "böyle"liğini en iyi taşıyan, alıcısı çıktığında cömertçe paylaştıran bir kitap.

O halde yazarlığında tutarlı kalan, Selim İleri'dir, eleştirisinde tutarsızlığa düşen, benim! Çünkü, belki ben aslında gizliden gizliye, "Oda Musikisi"nde anlatılan o geçkin, kalık yazarın sayıları gittikçe azalan, nesli tükenen okurlarından biriyim. Belki de o yazarın ek gelir için dilimize çevirdiği çok satan kötü aşk romanlarının orasına burasına her fırsatta serpiştirdiği duygularını, insan ilişkileri ve yalnızlık konusundaki düşüncelerini en çok beğenen, oralarda gözyaşlarını tutamayan piyasa yayımcısı benim! (Oda Musikisi). Ama bunun "acı bir alay, insanlık dışı bir sövgü gibi" algılanmasını istemiyorum. "Nesnellik"den, "bilimsel eleştiri"den ne denli uzaklaşsam da, eş-duyumsama diye bir terim uydurarak çağsamaların ve yalnızlıkların yazınsallaştığı, yazınsallaşabildiği her yerde serinkanlılığımı yitirip coşkulara kapılsam da, temelde her zaman yazınsal kaygılar taşıyor, yazınsal ölçütler kullanıyorum ve *Bir Denizin Eteklerinde*'yi okurlara önerirken eleştirmen sorumluluğumdan yan çizmiyorum.

KÖTÜLÜK
Selim İleri

Hüzünlü, amansız bir şeyler anlatmak istiyorum: dile getireceklerimin öyle yaşandığını sanıyorum çünkü (üstelik yanıbaşımda, gözümüzün önünde). İçe atılmış gözyaşları, sayrıl bir içlilik, karmaşık ruh süreçleri, nefret ve öç; kim bilir kaç kez yinelenmiş intihar girişimleri... — bunlar işte.

Ama 'bunları' nasıl anlatacağım; duygusuz, rahat, işi tıkırında, kaba-saba adamın tekiyim ben. Bugüne dek en acı ölüm haberlerini, savaş yıkımlarını, yoğun acılardan fışkıran gizilgüçle sıradan yurttaşları bile hemen gözyaşlarına boğacak ne varsa... tümünü, işittiğimde, gördüğümde, hatta doğrudan doğruya kendim paylaştığımda omuzlarımı silkmekle yetindim: Bana ne! Yaşamın sarsıntıları (bizi tehdit eden o toplumsal çatırtı) umurumda değildi: ben acı çekmiyordum ya... canım da yanmıyordu, parasız da kalmamıştım, kimse de seçkinliğime dokunmadı — vız gelirdi gerisi.

Bununla birlikte, birkaç hafta önce herkesin okuduğu, günlük gazetelere birinci sayfadan geçen, yankısı sanat-edebiyat dergilerinde (meğer böyle dergiler varmış) hâlâ sürmekte olan, daha da epeyce süreceğe benzeyen bir ölüm duyurusu beni altüst etti. Belki yine gözyaşı dökmedim; ama, içimin vicdan azabıyla sızladığını ilk kez hissediyorum: Ne müthiş deneyim!

Dış görünüm açısından bu ölüm duyurusuyla benim aramda hiçbir ilinti yoktu. Ölen, akrabam ya da yakınım, arkadaşım değildi (onu yıllar öncesinden ve yıllardan beri tanıyordum). Dediğim gibi romancı A.S.'yle (utancımdan, A.S.'nin gerçek adını açıklamama imkân yok; utancımdan, nefretimden, iğrendiğim için...) aramdaki gizli bağı, kimseler çözemez. Eşim bile durumu bilmiyor.

Evliyim ben; iki de sağlıklı, gelecekleri güven altına alınmış oğlum var. Yirmi yıllık evliyim.

Karım Neslihan, eski bir soprano. Zaman zaman aile magazinlerinde röportajı çıkar; 'mutlu yuvamızın sanat aşk'mı unutturduğu', ama 'güzel soprano Neslihan'ın eşsiz sesinin kulaklarda hâlâ çınladığı' yazılır. Ben, Nesli ve çocuklarım, bir kanepeye, sebilhane bardakları gibi dizilerek poz veririz.

Oğullarımın ikisi de kolejde okuyor. Dört buçuk yaş fark var aralarında. Bu yüzden, küçüğüne denk getirip bir arada yaptığımız sünnet düğünleri, uzak akrabadan 'şen dul' Halide Hanım'ın kahkahalarına yol açtı. Halide Hanım, büyük oğlum Akat'ın yatağına eğilerek çıngıraklı, edepsiz bir kahkaha patlattıktan sonra, "Ayol, siz kesinceye kadar tohuma kaçacakmış bununki!" dedi. (Yıllardır aklıma gelmeyen bu çarpık anı, birkaç haftadan beri aklımdan çıkmıyor.)

Yuvamız sahiden mutlu mu; şimdi garip bir dürtüyle bunu da sık sık düşünüyorum. Neslihan'la sevişerek evlendik; fakat sonradan sayısız kadınla yakın ilişkilerim oldu, bazılarıyla aylarca birlikte yaşadım ve aşka benzer bir bağlılık duydum. Kolejlerde okuyan oğullarım, istedikleri her şeyi elde edebilirler (örnekse, geçen yaz, on sekizini bitiren büyük oğluma kırlangıç bir tekne satın aldım, küçüğüyse — Sümer — bu yılbaşı çok duyarlı bir pikap istedi, bir teknik harikası). Gelgelelim karım yıllardır şarkı söylemiyor. Büyük bestecileri tanımış, onları seslendirmiş bir insanın şarkı söylemeden yıllar yılı nasıl yaşadığını, ilk kez, A.S.'nin canına kıymasından sonra sordum kendime. (Evet; A.S. canına kıymış, bileklerini keserek.) Oğullarımın daha yeniyetmelik çağlarında pervasızlığa varan, sözgelimi biz salonda otururken, yatak odalarını

içerden kilitlemeleriyle şaşkınlık uyandıran — kız arkadaşlarını eve getirmelerini daima ben istedim — cinsel yaşamları, onları gerçekten insanca bir yola mı çekecek? Birkaç hafta önce bunların hiçbiri aklımdan geçmiyordu.

Birkaç hafta önce, her sabahki gibi, kahvemi içerek gazeteleri gözden geçiriyordum. Puslu, bungun bir haziran sabahıydı. (Büyükada'da, yazlıktayız.) Daha bu erken saatte yaz sıcağı insanı boğuyordu (günlerdir sadece ürperiyorum). Benden ve hizmetçiden başka herkes uyuyordu. İlerde, çamlıkların altında deniz, uzak, kızıl beneklerle sarmaş dolaştı.

Bir bakıma her şey çok güzeldi. Neslihan bir buçuk iki aylığına Venedik'e gidecekti. Sopranoluğu sırasında İtalya'yı çok sevmiş ve unutamamıştı. Her yıl — tek başına — yinelenirdi bu gezi. Yakında yolculuğa çıkacağını düşleyerek, kendime yeni serüvenler, genç ve sıcak tenler söz veriyordum. (Hayat çok güzeldi.) Bu yüzden gazetelerdeki haberleri — vergi konusundaki önlemler, yakında başlayacak olan uluslararası sanat festivali, yeni siyasal yasalar, vb. — şehvetten bulanmış kafayla okuyor; arzunun tutsak edici esritmesiyle, zararı bana dokunmayacak herşeyi pek uygun buluyordum.

Hem, neyin zararı dokunabilirdi ki bana? Ne müthiş yanılgı! Fakat o sıralar güçlü sanıyordum kendimi. Maddeten hâlâ güçlüyüm; gelgelelim yıkılıp gittim...

Burası, herkesin de bildiği gibi, büyük ve güzel bir ülke, toprağı verimli, zengin. Hammadde olanaklarının haddi hesabı yok; ama biz, hammaddeyi mamule dönüştürecek sanayiden yoksunuz. Şimdilik — Mr. Robert Hawthorne'un da belirttiği gibi — kalkınmak için başka çaremiz olmadığına göre, elbette yabancı sermayeden yardım göreceğiz. Daha yeniyetme bir delikanlıyken — oğullarım bu konuda benden ne kadar geri — bu fikirlerle piştim ben. Yabancıların, yerli halkla ilişkisi kolay olmuyor; bilgileri bilgilerine, dilleri dillerine gelenekleri geleneklerine bir türlü uymuyor bu insanların. Ama bizim gibi kolejlerde okumuş, yabancı dil öğrenmiş, batı kültürünü eni konu tanımış aydın işadamları gayet becerikli olabiliyorlar bu meselede. İşte, ben de ithalat-ihracatla uğraşıyo-

rum. Hammaddeyi yerli halktan satın alırım; mamulleri onlara satmakta aracılık ederim. Alımla satım arasındaki büyücek para farkım kimi kişiler garipsiyor; ama bu, sanayileşemediğimizden ileri gelmektedir. Her neyse; işin uygulayım tarafına fazla girmeyerek; durumumun sağlam olduğunu söylemekle yetineceğim; yabancı sermaye kökenli büyük bir kuruluşun ülke temsilcisiyim.

Bu yüzden gazetelerin iş ve ekonomi sayfalarını tümden izlerim. Yalnızca tutumlarını izlemek amacıyla evime soktuğum, yoksa, dünya görüşlerinin özgür girişime karşı olduğunu bildiğim, salt içimi boşaltmak, doya doya sövüp saymak uğruna her gün on lirama kıydığım o bilinen gazetede ansızın A.S.'nin ölüm duyurusuyla burun buruna geldim. (Bu gazete, A.S.'nin ölüm duyurusunu ötekilerden daha ayrıntılı yazmıştı:)

Tanınmış Romancı A.S. (gazetelerde A.S.'nin gerçek adı yazılıydı) Kendini öldürdü/ Tanınmış romancılarımızdan A.S., dün gece bir otel odasında, bileklerini jiletle keserek canına kıymıştır. A.S., geç saat Tepebaşı'ndaki Pera Palas Oteline gelerek, oda istemiş ve daha sonra hemen üçüncü kattaki odasına çıkmıştır. Bu sabah, kat çalışanı, 307 numaralı odanın kapısından koridora sızmış kan birikintisini görünce şüphelenmiş; durum polise bildirilerek, polis gözetimi altında 307 numaralı oda, yedek anahtarla açılmıştır. İlgililer, A.S.'nin bileklerini kestikten sonra kapıya kadar süründüğünü, fakat kan kaybından kapı önünde kendini kaybetmiş olabileceğini bildirmişlerdir. 46 yaşındaki A.S., elyazısıyla "Ölümü ben istedim. Kimse sorumlu değildir." şeklinde bir açıklama bırakmıştır. Asıl psikolojik çözümleme romanlarıyla tanınan ve .....

Bir an donup kaldım. Ya da o an hiçbir şey duyumsamadım. Geçmişin, kimi anıların, galiba hayatın özünün üşüştüğü o kaygı dakikasına kadar, sanırım hiçbir şey duyumsamadan, A.S.'nin fotoğrafına boş gözlerle baktım. Öyle sanıyorum ki, asıl böyle oldu.

Kaç yıldır görüşmemiştik; birbirimizi zaman zaman hatırlamış olabileceğimizi de sanmıyorum. Kendi adıma, görüşme-

diğimiz uzun yıllar boyunca onu tek bir kez olsun anımsamadım.

Yüzüm ne zaman sarardı: bunu da pek kestiremiyorum. Ama Gülümser — hizmetçi kızın adı —, "Bir şey mi oldu Kenan Bey?" diye sordu. Gazeteyi masaya bırakarak, "Yoo," dedim, "ne var?" Yüzüm sapsarıymış!

Denizin üstündeki uzak ve kızıl ateş benekleri şimdi daha yoğun ve daha oynaktı. Sahilde Akat'ın kırlangıç teknesi, yaz, şenlik ve bütün bir hayatın tadı duruyordu. Burada tepede, köşkün balkonunda yediveren gülleri, leylaklar iç bayıltıcı kokular salıyordu.

Ne olmuştu da, birdenbire her şeye bir pelerin savrulması gibi şu intiharın, şu budalalığın gerginliği etkimişti?... demek sapsarıydı yüzüm ve Gülümser hâlâ karşımda, donuk, kıpırdamaksızın, kaskatı, hatta sorguya çekercesine duruyordu.... yerimden kalkmak, hemen vapura yetişmek. Büyükada'dan, karımdan, çoluk çocuğumdan, işimden gücümden, her şeyden, öncesiz sonrasız kaçmak istiyordum. Güçlükle ayağa kalktım. Hareketlerimi denetim altında tutamıyordum artık. Sanki bir ihtilal olmuş, kanlar içinde yere serilmiştim. Hasır koltuklara tutunarak yürüdüm.

"Su ister misiniz Beyefendi?"

Gülümser'in sözünü işitmesine işitiyordum; gelgelelim maddi gerçeklik yırtılmış ve gözümün önünden A.S.'nin çocukluk, ilkgençlik yüzleri, yeniyetmeliğin, ergenlik çağının bocalayışı içindeki tavırları, hep de alnına düşen kumral perçemi (gazetedeki fotoğrafta saçları hayli dökülmüştü), daha çok bir piyanistinkini çağrıştıran ince elleri geçmeye başlamıştı.

İşe değil, doğruca Valikonağı Caddesi'ndeki Tanrıverdi Apartmanı'na gittim. Neredeyse birtakım içgüdüler yönetiyordu beni.

Okul yıllarımızın, çocukluk ve ilkgençlik dönemlerimin fotoğraflarını arayıp buldum. İşte orada, tam da yanımda duruyordu A.S. Ve zaten yanımdan hiç ayrılmazdı. O usandırıcı, insanı çıldırtan, sapkınlıklarla donanmış öykü bir kez daha

gırtlağımı sıktı; boğulacak gibi oldum.

Neyse ki ölmüştü A.S.: Bu dünyadan böyleleri bir an önce el ayak çekmeliler; çekmediler mi, toplum kendi dışına itmeli onları, aramızda yaşamaları mutlaka yasaklanmalı!

Fakat Kadıköy'ündeki Frerler Mektebi'nin iki yanı ağaçlıklı upuzun giriş yolunda tekrar yürümeye koyulmuşum bile. Sisli, serin bir eylül sabahıydı. Rahmetli babam, beni, yatılı okuyacağım Frerler Mektebi'ne, sınıf öğretmenimiz Papaz Arthur'e teslim ediyordu.

Ben, gölgeli, ağaçların yaprak dökümünden sonra bile iri, kalın,sarmaşık dallarıylagökyüzünü örttüğü birtakım yollardan, taş ve her adımda ayak sesini yankılayan koridorlardan geçiyor; tahtasında yüzlerce sözcüğün kazılmış olduğu sıralarda oturuyor, çekmecemi açarak ders kitaplarımı gelişigüzel çıkarıyor; yukarıda, en üst kattaki yatakhanede çarşafı, yastıkyüzü, battaniyesi numaralanmış —307'ydi okul numaram — yatağıma uzanıyor... her yerde, ne yaparsam ne edersem, her an A.S.'nin gözetleyen ya da acı bir sevecenlikle ilgi bekleyen bakışlarıyla yaşıyordum. Onu dövmek, ezmek ve hırpalamak, canını yakmak yeniden eşsiz bir zevk, bir doyum oluyordu benim için.

Fotoğraflara hızlı hızlı bakmaya başladım. Sinirli devinimlerle albumün yapraklarını çeviriyordum.

Papaz Arthur anlaşılmaz bir adamdı; belki de azılı bir sapık. Çünkü bu adam, bizi daha ilk günden kendi yetkesi altına aldı ve onun tutsakları, hatta kurbanlık köleleri olup çıktık.

Hazırlıkların sınıfı alt kattaydı. Hepimizi — birbirini o güne değin görmemiş yığınla çocuk — itişe kakışa sınıfa girdik ve yer kaptık. Çoğunluk ön sıraları yeğlerken, ben tembel, aylak ruhumun, serseri yaradılışının itkisiyle arkalara sıvıştım. Ama Papaz Arthur, ilk derste herkesin yerini değiştirmekle uğraştı.

O zamanlar hiçbir anlam veremediğim bu yerleştiriş, şimdi biçimi ve düşünce tarzıyla beni kahrediyor. Sınıf öğretmenimiz, mutlak surette güçlü kuvvetli,yaşından büyük gösteren bir öğrencinin yanına, cılız, çelimsiz, hanım evladı, yatılı

erkek okulu deyişiyle 'kız kılıklı' bir başkasını özenle, dikkatle seçip oturtuyordu. Böylece yeni ve bütün bir ders yılı boyunca bir daha artık asla değişmeyecek, değiştirilemeyecek yerlerimizi edindik.

Benim yanıma — tabii güçlü kuvvetli olan bendim — iri kahverengi gözlü, perçemleri alnına düşen, kısaca boylu, heyecandan tirtir titreyen bir çocuk düşmüştü: A.S.! Üstelik önden ikinci sıraya oturtulmuştuk. Ders bitiminde ondan kurtulmak, kendime yeni ve bana benzeyen 'erkek' arkadaşlar bulmak özlemiyle bahçeye fırladım. A.S., galiba ardımdan "Adınız ne kardeşim?" diye sormuştu. Ama benim onu işitecek tek saniye vaktim yoktu, onu dinleyecek ve yanıtlayacak.

Bütün o günleri, şu okul anılarını bir kez daha en ince ayrıntısına kadar irdeleyeceğimi rüyamda görsem inanmazdım. Fakat şimdi adeta bu anılar için yaşıyorum.

Bir karabasandan hiç de farkı olmayan okul binası, daha çok şato mimarisinden esinlenilerek kurulmuştu: Yüksek, kızıl tuğladan bahçe duvarları, ürkünç kuleler, horoz şeklinde, dönenip duran rüzgârgülleri, iç içe geçmiş dolambaçlı dönemeçli koridorlar, konferans salonunun ağır ve gök mavisi atlas perdeleri, basık tavanlı sınıflar ve hep yağ — soğan — kıyma kokulu iğrenç yemekhaneler anılar dağarcığından görüntüleriyle, renkleri ve kokuları, dahası, dokunulabilir cisim özellikleriyle üstüme üşüşüyor — ezilip kalıyorum onların altında.

İkinci derste Fransızca öğrenmeye başladık. Okul kooperatifinden daha önce ana babalarımızın satın aldığı, Frerler, Mektebi arınalı defterlerden birinin ilk sayfasını cetvelle, yukarıdan aşağıya ikiye böldük, bir çizgi çekerek. (Aman Allahım! Bu defteri niye saklamışım? Fakat sakladığımı hiç anımsamıyorum. Yoksa biri...başka biri... bir ölü, bir ceset, uçsuz bucaksız acılara bizi bir çocuk çığlığıyla çağıran karşı konulmaz bir hayalet mi bıraktı şuraya, gülağacı yazı masasının gizli gözüne!) Eylül ayının yirmi altısında aşağıdaki sözcükleri öğrenmişiz:

Le livri	Kitap
Le crayon	Kurşunkalem

Le papier	Kâğıt
Le tableau	Karatahta
Le porte-plume	Kalem sapı

Ve günler birbirini kovaladı. Güz, yaprak dökümleriyle, sarartıyla, arka bahçeden, demir perdenin arkasından yarım yamalak görünen denizin hırçın dalgalarıyla bastırdı. Güz! Onu, lise çağımda A.S.'nin bana sık sık yinelediği dizelerle betimleyebilirim ancak (demek unutmamışım Baudelaire'i):

Bientôt nous plongerons dans les froides ténèbres;

Adieu, vive clarté de nos étés trop courts!

Öte yandan böyle dizeler falan etkilemezdi beni; bunlar, A.S.'nin tutkunu olduğu şeyler... birtakım saçmalıklardı. Papaz Arthur bizi yan yana oturtmuştu oturtmasına; gelgelelim dünyada iki mizaç, ancak bu denli birbirine aykırı olabilirdi. A.S. ne kadar yumuşak başlıysa, ben o kadar dikbaşlı; o ne kadar ilk gün 'cahier de vocabulaire'imize geçirdiğimiz sözcüklerden örülü bir dünyada yaşıyorsa, ben bütünüyle karşıtı olmak üzere, koşmak, oynamak, ileri sınıflardaki 'ağabeylerimizle' düşüp kalkmak istiyordum. Çok daha başka ilgi alanların, arzuların insanı olarak gelmiştim yeryüzüne. Açık saçık kitaplardan başka bir şey okumadım roman yerine... Bıyıklarım yeni terlediğinde, lise birden bir 'ağabeyle' genelevin yolunu tuttum... Kadın öğretmenlerimizin bacaklarına bakarak uyanmak, benim için görkemli bir utkuydu... Buydum işte ben; dünyaya zevkler, tutkular için gelmiştim. Sıra arkadaşım A.S.'yse olabileceği kadar bu dünyanın zevklerine, hayatın tutkularına kapalıydı. Bir hayal, düş ve metafizik evreninde yaşıyordu.

Biz, büyük avluda top oynarken, A.S., elinde mutlaka bir roman ya da şiir kitabı, döşeli gotik pencerelerin içine oturmuş; kimileyin bize, en çok da banabakarak sanırım sanatın yordamından çıkış yolu arardı, çıkış yolu, kurtuluş yolu; çünkü alabildiğine ıssız bir ovada sanki yapayalnız yaşıyordu.

Sıra arkadaşlığımız, bütün bir ortaöğrenim boyunca sürdü. Ondan sadece tiksiniyordum. Bununla birlikte, yazılı sınavlarda benim sorularımı da A.S. yanıtlar, okul ödevlerimin

dışında, ev ödevlerimi de o yapardı.

Fakat niye?

Bu sorudan her zaman kaçtım. Bu soruyu, bana benzeyen, benim gibi olan öteki arkadaşlarımın alaylarıyla yanıtlamayı, başkaca hiçbir şey düşünmemeyi her zaman yeğledim. Şimdi bile Frerler Mektebi'nin dolambaçlı dönemeçli koridorları, arkasından "Garçonne A.S.!" diye bağrılmış ve haykırışlardan, yankılardan uzaklaşmak isteğiyle, çırpınırcasına koşan küçük bir erkek çocuğuna tanıklık ediyor; "Karı A.S.!"

O, bizimle birlikte kentin en çirkef sokaklarındaki — bizim için azdırıcı, şehvetle dolup taşan, çalışanları içinse kim bilir hangi sevda bataklarıyla yıkılmış—genelevlere;yaşımız ilerleyip, cebimiz artan harçlığımızla para gördükçe lüks buluşmaevlerine tek bir kez olsun gelmedi. Ne futbol, ne de voleybol ya da basket oynadığını gördüm A.S.'nin; ama okulun satranç şampiyonu son iki yıl, üst üste o oldu.

"Karı A.S.! Garçonne A.S.!" Bu bayağı, aşağılık adları birbirimize niye taktığımızı da bir gün sormadım. Benim için her şey oyması gerektiği gibi olup geçiyordu. Bir iki takıntıyla, ortalama, sıradan bir öğrenci kimliğinde her yıl bir üst sınıfa geçmeyi nasılsa başarıyordum. Bizim horladığımız, aşağıladığımız, yanımıza yaklaştırmadığımız (hoş, o da bizim yanımıza gelmeyi göze alamazdı zaten) A.S.'yse, belki öğretmenlerin gözbebeği olmadan — çünkü okul takımında oynamıyordu, galiba ailesi özel öğretmen tutacak kadar varlıklı değildi, silik ve daima ürkekti sıra arkadaşım — ama takıntı sınavlarına falan kalmadan Frerler Mektebi'ni bitireceğe benziyordu.

On iki, on üç yaşında var yoktuk; bizi, şimdi anımsayamadığım bir nedenle Karacaahmet Mezarlığı'na götürmüşlerdi. Bir anda bütün sınıf dağılmış, devrik mezar taşları arasında, ulu selvilerin gölgeliğinde koşuşmaya başlamıştı. Belki de bir cenazeye katılıyorduk. Fakat sıkıdüzen bir anda parçalanmıştı. Daha bir gün önce geometri sınavında benim kâğıdımı da dolduran, soruları, problemleri büsbütün de doğru çözmeyerek Mlle Calvez'nin gözüne batmamamı sağlayan A.S.'yi o

kargaşalıkta, bir selvi ağacına sarılmışken 'yakalamıştık'. Orada, A.S.'nin kazağını, gömleğini, fanilasını çıkarıp, üstüne kösnü ötesi bir zevkle işediğimizi anımsıyorum; bugün onulmaz bir yara gibi nedense içime işleyen davranışımız, sonsuz, iç gıcıklayıcı bir doyum sağlamıştı.

Öteki üç arkadaşım için değil; yalnızca benim için gözyaşları dökmüştü A.S.. Elleriyle yüzünü örtmek istedikçe, kollarını tutuyor ve sırayla işiyorduk. Özellikle beni görmemek için, başını başka tarafa çevirmeye çalışıyor; bizse tüyler ürpertici kahkahalarla gülüyorduk. Nasıl da büyüktü Karacaahmet Mezarlığı; nasıl olmuştu da, bu ölümcül vahşetimiz, örtük kabagüçler arasma eklenivermişti!

Ertesi güne uyduruk bir resim ödevi yetiştirmem gerekiyordu; fakat ben resimden zerre kadar anlamam. O gün ders bitiminden sonra, bahçeye çıkıp top oynayacağım yerde; karanlık, kuytu koridorlarda hep bir başına yürüyen A.S.'nin peşine takıldım. Sıra arkadaşım yeni bir işkenceyle karşılaşacağını sanarak koşmaya çabaladı. Fakat zavallı, koşmaya da alışık değildi. Onu bir dönemeçte kıskıvrak yakaladım.

"Yalvarırım, bir şey yapma bana; acı..." dedi.

Tanrım! bizim 'erkekliğimiz' mertlikten, onurdan ne denli uzakmış. Ben sadece uyduruk resim ödevi için A.S.'yi tavlamaya çalışıyordum. Kollarımın arasında tutarak öptüm onu ve "Beni affet," dedim.

"Neden yaptın bunu?" diye sordu.

"Başka çarem yoktu. Sonra alay ederlerdi benimle."

"Benimle yalnızca alay ediliyor ya..."

"Sen başkasın. Beni affet; yine arkadaş olalım," dedim.

"Seni seviyorum," diyerek yeniden ağlamaya başlayan A.S.'yi hiçbir zaman derinlemesine çözemeyeceğim, çözmeye, çözümlemeye girişemeyeceğim bir sevecenlikle kucakladım. Birlikte, kolkola yürümeye başladık. Bir süre ağladı, sonra susarak güldü. Gülüşü çocukca, sevinci iç yakıcıydı.

Birlikte arka bahçeye çıktık: Orada yalnızca kırlıklar, yüksek duvar aralarından görünen deniz, aşağıdaki Alman Kulübü'nün bu ilkyaz aylarında bomboş duran kumsalı, öte

koydaki beyaz deniz feneri vardır.

"Keşke kitap okusan, dedi bana A.S.; "o zaman bambaşka olurdu. Ben Peşat Nuri'nin romanlarını çok seviyorum. Hepsini okudum. İstersen sana da veririm; öyle güzel ki... Sevecenliği öğrenirsin. *Dudaktan Kalbe* çok güzel bir roman. (Kolunun altında sıkı sıkıya tuttuğu kitabı açtı ve okudu:) " 'Kenan, ruhlarının içinde başka bir dünyaları olan, hep o dünyanın içinde yaşayan, seven sanatkârlardandı. Uzaktan bakanlara o kadar manasız, uyuşuk, cansız görünen ilkgençliğini o, bu ikinci dünyasında, sönmeyen bir gizli teheyyüç, bir yarım hayal sarhoşluğu içinde geçirmişti. Kenan, bu hayali dünyayı ilk defa Zeybek Pınarı'nda Şem'i Dede'nin neyini dinlerken görmeye başlamıştı. İhtiyar arkadaşı da bir başka türlü hayal delisiydi. Bir âdeti vardı. Bir parça çalacağı zaman evvela onun güftesini okur, manasını anlatırdı: — Bak oğlum... Ay doğuyor... Âşık mehtapta ayakları çıplak, başı açık yârin yoluna düşüyor... Yâr artık uykusundan uyanmalı... Çünkü rüyasına girmeyen maşuku koynuna girdi... Sen daha bilmezsin Kenan... İnsan, yârini çok özlerse gayri yüzünün hayalini de göremez olur...' Buradaki Kenan'a benzemeni ne kadar çok isterdim senin, Kenan. O zaman Şem'i Dede gibi sana bildiğim her şeyi anlatırdım. Oysa sadece sınav kâğıtlarını dolduruyorum. Burdaki Kenan gibi olamaz mısın?"

(Sümer'in kitaplığında *Dudaktan Kalbe*'nin ne işi var? Küçük oğlum böyle modası geçmiş romanlarda ne bulur; kavrayamam. Ya ben? Açar açmaz buldum, A.S.'nin bundan otuz beş yıl önce bana okuduğu sayfayı.)

Yine yan yana bir kanepeye oturmuştuk. İlkyaz rüzgârı saçlarımızda, yüzümüzde geziniyordu. A.S., alnına düşen perçemi arkaya itmiş ve ellerimi tutarak, "Seni her zaman düşünüyorum; bu yüzden bazı bazı yüzünü çıkaramaz oluyorum..." demişti.

Bir süre, galiba bütün bir ilkyaz barışık yaşadık. Yaz aylarında bile sık sık görüşmüştük. A.S.'nin dostluğundan hoşlandığımı da anımsıyorum. Birlikte denize gidiyor, yaz günle-

rinin sıcağına aldırmayarak kapalı sinemalarda ikinci vizyon filmler seyrediyorduk. Çoktan sigaraya başlamıştım ben; A.S.'yse ağzına koymazdı tabii. Hayatı adeta kitaplardan tanımıştı. Bana, bilmediğim, aklıma gelmeyecek, merakımı çelmeyecek şeyler anlatıp durdu. Çabuk ve güzel geçti o yaz.

Ama Frerler Mektebi'ne geri döndüğümüzde o yaz'ı, o sıkıfıkı arkadaşlığı çok saçma, hatta zavallıca buldum. A.S. bana eskisi gibi aşırı tutkun bir yakınlık besliyor, benden — azıcık da olsa — yanıt bekliyordu. Büsbütün savsaklamıyordum A.S.'yi: yapılacak yığınla ödev vardı yine. Hafta sonlarında sayısız bahane çıkararak onsuz kalmanın yollarını arıyordum. Beni bir kez sinemada arkadaşlarımla — öteki, bana benzeyen güçlü kuvvetli arkadaşlarımla — *Rüzgâr Gibi Geçti*'yi izlerken yakaladı. Oysa A.S.'ye o hafta sonu mutlaka babaanneme gitmek zorunda olduğumu söylemiştim. Yüzlemedi beni. Arkadaşlarım, onun da sınıf arkadaşlarıydı ve hiçbirimiz A.S.'yle eskisi kadar alay etmiyorduk artık (ya alışmıştık varlığına, ya da, ne bileyim...). Yanımıza geldi ve filmi nasıl bulduğumuzu sordu. Sonradan meslek hayatımda sık sık beraber olduğum, canciğer dostum Necmi, "Arkadaş, ne biçim bir filmdir bu böyle!" dedi. "Baldır-bacak yok! Çıplak karı yok! Yok oğlu yok!" A.S.'yse bu filmin ünlü bir romandan alındığını ve *Rüzgâr Gibi Geçti*'nin Amerikan bireysel girişimciliğini ustaca dile getirdiğini, vb. söylüyordu. Genç bir kadının, nice aşk kırgınlıklarından sonra, kendi toprağıyla, tarımla olan yükseliş mücadelesini, tek başına girişimini... Ve Scarlett için yaşamı yel alıp götürmüştü, sevgiyi, umutları, iletişimi.

Birden sıra arkadaşımın bizlerden, hatta benden koptuğunu; bizlerin ne yaparsak yapalım, hangi insanlık dışı işkencelere başvurursak vuralım, canını yakamayacağımızı şiddetle ayrımsadım. Ne zaman böyle büyümüş, delikanlılığa ermişti? Ağırbaşlı, güvenli adımlarla, olgun bir erkek gibi yanımızdan ayrıldı. "...öylesine çok acı çeker ki Scarlett; sonunda bu acıyı duyamaz olur, tıpkı yaralanan bir insanın ilk andaki hissizliği gibi." Necmi, "Şu Garçonne'un bilgiçliğine bak," dediyse de,

hiçbirimiz A.S.'yle alay etmeyi göze alamadık. Bundan dolayı sanki biraz canımız sıkılmıştı.

Öyle sanıyorum ki, daha o yıllarda yazıyla çiziyle uğraşmaya başlamıştı. Kareli defterlere durmadan bir şeyler yazar, köşeli gotik pencerelerin içine oturduğunda bunları okur; ama, küçük sınıftakileri pataklayarak futbol alanından kovan bizlere, eski zamanlardaki gibi sıtmayla bakmazdı şimdi.

Şimdi edebiyatın, güzel sanatların dünyasına kapılmıştı A.S.. Sürekli, aralıksız okuyordu. Yatakhaneye geç çıkıyor, lise öğrencileri için gece yarısına kadar açık tutulan okuma salonunda Fransız edebiyatını baştan sona nerdeyse ezberliyordu. Okulumuzun kültür ve edebiyat dergisine yazı yazmayı, gururlu bir 'dik başlılıkla' geri çevirmiş; bu tarz 'heveslerle' oyalanacak vakti olmadığını belirtmişti. Yalnızca edebiyatla yetinmeyip, Flaubert kadar Diderot'ya da merak sardığını, usul usul felsefenin koyaklarında gezindiğini anımsıyorum.

Yaşamdan ne bekliyordu? A.S. çoktan öldüğüne göre bunu öğrenemeyeceğim: Yaşamdan ve sıra arkadaşı Kenan'dan. Kimileyin göz göze gelirdik ve onun iri kahverengi gözlerinde, taa eski günlerin arka bahçe anısını, *Dudaktan Kalbe*'nin o budalaca romantizmle örülü sayıklamalarını, nedense, bir gönül yangını gibi duyumsardım. Fakat hemen gözlerimizi kaçırırdık. Bana karşı kuntlaştığını seziyordum...

Sonradan bir anı yazısında A.S'nin o sıralar "...bireysel bağımsızlık ve özgürlüğün, bugünkü batı burjuva dünyasında artık yaşanamayacağını; çünkü burjuva yaşamın, birey üzerinde — ahlak adına — boyunduruk altına alıcı bir etki yaratmakla varlığını koruyacağını; burjuva toplumunda dürüst bir aydının istese de yükseliş tutkusundan tek başına kurtulamayacağını; asıl trajik olanın bir 'perhizkârla' onu anlamayan ve kişisel yükselişlerinden başka bir şey düşünmeyen yarı aydınlar arasında bulunabileceğini..." irdelemekle uğraştığını şaşırarak, itiraf edeyim ki, tek bir sözcüğü bile anlamlandıramayarak okudum. Aynen yukarıdaki gibi yazmıştı anı yazarı ve herhalde bir şeyler anlatmak amacını gütmüştü: "...bütün bu düşünceler ve değer yargıları, onu, gitgide totali-

tarizmle uğraşmaya yöneltmişti; proletarya diktatörlüğünde de totalitarizmin kesin izlerini görüyordu...

Bir başka yazarsa, "daha o yıllarda" A.S.'nin "bizim dün yamızı batıdaki yaşama tarzından çok farklı değerlendir..." diğini belirtiyor; şunları ekliyor: "...romanları, çokluk ruhsal süreçleri irdelese de, iki ayrı insan davranışım dışa vurduğu çok açıktır: gözü dönmüş bir yükseliş tutkusunun boyunduruğuna girmiş, bütün engelleri yıkıp geçen bir zenginler sınıfıyla, son kerte hoşgörüsüz, kendi aralarında bile son kerte kapalı yaşayan ve birbirlerini ahmakça yok eden, dayanışmasız aydınlar topluluğu..."

1948 yılında savaşı, faşizmi,Nazi İmparatorluğu'nu açık-yüreklilikle yeren ilk yazısı yayımlandı, A.S'nin. Savaştan önce ve savaş boyunca biz hep Almanya'yı alkışlamıştık. A.S.'nin,şu sünepe ve istediğim her şeyi kendisine yaptırabileceğim sıra arkadaşımın, Karacaahmet Mezarlığı'nda yüzüne, çıplak göğsüne işediğimiz korkak, ödlek yaratığın bizimkilerden ne kadar farklı fikirleri vardı: Savaşın; her biri bir diğerinin küçük önderi olmak isteyen, boyun eğmekle ezmek arasında sonsuz bir gelgite kapılmış küçük burjuvazinin dar görüşlü kalmaya mahkûm ve her zaman iktidardan yana kalabalığından, asla bağımsız düşünülemeyeceğini ileri sürüyor; bu zihniyet meselesinin yalnızca tarih ve iktisatla açıklanamayacağını özellikle ifade ediyordu.

İtiraf etmeliyim ki, gözümde büyümüştü A.S.. Onu, okul çıkışında Belvü Gazinosu'na bira içmeye davet ettim. Çağrımı çocukluk yıllarımızdan kalma bir aşkla kabul etti; Fenerbahçe'ye gittik.

Mademki benim için her şey bitti ve ben, bütün bir yaşam boyunca içinde debelendiğim — yaşam sanmıştım bunu — ruh sefaletimi gözler önüne seriyorum; mademki umutlarımın, umarlarımın salt bana pembe, başkalarının çıkarlarına, er geç silinecek bir morlukta göründüğünü biliyorum... şu müthiş, bütün çıkarların ortadan kalktığı, bu dünyanın bütün nimetlerinin ağır bir yargı, dehşetli günahlar gibi üstüme çullanıp durduğu ölüm döşeği karanlığında; o gün A.S. ile Bel-

vü Gazinosu'nda söylediklerini de açıkyüreklilikle, hiçbir gizliye saklıya başvurmaksızın dile getirmeliyim. Mademki başka çarem kalmadı ve mademki vicdan azabıyla kavruluyorum!

"Böyle bir makale yazısıyla başlamak istemezdim. Ama mecburdum. Çünkü bundan sonra yazacaklarım, bütünüyle siyasal olmakla birlikte, yordamını şiirden edinecekleri için birçok kişiye adamakıllı edilgin gelecek. Öte yandan ben, yazacağım, yayımlamaya değer bulacağım her cümlede ileriden, uygarlıktan yana bir siyasayı kollayacağım... Oysa beni geçmişin çağsamasıyla ağlayıp duruyor sanacaklar. Bir süre, geçmişten bugüne yitirdiklerimizin öyküsünü yazmak istiyorum. Ne adına yitirdik, karşılığında ne elde ettik... yalnızca bunu. Daha sonra her hissedişimizde bizi ateşiyle kavuran, ama aynı ateşte kendi özünü de yakıp kül eden çürümüşlüğü, ruh çılgınlıklarını, ruhsal çöküntüyü, acıyı ve kötülüğü yazabileceğimi umuyorum."

"Bunlar benim anlayamayacağım, yüksek şeyler," dedim A.S.'ye gülerek.

"Hayır; senin anlayacağın, ama düşünmeye yanaşmadığın şeyler. Sana yalnızca sevgi ve sevecenlik göstermek istedim. Vermek istediğim tek şey buydu. Daha küçücük bir çocukken, senin için her türlü özveriyi göze almaya hazırdım. Bu, güzel bir şeydi; çünkü insan duygusuydu. Yüreğin sesiydi. Ama sen — suçladığımı sanma; çünkü artık ben de iyi bir insan değilim — sevgi yerine alçakça vahşeti, duygusuzluğu, sevecenlik yerine yalnızca kabagücü yeğlemeyi seçtin. Kalbimin çürüdüğünü, ruhumun kokuştuğunu duyumsuyor; fakat seni seçiminden caydırmaya yanaşmıyordum.Çünkü ancak bu sayrıl çürümüşlüğü, yangından farksız iç sızısını, toplum dışı kalmayı dile getirerek sizlerin arasına, aşağılık toplum yaşamına geri dönebilirim ben... Bak göreceksin: topluma geri döneceğim. Toplum beni benimsemekle, bağrına basmakla kalmayacak; aynı zamanda alkışlayacak da... Bütün bunları öç almak için değil, sahiden uygar bir toplumun siyasasını savunmak amacıyla yazacağım. Seninle birlikte insanca şeyler,

çok acı ve çok güzel, acıları kadar görkemli şeyler yaşayabilirdik. Ben, bizim yaşayamadıklarımızı — hepsi de rüzgâr gibi geçti — ölünceye kadar savunacağım."

Belvü Gazinosu'nda geçirdiğimiz akşamüzeri, A.S.'yle karşılıklı, yüz yüze konuştuğumuz, daha doğrusu ödeştiğimiz ikinci ve son gün oldu. Frerler Mektebi'ni bitirdikten sonra, sanki aynı sıralarda yıllar yılı yan yana oturmamışız gibi, bir daha hiç araşmadık.

Yükseköğrenim için yurtdışına çıktım. Fakat üniversitede dikiş tutturamayarak, bol bol gezip tozdum, aylaklık ettim. Epey uzun bir zaman Türkiye'yle bütün bağlarım koptu.

Yurda döndüğümde zorunlulukla iş hayatına atıldım: Babam, ardında sayısız olanak bırakarak ölmüştü. Öyle yeni bir iş kurmama, alın teri dökmeme ayrıca gerek yoktu. Sadece işletmecilik konusunda bir iki uzmanın yardımını gereksindim. Bunları da temsilcisi olduğumuz yabancı sermaye derhal karşıladı.

O sıralar, uzak akrabadan 'şen dul' Halide Hanım'la ateşli bir aşk yaşıyordum. Eski okul arkadaşlarımdan — iş çevrelerinde, kimi öğle yemeklerinde ve dernek toplantılarında rastladığım Necmi dışta tutulursa — tümüyle habersizdim. A.S.'nin ünlendiğini — Necmi, radyoda bir konuşmasını dinlemişti A.S.'nin — ilk romanıyla bayağı yaygınlık kazandığını nereden bilebilirdim: Yukarıda belirttiğim gibi, roman niyetine birkaç kitap okumuşsam, bu cinselliğe olan tutkumdan. O kitapları da ben değil, Halide okurdu bana yatakta; sevişmelerimizin öncesinde böyle açık saçık kitaplar okumaya bayılırdı Halide. Ama A.S. galiba hep yazıyormuş.

Çok sonradan — daha birkaç hafta önce — elime geçirdiğim bir yazısında (sanırım bir öyküydü) şunları yazmıştı A.S.:

...bir daha birbirimizi görmemek üzere ayrılıyorduk. İkimiz için de yeni değil, yalnızca beylik, yalnızca kirli, iki ayrı yaşam başlıyordu. Arkadaşımın gitgide yükseleceğini, iş imparatorlukları kuracağını, para dışındaki bütün değerlere dudak bükeceğini, bütün değerlerinse o parayla satın alınabileceğini kaygılar içinde ayrımsıyordum. Bana gelince; Belvü Gazi-

nosun'nun şimdiden çökmeye yönelik, bir zaman sonra da yıkılıp gidecek dünyasında kendi karanlık, yalnız, bu yüzden hayli bencil, kötülükle sarmaş dolaş, ilençlere gönül vermiş ilkgençliğimi, hep böyle akacak günlerimi ve gecelerimi, ancak yaprak dökümleriyle anlam kazanabilecek mevsimlerimi duyumsuyor, bunlarla da bunlarsız da yaşayamayacağımı, şu geberik, defteri dürülmüş kör ve çılgın kalabalığa haykırmaya hazırlanıyordum...

Bunları gerçekten de o günlerde duyumsamış mıydı sıra arkadaşım? Ne ürkünç, şaşırtıcı, alışılmadık görüşlerdi bunlar! Hele şu satırlar:

Onun seçtiği yaşamı, seri halinde ve ucuz maliyet çerçevesinde oluşturulan üretime kaygısızca benzetebiliriz; bu konuda acımasız, beyaz eldivenlerle gerçekleştirilecek cinayetlerle donanmış kanlı bir rekabete girişmekte olduğu pek açıktı. Ben, parmağı ağızda bırakan ender bir antika eşya gibi, nitelik üstünlüğünün nicelikten önce değerlendirildiği zamanlardan kalma elişi bir sanat yapıtından alacaktım bütün direncimi; gelgelelim, o antika eşyanın en güzel yerleri, en ince işçiliği çoktan kırılıp dökülmüş olacaktı...

Küçük oğlum Sümer'in kitaplığında bulduğum şu sayıklamaları fırlatıp attım elimden. Tanrıverdi Apartmanı'nın en üst katı bu yaz öğlesinde ne kadar sessiz, ne kadar yankılıydı. Bütün bir hayat, sanki yanıbaşımda haykırıp duruyordu.

Ah; kısacık yazlarımızın sönüp giden aydınlığı, elveda! Ah o penceresini hiç kapatmayan unutuş! Şimdi ne çok düğümlenmiş giz birdenbire çözülüveriyor; ne çok açmaz, sorun, tasa...

Ve ben, çılgınlıklarla, şehvetle, utanmasızlık ve incelmiş bir yırtıklık içinde geçmiş gençliğimin bir anlam taşıyıp taşımadığını soruyorum boyuna. Bu yaz öğlesine özgü insanı deli eden sessizlik, birtakım uğultulara dönüşüyor. Bana Baudelaire'den dizeler okuyan; nasılsa ve nedense birlikte Alman Kulübü'nün merdivenlerinden inerek kumsalda yürüdüğümüz bir gün, "kimi kişiler için yaşamın şifasız, onmaz bir acı gibi, zehir gibi tadılacağını" söyleyen A.S.'nin sesini işitiyo-

rum sanki. *Elveda, kısacık yazlarımızın yanardöner ışığı!* "...Ne kadar uğraşırsam uğraşayım; istediğim gibi çevirmeyeceğim bu dizeyi..." Sıra arkadaşımın başardıklarıyla benim elde ettiklerim ya da ele geçirdiklerim şimdi bir kumsala yazılmamışçasına dalgalar altında kalıyor, sonsuza dek siliniyor, yok oluyor.

Bununla birlikte yeniden yirmi yıl öncesinin anılarına kulak veriyorum. Vur patlasın çal oynasın geceleriyle epey yorgun düşülmüş bir aşk nöbetinin sonunda Venedik'de buluyorum kendimi. Orada; gondollar ve aşk tecimi; Nesli'yle tanışıyorum. Karım henüz çok genç, sesiyle herkesi büyüleyen, şehvetin gıcıklayıcı günahlarına bulaşmamış, geleceği parlak bir soprano. Ona, memleketlisi olduğumu, yükseköğrenim için Paris'de yaşadığımı, şu lağımlar kentinde arkadaşlık etmenin dayanılmaz güzellikte olduğunu söylüyorum: Gondollar ve aşk tecimi.

Nesli bir sevda kırgınıydı o sıralar. Adını vermekten kaçındığı, romanlarından tanıyıp hayranlık duyduğu bir yazar tarafından terk edilmişti. Yurda geri dönmekten adeta korkuyordu.

Neslihan'ı bir hafta sonra genç kızlığının benimiçin pek sıkıcı, doyum sağlamayan masumiyetiyle baş başa bırakarak Venedik'den ayrıldım: Bir daha karşılaşacağımızı, doğrusu ummuyordum.

Fakat üç yıl sonra, Alman bir müşterimizin arzusu nedeniyle Strauss'un *Salome* operasına gittik. Şehir Operası'nın salonu tuvaleti, uzun eldivenli kadınlar ve siyahlı giysili erkeklerle dolup taşıyordu. Locadaki yerlerimizi aldık. Nihayet pırıltılı ışıklar söndü, sahne aydınlandı, kadife perdeler yukarıya çekildi. Olup bitenleri aldırışsız, gönülsüz izliyordum. Bu usandırıcı gecenin bir an önce sona ermesini dileyerek; daha sonra, geç vakit katılacağım bir poker partisinin coşkularını kurup duruyordum.

Derken Herodes'in sarayındaki terasa Salome çıktı. Bu olağanüstü güzel, olgunluk çağının özelliklerini gencecik yaşında tanıyan kadını önce anımsayamadım. Gecenin kadife-

ye benzediğini söylüyordu Salome.

Gece kadifeye benziyordu, bütün geceler kadifeye.

Zindanından getirilen Yalvaç Jochanaan bariton sesiyle günahlılara (belki de bizlere) ilençler yağdırıyordu.

Venedik'de gondollarla gezdiğimiz Salome, şimdi yedi tüle bürünerek yabanıl, çılgın bir dansla başımızı döndürüyordu. Sonsuz esrimelerle ona bakıyor ve Neslihan'ı sevdiğimi hissediyordum.

Ama Salome, Yudea Valisi Herodes'in saraylarını, mücevherlerini, bahçelerini geri çevirerek, yalnızca Jochanaan'ın başını istiyordu.

Yalvaç Jochanaan'ın başını bir tepsiye koyup getirdiler. Salome çılgın gözyaşları içinde üstüne kapandı. "Beni istemeyen Jochanaan! Seni öldürttüm. Yanımdasın şimdi, iğrendiğin Salome'nin yanında. Sen âşık olduğum tek insandın!"

Salome bir öpüşü bile esirgediği için ölmüş Yalvaç'a gözyaşları döküyor, yedi tüllü yabanıl dansından daha çılgınca bir arzu uyandırışla bu kesik başı haziar içinde okşuyordu.

Bütün meşaleleri söndürdüler ve Salome'nin gür sesi bizi yıkıp geçti. "Vermek istemediğin öpüşü aldım Jochanaan!"

Işıklar yandığında doğruca kulise koştum. Neslihan'ı ağır makyajını silerken buldum; yanına ulaşıncaya dek sayısız insanla tartışmak zorunda kalmıştım.

"Oo! Kenan," dedi; "nerden çıktınız?"

Artık onsuz yaşayamayacağımı, bunu bu gece çok daha iyi hissetmiş olduğumu açıkladım. Gerçekten de bir anlık bir tutkunun kölesi olmuştum; buna karşılık Neslihan, bir zamanlar kendisini terk etmiş olan genç romancıyla barıştıklarını belirtiyor, İtalya'daki 'yardımlarım' için bana teşekkür ediyordu.

Yine de evlendik; hem de iki ay sonra. Adı verilmeyen, açıklanmayan genç romancı, 'benden' evlilik önerisi aldığını söyleyen Neslihan'ı karlı bir kış gecesi, donuk ışığıyla kuru dalları aydınlatan bir sokak lambasının altında bırakmış ve kentin arka sokaklarına, karanlık mahallelerine kahkahalar atarak karışmış. Nesli, ikinci kez yinelenen sevda kırgınlığını

benim tenimde avuttu. Genç ve sağlıklıydık. Karım bir süre daha operaya çıktı. Sonra ilk oğlumuz Akat'a gebe kalınca, sanatını bütün bütüne bıraktı.

Strauss'un Wagner'i çağrıştıran müziği yerine; ürkünç, ıslık çalarmışçasına yankılanan, tizleşen bir ses bana bütün hayatımın yalnızca 'bir dış görünüm' olduğunu haykırıyor. O sesi, o tiz haykırışın ifade ettiklerini asla işitmek istemiyorum. *Çok geçmeden dalıp gideceğiz buz gibi karanlıklara!*

İşkilin yılanı tam yüreğimin üstüne çöreklendi. Birdenbire. A.S.'nin yazdıklarına göz attıkça:

Bizi her yaz başlangıcı buralara çeken aşktan başka ne olabilir ki; ve bu, pahası fazlasıyla ödenmiş, sınanmış, bağlılığı defalarca kanıtlanmış bir aşktı. Onu her yaz orada; birbirimizin etinden hem acılar, hem de sonsuz dirilişler hissettiğimiz eski ve çöküşteki sayrı güzelliği yansıtan otel odasında bulacağımı bir yemin gibi biliyordum.

Her yıl biraz daha yaşlanan otelci kadın, billur camlı döner kapıdan içeriye girer girmez; bana değil, yalnızca kanallarda ağır kokularla akıp duran lağım sularına bakarak, "Signore, Signore yine sizden önce geldi," diyecek... Ama içinden, sevdiğim kadına "Aşağılık signoraccio!" dediğini açık seçik işitiyordum.

Şimdi artık yukarıda, Semiramis, kendisine yasaklanan şarkıları, yalnız benim için yeniden okuyacaktı...

Sayfaları çeviriyorum:

... İnsanın kendini her zamankinden de yalnız hissettiği günler vardır; her şey boş ve anlamsız görünür. Semiramis, evliliğini bomboş ve çöl kadar anlamsız gördüğünü söyledi. Bunu artık saklayamadı. Ne tuhaf; utku, onu yitirdiğim yerde kazanıyor...

bazı şeyleri, tıpkı bazı insanları olduğu gibi hep boş yere sevdik ve sevgilerimize alınyazısı gibi sarıldık...

A.S. bu romanında "sanatına ihanet ederek, konformist bir hayatı seçen bir kadınla yalnızca kendi ben'inin isterlerine kapılmış bir şairin yasak eşklarını, 'içimizdeki faşizmi' olanca

çıplaklığıyla yansıtarak" işliyormuş, "o her zamanki ince ustalığıyla"!

Gülümser şu halimle beni görse, mutlaka bayılacağımı sanırdı. Ben karımın her yılki Venedik, İtalya yolculuklarını anımsıyordum. Anımsadıklarım beni kahrediyor, alnımda boncuk boncuk terler birikiyordu. Yüreğimdeki çarpıntıyı, beynimdeki zonklamayı durdurmama olanak yoktu.

A.S.'nin yazdıkları birer hayal, birer yapıntı mıydı; yoksa gerçeklikteki yaşamdan izdüşümler miydi? Ada'ya telefon açmak istedim, fakat cesaret edemedim. Semiramis kimdi? Nesli bu saatte kırlangıç teknede güneşlenmektedir.

Bir ihanet söz konusuysa bile, bunu artık asla öğrenemeyecektim. A.S.'nin intiharı, bu yılki Venedik gezisini izletmeme imkân bırakmıyordu. Ve sabah gazetelerini gören karım, ne kadar yıkılırsa yıkılsın, geçmiş yazların aşk dolu anılarıyla baş başa kalabilmek için Venedik'e yine gidecekti. Üstelik Nesli soğukkanlı bir kadındı; davranışlarından bir şey sezinlemek olası değildir.

Daha başka bir kaygıya da kapıldım: Sümer'in kitaplığında A.S.'nin bütün yapıtları yan yana duruyordu. Küçük oğlumun bunları birçok kez okuduğu, ciltlerin hırpalanmışlığından, sırttaki pul pul dökülmüş kırışıklardan açıkça anlaşılıyordu. (Neden çocuklarımın adları — sırayla — A ve S harfleriyle başlıyordu, neden?)

Frerler Mektebi'nin kız kılıklı öğrencisi bütün hayatıma etkimiş, sonunda benden acımasızca öç almıştı. Böyle olabilir miydi? Yılan gibi beni sokup duran işkiller, "Evet!" diye fısıldaşıyorlardı.

Sanat böylesine aşağılık, böylesine iğrenç olabilir mi? Ama ben, sanatın ne olduğunu tek bir gün bile düşünmedim ki...

... Usanç ve tiksintiyle dolup taşan bu kötülük şiirleri, bir başka şiirin ölümünden, belki de öldürülmesinden sonra söylenmeye başlandı. Geçmiş zamana dönüp baktıkça [illegible] asla sönmediğini gördüm. Kötülüğün acısından ve rüsvan çektiği işkenceden başka savunabileceğim hiçbir şey kalmadı...

Nihayet bilinçsiz adımlarla evin içinde dolaşmaya başladım. Yaldızlı eşyayla döşenmiş salon, çiçek figürlerinin bezediği mobilyasıyla yemek odası, karımla yirmi yıldır paylaştığımız, seviştiğimiz, her şeyimizi birbirimize sunduğumuz — ne aldanış! — yataklarımız, çocuklarımın, biricik oğullarımın genceldiği, güldüğü, ağladığı, sevindiği bu ev şimdi bana cehennemin ta kendisi gibi geliyordu. Her şey bir anda kuşkuya boğulmuştu.

Sonra, Akat'ın odasında duvarlara yapıştırılmış bir dizi renkli fotoğrafla burun buruna geldim. Akat teknede. Akat Bodrum'da arkadaşlarıyla ateşte oğlak çeviriyor. Akat içkili bir gazinoda göbek atan dansözün meme ayrığına binlik banknot sıkıştırıyor. Akat, Frerler Mektebi'nin kapısında! Akat, Frerler Mektebi'nin arka bahçesinde, Fenerbahçe Koyu'ndaki deniz fenerine gözlerini dikmiş! Akat artık kimselerin uğramadığı 'metruk' Alman Kulübü'nün kumsalında sulara eğilmiş! Ve bütün bu fotoğraflarda yüzü seçilemeyen, ben yaşta bir adamın varlığı! Başka bir adamın. Kim? Yoksa?

Başka kentler
ıssız otel odaları
sevgi sürgünlerinde
trenlerin götüreceği bitik kasabalar
han odalarında bizi kendine çeken yalaz
günlerce dinmeyen tipi
tahta merdivenlerden tahta sandıklarıyla inen yolcular, az sonra minibüse binip Kavakkkoz Hanı'ndan ayrılacaklar. Gündüz, sonrasız yolcular için çok kısa.

Akşamın yalnızca isli lambalarla kararttığı köy evlerinde ben, bir sedir, bir testi ve kırık bir aynadan başka eşyası olmayan odamın taş pencerelerini, ağmamış bir sabaha açıyorum... — ne kadar uzağız birbirimize. Hiçbir adres kalmadı aklımda; ezbere bildiğim bütün telefon numaralarını unutmuşum. Hiçbir şey yok. Şu isli lambayı bu geceye de yakıyorum.

İkimiz için ve bütün sevgiler için söylenecek her sözden artık tiksiniyorum. İkimiz için ve bütün sevgiler için artık güzel olan hiçbir şey söylenmeyecek.

Hayattan çok uzak
ölüme çok yakın.
Hep yollar artık
daha başka kentler...
Sana geldiğimi hatırlıyor musun? Beni hatırlıyor musun?

"... Seninle birlikte insanca şeyler, çok acı ve çok güzel..."

"...suçladığımı sanma; çünkü artık ben de iyi bir insan değilim..."

"... Daha küçücük bir çocukken, senin için her türlü özveriyi göze almaya hazırdım..."

"... Buradaki Kenan'a benzemeni ne kadar çok isterdim senin, Kenan..."

"... Bu, güzel bir şeydi; çünkü insan duygusuydu..."

Görüntüleri, sesleri, anı parçacıklarını yorumlayamıyordum. Bu görüntüler, sesler, anı parçacıkları beni bu dünyanın görülebilir, dokunulabilir gerçekliklerinden sonsuz kasırgalarla koparıyor, o hiçbir zaman bilemediğimiz ölümün pençesine atıyordu. Valikonağı Caddesi'ne akşamüzerinin ateşten sıcağı çökmüşken,ben;TanrıverdiApartmanı'nın en üst katında, her şeyimle, olanca zenginliğim, kırk altı yıldır kılına zarar gelmemiş parlak hayatım, olanca varlığımla dayanılmaz, kimselerin katlanamayacağı işkillere gömülmüş, ıssız, kimsesiz, boğuntular içinde, bu dünyanın her türlü ilişkisinden iğrenmiş; yarının ve sonraki günlerin kaygısıyla artık yaşama direncimi yitiriyordum. Başka bir şey değildi ve buydu. Ve görüyordum ki; Papaz Arthur'ün bizi yan yana oturttuğu günden beri, o ilk ders bitiminde "Affedersiniz kardeşim; adınız ne?" diyen çocukla karşılaştığım uğursuz, ilençli dakikadan bugüne... hayatı bir acı çektiriş ve sonunda bir acı çekiş gibi yaşamaya mahkûm edilmiştim. Sondan bir önceki an'ın kâbusları beni cehennemin kutsal kitaplarda geçen tasvirlerine alıp götürüyor, o tasvirlerin yaldızı dökülmüş, altın tozanları kararmış ikonlar gibi önümde kimileyin parlayıp kimileyin sönmesini, ışımayla kararmayı ben bir türlü durduramıyorken, kıpkısa ışıma anlarında; ya donmaya yüz tutmuş vücut ateşiyle uzak akrabadan Halide 'yenge' anadan doğma üs-

tüme çullanıyor, ya sıra arkadaşım A.S. Frerler Mektebi'nin sık ağaçlarla çevrili kapısında 'o cumartesiyi de' tek başına geçireceğini söyleyerek veda ediyor, karım Nesli Strauss'un *Salome* operasında bir kez daha Yalvaç Jochanaan'ın başını tutkularlaokşayarak,o kesik başın kan kusmuş pembe köpüklü dudaklarını öpüyor, ya da oğlum Akat Akdeniz'de İngiliz Limanı'nda oğlak çevirirlerken, arkalarında duran orta yaşlı bir erkeğe dönüp gülümsüyor vebirdenbiredoludizgin atlarla bu orta yaşlı adam ve oğlum,Kavaklıkoz adlı hiç bilmediğim, görmediğim uzak, karlı bir kasabanın uçsuz bucaksız ovalarından geçip gidiyorlar, işte seslerini, çınladıkça çınlayan kahkahalarım... karlar altındaki ovaya bakan han odasındaki yalaz yalaz ateşi görüyorum, işte sesler birer görüntüye evriliyor ve sesler diniyor ve yalnızca, hızla diniyor sesler... Ter içinde kalmışım. Yine de titriyorum. Vebanın ölümcül ateşi bütün gövdemi sarıp sarmalamakta.

Kuşku beni ezip bitirdi. Önce kuşku, sonra vicdan azabı, sonra da benden alınmış nice intikama artık yanıt veremeyecek oluşum. Boğazım kurudukça kurudu. Gözlerim birer faltaşıydı. Ellerim ve dudaklarım titriyor; ne bir şey söyleyebiliyor, ne de bir şeyi kırıp dökmeden tutabiliyordum. Yirmi yıllık karım, sevgili eşim, "Sana ne oldu Kenan?" diye sordukça; ben, onun, gerçekte tıpkı kıskançlıktan yüreğinin ortasına hançer saplanmış Narraboth gibi intiharımı beklediğini dehşetle seziyordum.Artık konuşamadığım oğullarım, yine müzik dinliyorlar ve tekneyle adalar denizinin çok yıldızlı göğünü seyredebilmek için yaz geceleri açılıp gidiyorlar. Beni hâlâ sokmayan, ama çevremde dolandıkça dolanan, buz gibi soğuğunu gövdemde gezdiren yılanın olanca ağusunu boşaltmasını dinmez bir özlemle bekliyorum, günlerdir gecelerdir.

Kara düşlerle, sanrılarla boğuştuğum birkaç haftadan sonra Karacaahmet Mezarhğı'na gittim — A.S.'yi, canına kıyması nedeniyle sanat-edebiyat dergilerinde kendisine bol bol söz açılan eski sıra arkadaşımı oraya gömmüşlerdi. Artık yazgının boyunduruğu altına girdiğimden, ölünün nerede gömülü olduğunu elimle koymuş gibi bulabilecektim: A.S.'yi ka-

zağını, gömleğini, fanilasını çıkararak, kösnül bir arzuyla üstüne işlediğimiz selvinin altına gömmüşlerdi. Şimdi Necmi'nin kıskıvrak yakaladığı bu çelimsiz çocuk, gövdesine işlediğim, çırpınan bir insana boğazlanan bir hayvana bakar gibi baktığım o an, o çocuk, o vahşet, isteklendirici çığlıklar... tümü, sanki yaşamın ya da yaşadıklarımızın özü gibi... öyle sanki.

Gecenin karanlığında baykuşlar ötüyor, bilinmez nereden gelen loş bir ışık yarasa yavrularının kanat çırpışlarını gölgelerle yansıtıyor, ince bir rüzgâr selvileri şöylece yalıyor.

Yıllar öncesinin solgun eylül, ekim ayları benimle birlikte dolanıp duruyorlar mezarlıkta. Yağmur yüklü bulutların kuzeyden Fenerbahçe burnuna üşüştüklerini görüyorum. Burundaki sakız çamları ve bembeyaz deniz feneri çok geçmeden yağmur altında kalacak ve yağmur, içimizin günahlarını, kirlerini, ruhumuzdaki azaplı pisliği, arzu ve tutkularımızdaki aşağılık kasveti ne yazık ki yıkayamaz.

Burada uyuyor A.S..

Burada uyuyor A.S. ve ben, Belvü Gazinosu'nda bira içmeye, onun savaşı, faşizmi ilençlere boğduğu ilk yazısını kutlamaya gidişimizi dün gibi anımsıyorum. Söz verişlerini neden unuttu? Ya ben? Ben? Ben?

Burada uyuyor A.S..

Çelenkleri insan üstü bir güçle mezarın üstünden çekip, sağa sola fırlattım. (Demek sanat bu kadar aşağılık bir şey...) Toprak altında, artık herhalde kurtların, mezar böceklerinin iştahına terk edilmiş ceset... şu kokuşuk leş... toprak altındaki bilekleri kesik ölü bana bir şey söylemeli. *(Kötülüğün acısından ve ruhun çektiği işkenceden başka savunabileceğim hiçbir şey kalmadı.)* Toprağı kazmaya başladım. Solucanlı, böcekli toprak tırnak aralarıma girdi.

Sonsuz aydınlık, göz kamaştırıcı şimşeklerle bir yaz yağmuru ve uğultulu, dinmez fırtına bana nihayet ölüm gibi göründü. Selvilerin en ululari fırtınayla mermerlerin üstüne devrildi. Her şimşek çakışında çocukluğumu, gençliğimi, dernek toplantılarımızda aldığımız 'hayati' kararları, sevişmeyi, doyumu,tekrar Papaz Arthur'ün beni A.S.'yle önden ikinci sıraya

oturtuşunu, Şem'i Dede'nin neyini, Mr. Robert Hawthorne'ın Türkiye konusundaki gizli önerilerini, Mr. Robert Hawthorne'la son yıllardaki işbirliğimizi, Reşat Nuri'nin *Dudaktan Kalbe* romanını, Vivien Leigh'le Clark Gable'in başrollerini oynadıkları *Rüzgâr Gibi Geçti* filmini... birer yaşantı gibi hissettim. Hâlâ toprağı, A.S.'nin mezarını kazıyordum.

Fakat mezarı bomboş görünce, oraya yığılıp kalmışım.

İki gün sonraki cenaze törenime büyük bir kalabalık katıldı. Kalabalık içinde A.S. de vardı. Eski sıra arkadaşım, tıpkı karım ve çocuklarım gibi koyu renk bir takım giymişti. Üzgün, ağırbaşlı yürüyordu. Az gerisinde Halide Hanım — cenazeye karşın adamakıllı makyajlıydı — uzun yıllardır bağlarımızın kopmadığı Necmi'nin koluna girmiş, fakat asıl Mr. Robert Hawthorne'a bir şeyler söyleyerek tabutumu izliyordu.

Beni, yağmurun şakır şakır yağdığı yaz gecesinde kendi ellerimle kazdığım mezara, o ürkünç, kurtuluşsuz çukura gömdüler. Karım, kapağı aralanan tabutuma ilk kürek topraktan önce bir demet yasemen fırlattı.

Karım, o bir demet yasemeni kefenlere sarılı cesedime bırakırken, A.S.'yle oğlum Akat bir süre birbirlerine baktılar. Ama Neslihan başını kaldırınca A.S. bakışlarını Akat'dan kaçırdı ve ulu selvilerin üstündeki gökyüzüne çevirdi.

Gökyüzü her zamanki gibi çok yukarılardaydı.

(Yazko Edebiyat Dergisi)

BİLGE KARASU
(1930)

Bilge Karasu 1953-1962 yılları arasında çeşitli dergilerde yayımlamış olduğu öykülerini 1962 yılında ilk kitabı *Troya*'da *Ölüm Vardı*'da topladı. Uzunca bir aradan sonra, 1970'de, yazarın *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* adlı kitabı yayımlandı ve 1971 yılı Sait Faik Hikâye Armağanını aldı. Masallar kitabı *Göçmüş Kediler Bahçesi* ise, 1980'de çıktı. Az ve seyrek yayımlamasına karşın Karasu, gerek bu üç kitabıyla, gerek 1966'dan bu yana zaman zaman yayımladığı "metinler"iyle yazınsal bilinci gelişmiş ve beğenisi incelmiş okur çevrelerinin olduğu kadar, kolayı aşabilen eleştirmen ve incelemecilerin de yoğun ve canlı ilgilerini yazar kişiliği üzerinde topladı.

Bilge Karasu artık *Troya'da Ölüm Vardı*'daki öyküleri türünde yazmıyor pek. Ama yazı yaşamının grafiğinde, bu kitabı sonraki ürünlerinin ne altına ne üstüne yerleştirebiliyoruz. *Troya*'nın, Karasu öykücülüğünde olduğu kadar Türk yazınında da aşılmamış bir yeri var. Kitaptaki on üç öykünün dokuzu birbirini bütünleyerek Müşfik'in dünyasını başkalarının dünyalarıyla iç içeliğinde tanıtıyor bize.

Yazarın hemen her yazısında kendini sezdiren mozaikçiliği, *Troya'da Ölüm Vardı*'da da başat özellik olarak dikkati çekiyor. Hem her bir öykünün içinde, hem öyküler arasında iş-

lenmiş, geniş açıdan bakıldığında bütünlüğünün görülmesi olanaklanan bir mozaik bu. Bir öyküdeki küçük mavi bir taş, bir başka öyküde öbür taş parçacıklarının oluşturduğu karmaşa içinde kilit taşı olabiliyor; bir öykünün sarısı, bir başkasında kaçış noktasında. Bu yalnızca öykü kişilerinin (Müşfik'in, Dilaver Hanım'ın, Reşit Bey'in, Suat'ın) öykülere serpilmişliğiyle değil, öykülerin bütünlüğünde ve bütünlüğüyle değişe dönüşe yoğunlaşan katmerlenen duygusal boyutla da sağlanıyor. Yani hem taş parçacıkları önemli, hem taş parçacıklarının nasıl hangi düzende dizildikleri.

"Sarıkuma Giriş", "Şarkısız Gecelerin İlki", "Beşinci Gün", "Odalardan Biri", "Kavruk", "Çatal", "Nereden de Andım Şimdi", "Anahtar", ve "Acı Kök Yağmurun Tadında" öyküleri dolaysızca birbirine örülü. "Dönenen bir" ise, bir ara-metin belki. "Zanzalak Ağacı" ile "Oda Oda Dünya" kitabın başat motiflerini başka kişiler bağlamında çeşitlendiren iki öykü. İsteyen "Zanzalak Ağacı"nın Rıza'sının, "Oda Oda Dünya"nın Aleko'sunun karşısındaki kişiyi yine Müşfik diye düşünebilir bile. "Doğum" tek.

Ben, "Sarıkuma Giriş"in uvertürünü, "Acı Kök Yağmurun Tadında"nın finalini oluşturduğu bir senfoni gibi anlamıştım *Troya*'yı ilk okuduğumda. "Dönenen bir" ise kreşendosu bu müziğin, ya da bu konserin sona bırakılmamış "bis" parçası. Sanatçının virtüözitesi denebilir.

Troya'da Ölüm Var'ın ele alacağım dokuz öyküsünün ilki "Sarıkum'a Giriş; Sarıkum'a yıllar sonra, büyümüş olarak dönen, değişen köyde anılarını canlandıran birinin ağzından yazılmıştır. "Şarkısız Gecelerin İlki"nde İkinci Dünya Savaşının patladığı günlerin Sarıkumunu, anımsama dolayımıyla öyküleyen Suat'dır. "Beşinci Gün" yine Suat'ın ağzından, bu kez şimdiki zaman kipiyle, her şey olup biterken, araya iç konuşmalar, iç düşünmeler sokularak, Fikret hep üçüncü kişide bırakılarak, Müşfik'le arkadaşlıklarının Bebekçi Osman'dan alınan ve kıyıda taş sektirirlerken köpeklerin paralamasına bırakılan bebeklerle başlaması kurulan-bozulan büyülere anıştırmalarla bağlanarak anlatılır.

"Odalardan Biri"nde alır Müşfik; Sarıkum'daki parçalarını toplar, bir otel odasında sürdürür Sarıkum'u. Araya üç bağımsız, hiç değilseSarıkum'dan, Müşfik'den, Suat'dan bağımsız öykü girer. "Oda Oda Dünya"da, dünyalarının ayrılmışlığında iki eski dostun çekingen buluşmasını, bir sevginin eskitilmişliğinin hâlâ biraz acıtışını, "Zanzalak Ağacı"nda, olanca kemirgenliğiyle asıl "Acı Kök Yağmurun Tadında"da dip kanal olacak kıskançlığı anlatır yazar.

"Kavruk"da çocukların; Müşfik'in, Suat'ın, Fikret'in, Sarıkum'daki dünyalarında yangın çıkar. Suat anlatır: İçki âleminde, oturak âleminde suçüstü yanan kör Meryem, kavruk kömürleşmiş bedenler derinden derine tiksindirir Müşfik'i. O anın dehşetidir belki tiksindiren, sonra bu tiksinti boyut değiştirecek, o yangının çağrışımıyla "köpekler gibi"den bir tiksinti anısı mı bırakacaktır? Düşünülebilir.

"Çatal" Müşfik'in ağzındandır. Suat'la ayrılışlarıdır. "Odalardan Biri"ndeki otelcinin gözlerinin yeşiline Suat'ın gözlerinin yeşilinin ne denli benzediğidir. Suat'ın bir oyun oynadıklarını söyleyip sevi ile tutkuyu çatallaştırdığıdır. Suat'ın yalnız, Suat'ı bıktıran anası, Müşfik'i bunaltan Suat'ın anası, "Çatal" öyküsüne ağırlığıyla, yapışkanlığıyla, kaçırıcılığıyla, kokusuyla girer. Bu öyküde çocuk denecek yaştaki iki erkeğin, iki çocuğun; analarının baskılı, boğucu, neredeyse tutkulu sevgisine bilinçsiz bir tepki olarak arık duru, oyunca bir ilişki kurmaları ilk kez eşcinselliğin tensel rengiyle karşımıza çıkar. Sevginin bencilleşmesine, tekelciliğine, kıskançlıkla kirletilmesine karşı, dostluktan, birbirini bütünlemekten, özgecilikten güç aldığı özellikle vurgulanan bu derin sevgi, artık sevi diyebileceğimiz bu sevgi, öbür öykülerin de dramatik çatısını oluşturan ana izlektir. Ama örneğin "Acı Kök Yağmurun Tadında"da, Müşfik-Sadun ve Müşfik-Talha ilişkisinin eşcinsellik rengi tensel boyutta vurgulanmaz. Tersine, tutkunun gemlenerek, sevinin olanca seviliğiyle yoğunca yaşanması gerektiğine inanç, öykü kişilerinin iç konuşmalarında, anlatılarında kendini öne çıkarır. Artık metnin satırlarında hiç sevişilmez.

"Nereden de Andım Şimdi" Dilaver Hanım'm ağzından yazılıdır. "Acı Kök Yağmurun Tadında"nm Dilaver'ine ulanır. Müşfik'in beş sokak otuz dokuz kapı ötedeki evde oturup yalnız bıraktığı, çıldırıdan iyileşip — ya da "uysallaşıp" — yine yanına döndüğü anasıdır. Ne onunla, ne onsuz olabildiği. Oğluna baba olsun diye, Börekçi Reşit'le evlenmelere katlanan, oğlu için neler yapan Dilaver Hanım!

"Anahtar"da da Dilaver Hanım-Müşfik-Reşit üçlü ilişkisini tanırız daha derinliğinde. Sarıkum'dan İstanbul'a göçmüşlerdir. Müşfik'in babası olur ve öyle ölür bu öyküde Reşit. Müşfik yatakta onun gövdesinin bıraktığı yere kendi gövdesini uyarlayarak ağlar ardından. Müşfik aslında hep babasız ve hep analı büyümüştür.

Son öyküde hemen bütün motifler çeşitlendirilerek yinelenir. Müşfik genç bir adamdır artık. Ana-oğul ilişkileriyle serimlenen tutucu, bırakmayıcı, "tesahüp" edici, sevgilikten çıkmış sevgi; kıskançlığın neredeyse içgüdüsel yıkıcılığı vurgulanarak, karı-koca ilişkileriyle yinelenir. Müşfik'in Sadun'la olan ilişkisini, Sadun'un karısı Rana kıskanarak, üstelik kendisi Müşfik'e tutularak gölgeler, seyreltir. Sarıkum'un Suat'ı belki Talha'dır şimdi. Kıskançlık kurdu Talha'nın karısı Lerzan'ın da içine düşer gibi olur olmasına ya... "Bir gece Müşfik'in tehlike değil güvenlik olduğunu" duyar. *Troya*'daki sevgiler hep engellerle karşı karşıya, olmadık yerde kesilen sevgilerdir. Troya'da ölüm, belki bunun için de vardır. Sevginin bir yük değil, yüküm olduğu, olması gerektiği anlatılır. "Aşkın tüketilmez güçlüğü"nden söz edilir. Yehuda'nın İsa'yı öperek ele verişine koşuttur, "aşkın küçüklüğü, cılızlığı"dır analar ve karılar (kadınlar). Kıskançlığı, bu bağışlanmaz sevgi suçunu analara, kadınlara işletir yazar. "Erkek dünyasının katı yalnızlığı"nı bununla duyar. "Dönenen bir yalnızlık vardır erkeklerin içinde"; Müşfik'in, Sadun'un, Talha'nın. "Kadınlar yalnız değil. Kadınlar yalnız olmaz"dır. Onun için *Troya*'da erkekler hep köşelerde, sivriliklerde, kadınlar, analar yuvarlaklıklardadır. Dilaver Hanım, Rana, Lerzan hep "rol"lerdir. Suat, Müşfik, Sadun, Talha ise, oğul ya da koca

olmaları bir yana, birer "rol" değildirler. Her biri ile Müşfik arasındaki ikili ilişkilerde ne onlardan birini, ne Müşfik'i herhangi bir rolde görürüz. *Troya'da Ölüm Vardı*'nın gizi budur belki. Bu yüzden de basbayağı eşcinsellik anahtarıyla açılamaz kapısı.

Öykülerin yazılışındaki yer yer soluksuz, yer yer soluk soluğa tartımı da anlatılanın diyalektiğiyle örülü görüyorum ben. Sıradanla sıradan olmayanın ayırt edilmezcesine iç içe girmişliği, öykülerde yaşananların bunu gerektirmişliğidir *Troya'da Ölüm Vardı*'nın dokusunu böyle dokutan yazarına. "Güçlülüğün umudundayız" diye bitirten.

Karasu'nun ikinci yapıtının, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nın tanıtılmasını; hem bu kitap üzerine yazılmış yazıların en iyisi olduğu, hem de okurları, bir yapıtı yorumlamanın tek yolunun benim yaklaşımım olduğunu sandığım yanılgısından kurtaracak çok uygun bir örnek oluşturduğu için bir başka yazara bırakıyorum. Ülker Onart'ın Türk Dili dergisinde yayımlanan yazısından, bu tanıtma için gerekli görülen parçalar kendisi tarafından seçilmiştir.

"Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nda Yazarın yaptığı bölümlemeye göre iki ana metin görüyoruz: 1. "Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı", 2. "Dutlar" Birinci metin de, kendi içinde "Ada" ile "Tepe" öykülerinden oluşan iki alt bölüme ayrılıyor. Öykülerin kuruluşu açısından bu bölümlemenin kılgısal yararları olmakla birlikte, anlam açısından "Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı" bölümünü bir bütün olarak düşünmenin daha aydınlatıcı olacağı kanısındayım. Bu bölümdeki öyküler tek başına ele alındığında, anlamsal ve yapısal özerklik taşıyan birer bütün elbette; ancak her öykü, ötekine bir geçişi, bir göndermeyi de kendi içinde taşıyor. Bu iki öykü, 1. Andronikos'un, 2. İoakim'in öyküsü olarak da görülebilir. Ancak, Andronikos'u oluşturan çizgiler "Tepe"de, İoakim'i oluşturan çizgilerin bir bölüğü de "Ada"da bütünlenir. Öyle ki, Andronikos'un öyküsünü anlayabilmek için "Tepe"nin kimi bölümlerini ayırıp arka arkaya yapıştırmak gerekecek-

tir. Böylelikle iki metni birbirine bağlayan yeni, kesintisiz bir okuma biçimi ortaya çıkabilir.

"Dutlar", "Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı"ndan bütünüyle bağımsız bir öykü. Ancak anlamsal açıdan yapıtı bütünleyen, ana sorulara yanıt getiren bir özelliği var. "Dutlar"ı anlamadan, kitabın tümünü anladığımızı söyleyemeyiz. Öte yandan "Ada" ile "Tepe" öyküleri olmadan "Dutlar"ı yorumlamak, eksik bir yorum olacaktır.

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı, öyküleme açısından zaman boyutu üzerine kuruludur. Öykülerin zamansal örgüsü, anlatı tekniği açısından *geriye dönüşler* ve *ön-deyilemeler*'le belirlenir. Öykülerde geçmişle şimdinin sürekli iç içe olduğu görülür. Olaylar, bilinç-içi geriye dönüşlerle, anımsama ve çağrışımlar yoluyla verilir çoğunlukla. Anılar, bellekte saklı tutulan içerik, olayların gelişme çizgisini oluşturan, kişilerin mozaiğini kuran başlıca öğelerden biri. Şimdi, bir yönüyle geçmişi yeniden yaşama denemesi.

Öykülerin zaman-bilinç ilişkisine dayalı yapısını tek tek incelemeye, örneklemeye geçmeden, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* başlığının bütünüyle zamansal bir adlandırma oluşuna da değinmek gerek. "Uzun Sürmek" zamana ilişkin bir nitelendirme olduğu gibi, "gün" de, "akşam" da zamansal ulamlar, belli zaman dilimlerinin adları. Akşam sözcüğünün hem bir bitiş (günün sona erişi), hem de bir geçiş (günün geceye bağlanması) anlamlarını içermesi, eğretileme düzeyinde ayrı bir önem taşıyor.

"Ada" öyküsünde zamansal örgü kat kat bir düzenlilik gösterir. Geçmiş, Andronikos'un bilincinde değişik aşamalar içinde, zamandizinsel bir sıra izlemeden, anımsama süreçlerinin karışık düzeni içinde yansır. Bu yüzden geçmişteki olayların gerçekte art arda sıralandıkları zamansal düzeni kurma işi, okuyucuya bırakılmıştır.

Öykü iki gerçeklik düzleminden oluşur: 1. Andronikos'un adaya varışı ve adanın tepesine tırmanışı olaylarından kurulu gerçeklik (olay ve doğa betimlemeleri), 2. Andronikos'un iç

konuşmalarının oluşturduğu gerçeklik.

"Ada" öyküsünde irdelediğimiz bu anlatı teknikleri, büyük ölçüde "Tepe" için de geçerli. "Tepe" öyküsünde eylem, "Ada" ile koşutluk içindedir. "Ada"da geçmişteki olaylar nasıl Andronikos'un bir tepeye tırmanışı boyunca anlatılıyorsa, "Tepe"de de Aventinus'un eteğine tırmanan, bu arada da kendi geçmişini anımsayarak yeniden yaşayan İoakim'in öyküsü anlatılır. Gerçeklik yine 1. Aventinus'un eteğine tırmanma olayı, 2. İç konuşmalar olmak üzere iki düzlemlidir.

Çağrışım zincirleriyle anımsamalardan oluşan bilinç akışının değişik katları, satırların bölümlenmesi ve belli bir noktalama (ya da noktalama kullanmama) tekniği ile ortaya konur. Yazarın bir tümceyi ortasında kesip yeni bir satırla yeni bir düşünce bağlamına geçişi, bilinç alanının karmaşıklığını; kopuk kopuk imgelerin, anıların, çağrışımların, duygu ve düşüncelerin iç içe geçmişliğini yansıtır.

Okuyucu bu karmaşıklık içinde İoakim'in geçmişini oluşturan öğeleri bütünler; hem İoakim'in, hem de İoakim için belirleyici olan kişi ve olayların (Andronikos, yaşlı keşiş, tilkicik, mimar öyküsü, Ravenna vb.) öyküsünü kurar.

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nı anlamak, Andronikos ile İoakim'in dünyalarını anlamak demektir. Bu savı da yalınlaştırarak, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nı anlamak, İoakim'i yorumlayabilmektir, diyebiliriz.Andronikos,bir başka birey olarak, başka bir tavrı, başka bir yaşayış biçimini, başka bir sonu kendiyle birlikte getiriyor. Ancak *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nı "Ada" ve "Tepe" öykülerinden oluşan anlamsal bir bütün olarak düşündüğümüzde, Andronikos'un asıl önemi İoakim'e olan bağıntısı içinde, İoakim'in ona olan bağıntısı içinde ortaya çıkar. Andronikos, İoakim'in kişiliğini açan anahtarlardan biri, elbette en önemlisi, çünkü Andronikos olmadan İoakim de olmazdı. Bu bakımdan, İoakim'i yorumlayarak yeniden kurma işinde şu ana sorunun al-

tını çizmek istiyorum: İoakim'le Andronikos arasında nasıl bir ilişki söz konusu? Benzeşme mi, karşıtlık mı? Başka deyişle,biri baskı döneminin başını,öteki hem başını hem sonunu yaşayan bu iki birey aynı çizginin bütünleyicisi mi, yoksa karşıt yaşama çizgilerinin, birbirinin karşıtı tavırlarının örnekleri mi?

Bu soruların yanıtı, İoakim'in karmaşık dünyasını çözmeye götüreceği gibi,*Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nda dünyaya, yaşamaya nasıl bir bakışın egemen olduğunu da sezdirecektir.

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nda baskı, bir dış etken, insan eliyle oluşturulduğu ne denli bilinse de bir tür kıran gibi ortaya çıkar. Baskı, öykülerin en genel çerçevesini, tarihsel-olgusal ortamını oluşturan öğe. Varlığını dıştan gelen bir zorlama olarak duyuran, bireyin istencinin dışında bulunup, bu istenci bireyin istemediği yönde zorlayan bir etken baskı. Bu anlamda da kesinlikle olumsuz bir değer yükü taşıyor. Bireyler, kendi istençleri dışında gelişen, yöneticilerin buyruğu biçiminde karşılarına çıkan bu toplumsal olgunun eşiğinde seçmelerini yapmak, verdikleri varoluşsal denebilecek kararlarla yaşamlarını anlamlandırmak durumundadırlar.

Baskı karşısında tavır alma, öykülerde bir inanç sorunu birlikte getirir. Baskı sözcüğünün eksi değer yükü karşısında inanç sözcüğünün anlamsal değeri nedir? İnanç sözcüğünün taşıdığı eksi ve artı değer yüklerini ortaya çıkarmanın, metni aydınlatmak bakımından temel bir önem taşıdığı kanısındayım.

Bizans'da "resim-kırıcılık" (İkonoklazma) diye anılan baskı dönemi başlatılırken — o güne dek kutsal bir eylem sayılan resimlere tapınma,o günden sonra yasaklanacaktır — genç keşiş Andronikos'un kendi kendine sorduğu soru şudur: Birey olarak bu baskı karşısında, benimsemediğim, ama bana zorla benimsetilmek istenen bu yeni inanç karşısında ne yapmalıyım? Burada baskının yeni bir inanç biçiminde orta-

ya çıktığına dikkati çekmek gerek. Bu anlamda inanç sözcüğü de olumsuz bir değer taşıyor; en azından kurulu düzenin bireye benimsetmek istediği ya da benimsetmiş olduğu kanıların, davranış biçimlerinin toplamından öte bir anlam taşımıyor. İnanç içerikleri, toplumdan topluma, dönemden döneme, çağdan çağa değişebiliyor. Bunların taşıdığı değerin saltık değil göreli olduğu, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nda sürekli olarak altı çizilen bir düşünce.

Önemli olan, bireyin, kendi yaşamının anlamı, erekleri, kendisini yönetecek temel davranış biçimleri konusunda kendi koyduğu bir değer dizgesine inanması, inanabilmesi. Burada inanç sözcüğünün ikinci, olumlu değer yükü taşıyan anlamı açığa çıkıyor. Andronikos'un bunalımını, "inanç"ın bu iki anlamının çatıştığı noktada aramak gerek. İoakim'in yaşamaya bakışı da, bu inanç sarsıntısının daha ileri götürülmüş biçimiyle belirlenmiştir.

İoakim'in yaşamı, Andronikos'un yaşamına ayrılmaz bir biçimde bağlı. Andronikos, İoakim için bir yaşama biçimi, bir yaşama örneği. Ancak İoakim, Andronikos'un baskı karşısındaki tavrını, bir anlamda koşut, bir anlamda ise karşıt yönde sürdürerek kurar kendini. İoakim'le Andronikos arasındaki ilişki, hem karşıtlığı, hem de benzerliği içeren aykırı bir ilişkidir.

"Ama kölelerin efendilerine sevgiyle, aşkla bağlı oldukları, efendilerin kölelerinin aşkını kazanmak için toz toprak içinde sürüklendikleri bir ilişki düşünmek yanlış mı olur?" (s.149) İoakim'le Andronikos arasındaki ilişkiyi de, ilkin bir sevgi ilişkisi olarak ele alabiliriz. Yazarın köle-efendi bağıntısını sevgiyle özdeşleştiren yukarıdaki sözleri tersine çevrilerek şöyle de dile getirilebilir: İki kişi arasındaki sevgi ilişkisi, gerçekte bir köle-efendi ilişkisinden başka nedir?

"Efendi ötekine yaptığım kendine karşı da yapmaktadır, köle kendine karşı yaptığını ötekine karşı da yapmaktadır." (G.W.F. Hegel). Her ikisi de kendi varlıklarını öteki yoluyla tanıtlar lar. Biri yöneterek, öbürü yönetilerek. Sevgi de böyle bir yöneten-yönetilen ilişkisi olarak düşünülebilir. (Bu

özel durumdan genele gidip, birey-toplum ilişkileri her zaman bir köle-efendi bağıntısını içerecektir diyebiliriz.)

Nasıl köle, ölümünün sevdiği efendisinin elinden olmasını isteyebilirse, efendi de bunu yerine getirmekle kölesine olan sevgisini, bununla da köleliğinin en büyük kanıtını ortaya koyarsa, Andronikos da ölümünü İoakim'in elinden bulacaktır. Seven-sevilen, köle-efendi bağları dönüşlü olarak hem İoakim, hem Andronikos için geçerlidir.

Andronikos boğularak, toplumsal bağların sözlerden örülü ipini boynuna geçirerek ölür. Birey olarak yöneticilerin uyguladığı baskıya başkaldırırken, bu yolda ölümü göze alırken, efendilerine, "size başkaldırıyorum ama yine de size bağlıyım, alın beni öldürün" demek ister. İçinde yaşadığı topluma, ülkesine olan sevgisinin de kölesidir o.

Andronikos'un ölümünü İoakim buyurmaz; ama tanıklık eder bu ölüme. Andronikos'un konuşmasına, hiç susmamacasına konuşma cezasına çarptırılmasına karşılık susmuştur İoakım. Susarak paylaşmıştır işkenceyi. Susmak, bir anlamda baskıya başkaldırmamak demektir. İoakim'in çıkmazını işte bu noktada başlatmak gerekir. Andronikos'un acı çekerek öldüğünü gördükten sonra "bunca yıl, bitmez tükenmez bunca yıl, yaşaması, utanmadan utanç duyup bir şey yapmamanın utanmazlığı içinde yaşaması" (s. 102) gerekecekti. Baskı karşısında Andronikos ölümü, İoakim yaşamayı seçmiştir. Bu yüzden İoakim'in gözünde Andronikos kahraman, kendisi ise bir korkaktır. Bu karşıtlığın acısını İoakim ölünceye dek duyacak, suçsuz bir insanın öldürülüşü karşısında bir şey yapmamanın, edilginliğin suçunu, bu suçla damgalı ömrünün yükünü hep omuzlarında taşıyacaktır. Bu suçluluk bilinci, Andronikos'la İoakim'in yaşamlarındaki karşıtlığı bir koşutluğa döndürecek, İoakim Andronikos'un çektiği işkenceyi bir başka biçimde sürdürecektir.

Bizans'da başlayan baskı dönemi, Andronikos'u "dogmatik uykularından" uyandıracak, o güne dek alışkanlık yoluyla benimsemiş olduğu yaygın inancı bir yandan yadsımamakta

direnirken, öte yandan bu inancın alışkanlıkla olan bağıntısını kavradığından, kendi değerler dizgesinde bir sarsıntıyı yaşayacaktır.

Yeni inanç uygulamasının gerektireceği değişikliklere boyun eğmek güç gelecekti Andronikos'a. Zorlayacaktı kendini. Öyleyse yeniliği kabul etmemeliydi. "Kendisine güç gelme" güdüleniminden kalkarak verilen bu kararda, inançla alışkanlık arasındaki düz orantı ortaya çıkıyor. (...) "Alışkanlıklar, yaşamayı kolaylaştıran günlük edimlerdir" (s.55) gerçi; ancak bir tür tutuculuğu, tembelliği, bağlanmayı, bir tür köleliği de birlikte getirirler. En geniş anlamda toplumsal yaptırımlardan, en dar anlamda bireysel edimlere dek uzanır bu tutsaklık. insan, hiç ayrımına varmadan hazır bulunduğu birtakım normların değerlerin, kalıpların kölesi olur. İşte Andronikos için de inanç, belli bir koşullanma sonucu; yemek, içmek, uyumak gibi sürdürülen davranış biçimlerinin tümüydü.

Andronikos, eskiye olan inancında içten olmadığım anladıktan sonra yeni bir köleliğe, baskı yoluyla getirilmek istenen yeni inanca da boyun eğmek istemez. İlk kararı kaçma yönünde olur; çünkü, eskiye inanmadıktan sonra, yeniye nasıl inanılacak, ya da artık inanılmayan bir inanç adına nasıl savaşılacak? Bu ikinci soruyla birlikte, inançla kahramanlık arasındaki bağlantı da kurulmuş oluyor. (...) İnanma bir bağlanma olduğu kadar, kahramanlık da bir bağlanmadır. Bağlanılan bir değer dizgesinden kalkarak, bu dizgeye bağlı kalma yolunda girişilen eylemlerdir.

Her türlü bağlanmanın ötesinde bir varoluşu seçmedir bu. Toplumun, bununla da toplumun getirdiği düşünce ve değer kalıplarının ötesinde yaşamayı denemektir. Herkes gibi olmamak demektir. Başkasının kölesi olmamak. kendi kendisinin efendisi olmaktır.

Kişi, içinde yaşadığı çağın, toplumun değerler dizgesinde genel geçer, kalıcı anlamlar bulamıyorlarsa, kendini, kendisi

kuracaktır. Ahlakını kendisi yaratacaktır. Geçirdiği inanç bunalımının sonunda Andronikos'un iki sarsılmaz inancı kalmıştır: 1. İnsan temel değerdir, 2. Baskı, insanın insana her türlü zor kullanması önlenmelidir. İnsan yaşamı kutsaldır.

Geri dönüşü yine, inandığı bu temel değerlerle, böylelikle de kendisiyle çelişkiye düşmeme adına olacaktır. Kendisiyle çelişkiye düşmemenin bir yolu da ıssız adada kalmaktı. Ancak burada sürdüreceği yaşamın girişeceği eylemlerin boşluğunu, anlamsızlığını kavrar Andronikos. (...) Bireyin kendini gerçekleştirmesi, ancak toplum içinde, başkalarıyla olan ilişkisi içinde olanaklıdır. Bu yüzden Andronikos kendini toplumun büsbütün dışında var kılamaz. Onun temel seçmesi, varoluşsal karar anı, kendi yaşamını anlamlandırması, kendi çizgilerini bütünlemesi işte bu noktada: Yaşamaya bir anlam kazandırabilmek için, toplum içinde bir tavır almak, bir eyleme başlamak, kendiyle tutarsızlığa, çelişkiye düşmeden bu eylemi bitirmek, böylece kendini ortaya koyabilmek gerek. Buna göre Andronikos'a bir tek yol açık kalıyordu: Geri dönerek başkaldırısını açıkça herkese duyurmak. Başlattığı kaçış eylemi, ancak bu geri dönüşle noktalanabilir, anlam kazanabilir.

Andronikos'un ölümü, dolaylı olarak İoakim'in elinden olur. Bu İoakim'i kendi gözünde suçlu kılacak olan ilk büyük olaydır. Andronikos'un kaçışı, geri dönüşü, işkence çekerek ölmesi, Andronikos olayının bu üç evresi, İoakim'in yaşamını belirleyen ana öğeler olacaktır. Andronikos — baskıyı ortadan kaldırma açısından — başkaldırısının, ölümünün anlamsızlığını bile bile ölür. Bu nokta İoakim için belirleyicidir. Gerçi Andronikos, bu "bile bile"ye karşın ölümüyle kendi davranışlarını bütünlemiş, kendiyle çelişkiye düşmemiş olur. Çünkü daha önceki edimleri de vardır ortada, yaşarsa, yeni düzen içinde bunları yadsıma zorunda kalacağı olgusu vardır. Oysa İoakim, bu zaman noktasında daha çok gençtir, bir anlamda, geçmişi yoktur bile denebilir. Bir sıfır, bir başlangıç durumundadır.İşte bu sıfır noktasında, İoakim'in Androni-

kos'un ölümü seçişine tanık olması, onun değer ölçülerini, inançlarını, ahlaksal davranış taslaklarını daha oluşmadan sona erdirecek, kusursuzluk ülküsü yerine, yanlışı, suçu bilinçle üstlenerek yaşamayı seçecektir İoakim.

"Tepe" öyküsünde bir parabol (mesel) niteliği taşıyan mimar masalı, İoakim'i anlamanın çok yönlü anahtarı olarak seçilebilir. Uzun sürmüş ömrünün sonunda İoakim'in yaptığı, düşüncesinde kendi yaşamının sarayını kurmaya çalışmaktır. İoakim yaşamı boyunca, yanlış da olsa, sonunda kendiyle çelişkiye düştüğünü kavrayacak da olsa, bir eyleme girebilmiş, bir iş başarmış, yapıcı olabilmiştir. Ancak kendi yaşamının hesabını kendine karşı verme konusunda, tutarsızlığa, çelişkiye düşmek, bir çıkınaza saplanmak korkusuyla, bu hesabı yapmaktan sürekli olarak kaçınmıştır. İoakim'de kaçış, bu bağlamda kendisiyle hesaplaşmaktan kaçma anlamını taşımaktadır. Mimarın parça parça oluşturduğu duvarlar gibi, İoakim de ilkin düşüncesinde parça parça anılarla kurabiliyor yaşamını; korkusundan bu anıları bağlayıp birleştirme, o tek bir kez yan yana gelebilecek iki taşı yan yana koyma — bir anlamda Andronikos'la kendisini karşılaştırma — yürekliliğini gösteremiyor. Oysa "ölmeden önce bir kez olsun, bu saçılan yumakları toplamak, birleştirmek, bir ip ördüğüne inanabilme" (s. 123) gerek.

İoakim'in anılarıyla kurduğu geçmiş, tıpkı insan yaşamının kendisi gibi, mimarın ördüğü parça parça duvarlar gibi, kesintilidir; bütünsel bir anlamdan yoksundur. Bu yaşam içindeki eylemleri bir bağlam içine oturtma, bir yorumdan, yanılsamadan başka nedir?

İoakim bunu bile bile, yaşamdaki başarıların da, bu başarılar üzerinde düşünmenin de bir yapıntı olduğunun bilincini yitirmeden yaşayışının hesabını vermek ister kendine. Tepeye yaptığı yürüyüş simgesel düzeyde kendi yaşamını anlamlandırma, değerlendirme, yaşamı üzerine bir karara varma ereğini taşır. İoakim'in tepeye doğru yürümesi, bütün bir yaşamın

simgesel olarak yinelenmesidir. Bu yürüyüş, geçmişi yeniden yaşama; geçmişe doğru, kendine doğru bir yürümedir. Tepe, kişinin yaşamının anlamını kavradığı (yakıştırma da olsa bu anlam, yapıntı da olsa) bir varoluş aydınlığı, kişiden kişiye değişebilen bir doruktur. (...) Kendiyle yaptığı hesaplaşma, bu iç konuşma, Andronikos'un konuşarak ölme işkencesini yinelemedir. Andronikos'un dinleyicisi olan İoakım, bu kez kendi kendinin dinleyicisidir.

Uzun sürmüş bir ömrün hiççiliğin eşiğindeki akşamı

Andronikos ile İoakim'in baskı karşısındaki tavırları, köleliğe katlanmayan iki bireyin umutsuzluk ve yenilgiyle sonuçlanan tavırlarıdır. Andronikos'da da, İoakim'de de ilk ortak eylem olarak beliren kaçış, kendi başına bir çözüm getirmez. Andronikos, bu eylemini dönüşüyle bütünler. Baskıya "hayır" diyerek kendi gözünde kendini küçük düşürmemiş olur. Ama dönmekle köleliği kabullenmiştir. Ölümünü efendisinin elinden bulan bir köledir Andronikos.

İoakim, kaçışını Andronikos gibi dönüşle noktalamaz. Ömrü boyunca kaçar, kaçtığını sanır baskıya boyun eğmekten, bağlanmanın, köleliğin her türlüsünden. Zorbalık, tek kişinin ölümü seçmesiyle ortadan kaldırılamıyor. Efendisine başkaldıran köle, köle-efendi bağlarının kendisini yok edemiyor.Öyleyse ölmek anlamsız. Ölmek yerine yaşamak, bir şeyler yapmak gerek, korkmadan, yaşamayı eskitmekten çekinmeden. (.....) İoakim (sözcüğün birinci anlamında) bir inanç adamı değildir. Resimli ya da resimsiz tapınma gerçekte onu hiç ilgilendirmeyen bir sorundur. Bizans'ın düşmanı olan Papa'ya sığınma, kahraman olmamayı sağlama/bağlamadır bir bakıma.

İoakim'in Roma'da kurduğu resimli kilise, "yurdunun inancını korumak için çırpınır görünerek yükselttiği anıt", yaşamının yalnızca görünüşteki anlamıdır. Bu görünüşten kalkarak, baskı dönemi süresince, yine de kahraman sayılmış, özverili yaşamından ötürü kutlanmıştır. Oysa İoakim, Andronikos'un ölümü karşısında susmakla ta baştan suçludur

kendi gözünde. Kahraman olması olanaksızdır. Çünkü kahramanlık, bir iç hesaplaşmada kendine yenik düşmemektir.

Artık anlamını yitirmiş olan yaşamı, hem yenilgiyle, hem utkuyla sonuçlanmıştır. Kendini kendi gözünde kahraman kılmama savaşını başarmıştır. Ama dıştan bakıldığında, yenik olacaktır, düşman topraklarına sığınmış sonra da inancını düşmana satmış bir korkak, bir hain olacaktır İoakim.

İoakim'in kendiyle olan hesaplaşması, bir değer göreceliğinden, giderek değer kuşkuculuğundan kaynaklanan bir kötümserlikle son bulur. Ahlaksal eyleme olan inançla gerçekliğin getirdiği ters sonuçlar arasındaki çatışkının doğurduğu, sonunda hiççiliğin eşiğine varan bir umutsuzlukla belirlenir İoakim'in dünyaya bakışı. Bu umutsuzluğun, İoakim'in yaşamında aşama aşama ortaya çıktığını biliyoruz. Andronikos'un ölümü, İoakim'in inançlarını yıkan ilk adım, baskı döneminin bittiğini duyuran ulak keşişin gelişi ise İoakim'in çıkmazını belirleyen son adımdır.

İoakim'in en büyük yanılgısı, yaşamı boyunca, toplum içinde tavır alan bireyin, hep bir köle-efendi ilişkisi içerisinde olduğunu görememesi olmuştur. Tavır alma, bağlanmayı, inanmayı gerektirir. İnanma da zamanla basmakalıplığa dönüşebilen bir tutsaklık, bir köleliktir. Ama yaşamanın kendisi de zamanla bir alışkanlığa, bir basmakalıplığa dönüşmez mi? Basmakalıplığın berisinde kalmak, yaşamanın berisinde kalmaktır. Gerçek korkaklık budur. Kahramanlık köleliği, bağlanmanın her türlüsünü bile bile kabullenmektir. Bunun karşıtı, eylemsizlik durumudur. Bireyin yaşamına bir anlam verebilmesi için, bu eylemsizlik durumundan sıyrılması gerekir. İoakim'in yaşamı, kımıltısız, edilgin bir yaşam değildir. Yaptığı işe inanabilseydi, bağlanmaya karşı direnecek yerde bunu gönüllü olarak kabullenebilseydi, yaşamının sonunda daha olumlu bir noktaya varabilirdi. Ancak, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*'nda İoakim'e yöneltilebilecek bu eleştiriyi geçersiz kılan daha köklü bir kötümserlik egemen: Çağdan çağa değişebilen değerler, "kalabalıkların besleyici emziği" (s.19)

olan inanç[illegible]ikleri karşısında ayağını basabileceği bütün sağlam temel[illegible]rin kayıp gittiğini gören birey, kendi seçmeleriyle, yapıp ettikleriyle kendini kurabilecek, yaşamını anlamlandırabilecektir. Ancak birey eylemleri, *olsa olsa kendi yaşamını* anlamlandırmaya yarar. Olayların gidişini etkileme açısından, kişinin tek başına yapabileceği bir şey yoktur. İoakim de ömrünün sonuna geldiğinde, olayların bireyi aştığını, tek başına onlara nasıl olsa yön veremediğimizi anlar. (...) Olayların gidişini etkileyen gerçek nedenler, kişinin iyi niyete dayanan edimleri olmaktan çok uzak. Her şeyin bireyi aşan, toplumlar, devletlerarası çıkar hesaplarına, büyük çaplı siyasal-ekonomik ilişkilere (...) dayandığı bir dünyada tek kişinin kahramanlık diye nitelenen eylemi, ya çıkar yanlarından birinin işine yarayan bir göstermece, ya da zamanla anlamı bile unutulan bir kalıptır. Bizans'da baskı döneminin sona erip yeniden resimlere dönülmesinde ne Andronikos'un gönüllü olarak ölüme gidişinin, ne de İoakim'in Roma'da kurdurduğu Bizans kilisesi içinde eski inancı sürdürmesinin bir payı vardır.

Özgürlüğe giden yolun, bireyin baskıdan kaçmasıyla da, baskıya başkaldırmasıyla da, baskının uzağında kalmayı denemesiyle de açılamadığı bir gerçek. Baskı dönemini her birey, birey olarak kendi çelişkileriyle yaşamak, kendine göre bir sonunca vardırmak zorundadır.

Olanaksız olanın olabilirliğine inanma: "Dutlar"

"Dutlar", Bizans'daki baskı ortamının çağdaş zaman dilimi içinde, iki ayrı zaman noktasında yeniden öykülenişi. Musolini'yle İtalya'nın başına çöreklenen faşizm, öykünün bir kesitini oluştururken, 1960 Türkiye'sinin ilkyazı ile yaz başlarında olup biten olaylar (baskıdan özgürlüğe geçiş) öykünün bir başka kesitini bütünlüyor. "Dutlar", "Ada" ve "Tepe"nin yazarı olarak Bilge Karasu'nun, dolaylı-dolaysız yoldan tanıklık ettiği bu yeni baskı dönemleri sonunda, (ikinci anlamda) inanç konusunda bir karara varması, kendi öykülerini de karara bağlayışının öyküsü.

İoakim'in bireysel umutsuzluğu, inanmanın gerekliliğine inanılarak aşılabilir ancak. Bu gereklilik, soyut olarak, düşü-

nüp taşınma, ölçüp biçme sonucu karar verilmiş bir gereklik değildir. Olaylarm kendisi, alanlarda söylenen şarkılar, kurşunlanan gençler, ağaçların kendilerini kemiren tırtıllardan kurtulup ikinci kez yeşermesi, bu inancın oluşmasını sağlar. Olaylara yön verme, baskıyı kırıp ortadan kaldırma tek başına bireyin gücünü aşıyor gerçi; ancak, bireyler topluca karşı koyduğunda, olamayacak olanın gerçekleşebileceğine inanmak gerek. İnsan eliyle başlatılan baskı, yine insan eliyle bitirilebilir. Kaçarak değil, savaşarak. Tek kişi olarak değil, topluca. Kahramanlığa artık gerek kalmayacak bir toplum düzenine geçebilmek için, toplu kahramanlıklara gereksinme vardır. Buna inanmanın köleliği altında yaşamak, zorbalığın köleliği altında yaşamaya yeğ tutulmalıdır. "Bir daha bakıyorum yapraklara. İnanmak için. İnanmalı işte. Karşımda duruyor, güneşi durduruyorlar yukarılarda. Tuna Nehri akmaz olur mu?" (s.179). (Türk Dili, Nisan 1978, sayı 319)

Bilge Karasu'nun üçüncü yapıtı olan masallar kitabı *Göçmüş Kediler Bahçesi* üzerine yazacaklarım bir eleştiri sayılmamalı. Olsa olsa bir okumanın — okumalardan birinin — izlenimlerini notlardan yazıya geçirme denemesi olarak düşünülebilir. Öyle ki bu notlar, ilerde yapmayı tasarladığım daha geniş kapsamlı ve daha derine inen bir inceleme için kimi tutamaklar, anahtarlar oluşturabilirler. Ama anahtarlar önce kilitlerle denkleştirilmeli! Böyle bir giriş yapmama bakılarak, Karasu yazısı üzerine yaygın bir savı paylaştığım, benim de onun metinlerine, masallarına çözülecek — üstelik pek zor çözülecek — bilmeceler/bulmacalar gözüyle baktığım düşünülmesin. Ancak, söz konusu metinlerin üstünkörü, yüzeysel bir okuyuşla kendilerini ele vermeyecek katmanları bulunduğu ve masallarm bu katmanların yazınsal/düşünsel kesişme düzlemlerinde dokunduğu da kuşku götürmez. Böyle olunca, bir notlama yazısının çerçevesine sığmayacak çözümlemelere gitmektense, izlekleri ve vurgulanan sorunsallıkları saptamayı, bunları örneklendirerek bir ön-yazı yazmayı yeğ tuttum.

Bir anlamda, yapmaya çalıştığım iş, masalların izleksel yapılarının bir çeşit iskeletini çıkartmaktır. Buna karşın, he-

nüz bütünlüklü bir yapısal çözümleme sayılamaz yine de. Yapısalcılığın yöntemleriyle yazın eleştirisi yapmak pekâlâ mümkündür ve bu — hele son yıllarda — bizde de sıkça yapılmaktadır. Yalnız unutulmamalı ya da bilmezden gelinmemelidir ki; yapısalcı yaklaşım bir eleştiri yaklaşımı ve yöntemi olabilir ama, bu yaklaşımın ve/ya da yöntemin uygulanmasına elverişli görülen, yapısal çözümleme ile atkılarına-çözgülerine daha bir belirginlik kazandırılabileceği düşünülen yazın yapıtları — yazınsal metinler — *kendiliklerinde* "yapısalcı" değildirler, olamazlar. Yapısalcılık bir yazı yazma, metin kurma yöntemi, bir yazın akımı değildir çünkü. Bin yıllık söylencelerden tutun da, yapısalcılığın (y)sinin ortalıkta dolaşmadığı sıralarda yazılmış yapıtlara kadar, çok çeşitli metinlerin yapısal çözümlemeyle incelenebildiğine bakılırsa, eleştiri yöntemiyle, eleştirilen metnin kuruluşu arasında "metodolojik"(!) özdeşlik bulma çabalarınınhiçbir anlamtaşıyamayacağı daha bir açıklık kazanır. Öyleyse, daha baştan söylemeliyim ki, Karasu'nun "yapısalcı" bir yazar, yapıtlarının da "yapısalcı" ürünler olduğu yollu yakıştırmaları — yanlış bile değil — anlamca boş buluyorum. Yok eğer bu çeşit yakıştırmalar, söz konusu yazarın metinlerinde, masallarında bir "yapı" bulunduğundan kaynaklanıyorsa; pek tabii değil mi, dişe dokunur her metnin bir yapısal kurgusu, bir yapısal özelliği olacağı?

Nitekim ben de bu kısa yazıda, Karasu yazısındaki yapısal özelliklere — isterseniz — kuruluş özelliklerine değinmek niyetindeyim.

Göçmüş Kediler Bahçesi biri diğer on ikisinin dip kanalı olarak düşünülebilecek on üç masalla bütünleniyor. Zaman kavramının önemli bir yeri var Karasu'nun yazı çevreninde. On iki masal; günün ikinci on iki saatlik yarısım, güneşin tam tepede bulunmasından sonrasını, ömür açısındansa; korkunun, ölümün, sevinin gerçeklik bilincine sindirilerek mal edilebilebildiği olgunluk çağını öngörmektedir. Bunun daha ilk ipuçları, 6. Masalın "Altıncı Saatin Masalı" ve 12. Masalın

"Geceyarısının Masalı" olarak sayılandırılmasında bulunabilir.

On üçüncü masal olan "Göçmüş Kediler Bahçesi" baştan sona bütün öbür masalların aralarına parça parça ('serpiştirilmiş' değil, 'dağıtılmış' değil) yerleştirilmiştir. Bu düzenlemeye, masalların kimilerinin içerisinde de rastlıyoruz. Örneğin "Avından El Alan"da, balıkçıyla balığın serüvenine koşut giden av öyküsünde, "Geceden Geceye Arabayı Kaçıran Adam"da Sazandere yoluna düşmüş adamın öyküsüyle, pazar yerinin bir ucundan bir ucuna giden adamın seyredilişi koşutlamasında, "Masalın da Yırtılıverdiği Yer"de, 1'lerin, 2'lerin, 3'lerin a, b, c'lenişinde — benzetme hoş görülürse — bir senfoni ya da konçerto partisyonunda çeşitli sazların partilerinin eş-zamanlığını ya da art ardalığını belli etmek/ayırt etmek için bağımlanarak ya da tek bırakılarak yazılan müzik satırları gibisinden birtakım düzenlemeler görüyorum ben *Göçmüş Kediler Bahçesi*'nde. Müzik bilseydim, armoni ve kontrpuanın temelindeki matematik düzenlenişten epeyice söz etmek durumunda olacaktım bu kitap için, öyle seziyorum. İşte, ilk olarak çözümlenmesi gerekecek çatı üzerine söyleyeceklerim bunlar.

İzleklere ve izlekçelere geçmeden önce, kitapta yer alan masalların ve açıklayıcı, ışık tutucu ara/ek metinlerin diziliş ya da yerleştiriliş biçimlerinde dikkatimi çeken ve okuru yanıltabilecek olan kimi düzenleme hataları konusunda da bir uyarıda bulunmak istiyorum. Bunlardan benim görüp seçebildiklerim şunlar: Önce; italikle dizilmiş olan "Göçmüş Kediler Bahçesi" masalının 1-2-3-...-13 diye sayılandırılmış bölümleri, kendilerinden önce ve sonra gelen masallara bitişmemeliydi. Örneğin, "Göçmüş Kediler Bahçesi"nin 4. Bölümü, "Bir Ortaçağ Abdalı"nın bittiği yerden (s. 54) başlamamalı, 55. sayfaya geçmeliydi. Aynı şey, 82. sayfada başlayan 5., 89. sayfada başlayan 6. ve ilh. bölümler için de geçerli. "Dehlizde Giden Adam"a ek olan B.K. imzalı metin de italik dizilmiş olduğundan, gidip 105. sayfadaki yine italik, 7. "Göçmüş Kediler Bahçesi" bölümünün üstüne oturuverince, yazarın amaç-

ladığı ayırtılar gözden yitmiş olduğu gibi, okuyanın da okuması karışıyor. Sonra, "Göçmüş Kediler Bahçesi"nin 10. Bölümünün hemen ardına yapışan, yine italik dizilmiş olan ve "Çünkü her şair kambur bir ailedendir" dizesiyle başlayan Ece Ayhan şiiri (s.167), bölümün bir devamı değildir; ayrı bir sayfada okunmalıydı. Nihayet, "Masalın da Yırtılıverdiği Yer"de, 1-2-3'lerin a-b-c'lendiği her bir parçanın gerektirdiği ayrı katratlar (satırların ne zaman, ne kadar içeri gireceği) elimizdeki kitapta hiç gözetilmemiş olduğundan, kurulan düzeni anlamak oldukça zorlaşıyor. Oysa mutlaka, bütün bu düzenlemeler rasgele yapılmamıştır yazarınca. Kitabı dikkatle okumak niyetinde olanların bu uyarıları kulak ardı etmemelerini dilerim.

Göçmüş Kediler Bahçesi'ni ilk okuduğunuzda bir korku, belki soyut, ama hiç metafizik sayılamayacak bir korku doluyor içinize. Sonraki okuyuşlarınızda zaman zaman bu korku dehşete, hatta paniğe dönüşebiliyor. Pek tabii ki Drakula öyküleri değil bunlar. Yaşamın, ölümün ve doğumla ölüm arasındaki pek kısa ömür parçacığının belki en anlamlı olgusu olan sevinin — düpedüz sevinin ve dolayımlı bir sevi olan dostluğun — doğrunun bulunduğu ve yitirildiği noktaların, gerçekliğin gerçeklikle ilişkisinin düşünsel olarak (felsefi demek için düşünsel diyorum) deşildiği, yüzey katmanları kaldırılarak bir alttaki, daha bir alttaki katmanların sergilendiği masallar ürkütücü olmaz mı, baktığını görmeden yaşayan, hatta bunu seçen insanoğlu için? "Masalın da Yırtılıverdiği Yer," yaşamın da kanayıverdiği, kayıverdiği yer olmaz mı sonunda?

Şimdi, unutmadan, Karasu'nun ana izleklerinin katman katman derinleştiği,soğan gibi kabuk kabuk soyulduğuyolundaki savımı, bu derinlik boyutunu salt felsefe düzleminde bırakmamak üzere, yazınsal metinlerden biriyle destekleyeyim (çünkü yazar da içerikle "dışarık"ı (!) ayrı tutanlardan değil, şükürler olsun). Alalım "Geceden Geceye Arabayı Kaçıran Adam"ı. İshakkuşu ötünce denize dönme çağının eriştiğine

inanan adam, yazlardan bir yaz, denize gitme tutkusunu şiddetle duymaz olur; ama yine de Sazandere'ye gitmeye kalktığında, sessiz, ıssız pazar yerinin bir ucundan bir ucuna giden adamı seyreden, fiime çeken adamı seyreden kendisine bakar; o adam denizi usuna bile getirmemektedir. Bu içiçeiçiçeiç adamlar "gerçek" olduğu sanılan "normal" kişiyle, asıl (asıl mı o da acaba?) kişinin görsel ve anlatımsal içe uzanan boyutunu da yansıtmaktadır.

İzleklere dönelim: Korku, en dipte yatan ana izlektir. Hobbes öyle demiş olsun olmasın, "Yaşamımın tek tutkusu korku oldu"yu benimsemişe, istese de istemese de düstur edinmişe benzer yazar. En temel korku nedir insanda? Ölüm korkusu değil mi? Ölüm izleği üzerine az çeşitlemesi yok Karasu'nun. Ölümle sevi iç içedir onda. "Sevmenin simgesel olarak da, gerçek olarak da yemekten başka bir anlama gelmediği" söylenir, "Avından El Alan"da. "Ölmemiş sevi öldürücüdür." Balıkçının kolunu kapan balıkla balıkçı, bir gizli savaşta birbirlerine tutsak düşmüşler denebilir. Yemenin, yutmanın sonucunda dost olurlar artık. Dostluktan da öte bir şey, sevi yani, yani tutku! Korkunçtur... Balık dostluktan öteye geçmek istediği için tırmanır, kolunu azar azar yutar (balıkçının) ... yuttukça da büyür, ağırlaşır. Ölümle karşılaşmaya hazır olmak, sevinin taçlanışıdır sanki. "Ölümle bir araya gelmeden, acılar çekip parça parça olmadan gönlün tazelenmez, yeniden doğamazsın" deniyor.Sevi öldürücüdür ille de."(Balıkçı) bir ad arıyor; belki kendine, belki balığa, belki de ikisinin oluşturduğu yeni yaratığa. Bu yaratık: Sevi. Bir haz yaratığı. Ölümü genellikle deniz simgeliyor masallarda.

Ölüm-sevi diyalektiği başka masallarda da yinelenir. "Bir Ortaçağ Abdalı" anımsansın. "Yengece Övgü"de bile (bile diyorum, çünkü bu masal en az sorunsallıklı olanlardan biri bence, "Korkusuz Kirpiye Övgü" ve "Yağmurlu Kentin Güneşçisi" ile birlikte) canına kıymaya girişmek, ya da başkasının eliyle canına kıydırmak, ölmek ya da öldürülmek gündemdedir. "Usta Beni Öldürsen e" de ise ölüm-sevi-dostluk-korku-tutku kol gezmektedir.

Masallardaki sevi/dostluk ikilileri: Av-Avcı; Çırak-Usta; Yontu-Pygmalion; Kedi-İnsan imgeleriyle karşımıza çıkar. Korku, ölümden ve ölümle yoldaş seviden başka yan izleklerle de gösterir kendini. Yazgı bunlardan biriyse, kanser Büyüyen ve/ya da kemiren bir afet olarak bir başkasıdır.Görme, işitme, konuşma yetilerinin yitimi de korkulu serüvenlerde, yazgısal sürüklenişlerde yinelenen bir izlekçedir.

Başta da belirttiğim gibi, ne masalları tek tek çözümlemek, ne daha ayrıntılı bir yapı iskeleti çıkartmak harcıydı bu yazının. Kimi ipuçları, kimi anıştırma notları işte. Son olarak pek aklımı yatırdığım ve *Göçmüş Kediler Bahçesi* üzerine yapılabilecek daha kapsamlı bir incelemeye (belki benim yapabileceğim bir incelemeye) temel olabileceğini düşündüğüm bir öbeklendirmem, bir çeşit çizemim (şema) var ki, yorumsuzca (yorumu kitabı ve bu yazıyı okuyana bırakarak) onu sunuyorum size burada:

GÖÇMÜŞ KEDİLER BAHÇESİ

Avından El Alan	Avından El Alan	Korkusuz Kirpiye Övgü
Bir Ortaçağ Abdalı	Usta Beni Öldürsen e	Yengeçe Övgü
İncitmebeni	Usta Beni Öldürsen e	Yağmurlu Kentin Güneşçisi
↕	Alsemender	
İncitmebeni	↕	
Bizim Denizimiz	Dehlizde Giden Adam	
Dehlizde Giden Adam	Geceden Geceye Arabayı	
	Kaçıran Adam	
	Bir Başka Tepe	

MASALIN DA YIRTILIVERDİĞİ YER

Göçmüş Kediler Bahçesi, yazınımızda çok özgün bir yeri olan ve olacak olan bir yapıt. Bilge Karasu yazarlık tutumunu ve anlayışını 1953'lerden bu yana yayımladığı öykü, metin ve hatta çevirileriyle apaçık ortaya koymuş ve değerini kanıtlamış bir yazar. Bu konuda söylenecek fazla bir sözüm olmaması gerektiğine inanıyorum.

'USTA BENİ ÖLDÜRSEN E!'

Yedinci Masal

Bilge Karasu

Alpay İzbırak için

Anlaşılan, çok yaşlanmış birtakım analar babalar, iblisleşivermiş oldukları için çocuklarına varasıya, insan yemeğe kalkıyorlar, arada bir. Öyküsünü anlattığımız bu anaya gelince, çocukları, ölüsünü törenle kaldırdılar. Düşünülürse, pek korkunç bir işmiş bu. Öyle anlatıldığı rivayet olunur.'

Koncaku-Monogatari şû (12. yüzyıldan kalma bir Japon öykü güldestesi), *XXVII, 22. öykü:*
'*Bir Avcılar Anası...*'

Analarının ölüsünü törenle kaldırabilmeleri için çocukların sağ kalması gerekir. Kalmadıkları da görülür ama.

İpten ipe,halkadanhalkaya atarken kendilerini, cambazlar düşer ölür,ara ara. Yaşa bakmaz bu ölümler. Ancak, 'yaşlanmış bir cambazın yüzünde, burnunun sağ kanadı dibinde, yalnız benim görebildiğim bir ben belirmeğe başlarsa, öbürleri gibi, o da, er geç ölecek demektir, biliyorum; artık ipten mi düşer, yolda mı çiğnenir, hastalanıp düştüğü döşeklerden mi

kalkamaz, orasını kestiremiyorum işte,' derse genç bir cambaz...

Gergin bir ipin iki ucundan doğru gelerek biribirinize yaklaşacak, güreşir gibi yapacaksınız; sonra biriniz yenilir, düşer gibi olacak, biriniz de arkasından atılıp onu havada yakalayacak, kurtaracak, onunla birlikte bir başka ipe, bir başka halkaya sarılırken herkesin yüreğini ağzına getirecek, bunların karşılığında da ekmek parası kazanacaksınız.

Karşınızdaki cambaz, çok sevdiğiniz biri; yıllar boyu birlikte çalıştığınız, seyreldiği görülmemiş acılarınızı, bizim yüzümüz hiç gülmez demeğe kendinizi alıştırmış bile olsanız gelip sizi buluveren tek tük sevinçlerinizi, paylaştığınız biri; öyle deyiverelim. İpin ortasına yaklaşıyorsunuz, karşılıklı. Ansızın burnunun sağ kanadının dibinde... O zaman, genç bir cambaz olarak, ne yapmanız gerekebileceği konusunda kapıldığınız düşünceler...

Baştan alalım.

Karşısındaki ustasıydı.

Usta, bir yerde, yaşamanın yolunu da bulmakta ustalaşmış değil midir ki?

Karşısındaki, kendisini çocuk yaşında yanına almış, yetiştirmiş, sanatı öğretip onu bugüne getirmiş, genç cambazların en ünlülerinden biri yapmış olan ustasıydı.

Nicedir aralarındaki ilişki usta-çırak ilişkisi olmaktan çıkmıştı. Genci, yaşlısının oğlu diye görüyordu kendini; usta da ona oğlu diye bakıyor, başkalarına 'oğlum' diyerek gösteriyor, tanıtıyordu. Herhangi bir ustanın herhangi bir yetiştirmesine 'oğlum' diye seslenmesine benzememesi için, kendisine bir şey söyleyeceği zaman ona 'oğlum' dememeğe, adını bile söylememeğe dikkat ediyordu. Konuşmaları bir seslenmeyle başlamazdı zaten. Hani kendilerini unutup biribirilerinin dikkatini çekmek üzere bir ses çıkaracak olsalar gırtlaklarından, ikisi de utanır, tıksırıp gırtlak temizleyerek o sesi, yayıldığı havanın içinden silip yok etmeğe çabalarlardı. Söze, yarısından girişirler, bir gün, bir hafta önce kestikleri yerden bağlarlardı konuşmalarını; ya da başını anlatmışçasına sonunu

getirirlerdi. Bir anlık dalgınlık, sözün nereden gelip nereye dayanacağını hemen kestiremediklerini gösterecek en ufak bir im, bir kaşın kalkması, bir gözün kısılması, bir dudağın büzülmesi, en az, seslenmek ölçüsünde ayıptı onların gözünde. Bu yüzden, arkadaşları, yoldaşları, çoğu zaman, konuşmalarını izlemekte güçlük çeker, tuhaf tuhaf bakarlardı onlara. Bu alışkı içlerinde öylesine yer etmişti ki cambazların, dünyada böyle konuşmalarını yadırgayabilecek kimselerin bulunabileceğini düşünemiyorlardı bile. Herkesle böyle konuşmağa kalkarlar, utanç duymadan kalkan kaşların, kısılan gözlerin, büzülen dudakların karşısında neden sonra, uyanır gibi, uyanır ama aymaz gibi, bocalaya bocalaya, handiyse terler dökerek, konuşmalarını anlaşılır kılmağa çabalarlardı.

Genci, yaşlısının oğlu diye görürdü kendini; görürdü ya, ustasına babası diye değil de anası diye bakardı. Onu doğuran, emzirip büyüten, ona yaşamasını öğreten anasıyla bir tutardı ustasını. Önceleri böyle bir şey duyduğunun farkına ilk vardığı sıralarda, bu duygunun ayrıksılığından ürkmüş, sıkılmış, öylesine olmayacak bir şeyi ustasına bile söyleyemeyeceğini, açamayacağını düşünmüştü. Sonra sonra, her düşüncesini bilen ustasına, ayrıksı da olsa bir duygusunu açamamasını daha da tuhaf bulmağa başlamış, bir gece, gösteriden sonra, karanlıkta yatarlarken, söyleyivermişti içindekini ona. Karşı köşedeki yataktan önce kesik kesik gülme sesleri gelmişti. Böyle bir şeyi, ustasına da olsa, anlatmakla ne yanlış bir iş ettiğini anlayarak başına yıkılan dünyanın altında kalmağa hazırlanırken, gülmesi düzgünleşmişti ustasının. Kahkahaları gün ağarmağa yüz tutarken ancak dinebilmişti; o zaman da 'yahu sen ne şair adammışsın' demiş, ardından da horuldamağa başlamıştı. Düşünce ayrıksıydı, güldürmüştü ustasını; ama gene de hoşuna gitmişti, öyle anlaşılıyordu. Başına yıkılır gibi olan dünya toparlanıp yeniden düzene girmişti. Bir daha da sözü edilmemişti bu duygunun. Birliklerinin, birlikteliklerinin bir öğesi olmuştu.

Ne var ki,aylarca sonra, altlarında sallanan halkaya doğru, yanlış attığı bir adım yüzünden düşermiş gibi kendini bi-

rakırken, onu havada yakalayıp "kurtaran" ustasının elleri ona bir şeyler anımsatmıştı. Gösteriden sonra, patrondan paralarını alırken, herkese iyi geceler dilerken, giyinirken, ustasının yanında evlerine giderken, o anımsadığı belirsiz şeyin ne olduğunu, ne idiğini çıkarınağa çalıştı durdu. Olmadı. Ertesi gece gene halkaya doğru "düşeceği" anda

Kafası karıştı. Bildi. Ustasında bulduğu analık öyle şairlik ürünü, edebiyat ürünü falan değildi. Amcasının odasından gelen hırıltıya kulak veriyordu kapalı kapının önünde. Sokmuyorlardı onu o odaya kaç gündür. Sokmadıkları için de, — mutfakla ayak yoluna, kapılarından içeri itilmedikçe, girmekten hoşlanmadığı için de, — sokak kapısının eşiğinde oturup akşamı etmişti kaç gündüz sessiz sessiz. Şimdi, kapının önündeydi; hırıltıları dinliyor, kapıyı yavaş yavaş itiyordu. Kimse yoktu ortalıkta. Yani anası yoktu. Babaannesi

Halka yaklaşırken, kemerine yapışması gereken ustasının elleri, onu ancak bileklerinden yakalayabildiydi. Anasının elleriydi bunlar, düpedüz. Ustası onu o gece, odalarına girip soyunduktan sonra, paylamağa başladı. Çocukluğundan, ilk çıraklığından bu yana hiç paylamamıştı onu böylesine. Susmuş, dinlemişti. Oysa, saatlerce sürmüş gibi uzayıp giden bu paylamadan sonra ustası 'şimdi söyle, niye öyle oldu, nasıl dalabildin böyle?' deyince, dinlemediğini, dinler görünürken dinlediğini sanırken kafasının hâlâ

Tutup anlatmıştı ustasına. Her şeyi o anda yaşar, görür gibi. Ustasının zaten bildiklerinden başlayarak: Babası ölmüştü,babaannesibunamıştı, amcası evin parasını getiriyor, anası da evle birlikte hepsine bakıyordu. O sıralarda, iki yaşını dolduralı ancak iki üç ay geçmiş olsa gerekti, annesi sonraları öyle demişti çünkü. Zaten kendi de, kendini aynada görür gibiydi bunları anımsarken, sırtında kırmızı yeşil çiçekli basmadan bir entari vardı daha. Babaannesi gün boyu kalkmazdı oturduğu alçak, yanları gibi önü de destekli acayip koltuktan. Koltuğun altında, koku keskinleşince, annesinin gelip döktüğü, kendininkine benzemeyen, daha büyük, daha yuvarlak, daha kırmızı bir oturak vardı. Havalar iyice ısındığı için kendi

eşikte oturuyordu kaç gündür, sabahtan akşama dek; babaannesini de koltuğuyla birlikte kapının önüne çekmişti anası o sabah. Babaannesi hep uyuklardı. Anası yoktu ortalıkta. Hızlı hızlı çıkıp gitmişti, şimdi geleceğim, diyerek. Kendi, yuvarlak, apak, parlak tokmağı çevirip kapıyı açabilmek şöyle dursun, o tokmağa erişemezdi bile; ama kapıya dayandıkça aralandığını anlamış, sonunda, artan hırıltılar içinde — perdeler sımsıkı kapalı olsa gerekti, alacakaranlıktı içerisi, şimdi gibi gözlerinin önüne geliyordu — sırtüstü yatan amcasına yaklaşmış, bakmıştı. Amcası onu görür gibi mi olmuştu, ağzı gülümsemek ister gibi gerilmiş miydi, yoksa bir şeyler söyler gibi olması ciğerlerinin son debelenişi miydi? Bu yaşında da bilmiyordu. Ansızın bir el bileklerinden, bir el entarisinden yakalayıp sessizce dışarı çıkarmıştı onu, anasının elleriydi bunlar. Öbür adamsa, — anasıyla gelmiş olacaktı eve, — odadan çıktığı zaman başını sallamıştı. Anası da sesini çıkarmadan ayakyolunun eşiğine çökmüş, başını iki elinin arasına almıştı. Korkmuştu, sesini çıkarmıyordu o, sonra elini uzatmış, anasının dizine dokunmuştu. Anasının eli şakağından inip elini örtünce korkusu gitmişti. Amcasının yüzünde, burnunun — şimdi görür gibi de ondan biliyor sağını solunu — sağ kanadının dibinde, o güne dek hiç görmemiş olduğu kocaman lekeyi, beni düşünmeğe başlamıştı.

O gece, bunları dinledikten sonra ustası onu gene paylamıştı. Ama kısa sürmüştü bu kez. Üstelik kendi de dikkatle dinlemişti ustasını. Böyle şeyler aklına gelemez, diyordu ustası; çalışırken böyle şeyler aklına gelmemeliydi. Onu ölümden kurtaracak eller, belini, bileğini bulmayabilirdi günün birinde.

Ustası böyle istediğine göre, özlük anıları, geçmişi, olmayacaktı bundan böyle; yalnız işini düşünecek, ustasına verecekti kafasını. Gönlünden, usundan silmeliydi anılarını, anasının, babaannesinin ölümlerinin anısını; silmişti de.

Silmişti de, bir tek anı dayanıp duruyordu bütün bu silme çabalarına karşın, direniyordu. Sonraları, anasının, babaannesinin burunlarının sağ kanadı dibinde gördüğü benleri unu-

tamıyordu. Öylesine bildiği, ezbere çizebileceğini sandığı o yüzlerde birkaç gün içinde gitgide bellileşen, her görüşünde "nasıl dikkat etmemişim" diye kendisini uzun uzun düşündüren, üzen, öldükleri gün neredeyse zeytin iriliğini bulan

Anlamıştı. Ailesinin özelliklerinden biri olsa gerekti bu benler. Gerçekten de, daha önceleri, yoktu o nesneler o yüzlerde. Ancak öleceklerine yakın beliriyor, büyüyor, öldükleri gün o iriliğe

Pek gençti daha. Öyle enikonu ölçülüp tartılmadan, taştan taşa vurulmadan edinilen bilgilerle yetinilmemesi gerektiğini öğrenmemişti. Bir gün, ustasının, yanına yeni aldığı bir çırağı ipin ortasında çalıştırırken

Bir yaz günüydü. Çadırın tepesine yakın bir yerde çalışmanın ne korkunç bir iş olabileceğini ancak cambazlar bilir. Ustası aşağıdan bakıyor, yönetiyordu onları. Yeni yetiştirmesinin bir hafta sonra ipe çıkıp seyirci önünde oynamasını istiyordu. Oğlan sıkı çalışmak zorundaydı. Bu sıcakta ustalarını oralara çıkaramayacaklarına, kendisi de kalfalığa yükseldiğine göre, yeni çırağı sıkı çalıştırmak da kendisine düşerdi.

İpin ortasında durmuşlardı karşılıklı. Şimdi dikkat et, demişti karşısında duran yeni oğlana, terini de bir iyice sil, kaza çıkmasın... Oğlan silinmiş, tamam, demişti gözünün içine bakıp. O an görmüştü burnunun sağ kanadı dibindeki beni. Çalışmışlar, inmişlerdi ipten. Yıkandıkları sırada takılınıştı oğlana, pek yakışıyor sana bu ben, diye. Oğlan önce garip garip bakmıştı. Ne beni, demişti sonra. Aynaya bakmış görememişti. Kalfasının bu şakasına akıl erdiremediğini söylemişti, biraz bozuk bir sesle. Kim bilir neler geçmiş olacaktı içinden oğlanın. Kirdi herhalde, kusura bakma, ben gibi görmüş olacağım, demişti o da. Ama ertesi gün çalışırken beni yerinde görmüştü gene. Daha da belliydi üstelik. Oğlan üç gün sonra orta ipte kendi kendine çalışırken düşüp ölmüştü. Koşup yetiştiğinde, benin yerinde durduğunu görmüştü, zeytin iriliğinde...

Ailesinin değil, kendi özelliğiydi demek. Başkasının görmediği benler görüyor

Öleceklerini biliyordu o insanların. Sonradan kaç kez, bu özelliğinin tutarlığını gerçeklemek olanağını bulmuştu. Korkuyla bakıyordu artık insanların yüzüne.

Sonraları, uzun bir süre kimselerde ben görmez oldu. Kimse de ölmedi çevresinde. İçi biraz rahatladı.

Söğütler o sıraya rastlıyor.

Bir bahar gecesi evlerine dönüyorlardı ustasıyla. Yalnızdılar artık. Usta ile oğlu. Yetiştirmeğe kalktığı üçüncü çırak da ölünce — hepsinde beni görmüştü o, ama hepsi ipten düşerek ölmemişti — ustanın yanına çırak girmek isteyen çıkmaz olmuştu. Ustanın suçu yok, diyenler vardı; oğlanda kardeşkovan damarı olsa gerek... Diyenler de gelip bakıyor, iki kaşının arasını dikkatle gözden geçiriyor, orada görmeği bekledikleri damarı kimi görüyor, kimi görmüyordu. Kardeşkovan damarını, bir sabah, ustası da aramıştı yüzünde. Görememişti. Öyle demişti hiç değilse. Ama bu arada, sabah ışığının yumuşak parlaklığında, kendi bir şey görmüştü ustasının iki kaşı arasında. Kardeşkovan damarının mor çatalı yerine, oğultutmaz damarının yeşilimsi kamasını. Bunu ustasına söylemedi, söylemeyecekti. Ustasına söyleyemeyeceği şey zaten içinde, usunda kalamazdı. Kalmadı da. Unuttu gitti bunları.

İkisi de bu duruma üzülüyordu ya, yaşayışlarını başkalarıyla paylaşmak zorundakalmamağada artıkiyice alışmışlardı anlaşılan.

O bahar gecesi evlerine dönerlerken, önünden geçtikleri bir bahçenin bütün söğütlerinin budanmış, daha o sabah, incecik, körpecik yaprakcıklarla buğulu gibi duruşuna bakarak sevindikleri dalların kaldırıma atılıp yığılmış olduğunu görmüşlerdi. Ustası bunları çiğnememek için yola inmişti; ama kendisi, saygıyla, sevgiyle, ağır ağır, cambaz ayaklarının bütün yeğniliğiyle bu dal yığınlarına basarak yürümüştü. Gene taşlara bastığı zaman durmuş, havayı uzun uzun koklamış, ustasına o anda bir su kıyısında, yeşilliğin, çimenlerin, otların içinde olmağı nasıl özlediğini anlatmağa çalışmıştı.

O zaman gene azar işitmişti. Cambaz dediğin, insanların topluca yaşadıkları yerlerde çalışıp para kazanırdı. İnsanların

topluca yaşadığı yerler ise, genellikle, öyle söğütlük, otluk su kıyıları olmazdı. Olursa ne iyiydi, ancak böyle yerlerin özlemini içinde taşımak bilesuçtukendini bilen cambaz için, hele kendisi gibi, çoğu vaktini büyük bir şehirde geçiren cambaz için. Cambaz ipini düşünmeliydi; özlemdi, düştü, silmeliydi gönlünden.

Değil mi ki ustası öyle diyordu, öyle yapmalıydı, öyle yapacaktı. Yapmıştı da. Anılardan sonra, düşleri, özlemleri de silip atmıştı içinden. Ustasıydı önemli olan, öyle öğretilmişti kendisine; işinin önemi öğretile öğretile büyütülmüştü. Ustası öğretmişti bunu. Onu o eden işiydi, işi olmalıydı. İşine duyduğu bu bağlılığı ustasına borçluydu. Her şeyi ondan öğrenmemiş miydi? Ona analık eden, ustası değil miydi? Ama her şeyi ondan mı öğrenmişti?... Kendi, kendi benliğini ne ölçüde oluşturmuş olabilirdi? Olabilir miydi, ayrıca? Ustası neler katınıştı kendisine, kendi neler katmıştı? Katmak ne demek oluyordu gerçekte? Önceden hiçbir şey getirmemiş miydi ustasının karşısına çıkarken? Her şeyini ustası mı biçimlemişti? O halde herkes, ustasının kendini biçimleyişini, hayır, kendi biçimlenişini çırağına aktarmasıyla mı biçimleni

Kafası karışmıştı. Bu soruları sormağa kalksa ustasına, ne karşılık alacağını biliyor gibiydi. Senin aklm ermez demeyecekti. Kendi kendine, şu anda, benim aklım bunlara şimdilik ermiyor ya bir gün gelecek erecek mi, diyordu. Ama ustası öyle demeyecekti. Ona, düşünme, diyecekti, o kadar. Ben öldükten sonra, sen de yanına bir çırak alıp yetiştirmeğe başladığın zaman bunları düşünmeğe başlar, hem kendini anlarsın, hem beni, diyecekti. Duymuş gibiydi, şimdiden, bu sözleri şimdiden işitmiş gibiydi. Demek ustasına erişen, onun ötesine bile taşan bir yanı vardı kendinin de. Bunları düşünebiliyordu... Ama kafasını daha çok yormadı bu konuda. Cambazlık, insanın — ölmek istemiyorsa — bütünüyle kendini ipe, halkaya, ustaya, adıma, ele, göze vermesini gerektiren bir işti. Günün birinde, işi cambazlık değil de düşünmek olan birine rastlarsa, ona soracaktı bu soruları. Hoş, o adam da cam-

bazların soracağı sorular üzerine düşünmüş olur muydu, ayrı konu...

Aşağılarda, seyircilerin, oturdukları yerde dalga dalga ırganarak kendisini izlediklerinin bilincinde, ipin ortasında sıçrayıp takla atarken, birkaç kez, usunun başka yerlerde gezindiğini, ipten başka sorunlarla uğraştığını fark etmişti ansızın. Böyle şey olmazdı. Ustasının ruhu bile duymamalıydı öyle bir şey yaptığım. Kendini zorladı, kafasını bir güzel temizledi. Düşünmez oldu artık iş başında. Ancak, bir kentten bir kente giderlerken, uzun yollar boyunca, uyur gibi yapıyor, ustasını bile kandırıyor, kendini koyveriyordu soru söğütlüklerinin, soruların yaş otluklarının arasına.

Her gösteriden önce mahallede kapı altlarından attıkları, kahvelere, kıraathanelere bıraktıkları, sokaklarda dağıttıkları el ilanlarının birer örneğini, her gece, eve döndükten sonra özenle özel sandığına yerleştiren ustası, bir gece, artık yetiştin, usta cambaz oldun, bu işi sana bırakıyorum, dediğinde, bu sözlerin gönül okşayıcılığını bir yana iterek, bunlar da anı değil misanki usta,diye soracak olmuştu da, ustası kükremiş, yetişmemişsin daha, diyerek onu bir sıkı paylamıştı. Bunlar anı değil, ipimizden artakalacak tek im; yaşayışımız, yaşadığımız, yaşantılarımız düpedüz, demişti. Her günle, her gösteriyle sırtımıza biraz daha binen ölümün yükü, bu sandığı artık kaldırıp taşıyamadığımız gün, tamam olacak, bizi çökertecektir, bunu iyi bil; bunlarda sen varsın, ben varım; yaşadığımızı gösterecek, başkasına olsun, bize olsun, gösterecek bir şey var mı elimizde, bu kâğıt yığınından başka?

Ama işte o gece, böyle paylandıktan sonra, aymıştı. Kâğıtlardan ötürü değil de, ustasının öfkesinden ötürü. Nasıl da sezememişti o güne dek?

Ustalık-çıraklık ilişkilerinin doğal görünen öfkelerinin dışında kalıyordu bu değişik kükreyişler, bu kendisini — kendisinden de çok sanki gençliğini — sözlerle ezmeğe kalkmalar.

Ne zamandır dikkatini çekmiş olmalıydı bu parlamalardaki değişik özellik.

Ustam yaşlanmış. Her geçen günle biraz daha büyüyüp ustalaştığımı düşünmekten, başkalarının da büyüyeceğini, yaşlanacağını düşünmeğe vakit mi bulamadım, ne? yanında yaşaya yaşaya yüzüne bakınamağa mı alışmışım, ne? diyor, körlüğüne kızıyordu. Gerçi insan, sevdiğinin büyüdüğünü ister de yaşlandığını, ölüme yaklaştığını istemez. Bu sersemliğin farkına vardığıma göre ben de yaşlanmışım demek. O ise, artık, kim bilir?... diyor, arkasını getirmeğe yanaşmıyordu bu düşüncenin. Ya da getiremiyordu.

Ustası yaşlanmıştı. Daha önceleri, ustasının paylamalarını yalnız kendine yönelmiş sanırken şimdi anlıyordu ki bu öfkelerle, çok eski, çocukluğundaki, yeni yetmeliğindeki paylamalar arasında

Nasıl da uyumuştu böyle? Ustasının bir şeyi yanlış yapabileceğini, yanlış bir şey söyleyebileceğini düşünemediği sürece

Oysa bu son zamanlar, yanılmış olabileceğini bile değil de, hani, belirli bir şeye, bir şeyciğe, dikkat etmemiş olabileceğini anıştıracak bir şey ağzından çıkmaya görsündü! Parlayıveriyordu ustası. Bir zamanlar usundan bile geçirmediğini şimdi geçirmekle kalmayıp sezdirecek şeyler söylemeğe kalkıyordu işte, ustası kızmaz mıydı buna?

Günler geçtikçe, dikkatini buna vermeğe başladığı için olacak, bu düşüncesinde yanılmadığını anlıyor, sezdiği pekişiyor, bilgiye dönüşüyordu. Ama artık bu konuda da ustalaştığı için iş başında böyle düşüncelerin kafasına yaklaşmasına bile meydan bırakmıyordu.

Bütün bir ömür boyunca, taşlarını teker teker taşıyıp, çatıp kurduğu bir yapının sonuna gelen bir yapı ustası, ördüğü duvarların bir yerinde bir çatlak, bir eksiklik, bir yanılgı bulunacak, bulunup kendisine gösterilecek olsa, nasıl kızarsa

Ama kendini beğenmeğe başlamıştı da ondan mı ustasının kusurlarını görüyordu? Yoksa yanılgıların gölgesi, düşüncesi, düşü bile ustasını gitgide daha çok mu tedirgin ediyordu? Herkes gibi bir adam değil miydi ustası da? Herkesinki gibi olmayacak mıydı yaşlılığı, kocamışlığı? Çevresinde gör-

düğü insanlardan ustasının tek ayrımı, "usta" olması değil miydi? Bu ustalık, onu, başkalarına benzediği halde başkalarından üstün kılan, koruyan tek şey değil miydi? Kestiremiyordu ya, bunu kesinlikle bilmenin, öğrenmenin de bir yararı olamayacağını anlıyordu. Ustası eskiden de, sevgili çırağında, sevgili kalfasında gördüğü kusurları başkalarının yanında söyler, onu utandırırdı. O ise, günün birinde, başkalarının yanında, el ilanlarıyla dolu sandığın sözünü etmişti de, gecesi, bir güzel papara yemişti ustasından. Bütün bunlar, kafasını gitgide kurcalıyor, karıştırıyordu. Ustasının, anlatılmasından hoşlanmadığı şeyleri, kimse bilmemeliydi, ama ustası, kalfasının anlatılmasından hoşlanıp hoşlanmayacağını düşünmeden bir takım şeyleri başkasına keyifle anlatıyordu artık. Onu kızdırmak için yapmıyordu bunu, domuzluğundan yapmıyordu; belliydi bu. Anlattıklarında herhangi bir kötülük olabileceğini, sevgili kalfasını tedirgin edebileceğini usu alınıyordu. O kadar. Yanlış bir iş yapabileceğini kafası alınıyordu ki.

Sonunda karar verdi. Ustasına, ne yaparsa yapsın, kızınayacak, adamın yaşlandığını aklından çıkarmayacak, onu üzmemek için de, yanıldığını görse bile susacaktı. İki gün önce, damdan düşercesine,"yaşamama yardım edilmesi gerekecek günün gelmesinden korkarım" demişti, sabah çaylarını içerlerken, "senin yaşamamayardım etmen gerekecek günün gelmesinden... Yardımsız kalmalıyım ki köpekler gibi öleyim, diyorum arada bir. Diyorum ya, yük olmanın acısı, yapayalnız yaşamaktan kötü mü değil mi, bilemiyorum..." Bu sözler beyninde uğulduyordu hâlâ. Kararında bu sözlerin de payı vardı elbet. Ama karara vardığı gece içi rahatladı, deliksiz bir uyku uyudu, nice zamandır uyuyamadığı.

Ertesi sabah, gene karşılıklı oturmuş sabah çaylarını içerlerken ustanın burnunun sağ kanadı dibinde bir leke çarptı gözüne. Elini uzatıp silecekken kendini tuttu. Ustası o ben işini bilirdi. Usuna kötü bir şey gelirdi. Düşünmekten bile sakındı.

O gün büyük bir ölünün yası tutuluyordu. Akşama göste-

ri yoktu. Başını alıp çıktı kentin dışına. Eliyle koymuş gibi, bir derecik bozuntusu, bir söğütlük taslağı buldu. Yattı, gözünü göğe dikti, daldı... Ustasının öleceği korkusu sardı yüreğini. Tut ki yanıldıydı, ustası bugünlerde ölmeyecekti. Ama bu düşünce ilk olarak gelip yüreğine korku salmıyor muydu? Ölümünü düşünebiliyordu demek. Artık düşünebiliyordu. Sevinebilirdi de bir yerde. Usta olup çıraklar alacaktı yanma, artık adam yetiştirecekti, artık düşünebilecek, yıllardır yığdığı sorulara teker teker karşılıklar arayacak, arayabilecekti. Karşılıklar bulmağa çalışacaktı. Ama kendi de

Ölen çırakları anımsadı. Ustasının kendisine böyle bağlanmasının bir nedeni de bu olamaz mıydı? Senden önce üç çırak aldım yanıma, demişti bir gün, üçü de kazaya uğradı, seni aldıktan sonra kimseyi istemedim, yalnız senirle uğraşmalıydım, sen artık iyice yetiştin diye alıyorum bu çocuğu... (İpin ortasında durup çalıştırırken burnunun sağ kanadı dibinde bir leke gördüğü çocuktu, ustanın bu dediği. Onu aralarına aldıkları günün akşamıydı. Çocuğu yatırdıktan sonra anlatmıştı bunları kapının önünde. Yaz gecesinin o gürül gürül sıcağı içinde.) O oğlanın ardından iki çırak daha ölmüştü.

Çocuğunu doğurup yitiren analara benzemiyor muydu ustası? Doğurup yitiren, ya da, düşüren?... Kendi, kalfalığa erişmişti. Ustalığa yaklaşıyordu. Kendi de ölecek olsa... Ustası kurur gider, kahrından ölürdü, ustalığın eşiğindeki gençliğinde ölüp yiten kalfasından ötürü. Kimseyi yetiştirememiş olurdu o zaman... Başka ustalar da vardı böyle, çambazlar arasında uğursuz sayılan. Çırakları ölen, kalfaları ölen. Hep gençliklerinde ölen... Kendi ustası da böyleydi, besbelli. Kimsecikler gelip böyle bir şeyi ona, ya da onun yanında, söylemeğe kalkışmazdı elbet. Ama söylenmeyen şeyler yok mu sayılır? Sanat, cambazlık sanatı, bu gibi ustalarda durup donuyordu anlaşılan. Çocuğu olmadan ölecek insanlar gibi. Bunların çoğu, sivriliyordu gerçi ustalar arasında, büyüklüğe yaklaşanı da az değildi. Ama kuruyan dallar, kısır kadınlar değiller miydi gerçekte? Hepsi, ustanın birinden yetişmişti. Ancak, bunlardan kimse yetişmeyecekti. Bunların soyu kurumuyordu ger-

çekte. Kuruyan, bunlardan doğacak olanlar soyuydu.

Ama kendisi vardı işte. Cebinden aynasını çıkarıp baktı burnunun sağ kanadına. Değil ben, toz tozan bile yoktu. Yaşayacaktı demek, ustası da birini yetiştirebilmiş olacak, uğursuz soyun torunlarından sayılmaktan kurtulacaktı. Ustasının, bundan kurtulması için, ölmesi gerekmesi; çırağının, kalfasının, ölümünden sonra ustalığa yükselecek kalfasının yaşaması gerekmesi, bir bakıma

Düşüncelerinin bu yola girmesinden hoşlanmadı. Gülünçle acıklının, gülünçlü ile ağlancın böyle biribirinegirmesi kafasını büsbütün karıştırıyordu.

Uyudu, uyandı. Güneş batıya doğru kayıyordu. Kafese dönmenin vakti yaklaşıyor, dedi ansızın, yüksek sesle. Şaşırdı. Bu da nereden çıkmıştı? Ne zamandan beri

O sabah ustası elinden çayı bırakmış, kalkıp aynaya bakmıştı.Burnunun sağ kanadı dibindeki lekeyi o da görür müydü, diye yüreğini buran bir el dolaştı içinde; sonra da, usta da olsa beni görmesi güç, belki de olanaksız, dediydi içinden. Benleri gören kendisiydi. Ustasının böyle bir şey gördüğünü hiç işitmemişti, hiç konuşmamışlardı. Zaten ustası burnundan çok gözlerine, kaşlarına bakmıştı galiba. Dönüp "bugün çalışmıyoruz, ipe çıkman da gereksiz, benim gibi moruğun yanında durup ne yapacaksın" demişti, "biz nasıl olsa gidiciyiz. "Ya beni görmüştü — ama olacak şey değildi — ya da salt rastlantıydı bu sözlerin söylenmesi. Boğazı düğümlenmişti. Neden sonra, "böyle konuşma" diyebilmişti, "ne söyleyeceğimi öğretmedin ki, bilmiyorum ne diyeceğimi böyle sözler karşısında." Gülmüştü ustası, "haydi git gez" demişti.

Kafes... Vardı. Kendi sözlerinden de, ustasının sözlerinden de ortaya çıkıyordu bu.

Kafesten kaçılırdı. Kaçmaksa

Büyük bir cambaz olmak istemiyor muydu? Usta olmak için çalışmamış mıydı bunca yıl? İşini, sanatını, cambazlığını deliler gibi sev

Deliler gibi sevmek dediği şey bile usuna gelmiş değildi o güne dek. İnsan havayı sever mi? Havayı içine çeker, yaşar. O

kadar. Bu da bir sözdü, bir kalıptı; işitip durduğu, günün birinde kullanıverdiği.

İşini delilerden de beter seviyordu. Onsuz hiçbir şey olmazdı. Ama ustasını da seviyordu. Ondan da hiç ayrılamazdı.

Gene de, bütün bu tutkular, bu duygular, kimin elinden çıkmıştı, ustasının elinden değilse? İster tutku, ister sevgi. Kafese dönecekti.

Akşam, ustasına baktı, burnunun dibindeki o leke biraz büyümüş gibi geldi. İçine kaygılar doldu. Suyun kıyısında düşündüklerini, örttü kapattı bu kaygılar. Üçüncü gününde kuşkusu kalmamıştı. Ustası ölecekti. Ben büyüyordu.

Aklı başından gitti. Ne yapacağını bilemiyordu; bakmaktan, benin büyüdüğünü görmekten öte bir şey gelmiyordu elinden. Ne zamandır bıraktıkları o pek tehlikeli yalancıktan güreşme numarasına dönmüşlerdi birkaç gündür. İpin ortasında güreşirken, ustasının ölümüne yol açacak, ustasının ölümü kendi elinden olacak diye yüreği ağzına geliyor, bu şaşkınlıkla bir kaza yaparım diye büsbütün gönlü kararıyordu. Bu ölümün başka ölümlere benzemeyeceğini biliyordu, ansızın korkunç bir yalnızlık içinde kalacağını biliyordu; bunları kurdukça da başını duvarlara vurası geliyordu. Böylesinin daha iyi olabileceğini düşün

düşünebilecek

düşünmekten korkmayacak birtakım kimseler vardır diye belli belirsiz bir şeyler seziyor da olsa...

Büyüyen bene baktıkça çıldırıyordu ya, içini dökebileceği tek insana hiçbir şey sezdirmemenin gerekliği onu eziyordu.

Benin zeytin iriliğini bulduğu akşam, ipin ortasında kendini kasarak, ustasının yaklaşmasına bakıyordu. Geldi. Tutuştular. Ustasmdaydı yanlış adımı atma sırası o gece. Yay gibi gerilmişti. Ustasının arkasından uçup onu yakalamak için. En ufak fiskenin bile yıllarca kurup durduğu duvarı yıkabileceği korkularıyla parlayıp öfkelenen ustasını bir daha öfkelendirmek istemediği için, bu yanlış adımı atmakta geciktiğini söylemeyecekti oyundan sonra, bu gecikmenin farkına vardığını bile sezdirmeyecekti; hele yarın sabah olsun, bir şeyler

uydururum, hastalanırım, ne bileyim, bir şeyler bulurum, ipe çıkmayalım derim, ya da bu sıcak havada sen çıkma, ben, elimden geldiğince, tek başıma seyircileri oyalayayım derim, diye gönlünden fırtına gibi bir şeyler geçiriyor, hiçbiriyle ustasını kandıramayacağını seziyor, titizleniyordu; ama sezdirmeyecekti, sezdirmemeliydi, yumuşacık tutuyordu şimdi gövdesini, ustasının her devimine göre ayarlayacaktı kendisini; ilk olarak, kimsecikler farkına varmasa bile, artık pek usta bir cambaz olduğunu önce kendi kendine, sonra da ustasına gösterecekti. Ustası ustaysa, ustasıysa, bunun gene de farkına varmalıydı, varmak zorundaydı, kendisini alnından öpüp artık ustasın diyebilmek zorundaydı. Gösterecekti kendini bu gece. Ustası belki de onu sınıyordu, kalfasının içindeki korkudan habersiz, onun da bu sınanmadan habersiz olduğunu düşünerek. Yitirdiği bunca çıraktan sonra, bunun ustalığa erişmesinin kıvancını duymak için; ölmeden, yenilmeden, bugüne eriştiğini görerek kıvanmak için. Ama böyle şeyler düşünmek bile ustalığı daha hak etmediğini düşündürmez miydi? Ustası karşısında yitip gitmek üzereyken...

Bekliyordu. Ustanın son adımı atmasını bekliyordu hâlâ.

Ustası, orta ipin altındaki halkaya tutunmuştu bile. Ama seyircilerin çepeçevre sardığı, ince kum döşeli oyun alanı kendisine hızla yaklaşırken, bağırtıların, çığlıkların içinde seçemedi ustasının 'vah şaşkın oğlum' diyen sesini. İşitemedi.

(Göçmüş Kediler Bahçesi)

ONAT KUTLAR
(1936)

Yazınımızın tek öykü kitabıyla değerini kanıtlayan bu özgün adına, 1960'dan 1977'ye dek öykü yazarı olarak rastlamadık. 1977'de, ilk basımı 1959'da yapılan ve 1960 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü kazanan *İshak* ikinci kez basıldı. Böylece Onat Kutlar'ı 1960-1980 dönemiyle sınırlanan bu incelemenin kapsamı içerisine alma olanağı doğmuş oldu.

İshak'da yer alan dokuz öykünün başına, 1977 basımında "On Yedi Yıl Sonra" başlıklı bir giriş eklemiş yazar. *İshak*'da neleri, nasıl yazdığını, yazarlığın hangi noktasına nerelerden geçip geldiğini, yeniden nasıl, nereden başlayacağını bir öykü tadıyla anlatıyor bu yazıda. "Bilenmiş bilinç", "halkla diyalog", "nefer" demeleri bile batmıyor insana: Hem yazıyı, hem yazmayı öyle derin düşünmüş, öyle ince elemiş ki. "Şimdilerde yazdıkları"ndan söz ediyor. Henüz günyüzüne çıkmadı onlar. *İshak*'a eğiliyoruz.

İlk dört öykü: "Horozlar", "Hadi", "Yunus" ve "Çatı" yazarın ağzından, ama bir çocuğu özek alarak yazılmış (yalnız "Çatı" çocuğun ağzından). Son öykü olan "Kül Kuşları" da bir çocuğun, Gazel'in çevresinde. Büyük anne motifi, burada "hala" oluyor. Bu öyküler, Enis Batur'un da bir yazısında[1]

(1) Enis Batur, "Yeni Bir Anlatıma Doğru", *Yeni Ufuklar*, Cilt: 24, Sayı: 274. Temmuz, 1976.

belirtmiş olduğu gibi, sonradan Nedim Gürsel'i derinden etkileyecek, *Uzun Sürmüş Bir Yaz*'ın ilk bölümünün zeminini oluşturacaktır. Doğallıkla bir öykünme değil, etkileyici bir ana izleğin çeşitlendirilmesidir söz konusu olan.

Çocuk gözünün seçilmiş olması, öykülerdeki gerçeküstücü, gerçekdışı motiflere bir doğallık, saflık ve bundan kaynaklanarak kendi üzerine katlanan bir tür gerçeklik veriyor sanki. İmgelemin — çocuk imgeleminin — nelerin altını çizdiği önem kazanıyor. İlk öyküde bunamış büyükanne aracılığıyla aktarılan gülünçlük ve/ya da saçmalık ortamı, yan kanallarla beslenip şaşırtıcılık boyutuna ulaşarak "Hadi"de sürdürülüyor. Yapaylığın kıyısına dek götürülüp geri çekilen öykü örüntüsünün (burada yapay olma ile, yapıntısal olma arasındaki ayrım düşünülmeli), yalnızlık izleği üzerinde çeşitlendirildiği söylenebilir. "Hadi"de Adam'ın kendi sorularını ayrımına varmaksızın kendi yanıtlaması ve öykülerin çoğunda en dikkat çekici öğe olarak birtakım kedilerin gezinmesi, uçuşması bundandır.

Onat Kutlar'ın anlatımındaki duruluk, olanca yalınlığına karşın imgelerin sağladığı şiirsellikle, derinlik kazanmaktadır. Çok derin bir su; ama ta dipteki çakıllar, masalsı canlılar tek tek, renklerine, en ince çizgilerine varasıya seçiliyor yine de:

"Eski bir cami avlusunun,kenarlarını otlar bürümüş bir mesçit havuzunun sessizliği geldi, kıvrıldı uzandı." (Yine kedi gibi F.A.). "Çocuk, küçük, gümüş saplı anahtarlar gibi sayıları bir yana yığıyordu. Yanındaki küme gittikçe çoğaldı, sofraya doğru yayıldı."

"Dört yüz kırk biir, dört yüz kırk ikii!" Babanın peçetesinin kenarına iki anahtar düştü." (s.17)

"En tuhafı, en olağanı budur diye seçen" bir öykücü sanki Kutlar, kendi dediğince. Öykü kişilerinin bilinç gel-gitleriyle aktarıyor bu tutumunu okura. İlk öyküde, büyükannenin horoz gibi ötmesi, "Çatı" öyküsündeki büyükannenin ise, lahavle çekecekken ansızın gürültüyle "Abdülhamiiit" diye bağırması, aynı bağlamda değerlendirilebilecek öğeler.

Güleç Osman'ın çatıyı "aktarması" yani gerçekte evi yıkması sırasında babanın ve polisin gerçek dünyalarıyla, çocuğun veGüleç Osman'ınyalmzcakendileri için gerçek olan dünyalarının çatışması, sonra öykünün, sanki gerçek-dışı bir dünyadan gelen kişisi Güleç Osman'ın "Eyvallah" diyerek ötekilerin gerçek dünyasına yenik düşmeksizin zembilini sırtlayıp gitmesi okuru yazarın dünyasma bağlamakta. Bu bağlayışı perçinleyen ise, çocuğun (ki burada yazar diye düşünebiliyoruz onu), Güleç Osman'ın gidişini "Ben de arkasından." tümcesiyle destekleyişidir.

"Kediler" ile "İshak"ı, Onat Kutlar öykücülüğünün başat özelliklerini taşımakla birlikte, biraz değişik ve düşünsel içeriği daha yoğunlaştırılmış ürünlerinden sayabiliriz.

"Kediler"de öyküleyenin önce yaşayan, sonra da ölmüş kedilerle birlikte yaşayan dostu — ki ölmüş kedilerle yaşadığı,artık kendisinin deölümüdür — yine *gerçek* dediğimiz dünyanın içinde, kendine gerçek-dışı ya da gerçek-üstü bir dünya kurmuş olan bir kişidir. Onun kedilerini birbirine düşürüp yok etmekle, dostunun özgül dünyasını da yok etmiş olan öyküleyen, acaba onu öldürmüş müdür? Öldürmüştür tabii ve bir öç alan olacaktır ondan. Bu "öç alan"ı bekleyerek, neredeyse somut bir suçluluk duygusuna dönüşür, bu duyguyla özdeşler kendisini öyküleyen. Bir dünya yıkınıştır ya, rüzgâr kalır ortada yalnız, onun tentelerini de parça parça götüren.

"İshak"da, bu kez "deli mi ne" olan Çiftçidir. Öykü, yıllardır işi aylı gecelerde ağaca konup yeryüzünü gözetlemek olan, "dipsiz bir kuşku kuyusu olan" İshakkuşu üzerine kuruludur. Bu gerçekten bir kuş mudur, hep *o* ağacın, *o* dalında duran — mademki kan vardır! — yoksa dallardan birine sıkışmış, kuş biçiminde bir taş mı? Şapkalı ile Çiftçi arasında doğup, okura olanca yeğinliğiyle aktarılan gerilimi izleyen bir anda, daha zayıf olanı silahı ateşler ve cinayeti işler. Öldürülen, yine İshakkuşundan çok bir gizil dünyadır, Çiftçinin yaşadığı ve var kıldığı bir dünya. Bu öyküde yapıntı içine yapıntı sokulur ve yazar, İshak efsanesinin ve/ya da cinayetin var olup olmadığını tartışmak-açıklamak üzere, iki yerde (tire

aralarında) metne karışır.

"Dördüncü" ile "At Cambazları", öbürlerinin yanında daha az önemsediğim, daha düzayak öyküler oldu benim için. Ama yine o çok özgün Kutlar anlatımının kurtardığı, kitabın dışında tutulmasına gönlün elvermeyeceği öyküler. Örneğin "At Cambazları"mn daha ilk tümcesi, okuru yakalayıp, her türlü haksız ve acele yargıdan alıkoyacaktır: "Bir öksürük sesi uzayıp giden iplik gibi bir düşü kalınlaştırdı, ucunu kıvırdı, bir boşluğa düşürdü."

Topu topu dokuz öyküsüyle tanıyabildiğimiz Onat Kutlar'ı, bu kadarıyla bile ve bu kadarı için, son dönem öykücülüğümüzün eskimeyecek ve onsuz olunmayacak adları arasında mutlaka saymalıyız kanısındayım.

İSHAK

Onat Kutlar

Karın üstünde ay doğdu. Geniş bir ova gibi uzanan yayvan vadide, küçük tepelerin ince karını tozutan rüzgâr ve uzaklarda yalnızca hafif hışırtıları işitilen kuru ağaçlar dondu. Çiftçi, ayak izlerinin belirsiz, uzun dikişine baktı.

"Tipi durdu. Artık belli oluyor" dedi.

Öbürü — gocuğuna bürünmüş, şapkalı, ablak yüzlü biriydi — şaşkınlıkla Çiftçi'nin yüzüne baktı:

"Ne olacak? Kaçıyor muyuz?"

"Yok canım. Kaçacak olsak mesela!"

Karları gıcırtıyla ezerek yürüdüler. Uzakta iki ağacın karanlık oyuğu. Gökyüzü taş bir duvarın uzak, net yankıları gibi arasıra duyulur duyulmaz köpek sesleri getiriyor.

"Daha çok mu uzak?"

"Hayır" dedi Çiftçi. "Geldik, şu iki ağacın altında."

Gözleri parlıyordu. Bıyıksız yüzü bir çocuğunkini andırıyor.

"Yorulduk birader!"

Ağaçların ince dalları ayı bölüyor.

"Burası işte." dedi Çiftçi.

Ağaçların öbür yanında bir tek pencereyi koruyacak kadar kalabilmiş yalnız bir duvar yıkıntısı.

"İşte burası!"

Şapkalı, meraklı gözlerle Çiftçinin gösterdiği yere bakıyordu. Karın altında ne olduğu belli olmayan geniş bir tümsek.

"Nedir bu?"

"Oturalım da."

"Üşüyorum yahu."

"Üşümezsin. Şimdi ısıtır seni."

"Ne ısıtır?"

"Güç biraz. Şimdi anlatırım."

Yıkıntıda eğri yağan karın donduramadığı iki taş aradılar. Önce şapkalı buldu. Getirdi. Tümseğin yanına koydu. Bir an ayakta durup uzakları gözetledi. Sonra, taşa oturmak için geriye doğru bir adım attı. Çömeldi, taşı tam altında zannederek oturdu. Oysa taş iki adım yanda kalmıştı. Kabaları soğuk kara gömüldü. Küfrederek doğrulmaya çalıştı.

"Tuu! Allah kahretsin. Altımda zannettim!"

"Ne oldu?" diye bağırdı Çiftçi duvarın öbür yanından.

"Ne olacak. Taşı altımda zannedip kara gömüldüm."

Dikkatli bir gülümseyişle geldi Çiftçi. Bir süre baktı. Düşünceli bir tavırla:

"Hep böyle olur," dedi, "benim taşımın yerine oturmuşsun."

"Ha?"

Çiftçi cevap vermedi. İkisi de yıkıntıyı, iki ağacı, tümseği ve beyaz, karanlık kar ufkunu önlerine alıp oturdular. Şapkalı sabırsızlanıyordu:

"Anlamıyorum yahu. Bu kışta kıyamette bizi buralara ne diye getirdin? Soğuktan donuyoruz. Hele şu kılığımıza bak. Bir gören olsa ne der?"

Kızdı Çiftçi. Hırsla dişlerini sıktı:

"Bir gören olsa ne der! Bir gören olsa ne der! E... Sonra?"

"Sonrası var mı! Ne bu halin? Sanki biri kovalıyormuş gibi. Kardaki izimizden bile korkuyorsun. Hani nerdeyse tabancayı çiftlikte bırakmayıp aldığıma sevineceğim. Hayallah... Ben de aptal aptal ördek avlayacağız diye düşünüyordum."

"Tabancayla ördek avlandığını gördün mü?"

Birden donuklaştı Çiftçinin yüzü. Sessiz bir çakal gibi başını ileri uzattı. Taşın üzerinde yana eğilip kulağını tümseği kaplayan kara yaklaştırdı. Ay ışığında, çelimsiz serçe ayaklarının oyduğu buzlu karçiçekleri.

"Dinle!" dedi.

"Neyi?"

"Gecenin ve tümseğin altından durmadan kendini hatırlatarak geleni. Çok eski bir şey bu."

Şapkalı, kulağını tümseğe yaklaştırdı. Bir an bir şeyler duyduğunu sandı. Sonra bu seslerin uzaktaki bir köpeğin uluyuşuna karışan rüzgâr uğultusundan başka bir şey olmadığını düşündü. Doğruldu.

"Hadi canım sen de" dedi. "Bugün bir tuhaf halin var. Hani o baykuş masalını anlattığın günden beri de, dikkat ettim. Pek acayipleştin. Sinirlerin bozuk. İçini korku bürümüş. Seni severim bilirsin. Yoksa işi gücü bırakıp dağın başına gelir miydim? Dinlenmelisin. Ben bunu bilirim!"

Çiftçi büyülenmiş gibiydi. Hafifyana eğilmiş, kulağı tümsekte, gözleri ölü bir noktaya dikilmiş duruyordu. Sonra kendi kendine mırıldanır gibi konuşmaya başladı. Önceleri kesik, hızlı, sonra sakin, güvenli bir tonla döktü içindekileri:

"Bilmem ki. Belki gerçekten öyleyim. Evet evet. Dinlenmeliyim. Şimdi bir hafta uyusam. Uyusam uyurum bir hafta. Kar çekiyor kar."

Durdu. Gözlerini şapkalıya dikip:

"Bir şey soracağım sana" dedi. "Ama açık konuş. Benim hiç deli olup olmadığımı düşündün mü?"

Öbürü irkilerek,yalanlayacak oldu. Hemen susturdu eliyle Çiftçi:

"Biliyorum. Biliyorum. Hiçbir şey söyleme."

Sonra dalgın gözlerle konuşmasına devam etti:

"Yıllardır buraya gelirim. Ne zaman bir bahar günü o esinti sessiz tilkiler gibi otların tepelerini karartıp geçtiğinde, yüreğimde bir güvensizlik büyüse kalkar buraya gelirim. Ne

zaman yağmurların yağmayacağından, toprağa dökülen buğdayların tuzlu kumlar arasına sıkışıp sessizce öleceklerinden, arkalarında ağaçların boz kemiklerinden başka hiçbir şey bırakmayan o korkunç çekirge sürülerinden ve zaman zaman tepeme binen sebepsiz cinayet isteğinden korksam, kalkar buraya gelirim. Oysa burada tanrı, çoktan yanmıştır. Kendi ağırlığını duyarım yalnızca. Gene de gelmek isterim. Aramızda görünmez bir bağ bulunsun, nerede olursa olsun, temelimde, yani ayaklarımı bastığım güçlü toprağın her adımında gürültüsüzce bu karanlık güveni yaşayayım isterim. Nereden bileceksin sen! Burada benden dinlediğin her şeyi unut. Biliyorum bana huzur veren şey seni sadece rahatsız edecektir. Sen bana deli diye bak. Her şey çözülür."

Gözleri parlıyordu. Şapkalı, üzüntüyle başını salladı. Tam o anda ağacın koyu bedenine sessiz bir gölge indi. Çiftçi hafifçe titredi. Şapkalı yerinden kalkıp ağaca yaklaştı. Ta tepede ayın sarı perdesine düşmüş kapkara bir gölgenin uzun kuyruğunu, dalı kavrayan ince ayaklarını gördü.

"Bir kuş bu!" diye bağırdı.

Çiftçi sanki bir rüyayı bölüyorlarmış gibi heyecanlı ve korkulu, ellerini kaldırdı:

"Biliyorum. Biliyorum. Sus! Gel otur. Şimdi kaçıracaksın."

Sonra gözlerini donmuş, küçük bir heykel gibi dalı yukarıya çeken kuşa dikip, ateşli, sayıklamaya benzeyen konuşmasına devam etti.

"Kimse yok. Gece uzun. Sana her şeyi anlatabilirim, ispat edebilirim. Bütün bunlara yetecek vaktimiz var. Gerilerde fırtına izimizi yontuyor. Kimse duymayacak bunları. Yalnız üçümüz."

"Nasıl üçümüz?"

Şapkalı çevresine bakınıyordu.

"Sen, ben, İshak!"

"İshak mı? O da kim?"

Çiftçi gözlerini astığı ağaç dalını ve dala tünemiş kuşu göstererek gülümsedi:

"İshak. İşte!"

Öbürü sıkıntıyla başını salladı. Çiftçinin yüzüne dikkatle baktı. Alay etmediğini anlayınca üzüldü. Zorla gülerek:

"E... Sonra?" dedi.

"Tuhaf bir yaratıktır bu İshak. Yıllardır bir işi var. Aylı gecelerde ağaca konup yeryüzünü gözetler. Tahtakuruları gibi alışkanlıklarının alçak duvarları arasında yaşamayı seven bir yığın insanın çekip iyimser bir çamura batırdığı teraziyi dengede tutmaya çalışıyor. Bugüne kadar oldukça başarıyla yürüttü işini. Hep bu garip gözleri. O iki parıltı, sarsıntısız görünen hayatımızın gizli bir köşesinde karanlık iki iğne deliğidir. Öbür yanına sonsuz bir görüntü evreni iletiyor. Bir anlam piresi gibidir İshak. Uzak yerleri atlar. Ama hep bu daldan yeryüzünü gözetler. Onu çok eskiden buldum. Kolayca tanıştık. Bu tümseğin eski günlerini de biliyor. Bana anlattı. Dinlemek istersin değil mi? Yo...yo... gülme! Hakkımda neler düşündüğünü biliyorum; ama açıklamanı istemem. Biliyorum. Neyse. Bu tümseğin eski günleri. O çürümüş, eski bir kıta gibi buraya gömüldü. Bu çizgi geniş bir çöküntünün ve karın altını dolduran boz toprak uzun bir yangının artığıdır. Bu felaketler, bu görünmeyen nehir nice zaman yakınımızdan gürültüyle geçti. Kimse duymadı onu. İşte şimdi bu batık evren boynuzunun ucu görünen dev bir öküz gibi toprağın altında derin soluklarını deniyor. Dinle! Duyuyor musun?"

Şapkalı gülümseyerek kulağını yaklaştırır gibi yaptı:

"Evet evet! Duyuyorum. Demek kocaman bir öküz ha! Eee, sonra?"

Çiftçi yorulmuştu. Sık sık soluk alıyordu.

"Yoruldum. Üşüyorum. Üstelik dinlemiyorsun. Ama sana anlatmam gerek. Yorulmadım zaten. Bu güven de beni ısıtıyor. Bak! Yeraltından eski halkın sakin gürültüsü sızıyor. Hey gidi İshak... Fırtına yaklaşıyor mu?"

Gülümsüyordu. Şarkı söyler gibi başını kaldırdı:

"Dipsiz bir kuşku kuyusudur İshak. Bir ağaç gibi oyuyor beni. Oy bakalım... oy!"

Sesi gittikçe azaldı. Bir mırıldanma durumunu aldı. Şapkalı usanmıştı.

"Yeter be. Donduk artık. Bırak şu uğursuzu da gidelim."

Birden sustu. Çiftçinin gözleri şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmıştı. Kekeleyerek:

"Ne? Uğursuz mu? Ne uğursuzu? Çabuk geri al sözünü!"

Şapkalı bozuldu. Bir çocuğu azarlar gibi:

"Kızdırma kafamı. Şimdi çeker vururum. Sen de kurtulursun ben de!" dedi.

Çiftçinin gözlerindeki şaşkınlık korkuya dönüştü. İshak'ı birinin öldürebileceğini şimdiye kadar hiç düşünmemişti. Ne korkunç bir şeydi bu. İçi garip bir önseziyle doldu. Hareketlerindeki heyecan, o ürkütücü sonucu uzaklaştıracağına yaklaştırıyordu. Uzun bir sabun üstünde kayan mantığı kurnaz dönüşler yapamıyordu. Kör noktalardan bilinçsizce dönüyor, kayıyordu.

"Neden öyle bakıyorsun? Gene bir ses mi duyuyorsun?"

Şapkalı az önceki yargısından kuşkulanmaya başlamıştı. Şu anda bir çılgınlık yapabilirdi Çiftçi. Ortam da buna o kadar elverişliydi ki. Kar sessiz, gece uzundu. İshak dalda gökyüzünü oymaya, orada, kendisi uçup gittikten sonra da hep kalacak bir boşluk bırakmaya çalışıyordu. İnatçı, sevimsiz bir kuştu. Çiftçi deliler gibi çoğalıyor, hiç konuşmaksızın korkuyla bakıyordu. İki adamın düşünceleri aynı anda, yuvarlanan bir şeyi durdurdular. Sonra hızla çektiler kendilerine. Ve tam o gerginlik anında, daha zayıf olanı tabancasını çıkarıp İshak'a ateşledi. Gene aynı anda adamlardan biri öbürünün üstüne atladı. Sessiz bir boğuşmadan sonra biri kalktı. Yorgun tavırlarla ağaca gidip orada İshak'la konuştu. Ay batımına yakın ağır ağır yıkıntıdan uzaklaştı. Ortalık ağarıyordu. Gerisinde bir tümsek, iki ağaç ve dallardan birine sıkışmış kuş biçiminde bir taş bıraktı. Sonra bir de... kan. Tümseği ısıtıyordu.

— Hikâyenin tam burasında yazar, belirli bir anlamsızlığı önlemek için bazı şeyleri açıklamak zorunluluğunu duydu. Sebepsiz bir cinayet mi bu? Sanmıyorum. Bir çılgınlığın sonucu

olduğu da düşünülemez. Öyle olsa bu satırlar sapık bir aklın çöküntüleriyle dolar'ı. Bir bakıma cinayeti Çiftçinin ve İshak'ın birlikte hazırl dıkları düşünülebilir. Tümseğin, onun altındaki halkın çok eski bir efsaneye dayandığını bir yerden duymuştum. Bu efsanenin karanlıklar tanrıçasıyla yakın ilgisi olmalı. Belki de aynı tanrıçanın doğu ilkellerindeki kökü ve onun efsanesinin binlerce yıldan artan masalıdır bu. Düşün İshak! Eski bir masal. İshak mı? Nedir İshak? Dala sıkışmış bir taş mı? Öyle mi? Değil değil. Onu kaç kereler kuş olarak seyrettim. Şimdiyse adı bir cinayete karışıyor. Tuhaf şey. O anda ölmüş olabilirdi. Tabanca küçük bir kuşu vuramıyor iyi ki.

Galiba hiç efsane falan yok ortalıkta. O şapkalı adam, hayatı boyunca karlı havalarda sokağa bile çıkmamış o adam kadınca merakı ve aptallığı yüzünden öldü. Bütün bu masalları ise, hep Çiftçi uyduruyor. Zaten bütün işi bu. Masallar uydurarak, onlara inanarak yaşıyor. Neyse bu konuda karışıklığı çözmeye yarayacak bazı şeyleri söyledim. Bildiğim bu kadar.—

Çiftçi ağır ağır geldikleri yoldan döndü. Ardından kar bütün izlerini sildi. Sonra azaldı. Çiftçi ikindi vakti, usul bir yağmurun ıslattığı tanıdık topraklara, kendi toprağına girdi. Siyah-beyaz taşları, sarmaşık köklerinin kirlettiği çiçekli perdeleriyle evi göründü. Oraya kadar adımlarını saydı. Koşarak içeri girdi.

Sonraki haftalar, unutularak pencere kenarına bırakılmış diş fırçası, eski jilet ve sabun kaplarını çalmak için gelen yoksul köy çocukları, içerde Çiftçinin eski masasına eğilmiş düşündüğünü, zaman zaman önündeki kâğıda bir şeyler yazdığını gördüler. Kılkuyruk kedilerin bile okuma yazma bildiği bu ülkede, yoksul çocuklar hiçbir şey bilmiyorlar. Büyüklerse vakit gelip geçtiği halde yeşermeyen, sıkı kum taneleri ve geçen yıldan kalma ekin çöpleri arasında çürümeye başlayan tohumlarla uğraştılar. Böylece o martın nisana bakan sıkıntılı günlerinde kimse o eski ceviz masada yazılanları görmedi...

— ...göremedi. Dışarıda karanlık bir mart ikindisi. Buğ-

daylarım hâlâ toprağın altında... Gökyüzünde kış koyunlarının kirli, ıslak, buğulu pöstekileri. Rüzgâr kitabımın yapraklarını dağıtıyor. Anlayışsız bir ölünün soğuyan kanı, karların örttüğü sert bir taşı ağır ağır eritebilir, izini ortadan kaldırabilir diye düşünüyorum.Artık sadece bunu düşünüyorum. —

(İshak)

DEMİR ÖZLÜ
(1935)

Düşünce yazılarıyla da kültür yaşamımızda zaman zaman öne çıkan sorunların tartışılmasına katkıları olan Demir Özlü, ele aldığımız 1960-1980 dönemi içerisinde beş öykü kitabı, iki roman (*Bir Uzun Sonbahar*-1976, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*-1979) yayımladı. Öykücülüğümüzde 'a' kuşağı adıyla tanınan devinimin en ırılayıcı temsilcilerinden biri sayılır. Orhan Duru, Adnan Özyalçıner, Erdal Öz ve Onat Kutlar'ı doğrudan doğruya, Ferit Edgü ile Kâmuran Şipal'i ise dolaylı olarak içerisinde sayabileceğimiz bu kuşağın, Türk öyküsüne getirdiği izlekler, Demir Özlü'nün *Bunalta*'dan (1958) *Aşk ve Poster*'e (1980) sürdürdüğü öykü anlayışında en belirgin biçimde dışlaşmaktadır. Demir Özlü'nün, 'a' Kuşağının ana yazınsal eğilimlerini temsil etmek bakımından özel bir yeri olan öykücü kişiliğini, Nermin Menemencioğlu'nun kapsamlı bir incelemesi aracılığıyla yakından tanıma olanağını buluyoruz. Yazarın 1958'de yayımlanan ilk yapıtı *Bunalta*'yı temele alan bu saptayımlar, daha sonraki yapıtları *Soluma*'yı (1963), *Boğuntulu Sokaklar*'ı (1966), *Öteki Günler Gibi Bir Gün*'ü (1974) ve *Aşk ve Poster*i (1980) de niteleyebilecek genellikte olduğundan, Özlü'nün varoluşçu felsefe akımının ve yazınsal yönelimlerinin etkisinden sıyrılıp toplumculuğa yaklaşması sürecini ve bu sürecin ürünlerini ayrı ayrı ele

almayı gerekli görmedim. Zaten Özlü, 'a' Kuşağıyazarları içerisinde ayrık bir yeri olan Orhan Duru'yu, tek öykü kitabı yayımlamış olan Onat Kutlar'ı dışta bırakırsak ve Kuşağının yandaşları sayabileceğimiz Ferit Edgü'nün ve Kâmuran Şipal'in yazınsal tutumlarını hiç değiştirmediklerini göz önünde bulundurursak, özeleştiri yapan ve dünya görüşünü yenileyen kuşakdaşları arasında, kendisiyle en tutarlı kalan öykücü olarak en az dalgalanma gösterenidir denebilir. Onun öyküsünün tanıtılmasını "Gerçeğin Ufak Bir Parçası" başlığı altında Nermin Menemencioğlu'na bırakıyorum:

"Derler ki her hikâyecinin tek bir hikâyesi var ve hep onu yazar. Daha doğrusu (Freud'la Jung var ya, okumuş olmasak bile) belki çocukluğundan kalma, anası babası, çevresiyle ilişkilerinden doğma bir durağan kuşkusu, bir saplantısı var da her hikâyesi onun bir izdüşümü, diyebiliriz. Hemingway'in hikâyeleri olumlu beğenileri olan, yiyen, içen, seven, silah kullanan, çevresine, özellikle kadınına üstün bir erkeği anlatırlar; Yunan tanrıları anlaşılmaz sebeplerle onu hırpalar, ama yenemezler. Bir maden işçisinin yeğeni olup bir Alman aristokratı ile evlenen D.H. Lawrence'in hikâyelerinde yüksek sınıftan bir kadın, işçi sınıfından bir erkeği sevip onun her türlü üstünlüğünü kabul eder. Her biri ayrı güvensizliklerle yüklü üç milletten olan, Kafka'nın kişileri güvenlik duygularını korumak için faydasız tedbirler alırlar, belirsiz suçlardan ötürü korkunç cezalara çarpılırlar.

Demir Özlü'nün saplantısı (Kafka'nın en boğucu düşlerinin gerçekleştiği yıl, dört yaşında olmasına rağmen) boşluk, boşlukla bir olmak, yani yok olmak. *Soluma*'daki beş hikâyenin dördü şöyle bitiyor: "Tren gelmeden ben, demir parmaklıkların ötesine geçmiş, kendimi bulanık suya bırakmıştım bile..." "Bir an pencerenin önünde durdu, sonra bacaklarını sarkıttı, şaşkındım, ardından kendini bıraktı bahçeye..."

"...ndum önce pencerenin kıyısına sonra derin boşluğa ...ndimi"

"Öyle bağırdım genç adama, boşluğa, ölümle karşı karşıya, uzanmışken."

Asım Bezirci ile bir konuşmada (Dönem, Şubat 1964). Kafka'yı biçim açısından incelediğini söyleyen hikâyeci kendi kişilerinin yok olma isteğini başka nedenlere bağlıyor: "Yeni kuşak İspanyol yazarlarından Juan Goytisolo 6 Haziran 1963 tarihli L'Express gazetesine yazdığı yurdunun durumunu anlatan yazıda İspanyol aydınlarının gizlice intihar saplantası taşıdıklarını söylüyor. Çünkü her geçen gün ona (onlara) yeni hayal kırıklıkları getirmiştir. Baskı politikası yol açıyor buna. Türk aydınının durumu da, İspanyol aydınının durumuna yakındır. 1950-60 baskı düzeninde yetiştik biz, bugün de baskı politikaları bitmiş değil. Bu baskı düzenleri içinde az hayal kırıklığı mı yaşadık? Türk aydınlarının çoğu bilinçaltı intihar saplantısı taşımaktadır. Kuşağın öteki yazarlarında da yer yer ortaya çıkıyor bu. Bende de bilinçaltı intihar saplantısı var, arada bir bilinç yüzüne çıkıyor." Türk aydınları arasında intihar isteğini besleyenler olabilir. Bunun nedenlerini sadece siyasal baskıda görmek ve daha ötesi bizdeki baskıyı İspanyol aydınlarının gördüğü baskı ile bir tutmak,ancak içinde bulunduğumuz buhranın ne kadar az incelendiğini gösterir. Karakolda dayak yemek gerçeğiyle, boğazım yavaş yavaş sıkan bir işkence aletiyle öldürülme gerçeği arasındaki fark bir derece farkı değildir. Nasıl ki, savaş yılları içinde, ekmeği karne ile almanın verdiği psikozla kolunda toplama kampının damgasını taşımanın verdiği psikoz bir sayılamaz.

Teşhis yanlış olup hastalık doğru olabilir. Herhalde Demir Özlü'nün hikâyeleri, Türk aydınının kararsızlığını, dayanıksızlığını anlatan hikâyelerdir. Belki gelecek hikâyelerinde bize bunun asıl nedenlerini gösterecek. "Öyküyü ulusallaştırmıyor," diyor Eser Gürson (Dönem Şubat 1964) ve "Özlü'nün kendine, başka ulusların yaşamını konu etmesi bağışlanmayacak bir yanlıştır," diye bağlıyor sözü. Kişilerini başka ulus-

daha çok Türk sanatçısı gibi kendisiyle çelişmekte. Madem ki İspanya'dan söz ettik, İspanya kardeş savaşını Hemingway gibi, Malraux gibi, Ernst Toller gibi, Hans Habe gibi, bir Türk yazarı da gözüyle görseydi, bugünkü kuşak o savaşın kalıntılarını anlamada güçlük çekmezdi. Büyük tarih dönemlerinde batının hayatına katılmak, batılı olmak demektir; kişiyi Türk olmaktan alıkoymaz.

Benim derdim Demir Özlü'nün ulusallaşmaması değil. Benim derdim onun hikâyelerindeki sokakların, kentlerin, kişileri gibi, isimsiz ve belirsiz olması. Sanki Demir Özlü'yü, gözler kapalı okuyoruz. Bir kentteyiz, neden oradayız? Diyelim bunu hikâyenin kişisi de bilmiyor, biz de bilmeyelim. Neredeyiz? Yabancıların göreceği yerleri görüyoruz ancak: sandviç satıcılarının kulübeleri, oteller, birahaneler, alanlar, bunların arasından geçen boz asfaltlar. Türkiye'de değiliz, bu kentin kilisesi, katedrali var, dahası kanalı var. Bir kuzey diyardayız öyle ise (gerçi bahçeli kahveleri de var).Bruges, Londra? Almanya'da, Fransa'da bir kent? Yoksa bu kanal gerçek bir kanal değil de alegorik bir kanal mıdır? Kafdağı, Sıratköprüsü gibi bir yer?

Kişinin ruh buhranları olabilir, onlara karşı durmuyorum. Belirsizliğe, isimsizliğe bir uslup, bir anlatım yöntemi olarak karşı duruyorum. Kentin neresi olduğunu bilmeyince, camlı çıkışı geçip caddeye çıkmak, dört yol ağzına varmak, iki üç katlı sarımtırak evleri görmek, geç bunları diyor insan kendi kendine, o uzun bardaktaki bira da çabuk içilsin, sonda ne olacak, neye bağlanacak bunlar? Oysa kent belli bir yer olsa, belki hiç bilmediğimiz bir yer olur; ama o zaman kişinin gerçekten bir kanalın çevresindeki sarımtırak evlerin önünden geçtiğine inanırız. Belki bu an o birahanede siyah giysiler, beyaz

dantelli önlükler giymiş kadınlar ser ıs yapmaktadırlar diye düşünürüz.

abaya, töreye karşı
irsizlik'larının sonsuzu
keşfine var. Şimdi bile hepimiz bazen öyle durumlarda bulunuruz ki, kendimizi Kafka'nın bir hikâyesinin bir kişisi sanırız. Bir kez yaşamış Kafka. Nedir ki, ondan sonra gelen hikâyeciler de yaşamışlar. Bugün hikâyede olaya doğrudan doğruya girilmesini, bir kısım aşamanın bize bırakılmasını bekleriz. Aynı zamanda olayın bir insanı, dünyamızın ufak bir köşesini bize yaklaştırmasını isteriz. Hikâyenin, romanın sürmesi ayrıntıya, gözlemciliğe bağlı. Birçok şey söylendi artık, birçok şeyi okuduk; ama hayat durmadan yenileniyor, insanlar doğuyorlar durmadan, her insan kendi gerçeğini getirerek, bizim gerçeğimizi biraz ve epeyce değiştirerek. Gereç, bitmez tükenmez. Tükenen, bazı anlatım biçimleridir.

"Birçok hikâye yazma yöntemleri vardır, birkaçını ben de biliyorum bunların", diyor Demir Özlü, aynı konuşmada; "ama bildiğim yöntemleri kullanmıyorum. Kendim için bir yöntem bulmak da istemiyorum. Bildiğim yöntemleri kullansam çok sayıda hikâye yazar, hikâyeci olurdum." Bu sözleri yorumlamak istesek belki de Demir Özlü'nün kendini yazar olarak daha bulmadığı sonucuna varırız. Gerçekten de bir yazar, yalnız hikâye yazacak diye bir kural yok. Ama elimizde Demir Özlü'yü hikâyeci olarak gösteren aşamalı belgeler var. Birinci kitabındaki hikâyeleri daha çok denemeler olarak görüyorum. İkinci kitabındaki hikâyeler için kullandığı yöntemi şu veya bu sebepten ötürü tatmin edici bulmayıveririz; ama Demir Özlü bu yöntemi ustaca kullanıyor. Özellikle "Sarkma" hikâyesinde çağımızın "la condition humaine"ini görmemek zor olur. Böyle bir ruh hali vardır, şüphesiz. *Soluma*'daki hikâyeler birincilerinden daha olgun. Kendim, "Saldon, Şanfron" gibi isimler kullanmayı, söylenecekleri evren-

selleştirmek için gereksiz bulurum. Ama bunu Beckett, Ionesco, daha başkaları da yapıyorlar. Yazar son hikâyesinde Joyce'dan Faulkner'e kadar gelişen — ve artık herkesin malı olan — bir yöntemi kullanıyor. Hepsinden belli olan, şu veya bu etkiyi duymaktan çok, Demir Özlü'nün çok okumuş olması, çağının yazarlarını tanıması. Bunların arasında yer almak için de, tanımak gerek. Ve belki kendi yöntemini bulmak için — bir yöntem bulmak istemiyorum demesine rağmen — çok denemeler yapmak.

Soluma'dan sonra *Türk Dili*'nin Mart 1964 sayısında çıkan "Alan" hikâyesi böyle bir deneme sayılabilir. Yöre pek değişmiş değil, alan, sokak, kahve, bar, satıcı barakası. Ancak bütün bunlar, bozrengi olmaktan kurtulmuşlar. Kim oldukları, ne oldukları hakkında bir fikrimiz olan kişiler, belirli bir yerde hayatlarının belirli bir anını yaşıyorlar. Belki bunlar da Demir Özlü'nün eski kişileri. Görüşleri değişmiş değil; ama sanki, yeni bir boyut kazanmışlar. Bir yöntemden ötekine çok kolay kaymış Demir Özlü. Bazı betimleri, kelimesi kelimesine eskileri gibi; sadece somutlaşmışlar oradan. Sanki bir iç gelişmenin sonucu olarak yazar daha ince, daha ayrıntılı araçlar kullanıyor. Sartre'ın bir yerde kendi için dediği gibi, herkesin değiştiği gibi değişmiş, "bir devamın içinde" Yani kendi saplantısı içinde daha gerçekçi bir yöntem kullanmış oluyor.

Mademki, nasılsa gerçeği yazarın saplantısı içinden görüyoruz, o halde gerçekçiliği başka yöntemlere karşı yeğlemek neden? Kişi şu veya bu yöntemden bıkmak zaman meselesidir; ama gerçekçilik, sınırsız bir süre için tatmin edici, diyebilir. Gerçekçilik modalar, akımlar dışındadır; kendi koşullarına göre gelişir. "Kimileri sorabilir," diyor Nathalie Sarraute, *L'Ere du Soupçon* (Şüphe Çağı) kitabında: "Gerçekçi yazardan ne anlarsınız? Sadece, — ve başka türlü olamaz — her şeyin üstünde; her ne kadar çağdaşlarını eğlendirmek, onları yola getirmek, onlara bir şey öğretmek ya da özgürlükleri için

savaşmak isteğini besliyorsa da; mümkün olduğu kadar az aldatmak için karşıtlıkları, karışıklıkları yok etmek amacıyla, şurayı burayı kırpmamak, düzeltmemek için çabalayarak, gerçek diyebildiğini bütün içtenliğiyle ele alan, onu en kesin görüşüyle inceleyen yazardır. Bu gerçeğe karşı duyduğu sevgi öyle büyük ve öyle içtendir ki, onun gerektirdiği hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Daha ötesi, bunların en büyüğüne boyun eğer: Yalnızlık ve onun getirdiği şüphe ve ezinç anları..."

Kendi hikâyelerinde Sarraute; gerçeğin bir parçasını anlatmaktan çok, gerçeği sadece parçalıyor, "en keskin görüşünü" kullanırken anıyı, kişide günden güne toplanan devam duygusunu yok edip, bizi gerçekle değil, birtakım ayrı ayrı nesnelerle karşılaştırıyor. Ama, "içtenlikle gerçeğin ufak bir parçasını anlatmak" ilkesi, çeşit çeşit uygulamalarıyla, çağımızın hikâye ilkesidir. Bugünkü okur hikâyeye inanmak istiyor. Aynı zamanda gerçekle doğrudan doğruya karşılaşamayacağını, onu başkasının gözüyle göreceğini de biliyor."

STOCKHOLM'DA BİR ÖĞLE VAKTİ

Demir Özlü

Ön yüzleri rokoko tarzından bozma yapılarıyladüzgün bir cadde. Kurşun rengi, koyu sarı, mat, açık mavi yapılar. Ekim ayının yağmurlu bir günü. Sokaklar ıslak, biraz önce dinmiş yağmur. Bir süre sonra yenidençiseleyebilir. Kentin, daracık körfeze yakın, hafif bir yokuşla çıkılan eski, kibar mahallesi: Östermalm. Taş döşeli, dörtköşe alandan doğru aşağıya inen dar bir sokak var; ölgün körfezin ucu görünüyor ordan. Kıyıya çekilmiş küçük gemilerin direkleri.Öte yandaki sokak, iki yanını dolduran dükkânlarıyla Dramaten Tiyatrosu'nun yanına, kıyıya iniyor. Biraz ötede, yanda, kentin biraz daha canlı bir caddesi var: Stureplan.

("Nerden gelir, nereye gidersiniz?")

Bahçesi içinde, küflü, yeşil kubbesiyle Hedvig Elenora Kilisesi. Hafif yosun tutmuş bahçe duvarları. Kaldırım, kayın ağaçlarının dökülmüş sarı yapraklarıyla dolu.

(Ne çok özlerdin, çocukluğunun kayın ağaçlarını. Orada, küçük bir kasabada. Simav'ın yeşil doğası içinde. Kırlara doğru bahçeler. Sana rahat vermeyen bir geçmişin ıslak görüntüleri.)

Pazar gününün ıssız sokağında. Elenora'nın bahçesini

çevreleyen duvarın dibindeyiz, kaldırımda, — birkaç gün önceydi — çocuk, kilisenin bahçesine girmek istiyordu.

"Bahçede oturalım baba."

"Burda mı?"

"Kilisenin bahçesinde."

"Annenle oturuyor musunuz orda?"

"Oturduk baba."

Sessizlik içinde bahçe. Kilisenin içinde ayin çoktan bitmiş olacak. Tek tük girip çıkanlar var. Sessizlik içinde, belirsiz, derin bir boşluğun belli belirsiz gürültüsü duyuluyor. Camlı kapıya ışıklar vuruyor, küçük, renkli camları aydınlatıyor. Kilisenin içindeki renkli boşlukta birileri var besbelli. Bahçede, yarı yarıya ıslak kanepenin, ıslanmamış bölümüne oturuyoruz. Çocuk, oturduktan sonra bacaklarını sallıyor. Kahverengi, bağcıklı, küçük ayakkabıları var.

"Burası güzel mi?"

"Güzel baba."

Daha aşağıdan, kentin içinde "geçit" yapmaya hazırlanan askerlerin borozan sesleri geliyor. Her pazar günü yaptıkları geçite hazırlanıyorlar.

"Askerler geçecek çocuğum."

"Onlar asker değil baba. Kilisedekiler."

Ağacın altında, kanepede, başka bir ülkede yaşayan çocuğun yanında kalmanın nasıl bir şey olduğunu düşündüm. Kapalı gökyüzü altında, ağaçları, bu kara ağaçların altında, bütün, çok uzağında olduğun ülkenin bir görünüp bir yiten, seni yoklayan görüntüleri altında (kasabanın ovaya uzanan yüzünde kurulmuş, eskimeye yüz tutmuş yapılarıyla, memurların oturdukları Süleyman Sami Mahallesi, kaplıcalara doğru uzanan kırların başladığı bir yerdeydi, büyük ağaçlarının çevrelediği toprak bir köy yolu uzanırdı ovanın içine) dipsiz, derin boşlukta, pazar gününün durmadan büyüyen sessizliği içinde bir çocuğun, küçük bir erkek çocuğun yanında kalmanın — başka, uzak bir ülkede — onun yanında kalmanın gerekli bir şey olduğunu, onun yanında kalmanın yansıyan sıcaklığını düşündümdü. Burada, bulutların, ormanlık düz ara-

zinin, uzakta denizlere uzanan dağların görüntüsüne karışan bir yaşamın içindeyken. Bu kuzey göğü altında. İşte, sessiz, uzun bir yaşam, diye düşündüm. Sessiz bir kent. Sessiz bir pazar günü. Alanda, açık büyük mağazalardan birinden, bir iki küçük şey — evde biten tereyağı, şeker... — almaktan dönen küçük bir çocuk. Saçlarının rengi, geçen aylarla, gittikçe koyulaşan, bin bir gürültü, uğultu içinde, ardında bıraktığın ülkeyi anımsatan bir çocuk.

Alanla birleşen caddelerden birinde, B. 11 e adlı bir lokanta bu. Bir Fransız lokantası adı sanki. Caddeye bakan pencereleri üzerinde mavi tenteler var. İçerde, masalarının örtüsü, kırmızılı, mavili, dik çizgilerle desenli.

"Burası işte, bizimkilerin."

Kapıda karşılıyor lokantamn sahibi sizi.İnce, beyaz yüzlü, saçları düzgün, alnında hafif dökülmüş, genç, yakışıklı bir adam.

Alacakaranlık içerisi. Genişçe bir bütünlüğü var. Girildiğinde, solda, dibe doğru bir yerde, dörtgen bir bar var. Gerisi mutfak, ızgaraların yapıldığı yer ve davlumbaz. Burası ışıklı. İçlerine kahve konmuş, balon biçiminde cam kaplar barın kıyısında,ince bir elektrik ocağının üzerinde.Kapının ötesindeki masada bir İsveçli kahve içiyor. Barın dibinde, üç küçük masa birleştirilerek uzatılmış bir masaya oturuyoruz. Lokantanın kuytu bir köşesi. Salona girince sen de öyle düşünmüştün; lokanta sahibinin arkadaşları — özel konuklar — oraya oturabilirler diye: Hem bütün salonu gören güzel bir masa, hem de kuytuda biraz. Böylece, artık geçmiş olan öğle yemeği vaktine karşın, gene de bazı müşteriler gelirse, bu "özel" topluluk kuytudaki masada rahatsız etmez kimseyi, göze batmaz.

Bardaki genç adam — kumraldı, çalışmaya alışmış, rahat bir bakışı vardı — size doğru eğiliyor. Arkadaşına:

"Hoşgeldiniz ağabey" diyor.

Lokantanın sahibi genç adam, barın yanındaydı. Yanınıza geldi.

"Yemek ağabey?"

"Bir şeyler var mı?"

"Biftek, tereyağlı ya da fransız soslu."

"Bize birer biftek yap öyleyse."

"Bira ağabey."

"Mellanöl."(*)

Arkadaşın sana dönüyor:

"Şarap içer misin?"

"Öğle vakti içmem" diyorsun. "Bira, bira en iyisi."

"Saluhallen'deydik" diyor arkadaşın. "Birer bira içtik orda. Karidesle bira."

"İstanbul'daki gibi."

Ardından, cadde üzerinde birinci kattaki, küçük loş büroda oturdunuz. On beş dakika kadar. Tütün içmek için; küçük, loş büroda. Dağınık. Sessizlik içinde çalışmaya yarayan ya da fotoğraf banyo edilebilen bir yer. (Alanın bütün ağaçları dağınık saçlarını sarkıtıp... bir tutam da senin koparman için...)

Lokantanın sahibi, genç adam da masanıza geldi. Arkadaşının karşısına oturdu.

"Nasıl abi, bifteği beğendin mi?"

"Çok güzel"

"N'olacak abi, bu işler?"

"Kötü. Politik durum, olduğunca kötü."

"Ne korkunç değil mi? Hiçbir kalıba sığmıyor."

"Orada, kendi başına bırakılmış bir yer. Dünyaya kapalı... (O anlatırken, bozkırın ortasında esmer, gencecik bir adam imgesi gelip geçiyor zihninin içinden, besbelli, bir köylü, genç bir adam, ya da bir kasabalı bu.) Hiçbir yönü yok. Sallanıp duruyor. Çakmaklara gaz doldurmakla geçinenleri düşün. Gene de onlar işsiz sayılmıyor. Kaldırımın üzerinde küçük bir tezgâh. Yeşile boyalı. Masaya benzer, kırk santim boyunda bir şey. Tahtadan. Sonra, yanda, belki küçük bir vitrin. Sonra kışın yağmurlu havalarda İstiklal Caddesi'nin çamurlu kaldırımlarını düşün. Amaçsız yürüyen işsiz kalabalığı. Sabahleyin, Sirkeci İstasyonu'nun karşısına, o ara sokağın başladığı yere toplananları düşün. Küçük bir işsizler ordusu. Varoşları

(*) İsveç'te satılan orta derecede alkollü bira.

uğuldayan kente dağılmış işsizler ordusunun bir parçası. Zeytinburnu İstasyonu ya da Adliye'nin orası... Yürürken yollarda, sefaleti duyduğun yerler. (Gencecik bir çocuktu daha, sur dışında mezarlığın içine götürdüler. Boğucu bir yaz günü. Otların kokusu duyuluyor.Tabancayı doğrulttukları zaman hiçbir şey söylemedi. Yalvarır gibi davranmak onuruna dokunurdu. Sadece boğazına bir şey düğümlenir gibi oldu. Bir şey söylese anlayacak cinsten değillerdi. Sustu; sadece inancını düşündü.)

Issız sokaklarda yürüdün. Köşeden, kıyıdaki cadde, deniz, daracık körfez göründü. Evin biraz ötesinde — köşede, koyu kiremit rengine boyalı, güzel bir yapı vardı — 15 nolu apartmanın üst katında küçük bir çalışma odan vardı. Tek bir oda. Banyosu, tuvaleti olmayan. Döşemesi cilalı tahtadan, incecik beyaz bir kaloriferi olan, köşede, tavana kadar uzanan silindir biçiminde şöminesi, küçük bir kitaplığı, yorulunca uzanmak için tek kişilik bir tahta yatak, tahta, güzel bir çalışma masasıyla oturulacak yeri deriyle kaplı olan bir koltuk. Ötede, hasır bir koltukla, bez kaplı büyük bir koltuk daha. Pencereden genellikle kimsesiz olan iç-avlu, apartmanların birbirine bitişik, iç avluya bakan oval yüzleri görünüyordu.En üst kattaydın. Yazın güneşli havalarında — mat bir güneş ışığı — açık mavi gökyüzü de görünüyordu orda. Odanın penceresini aralardın. Yazacaktın... Neyi yazacaktın ama? Sabaha doğru zihninin içinde uğuldayan bir yığın görüntüyü mü? (Tünel'deki, eski bir büyük apartmanda, geçici olarak kapıcılık yapmıştı. İstanbul'a yeni gelmişti. Hep gülümsüyordu. Çocukları da vardı. O apartmanın taş girişinde küçük bir kapıcı odası vardır: Bitpazarı'nın çinko çatılarına bakar. Sonra kapıcılıktan da çıkarıldı.Onu gördüm Cağaloğlu'nda, tahta bir arabayı, eliyle çekiyor, hıyar satıyordu.) Gençlik yıllarını mı yazacaktın? Gençlik yılları... Beyoğlu'na ilk çıkışlarında, Balıkpazarı'na, satıcıların tentelerine vuran güneşi, şimdi erguvan rengi bir güneş sanıyorsun. İlk Ermeni fotoğrafcıların çektiği fotoğraflar gibi. (Merkez Efendi Me-

zarlığı'nda mutlaka dedelerinden biri yatıyor. Sen, şimdi belki de yitmiş olan o mezarın yerini bilmiyorsun. Sadece, babanın annesi, çok yıllar önce, eli ayağı tutarken, yaşlı, şişman kızkardeşiyle birlikte, bayram günleri ziyarete giderdi o mezarı. Gencecik bir çocuktu. Faşistler Merkez Efendi Mezarlığı'nda vurdular. Ölüsünü bırakıp gittiler. Şimdi Beyoğlu'nda kara bir kalabalık dolaşıyor. 1950 yıllarının güneşli bir günü gördüğün, çiçekli, mor renkli kadın şemsiyeleri görünmez oldu artık. Neyi yazacaktın? Bilinç bütün yaşadıklarına, büsbütün uzak bir kıyıya savrulduktan sonra. Koyu, göktaşı renginde bir körfezdi savrulduğu yer. Yazmak mı ayakta tutacak seni? İnsanın durumu bunca kötüye gittikten sonra yazma bir şey. Hámngatan'da — o çirkin caddede — bir gölge gibi yürürken. Pencereden insansız avluya, ıssızlığa, çatıların üzerindeki İskandinav gökyüzüne bak ve hiçbir şey yazma: "Café Eclair" adında bir kahve açtılar. Şimdi orada aynalar içinde oturanlar, güneşli yaz günleri de kaldırımda, tek sıra halinde dizilmiş masalarda oturanlar var. Ordan Röda Rummet'in önündeki park da görünüyor. Hava biraz daha sıcak oluyor ve artık, İsveçliler de kaldırımlarda oturmayı öğreniyorlar. Merkez Efendi Mezarlığı'nda, gecenin içinde, Edirnekapı surlarının dışında, gencecik bir çocuğun alnına tetiği çekiyorlar... Bunları biliyorsun. Sadece bunları yaz işte.)

Masaya, genç bir adam daha geldi, senin karşına oturdu. Dört kişi oldunuz masada. Birkaç dakika sonra, mutfaktaki işini bitiren aşçı da gelip kıyıya oturacaktı, beyaz önlüğüyle, sessizce masanın kıyısına, sizi dinlemek için, konuştuklarınıza önem veren bir tavırla.

"Burada kalmayı düşünemiyorum" dedi, lokantanın sahibi.

"Nasıl düşünebilirsin?" dedi, yeni gelen genç adam. "Çılgın olmak gerek."

"Vallahi, Allah inandırsın abi... şurada, barın kıyısında duruyorum... bütün gün. Lokantaya gelen müşterilerin yarısı öyle tuhaf adamlar ki."

"Alkolikler mi?"

"Alkolik olsun olmasın. Sessizce geliyor, önce bir şey söylemiyor. Ama ardından..."

"Kaç yıldır buradayım. Buraya yerleşmeyi aklıma getirmedim."

"Koskoca bir lokantan var?"

"Bir şey yazmaz abi."

"Biliyor musun?" dedi, yeni gelen genç adam. "71'de kesin dönüş yapmıştım Türkiye'ye. Sonra gene geldim. Buraları gören adam orada da tutunamıyor. Ama burada da kalacak değilim."

"Şu memleket bir düzelse" dedi aşçı.

(Güzel, ışıklı bir toprak. Bozkıra ışığın nereden vurduğunu kestiremiyorsun. Güneş daha batmadı mı?)

Limanı düşündüm. Beyaz, küçük gemileri... Waxholm'e(*) giden küçük gemiyi. Alçakgönüllü döşenmişti. Herhalde hava basıncıyla çalışıyordu. Küçük, kayalık iskeleden ayrılınca, kıç bölümü suya gömülüyor — suyu ardında dalgalandırarak (yüksek bir dalgaydı yarattığı) — yol alıyordu.

"Ne anne sevgisi var, ne de aile. Yapayalnızsın."

"Çocukları küçük yaşta alıyorlar egemenliklerine, kendilerine göre yetiştiriyorlar. Sevgisiz, tek başına olacak ve çalışacak yalnızca."

"Burdan, daha kasvetli bir yer var mı abi?"

Yeni gelen, yanımda oturan Deniz'e, ciddi ciddi böyle soruyordu.

Apartmanların iç avlularını düşündün. Issız iç avlular, iç bahçeler... Bazen yaşlı bir insan geçer. Arada bir, akşamüzerleri, yaz mevsiminde iki çocuğun bağrışarak oynadığı olurdu. Oraya oturtulmuş tahta ata biniyorlardı. Ya da bir kum havuzu vardır. Birçok iç avluda olduğu gibi. İç avluya bakan pencerelerin iç bölümlerinde yazın da, kışın da renklerini koruyan çiçekler vardır.

(*) Stockholm'e yakın bir sayfiye yeri.

"O kafayla memleket yürümez" diyordu, sonradan gelen genç adam. Canlı, sinirli bir hali vardı. Gerçekten. Avrupa'da dolaşıp duran, ticaret yapan, becerikli ya da becerikli değilse, bu özelliği belli olmayan — o çokça rastlanan — her zaman canlı, başarılı görünen insanlara benziyordu. Oldukça yakışıklı bir genç adamdı. Amerikan sinema yıldızlarının, 1950 döneminin jönlerini andıran bir yanı vardı yüzünün. Türkiye'de, o dönemlerde, ne kadar çok Amerikan filmi oynamıştır. İlk defa Avrupa'ya çıktığında görmüştün, ona benzeyen insanları. Marsilya'ya gidiyordunuz. Pire Limanı'nda "İşte Avrupa denizi" diye düşündün. Deniz büyük gürültüyle dönüyordu sanki: Limanların düşüyle, belli belirsiz bir kirlilikle kıvranan deniz.

(Bütün yeryüzüne dağılmış bir genç insanlar sürüsü.)

Lokantada, karşıdaki masalardan birinde, gerçekten sarhoş bir İsveçli oturuyor, arada bir de barın kıyısına, kahve almak için geliyordu. Kara renkli pardösüsünü çıkarmamıştı. Son gelişinde, aşçı, ona biraz da küçümseyerek baktı. Bir şey söyleyecek gibi oldu, caydı sonra.

Waxholm'ü düşündün. Temmuz ayıydı. Gemiyle gidilen bir küçük ada, ya da yarım ada. Gemi kıyıya yaklaşırken, temmuz güneşi adanın, eski, tahta yapılarına, pencerelerinin camlarına vuruyordu. Canlı bir yaz kalabalığı. "Kınalı Ada gibi bir yer mi?" diye düşündün. Ada'nın alçakgönüllü, kentten uzak halini, otomobillerin yaklaşmadıkları kıyıyı, küçük gemileri, şortlarını, yazlık şapkalarını giymiş insanları, yağmurlu yaz mevsiminin ıssız kentinden sonra, derin bir sevecenlikle kucaklamaya hazırdın. Karşıda, düz, belirgin özelliği olmayan duvarlarıyla eski bir kalenin yer aldığı, küçük bir ada vardı. Askerler vardı orda. Bütün bu yöredeki kayalık — ama gene de çam ve köknar ormanlarıyla kaplı — tepeleri yüksek olmayan adalar gibi. Ama çıplaktı bu ada. Kalenin uzun taş duvarı görünüyordu.

"Ben de buraya yerleşebilirim ama..."

"Aman abi!"

Yemekten sonra caddeye çıktığınızda, hafif yağmur çiseliyordu. Deniz'e:

"Gene yemek parası almadı mı?" dedim.

"Söz konusu değil. Teklif bile edemem."

"Ama..."

"Yazın bende kalmıştı."

"Demek ki arkadaşın."

"Evet, arkadaşım. Karısı İsveçlidir. Uzun boylu bir kadın. Onun işlerine yardım eder."

"Epeyce para kazanıyor, ama buraya yerleşmeyi düşünmüyor. Karısı da buralı."

"Kazandığı para bir şey vermiyor ona ve buraya yerleşmeyi aklına getirdiğinde derin bir bunalım duyuyor."

"Ama yurtdışında olup da, bu hep dönmeyi düşünüp duranların yüzde doksan sekizi dönmeyecekler yurda."

"Hep dönmeyi düşünecekler ve hep kalacaklar."

"Ne zaman ama?"

Taş döşeli alana geldiğimizde, yeniden çiseleyen yağmur dinmişti. Orada ayrıldı Deniz. Tombuldu biraz. Otomobiline doğru yürüdü. Kara saçları vardı. İşte bugün, öğle yemeğine çağırmıştı seni. Önce halde bira içtiniz; sonra da Türklerin lokantasında öğle yemeği yediniz. Doksan yıl önce yapıldığı, giriş kapısına yapıştırılmış yaftadan okunan — kırmızı tuğladan — hal yapısı, küçük kuleleriyle karşıda duruyordu. Stockholm'de bir öğle vaktiydi. Öte yanda, Elenora Kilisesi'nin bulunduğu yöreye yürüdüm. Pazar günü, oğlumla oturduğumuz banka baktım. Bank gene ıslaktı. Bozulmuş boyası, açık renk, kirli sarıydı. Bahçeye, Kilisenin giriş kapısına doğru dökülmüş yapraklar da ıslaktı. Sonbaharın sarı yaprakları. Kilisenin bahçe duvarını geçince, aşağıya doğru, ince, asfalt bir yol uzanıyordu. Daha da aşağıda, tek katlı, geniş, eskiden suvari alayının yerleşmiş olduğu, gene kırmızı tuğladan yapılmış bir yapı vardı.

Eve giden yol, daha ötede, daracık körfezin kıyısına uzanı-

yordu. Nükleer enerjinin kullanılmasına karşı çıkan afişler: Üzerlerinde çocuk resimlerinde görülen yeleli, sarı güneş. (Kara çizgiyle çizilmiş. Ağzı ve gözleri de var mıydı?) Akşamüzerleri evlerine giden insanları görüyorsun. Duraklarda, birkaç dakika bekleyenler. Büyük bakkaliye mağazalarından, ellerinde plastik torbalarla çıkanlar. Mağazaların camlarına yapıştırılmış çeşitli ilanlar arasından görünen, aydınlık; içlerine yiyecek paketlerinin sıralandığı raflar.

Şimdi artık kurşun rengi bir akşam vakti yaklaşıyor. İç avlulara, daha koyu bir karanlık çöktü. Diplomat Oteli'nin çay salonunda, birbirine sokulmuş birkaç insan var. Gecenin derin yalnızlığına gireceksin. Bu rengi kararan dış dünya, birkaç saat boyunca hiçbir şey söylemeyecek sana. Dilsizdir akşam vakitleri. Gece: gece, belki daha aydınlık olabilir.

(Aşk ve Poster)

SEVGİ SOYSAL
(1936-1976)

Yazın yaşamına ilk kitabı *Tutkulu Perçem*'le atılması 1962'ye rastlıyor Sevgi (Nutku) Soysal'ın. Bunu 1968'de, Sevgi Sabuncu imzasıyla yayımladığı *Tante Rosa* izliyor. Sonra art arda üç romanı yayımlandı: 1970'de *Yürümek*, 1974'de *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, 1975'de *Şafak*. Sevgi Soysal *Yürümek*'le 1970 TRT Roman Başarı Ödülünü, 1974'de *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* ile Orhan Kemal Roman Ödülünü kazandı. Son öykülerini 1976'da yayımlanan *Barış Adlı Çocuk*'da topladı. Aynı yıl yazarın tutukluluk anılarını içeren *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu* ve sanat dünyamız için büyük bir kayıp olan genç ölümünü izleyen aylarda (Mart, 1977), gazete yazılarını bir araya getiren *Bakmak* adlı kitabı yayımlandı.

Ben burada; Sevgi Soysal'ın, belki tam anlamıyla öykü sayılamayacak metinlerini derlediği *Tutkulu Perçem* adlı kitabıyla, iki öykü kitabını: *Tante Rosa*'yı ve *Barış Adlı Çocuk*'u ele alacağım sadece. Ama şunu da eklemek gereğini duyuyorum ki, Türk öykücülüğünün en sevdiğim ürünlerinden biri olan *Tante Rosa*'dan sonra yayımladığı üç romanı da *(Yürümek, Yenişehirde Bir Öğle Vakti, Şafak)* gözönünde tutarak ve özellikle onları da hesaba katarak, Sevgi Soysal'ın aslında öykücü olduğunu, öykücülüğüyle özgün ve yazınımı-

za öykücülüğüyle katkıda bulunan bir yazar olduğunu düşünürüm. Her nedense bir öykü için "roman öğeleri taşıyor, romancı tavrıyla yazılmış" derseniz bu bir övgü sayılır da, bir roman için "öykücü kaleminden çıkmış, öykü özellikleri ağır basıyor" derseniz, yergilerin en acımasızını yaptığınız sanılır. Hiç şüphe yok, yanlıştır bu. Nitekim, ne yandan bakılırsa bakılsın, *Yürümek*'in, *Yenişehirde Bir Öğle Vakti*'nin birçok bölümleri; *Şafak*'ın özellikle *Baskın* ve *Çingeneler* bölümleri, duraksamasız birer öykü olarak değerlendirilebilir. Ve bu, onlardan hiçbir şey eksiltmez. Eksiltmek şöyle dursun, en güzel bölümlerdir bunlar.

Bu genel girişten sonra, ilkin *Tutkulu Perçem* üzerinde biraz durmak istiyorum. Yaşları otuzdan küçük olan okurların pek tanımadıkları, tanıma olanağını da artık zor bulacakları bir kitap *Tutkulu Perçem*. Sevgi Soysal'ın öykücülüğünün, yazar kişiliğinin ilk tohumlarını bu kitapta yer alan — kâh şiirsel, kâh öyküsel, kâh iki özelliği bir arada taşıyan — on üç metinde buluyoruz. Yadırgatıcı olacağım bile bile şunu söylemeden edemeyeceğim: Sevgi Soysal'ın "İkinci Yeni" dönemidir *Tutkulu Perçem*; "İkinci Yeni"nin yozlaşmamış ve yozlaştırılmamış özgün ürünlerinin düzyazıya bir tür izdüşümü olarak görülebilir. Genç bir yazarın ilk kitabında etkiler, esintiler aramak âdettir ya, bu kitapta o yılların (1960'ların) önde gelen yerli ya da yabancı gözde roman-öykü yazarlarının değil de, örneğin bir Edip Cansever'in, bir Turgut Uyar'ın izlerini bulursunuz, ararsanız. Bunalım öyküleridir çoğunca bu metinler; ama, henüz dilin olanaklarını bir edebiyatçı sevgisi ve sezgisiyle denemek, zorlamak, dille oynamak çok ayıp sayılmazken, alabildiğine dile yaslanmak özgürlüğünü tatmak, 1970 sonrasının Sevgi Soysal'ını, o Sevgi'nin ne yazarsa dil içinde yazmasını belirlemiş, biçimlendirmiştir. Yine bu metinlerde, *Tante Rosa* ve *Barış Adlı Çocuk* yazarının muzip alaycılığını, zekâyla desteklenen gözlemciliğini, bir çocuk rahatlığındaki, kuş gibi hafif sevinçlerden, iç buran hüzünlere, kökü derinde acılara gidip-gelişinin "üsluplaşacağını" haber veren ipuçları bulunmaktadır.

Tante Rosa, 1968 yılı sonunda kitaplaşmasından önce, bölüm bölüm *Dost* dergisinde yayımlanmış ve öykücülüğümüze yepyeni, özgün bir tat getirmişti. Kasabalı bir Alman kadını olan Rosa'nın yaşam serüveninden kesitler aktaran, birbirine bağlı on dört öykücüğün bütünlüğünden oluşuyor *Tante Rosa* öyküsü. Hiç asık yüzlü olmayan, asık yüzlü olmak şöyle dursun, sevecenlikle dolu bir eleştiri, satırların arasına gizlenmiştir bu öyküde. Okurken; hüznün, ironinin, şiirin, neşenin, gündelik tasaların, iyimserliklerin iç içe girdiği bu öykülerde, şematiklikle hiçbir alışverişi olmayan ince bir eleştirinin alt kanaldan sürekli akıp gitmekte, on dört öyküyü birbirine ulamakta olduğu ancak sezilir.

Tante Rosa; kapalı bir toplumsal çevrenin değer yargılarıyla, töreleriyle biçimlenen ve aynı değer yargılarına, aynı törelere başkaldırmasıyla kişileşen, yaşam savaşımım bu kişiliğinden aldığı güçle, düşe-kalka sürdüren, hep yenilen, ama sadece yenilgiye yenilmeyen "hayat dolu" bir kadındır. İlkin *Sizlerle Başbaşa* dergisinin dolaylı güdümüyle başlayan at cambazlığı serüveni başarısızlıkla noktalanır. *Sizlerle Başbaşa* dergisinin simgelediği pembe dünyadan sonra Rosa'mn ikinci uğrağı, kara bir kurallılığı simgeleyen Rahibeler Okuludur. "Ahlak"ın ilk sillesini burada yer Rosa. "Tante Rosa'nın Hayvanları" öyküsünde Rosa,ilk kez gerçekleri görmeye,"hiçbir şeyin *Sizlerle Başbaşa* dergisindeki aşk romanlarında yazılanlara benzemediğini" anlamaya başlar. Sonraki öyküde Tante Rosa"ahlak" bilincinin yetersizliğinin cezasını bulur ve aforoz edilir. Ölümüne kadar, uygunlu-uygunsuz — çoğu "grotesk" — birçok işe girer çıkar. Hep prensler bekleyerek, birkaç kez evlenir. Öldüğünde cesedine kimse sahip çıkmaz. Tante Rosa'nın sonu da, tüm yaşamı gibi acıklı bir güldürü öğesiyle vurgulanır öyküde: Son kocasına bir vazo içinde, Rosa'nm yakılan cesedinin külleri verilir ve Rosa'dan arta kalan son canlı, bir Siyam Kedisi, vazoyu devirip bu küllerin üzerine çişini eder.

Öykücülüğümüzün özgün başarılarından biri olan bu yapıtta eleştirilen sadece, küçük kentsoylu, gelgeç gönüllü, ya-

şamı başkaldırı-yenilgi gelgitleri arasında "Tante Rosa Yaşamakta Israr Ediyor" başlığıyla özetlenen bireşimin diyalektiğiyle çizilen Tante Rosa değil; daha çok, Tante Rosa'larla, kedinin fareyle oynadığı gibi oynayan ve sonunda onları yutan, kendini ancak törelerle, yasaklarla, kurallarla ayakta tutabilen sakat ve çirkin düzendir.

Birey-toplum diyalektiğinin, birey bileşenine sırt çevirip, toplum bileşenini de bu tavırlarından ötürü eksik ve yanlış değerlendirenler, yazın yapıtlarını değerlendirirken de aynı gözlüğü taktıklarında, Tante Rosa'yı ve onunla birlikte yazarım, yabancı, bireyci, yanlış bulurlar. Sevgi Soysal'ı övmeleri, yüceltmeleri gerektiğinde, onu önce *Tante Rosa*'dan ötürü suçlayıp, sonraki kitaplarından ötürü yüce gönüllülükle bağışlarlar. Oysa kanımca *Tante Rosa*'nın Sevgi Soysal'ı ile *Barış Adlı Çocuk*'un Sevgi Soysal'ı arasında ne bir kopukluk, ne bir çelişki vardır. Sözü *Barış Adlı Çocuk*'a getireceğini. Bu kitaptaki on dört öyküden en az yedisi, tekrar tekrar okunup, tekrar tekrar tadına varılacak, üzerlerinde düşünülecek kalıcılıkta. Her biriyle Tante Rosa'mn acıklı güldürüsü arasında köprüler kurabileceğimiz öyküler bunlar. Burada kendi seçme sıramla, sözünü ettiğim yedi öykünün adlarını anmak isterim: "Nasıl Öğreteceğim Köpeğe Aportu", "Deli Tank ve Çocuk", "Cellat Fuchs Kent Halkına Nasıl Karıştı", "Eskici", "Hanife", "Yapı", "Ay'ı Boyamak". Yabancılaşmayı, yabancılaştırılmayı, insancadan kopmanın etkin ve edilgin biçimlerini, insancaya dönme özleminin ve savaşımının çıkar ve çıkmaz yollarını; hem tek tek öykülerin içerisinde, hem de bunların bütünselliğinde kavranan bir diyalektikle sergiler Soysal bu öykülerde. Anlatılanda bulduğumuz gibi, anlatımda da buluruz bu diyalektik bakışın izlerini. Serinkanlı bir gözlemcinin nesnel, aktarıcı anlatımı, duygulu, sıcak ve coşkulu bir anlatımla iç içedir. Seçilen anlatım biçimlerinin birinden öbürüne geçişi ve öykülerin dokusuna örgensel olarak katılmasını sağlayan öğe ise, ironi. Kitabın hemen bütün öykülerinde rastlanan, hınçsız bir ironi bu. Kaynaştırıcı işlevinde. *Tutkulu Perçem*'den, *Tante Rosa*'dan tanıdığımız, alıştığımız, Sevgi

Soysal'la özdeşlediğimiz ironi.

Özümlenmiş bir dünya görüşünden, bu görüşün kazandırdığı sağlam bir yöntemden ve öncelikle de gerçek bir edebiyatçının kaleminden çıkmış bu öyküler. Kalıcı olmalarına karşın güncel, hatta güncelliğin büyüsüne kapılmayan güncelliklerinden aldıkları güçten ötürü kalıcı olduklarını söyleyebilirim.

Sevgi Soysal'ın bütün yazdıklarında yansıyan öykücülüğünü vurgularken, hep öykücü damarıyla yazdığını söylemek isterken, haklıydım. Yaşadığı çarpıcı, etkileyici, önemli olayları, dönemleri, yerleri yazmadan edememesinden de belli. Yani yaşarken de öykücü damarıyla yaşıyor. Az önce güncelliğin büyüsüne kapılmaksızın güncel kaldıklarından söz ettiğim öykülerin yanı sıra, kitapta 12 Mart'ı, sıkıyönetimi, hapishaneyi, hastaneyi anlatan öyküler de var. Aslında yazılmayacak gibi değil bunlarda anlatılanlar, dürtmeyecek gibi değil yazarı. Ama o yedi öyküde yakalanan diyalektik denge, son beş öyküde kurulurken yitiriliveriyor yer yer. Yoğun yaşanmış bir güncelliğin büyüsü; yaşayan, duyan, eleştiren Sevgi Soysal'ı edebiyatçı kişiliğinin bütünlüğünden çekip koparmaya çabalıyor.Önceleri deçabalamıştı.Gerçi ne o zaman başarmıştı, ne bu sefer, bu kitabın son beş öyküsünde başarıyor; ama kendini hissettiriyor yine de. Röportaj gibi öykü yazmaya, öykü gibi röportaj ya da anı yazmak yeğ tutulur elbet ve bu öykülerde bile, röportajı çok aşan yerler, bir teli tınlatan edebiyatça yanlar var; ama adlarını andığım yedi öyküyle baş edebilecek, boy ölçüşebilecek derinlik ve yoğunlukta değil. Sonsöz olarak Sevgi Soysal'ın öykülerinin, öykücülüğümüze çok şey kazandırdığını, *Tutkulu Perçem*'den,*Barış Adlı Çocuk*'a yepyeni, öpözgün bir öykücülük çizgisi çizdiğini söylemek isterim.

CELLAT FUCHS KENT HALKINA NASIL KARIŞTI

Sevgi Soysal

Kentin ortasından kıvrıla kıvrıla kentin dışındaki surlara varan ırmak, Cellat'ın evinin orda ikiye ayrılıyordu. Kentle ve ırmakla kesin bir sınırı vardı Cellat'ın evinin. Kentin bittiği yerdi bu ev. Kentin, olabilecek en ırak noktası. 1400 yılından bu yana Fuchs ailesi bu evde otururdu. 1400 yılından bu yana kent-cellatlığını babadan oğula devreden Fuchs ailesi. Onlar kentin içinde oturmazlardı. Yasaktı bu. Kentin insanları arasına karışmaları da. Evlerinin önünden ırmağın bir kolu akardı; Cellat'ın bahçesine girebilmek için, ırmağın üstündeki özel köprüden geçmek gerekirdi. Kentin gözüpek çocukları bazen bu köprüye kadar sokulurlar, sonra Cellat'ın bıçağı boyunlarına değmişçesine kente kadar soluk almadan koşarlardı. Ortaçağdan 1900'lere kadar, kaç çocuk bilir bu korkuyu. Yabancı, cellat çocuklarını ıraktan seyretmenin ne olduğunu bilir. Fuchs'lar kızıl saçlıydılar. Ortaçağdan beri. Kızıl saçlılık bir şeytan işareti sayılırdı. Hem şeytanla, hem Cellatla ilişkili çocuklar. Kimselerle konuşmazlardı. Kimse onlara cevap vermezdi. Bunu gerektirecek bir durum olamazdı. Ailenin kadınları kent pazarına gidemezdi. Kimse onlara bir şey satmazdı. Yemek ihtiyaçlarını Belediye karşılardı. Her gün bir at arabası gelir, bir şeyler bırakır giderdi. Arabacı, nevaleyi köprü dibine bırakır, dört nala uzaklaşırdı ordan. Kente vardığında

doğru birahaneye koşar, korkunç ev halkı üstüne kendinin de inandığı hikâyeler uydururdu. Kent kadınları haftalık çaylarında yüzleri kızararak onları konuşurlardı. Ailenin kızıl saçlılığı, akıttıkları kanın belirtisiydi. Bu kent, ortaçağdan bu yana idam seyretmeye bayılırdı. Çoluk çocuk güle eğlene, fındık fıstık yiyerek idamları seyrederdi. İdam edilene hakaretler savururlar, başı kesilirken alkışlarlardı. Çocuklar günlerce idamcılık oynardı arkadan. Köklü bir eğlentiydi bu. Ama sonra, baş kesildikten bir süre sonra, kesilen başa özel bir sevgi duyulur, bu haksızlığı işleyen cellat lanetlenirdi. Cellat, bütün bu haksız ölümlerin tek suçlusuydu. Bu neşeli ölümlerin. Kentin cadılarının, kiliseye, Tanrıya karşı gelenlerin, kralın savaşlarından kaçanların, prense vergi ödemeyenlerin, ırz düşmanı papazların başını bazen prenslerine ayaklanan halkın başını, bazen halkın dileğiyle prenslerinin başını hep bu aile kesti. O hem hüküm sürenlerin, hem başkaldıranların celladıydı. Hüküm sürenlerin ve başkaldıranların somut haksızlığıydı. Kesilen her baş için bir ağıt yakıldı. Bu ağıtta cellat, düşmanca anıldı. Ta ortaçağdan bu yana. Yağmurlardan sonra, kent surunun ordan, cellatın evinin önünden kente varan ırmak kızıl akardı. Kent halkı o zaman bilirdi ki, cellat yeni bir idama karar verdi. İdamlar belli mahkemelerden sonra olurdu görünüşte, ama önce cellat şeytandan işaret alır almaz, idam edilecek zavallıya suç işletirdi. Doğa üstü güçleriyle. Kızıl saçlarıyla.

Joseph Fuchs, uyandığında başı çok ağrıyordu. Atalarından kalan şarapları, mahzendeki şarapları yarılamıştı dün gece. Ortaçağdan bu yana ailenin imal ettiği şarapları. İnsanlarla görüşmemek uzun bir hayat demektir. Fuchs ailesi zamanlarını, bu çok uzun zamanlarını değerlendirmeyi öğrenmişlerdi. Şarap yaparlardı. Kilim dokurlardı. Örgü örerlerdi. Gitar çalarlardı. Şiir yazar, şarkı söylerlerdi, dört sesli. Tavuk yetiştirirlerdi. Her güz, evlerini onarırlardı. Her güz pancurları boyarlar, damı aktarırlar, evlerine yeni ek duvarlar örerler, kapılar yontarlar, marangozluk yaparlar, yaptıkları eşyaları cilalarlardı. Aralarında duvarlara resim yapanlar da çıkmıştı.

Gözlerini göğe kaldırmış, kukuletalı başlıklar giymiş, kızıl saçlı adamların resimleri. Meyve resimleri, İsalar, Meryem analar, haçlar, kuzular, çayırlar, çobanlar, çiçek açmış, şeftali ağaçları. Aileden biri, idam edilen ihtilalcilerden birinin resmini yapmıştı arkadan. Cellat soyunu etkilemiş tek idamın resmini. İnce boyunlu, kıvırcık uzun saçlı bir oğlan çocuk yüzü. Mavi gözler inatçı. Gözyaşlarıyla güzelleşebilecek gözler. Kuru, inatçı, öleceğini bilen, sonu bilen gözler. Joseph Fuchs bütün gece kadehini o resme kaldırdı durdu. Ortaçağdan atalarından miras kalan bıçağı mahzene kaldırmıştı. Ortaçağdan bugüne uzanan bir damar kopmuştu. Damardan oluk oluk kan akmıştı. Bütün o ölülerin kanı. Joseph Fuchs onları unutmak için şarap içmişti. Artık özgürdü. Artık uzanan boyunları kesmek zorunda olmamak. Artık öldürmemek hakkına sahip olmak. Bu artık kızıl saçlı olmamak gibi bir şeydi.

Joseph Fuchs köprüyü geçti. Surun dibinden yürüyerek kente vardı. Önüne gelene günaydın diyordu. Bir şarkı söyler gibi, tutkusunu haykırır, aşkım açığa vurur gibi. Günaydın bay postacı. Günaydın bay gazeteci. Günaydın bay polis. Günaydın bay çöpçü. Kimse selamını almıyordu. Alışırlar. Bir adamın artık öldürmemesine alışmak, öldürmesine alışmaktan belki daha zor. Belediyenin merdivenlerinden çıktı. Günaydın bay kapıcı. Günaydın bay odacı. Bütün günaydınları merdivenlerin, hollerin gri boyası üstünde yapıştı kaldı. Kirle karışık. Odacı duvarların kirini siliyordu bezle. Fuchs'un günaydınlarını da sildi. Kirli bezi kovaya sıktı. Günaydınlar boğuldu kovada.

Fuchs birahaneye girdi. Kediler kaçıştılar. Kaçışmasalardı vuracaktı tekmeyi. Belediyedeki memurun kıçına atamadığı tekmeyi. Belediyede çalışıyordum. Ortaçağdan bu yana ailem belediyede memurdu. Şimdi, biliyorsunuz, kanun değişince, belediyede başka bir göreve atanmak istiyorum. Memur bakmamıştı yüzüne. Hep pencereden bakmıştı. Bir eliyle boynunu tutarak. Sonra, anlıyorum, demişti. Toplantıda bunlar hep görüşüldü. Fuchs düşünüyordu. Başka bir göreve, kent içinde başka bir eve. Oğullarının öbür çocuklarla futbol oyna-

ması. Haftada iki kez pazara gitmek. Memur yüzüne bakmamıştı, bir eliyle boynunu ovarak. Saygılı konuşmuştu. Anlıyorum bunları, yazılı dilekçeniz komisyonda görüşüldü. Biliyorsunuz halkın hizmetindedir belediye. Bir cellatın — bağışlayın — hizmetinden halkın hoşlanmayacağım anlatmak güç de olsa, anlayacağınızı umarız. Bu bakımdan size emekli maaşı bağlanmasına, surun yanındaki evde oturmakta devam etmenize... Ama evi istemiyordu, en çok evi. Kentin meydanında oturmak, parklarda oturmak, sinemalara gitmek istiyordu. Kalabalık bir iş yerinde çalışmak istiyordu. Bir gün bir geneleve gitmek.

O gün bütün gün gazetede gördüğü ilanların peşinde koştu. Kediler, kadınlar ve çocuklar; kaçtılar, kapıları çarptılar, ağladılar. Pencereler örtüldü, telefonlar cevap vermedi. Perdeler kapandı, ziller çalmadı Fuchs meyhaneye vardığında beş yüzyıllık idamı bir günde gerçekleştirmiş gibiydi.Bira ve gulaş ısmarladı. Hancının karısı sert sert baktı. 'Gulaşı kediye verdim'. Ve sonra başka bir şey isteyip istemediğini sormadı. Fuchs tezgâhın oraya gidip boş bir bardağa bira doldurdu içti, doldurdu içti. Hancı kadın, müşteriler bir şey demediler. Ona bakmadılar. Bitmesini, idamın bitmesini, gitmesini beklediler öyle. İdam bitti sonunda. Dışarı çıktı. Irmak boyuncayürüdü.Irmak boyunca müşterileriyle sevişen orospular paralarını bile almadan kaçıştılar. Müşteriler sövdüler. Gece kapılarını örttü. Ay saklandı. Bulutlar arkalarını döndü. Karanlık, kaçışan orospuları, söven müşterileri sakladı. Onu almadı. Karanlık kapılarını kapadı Fuchs varmadan. Koşmaya başladı. Yeniden oynaması çocukların, kadınların gülümsemesi, yeniden mırlaması kedilerin, kapıların yeniden açılması için. Kentin, idamları yeniden neşeyle seyredebilmesi, birahanedekilerin yeniden sarhoş olması, şarkı söylemesi, orospuların müşterilerini memnun etmesi, tek suçlunun Cellat olabilmesi için. Bu eski, bu ortaçağdan kalma, bu aşağılık ve o kadar güzel, o kadar vazgeçilmez rahatlık için. Kentten kaçmaya başladı. Karanlığın çözülmesi, ayın görünmesi için. Karan-

lık açmadı kapılarını, ay görünmedi. Fuchs ansızın ırmağı buldu önünde. Irmak açtı kapılarını ama. Karanlık suların derinlikleri Fuchs'u içeri aldı. Orada, o çok hızlı geçen son anda Fuchs, artık öldürmemenin zor olduğunu anladı. Artık öldürmemekten vazgeçti. Ortaçağdan bu yana bildiği tek şeyi bırakmaktan. Tek suçlu olmamaktan. O son anda, elinde atalarından kalma kılıç, kentin bütün memurlarının, komisyon üyelerinin, karılarının, metreslerinin, çocuklarının kafasını kesti durdu, kesti durdu.

Karanlık kapılarını açtı. Ay göründü. Kıpkızıl akıyordu ırmak. Ay baktı ırmağa. Fuchs'un suçunun kentin kanıyla kardeşçe aktığını, Fuchs'un suçunun kentin kanına karıştığını gördü.

(1969)
(Barış Adlı Çocuk)

NECATİ TOSUNER
(1944)

Tosuner'i 1977'ye kadar Türk yazını öykücü olarak tanıdı. 1977'de yayımladığı ilk romanı *Sanca...Sanca* ile Türk Dil Kurumu Roman Ödülünü alan yazar, önceki öykü kitaplarıyla, öykücülüğümüzde özel bir duyarlığın temsilcisi olagelmiştir. Kitaplarının kapaklarının arkasına hemen hep aynı şeyi yazdırır: "1944 yılında Ankara'da doğdu. Dört yaşından beri sakatlığını yaşıyor." İşte Necati Tosuner'in insan yaşamının bütününe özel bir duyarlık açısından yaklaşmasının nedeni burada yatmaktadır. Çokları onu kendi bireysel sıkıntılarını, bunguluklarını, doyumsuzluklarını yansıtmakla ve bundan ötürü evrensel düzeyde insan gerçekliğine eğilememekle — neredeyse — suçladılar, eleştirilerini bu noktada yoğunlaştırdılar genellikle. Oysa "yaşadığını yazmak" ilkesinin bunca revaçta olduğu bir dönemde Tosuner tam da bunu yapmıyor muydu? Hem de dünyasını her yönüyle sırtında taşır ve hiç indiremezken başka neyi yazsındı? Kamburların her zaman insanların dışında değil, kimileyin de içinde olduğu düşünülecek olursa, yazdıklarının kendi sakatlığından ötelere de ulaşamadığı, insan gerçeğini salt Tosuner gerçekliği olarak yansıttığı da hiç söylenemezdi. Üstelik incelediğimizde belirtmeye çalışacağımız gibi Tosuner, "yaşadığını yazmak" ilkesine inananlarca olduğu kadar, öykünün yazınsal gerçekliğini,

metnin iç bütünselliğini gözetenlerce de göz ardı edilmemeliydi.

Tosuner, *Özgürlük Masalı* (1965), *Çıkmazda* (1969), *Kambur* (1972) ve *Sisli* (1977) adlarında dört öykü kitabı yayımladı. *Kambur*'da yer alan "İki Gün" öyküsüyle 1970'de TRT Başarı Ödülünü kazandı.

İlk kitabı *Özgürlük Masalı*, yayımlanmasından bu yana geçen on dört yıldan sonra, hâlâ yeniden okunacak, severek okunacak bir yapıt. *Özgürlük Masalı*'nda kitaba adını veren öyküden başka, sekiz öykü daha var.

"Yalnızlığa Övgü"nün kişisi kendi kendine, ya da belki yalnızlığıyla konuşuyor. Yalnızlığına mecburdur o. "Mutluluğunun yolu, yalnızlığını sevmektir". Bundan ötürü övgü düzer yalnızlığına. Ama besbellidir mutsuz olduğu; demek sevememektedir yalnızlığını. Seçilen bir yalnızlık belki sevilebilir... *belki!* Ama yalnızlık bir yazgıysa?!

"Özgürlük Masalı"; (Kuşlar), (Günlerin Tutsakları), (Gidiş), (Dönüş) başlıklarını taşıyan dört bölümden oluşuyor. Yine yalnızlığı çeşitlendiren, çoğaltan bir öykü bu. "Kuşların en çok imrendiğim yanı özgürlükleriydi. Alabildiğine geniş — hatta canı istedi mi, kişioğluna yukardan pisleyecek kadar geniş — bir özgürlüktü bu. İnsanlar geçerdi ağacın altından. İnsanların kaygılarıyla, düşünceleriyle dolu telaşları vardı. Soğuğa yenilgin, en güzel seslere kulaklarını tıkamış, koşuştururlardı. Bana kalırsa,kuşların bu değerbilmezlere derslerini vermeleri bal gibi haklarıydı. (...) Gelin de elinizdeyse kuşların özgürlüğüne imrenmeyin." Ama meğer onlar da sevi tutsağıymışlar! Tosuner çok yalın ve altı kalınca çizilmeyen bir şiirsellikle öykülüyor özgürlüklerin tutsaklıklarla ikilemini. İkinci bölümde bir "arkadaş" çıkar ortaya. Yalnızlığı paylaşan biri olarak düşünebileceğimiz gibi, kendi yalnızlığını da getirip, yalnızlığı katmerlendiren biri olarak da düşünebiliriz onu. O, aslında öyküleyenin kendisinden başkası değildir de ondan!

(Gidiş)de birlikte gitmek isterler, gidemezler. Sonra biri (bizimki) gider. Güvercinli bir kentte yalnız kalır bu kez. Kı-

yıya iner. Martıların özgürlüğü peşindedir artık.(Dönüş)de yine serçeli bulvara döner. Doğduğu o kentin insanlarını — "niyeyse!" — pek sevmez. Onlar da onu sevmemişlerdir. Özgürlük masalına bir inansa!

"Martılar Gülüştüler"de Tosuner'in yalnızı, bir mavi emprimeyi doldurur, bir genç kız olur. "Göl Kıyısı"nda, 'yalnız', kendi kendine konuşur. Kavaklarla kısa ağaçların karşıtlığından bir yaşam felsefesi çıkarır: "Kısaların avuntusu uzunlarda bir özür aramaktır. Uzunlar özürsüz müdür yani? Yok! Uzunların da vardır özürleri. Ama göze batmaz. Uzun kılıfları vardır onların, saklarlar her şeylerini. Kısalar bir şeycik göremez. Ama tahmin ederler ki, uzunların da özürleri vardır. Yalnızca bir tahmin işte... Hani kılıfı aralayıp da... Yok canım. O yüreklilik ne gezer kısalarda?"

"İnsan Sayılmak"; ezik, yalnız, umarsız bir kişiyi betimleyen bir öykü. "Bir Ebemkuşağı Peşinde" acı bir mutluluk düşünü öyküler. "Doyuş"; yalnızlığı, güvensizliği bir "meslekten" kadınla yenmeye çabalayışı anlatır. "Gökten Bir Uçurtma Düştü" ve "Ben Suçsuz"da da yine yalnızlık, o büyük "tanrısal haksızlık" çeşitlendirilir.

Tosuner'in ilk olmasına karşın en başarılı yapıtlarından biri olan *Özgürlük Masalı* bize onun öykü dünyasını tanıtmakta çok elverişli öykülerden oluştuğu için üzerinde uzunca ve ayrıntılıca durdum. Sonraki kitaplarında; *Çıkmazda*'da, *Kambur*'da ve *Sisli*'de de hep aynı izlekle çıkar karşımıza yazar. Ama bir yineleme değil, çeşitlemedir yaptığı. Öykülerinin dilinden ve kurgusundan da, yaşanmış içeriğe gösterdiği özeni esirgemez Tosuner.

Çıkmazda'da sekiz öyküsünü toplamış. Hepsini şiirli bir anlatımla kotararak, "eksik adam"ın "kurtulmak" çabasını, yabancı bir ülkede, "Pont Marie Üstünde" yine umarsızlığın derinliklerini yansıtır. "Düğüm" öyküsünde yine "Doyuş" öyküsünde olduğu gibi, ancak bir genelevde biraz soluklandırır bu bunalımı. "Birtakım Şeyler Gibi"de kamburu canına tak edecek, odun depolarındaki bıçkıları özletecek kerte ezecektir onu. Öykülerin hepsinin ortak kişisinin tek derdi, in-

sanlara "ben de sizin gibiyim" diyebilmektir.

Kambur Tosuner'in üçüncü kitabı. İçinde on dört öykü yer alıyor. "Pastırmalı Yumurtanın Çokça Dokunduğu Gecenin Hikâyesi", "Sonun Öncesi", "Yırtılmış bir Mektup İçindir", "Küf" ve "Çok Şey" adlı öyküler, anlatım özellikleri, yapısal bağıntıları bakımından özellikle dikkat çekici niteliktedir. Yalnızlık izleği, karşılıksız sevgiler ve "11.50TL.'ye koca bir Marmara" gibi küçücük sevinçlerle yeniden, yeniden vurgulanır.

Sisli, Necati Tosuner'in 1977'de yayımlanan son öykü kitabı. Yazınsal kaygıların iyice yoğunlaştığı olgun ürünleri kapsıyor. Bu kitapta 12 Mart'ı ve Almanya'yı yaşıyor yalnız adamımız. "Bir Kıza Söylenememiş Birkaç Söz", "Cici-Kaka", "Wanted", "Su, Hava Ve Güneş Işığı Adı Olarak: İnge", kitaptaki on altı öykünün özellikle en iyileri sayılmalı. Ama "Bir Soru" başlıklı son öykü, bir çocuğa babasının ölümünü duyurmanın acısını anlatırken, Tosuner öykücülüğünün biçemsel başarısını doruklandırıyor.

Necati Tosuner'in öykücülüğümüzde görmezden gelinmeyecek saygınlıkta bir çabası ve katkısı var. Nâzım Hikmet'in "Ceviz Ağacı ile Topal Yunus'un Hikâyesi"nde: "Cevizden konsol yaparlar/Topal Yunus ne işe yarar" diyerek çiziverdiği dünyanın, Tosuner'in dört öykü kitabında dallanıp budaklandığını, kimi zaman çiçeklendiğini, kimi zaman solup buruştuğunu izliyoruz. Yazarın başarısı, kamburluğunu yazınsal kılabilmesinde bence.

BİR SORU
Necati Tosuner

Nasıl demeli... nasıl demeli, bilemiyorum. Avcumda küçük eli, çıkıyoruz anayola, yürüyoruz. Yağmur yaş yok, neyse ki...

"Almanya'da tramvay var mı?" diyor.

"Çook, hem üç arabalı..."

Seviniyor.

"Olmaz mı?... Sevim'e dedim, inanmıyor."

"Kim Sevim?"

"Arkadaşım. İnatçı. Ben var derim, o yok der."

"Sana bir resim göndereyim, gösterirsin. 'Bak, Almanya'da tramvay varmış...' dersin."

"İnanmaz."

Geldi sokuldu yanıma. Kazağımın kaçmış ipiyle oynamaya koyuldu. Çocuk gözlerini bir sis bürümüştü. Saçlarını okşadım. Kazağın kaçmışlığı, ceketimin düğmeleri — ve artık büyümüş sayılırdı, mendil cebine el sokmuyor, "Bunda ne vaa?..." demiyordu — ve kol saatimin kayışı ve sonra bıyıklarım, onu uzun süre oyalamaya yetmedi.

"Dayı, babam ne zaman gelecek?" dedi.

Yüreğimde bir kan tortusu.

Annesiyle bakıştık. Tutamadı, hıçkırdı.

Ne denirdi?

"Öldü." denir miydi?

Duvara, duvarın boşluğuna baktım durdum. Başını yasladım göğsüme, çenesinin altını sevdim.

"Bu dert beni öldürecek, biliyorum." diyor.

"Kurtulacaksın..." diyorum. "Kurtulacaksın..."

Mum nasıl erir, eriyor.

"Gidip orda ölsem..." diyor. "Gidip orda ölsem..."

"Kurtulacaksın..." diyorum. " 'Bugün daha iyisin.' demiş ya doktor..."

"Beni burda gömmeyin..." diyor. "Beni burda gömmeyin..."

Söyleyecek bir söz yazmıyordu duvarda.

"Bunu sana dışarda anlatayım, olur mu?" dedim.

"Babamı mı anlatacaksın?"

Nasıl anlatmam, gülüm...nasıl anlatırım... nasıl anlatırım, çiçeğim?...

"Hadi annen seni giydirsin..." dedim.

"Ben kendim giyinirim."

Koştu içeri odaya.

"Artık ağlama..." dedim annesine. "Ağlamakla geri getiremezsin ki..."

"Ona ne diyeceksin?"

"Daha bilmiyorum."

İçerden bir çığrışma.

Küçüğü geliyor:

"Ben de gideyiim!.."

"Ablanla dişçiye gidiyoruz." dedim. "Kız, göstersene dişini!"

Gösterdi. Sütdişlerinin biri düşmüş ya...

Küçük inanıyor yalana. Üç yaşında. Kolay kanıyor. Dişçi koltuğuna hiç oturmadı daha. Yine de korkuyor dişçiden.

"Geç kalmasanız..." dedi annesi.

"Dişçide işimiz bitsin, döneriz."

Uslu uslu yürüyor yanımda. Okula da başladı. Alfabeyi öğrenmiş. Çok şey öğrenecek daha...

"Dayı, Sevim diyor ki..."

"Gel, yol boşken karşıya geçelim..." diyorum hemen.

"Okulda arkadaşları söylemiş kıza. 'Senin baban ölmüş...' demişler. Geldi. Sorar. 'Onların hepsi yalancı.' dedim. Ne diyeyim?..."

"Sen ne yapıyorsun?"

"Ne yapayım? İki çocuk... Nerden çıkardı sanki şu Almanya'yı?..."

"Elden ne gelir?... Alışacaksın artık. Alışman gerekiyor."

"Nereye gidiyoruz dayı?" diyor.

"Dişçiye."

"Nee!"

Bunu da annesinden öğrenmiş.

"Yok yok..." diyorum.

Kaygılanıyor yine de.

"Hava ne güzel. Biraz yürüyoruz, kötü mü?"

Durağı geçiyoruz. Yol uzarsa, belki bir şeyler bulurum söyleyecek. Yürüyoruz. Dört yol ağzında duruyoruz.

"Seninle çocuk bahçesine gidelim mi?" diyorum.

"Kapalı." diyor.

"Olsun."

"Salıncakları kaldırmışlar."

"Otururduk, ha?"

"Deden aklında mı?" diyorum. "Yoksa unuttun mu deden?..."

"Unutmadım." diyor.

Gülüyor.

"Masanın üstüne çıkmıştım, bacağı kırılıverdi. Yere yuvarlandım."

Duruyor.

"Korktum. Ama hiç kızmadı."

Susuyoruz.

Onunla konuşmak için iyi bir yer seçmedim. Yapraksız ağaçlar, ilkyaza hazırlanan bir güneş bomboş bir çocuk bahçe-

si. Her şeyde bir üzünç... Ona anlatacağım şimdi ve belki çocuk bahçelerini sevmeyecek artık.

Biraz daha büyümüş olacak.

"Eve dönerken sana o baston gibi çikolatalardan alalım yine?"

"Alalım." diyor.

"Murat'a da alalım mı?"

"Alalım. Rahat vermez ki..."

Büyümüş.

"Biliyor musun,önce Murat yoktu.Değil mi,kardeşin yoktu senin. Sonra Murat oluverdi. Hep böyle. Deden vardı değil mi? Deden yok oldu sonra. Hep böyle. Herkes böyle. İnsanlar önce yokken ortaya çıkarlar, sonra bir gün giderler. Köpekler de öyle, kediler de... Hani, Hatice Hanımın sarı bir kedisi vardı, n'oldu?"

"Ölmüş."

"Ya, ölmüş. Hep böyle olur. Kediler de ölür, insanlar da... Herkes..."

Tıkanıyorum.

Ağlamıyor.

Kolumu sarıyorum.

"Şimdi söyle..." diyorum. "Sevim ne dedi sana?"

"Babam ölmüş."

Duruyorum.

"Annem dedi ki, Sevim yalan söylemiş, gelecekmiş."

"Sevim doğru söylemiş." diyorum. "Annen korkmuştur sana söylemeye. Senin "üzülmeni ister mi hiç?..."

"İnsan ölünce, bi daha gelmez mi?"

"Gelmez. Biz de ölünce oraya gideriz."

"Nereye?"

"Bilmem. Kimse bilmez ki bunu... İnsanlar nerden geliyor? Yine dönüyorlar sonra oraya..."

Duruyorum.

"Evimize gidelim mi?" diyorum.

Başlıyor ağlamaya.

(1974)
(Sisli)

TOMRİS UYAR
(1941)

Tomris Uyar, 1960 sonrası öykücülüğümüzün en seçkin yazarlarından biri. İlk kitabı *İpek ve Bakır* 1971'de yayımlandı. Bunu 1973'de *Ödeşmeler*, 1975'de *Dizboyu Papatyalar*, 1979'da *Yürekte Bukağı* izledi. *Yürekte Bukağı*, 1980 Sait Faik Hikâye Armağanım kazandı. Yazarın 1976'da yayımlanan *Gündökümü '75* adlı günlüğü de öykücü duyarlığıyla yazılmış, öyküce parçaları kapsayan bir kitaptır; ama biz, dolaysızca öykü kitabı olarak yazılmış üç kitabını ele alacağız.

İpek ve Bakır'ın birinci bölümünde yedi öykü var. İkinci bölüm "Mazi Kalbimde Bir Yaradır" başlığı altında toplanan bir dörtlü, üçüncü bölümde ise, bağımsız altı öykü yer alıyor. *İpek ve Bakır*'da olay akışları yok; olay kesitleri ya da durumlara ışık düşürecek, can alıcı "zum"lar var. Kişiler ve kişilerin ilişkileri de uzun uzadıya, bütünlüklü bir anlatımla verilmiyor; ama bütünlüğü kendi içinde gizli bir iletim biçimi seçiyor yazar. Öyleki, ayrıntıların onca ayıklanarak ve bütüne götürecek anayoldan titizlikle seçilerek büyüteç altına konmasıyla; bir tablodan alınan "detay"ın tablonun bütününü gördüğümüzde edindiğimiz izlenimi — hatta belki biraz değişikliğe de uğratarak — bizde bilinçli algı haline getirmesi gibi, Tomris

Uyar öykücülüğünün ana yapısını kavrıyoruz.

Örneğin ilk bölümdeki "Çiçek Dirilticileri" ve "Temmuz" öyküleri çocuk duyarlığının, çocuk sezgilerinin, kısacası çocuk bakışının yansıtılmasında öykücülüğümüzün en başarılı örneklerindendir. "Çiçek Dirilticileri"nde çocuğun babasıyla birlik olup, annesine karşı sürdürdüğü bir oyun ve/ya da yalanı, kaçamak babaanne ziyaretlerini, dede ile kurduğu birkaç dakikalık sıcak birlikteliğin getirdiği duygulanımlardan sonra artık açığa vurmak isteyişindeki mertlik, temizlik, gerçek bir çocuk mertliği, çocuk temizliğidir. Şükrüye, annesi "film nasıldı" diye sorduğunda, sanki inadına: "Babaannelere gittik." der, "Dedeyi çok sevdim."

İpek ve Bakır'ın öykücülüğümüzde temsil ettiği yalın, yalın olduğu kadar da derin ve içten işleyen "sahicilik" bilincinin bir başka örneğini "Kuytuda" öyküsünden seçeyim: Bu kez çocuk yerine, çocuklaşmış da olsa, bir ihtiyardır öykünün kişisi. Aynı inandırıcılıkla;erken kalkar,sessizce yürür, taşlarda iz bırakmaz, tahtaları, halıları eskitmez, peynirinin suyunu döker, kimseye yük olmadığına kendini inandırmanın gereklerini yerine getirir, kendi portakalını saklar, bir yığın gereksiz öte beriyi düzene sokar; bazen bir anahtar bulur, beyaz bir zarfın içine koyar, üstüne "anahtar" diye yazar, bir şeylerin dışındadır ve ne yaparsa yapsın (ya da ne yapmazsa yapmasın) yaşadığı ev için olduğu kadar öyküyü okuyan için de *çekilmez* dir.

Bu tür bir değerlendirmenin modasının epeyidir geçtiğini biliyorum ama; yaşanmış gibidir Uyar'ın öyküleri: Siz,ben, anneannem, liseden arkadaşım, Nimet teyze, çocukluğumuzun geçtiği evlerden birindeki bir yanaşma, bir evlatlık... Tomris Uyar'ın kendisine bırakalım bu noktada sözü. Diyor ki: " 'Gibi'yi bulmak gerek kısa öyküde: 'Yaşamadaki gibi' gibiyi. Kimi zaman aksak, yanlış, kimi zaman doğru, açık ve yalın olanı. Gerçeğin kendisine abanmadan, yaslanmadan, sanatta 'inandırıcı' olan gerçeği bulmak... Değişik sınıfların, değişik bireylerin başka başka yerlerde ve zamanlarda karşılaştıkları ayrı gerçekliklerin çeşitli görünümleri içinden, iletilmek iste-

nilen gerçeğin asıl yüzünü bulmak. Bildiriyi söylev havasıyla değil, sanat gereçleriyle iletmek. 'Bir daha' değil yeni, yani taze söylemek." (*)

Dediğiyle yaptığı birbirini bu kadar tutan yazar azdır yazımmızda. Tomris Uyar öykücülüğünün özü bu sözlerde billurlaşıyor. İlk kitabının "Mazi Kalbimde Bir Yaradır" ana başlıklı dört öyküsü, bu yazın anlayışının, bütün satırların arasından yakalanabildiği en seçkin örnek. Düşünülürse *İpek ve Bakır* adı da öyle. Kitapta bu adı taşıyan bir öykü yok. Öyleyse nedir İpek, nedir Bakır? İpek ve Bakır ne demek "Sentetik" değil, "halis" demek ve cafcaflı da değil demek. Kuyumcularda satılmaz; ama "erbabı bilir" demek. Yani, "öyle demek olsa gerek" diyorum ben.

Uyar'ın ikinci kitabı Ödeşmeler'de on iki tane bildiğimiz, *İpek ve Bakır*'dan tanıdığımız Tomris Uyar öyküsü var. Bir de apayrı bir uzun öykü: "Şahmeran Hikâyesi" Başına, "Kehf" suresinden bir bölüm alın[illegible]mış ve çok ustaca yazılmış bir sonsözle, bugünlere getir[illegible]tirilmiş "ilginç" bir deneyin ürünü bu öykü. Tek başına hiçbir yere oturtamadığım ve Tomris Uyar'ın buna benzer başka bir yazısını da [illegible]kumadığım için karşısında hep kararsız kaldığım, hesabını verebileceğim, temellendirebileceğim yargılara ulaşamadığım bu öykü üzerine, herhangi bir değerlendirmeye girişmeyeyim. "İlginç" nitelemesinin her şey ve hiçbir şey demek olduğunu öğrenmiş bulunmaklığımdandır bu çekingenliğim!

"Şahmeran" bir yana, *Ödeşmeler*'deki öbür öyküler, yine bir yerlerinden kitabın adına bağlanabiliyorlar. Hep bir hesap var ortada, görülmesi gereken. Ödeşmenin kâh apaçık görüldüğü, kâh ancak sezildiği bu öyküler, yazarlarını bir kez daha, biraz daha iyi tanıtıyorlar okuyana. Bildirisiyle, izlekleriyle, ana duyarlığıyla olsun, öykü kurgusu, yazış biçimi, tümceyi tümceye ulayışı ile olsun, görür görmez tanınacak kadar belirgin ve kişilikli bir "biçeme" varmış olmasına karşın, bu yazar hiç mi hiç çoğaltmacılığa düşmüyor. Her yazdığı yeni bir

(*) *Türk Dili*, Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Sayı: 286. Temmuz 1975. S. 153.

öykü oluyor, yepyeni. *Dizboyu Papatyalar*'da biraz daha ayrıntılarına gireceğimiz; biçimin içerikle ayrılmazcasına birlikte yoğrularak oluşturdukları bu biçemi, *Ödeşmeler* için ayrıca uzun uzadıya irdeleyecek değilim. Bu kitaptaki "Çiçeklerle", "Dön Geri Bak", "Derin Kazın", "Sağlar" ve "Ormanların Gümbürtüsü" adlı öyküleri özellikle işaretlemişim ben. Bu demek değildir ki, en iyileri ille de bunlardır! İşte, beğeninin göreliliği, öznel seçimler, yeğ tutmalar ve o sinirlendirici "zevkler ve renkler..." diye başlayan hikmet kırıntısı, ancak böylesi bir yazınsal düzey tutturulduktan sonra geçerlik taşıyabiliyor, geçerlik kazanabiliyor. Belki bir başka okur, aynı haklılıkla, başka üç, beş, yedi öyküyü seçecektir *Ödeşmeler*'den.

Dizboyu Papatyalar'la, özellikle bu kitap için söyleyeceklerimi genellikle Tomris Uyar için söyleyeceklerimle birleştirip toparlamayı denemek istiyorum. Bu işin üstesinden gelmekte en güvenilir yardımcım, alıntılar olsun istedim.

Alalım *Dizboyu Papatyalar*'ı: Öykünün öykülüğü, yaşantılardan oluşan gerçek bir yaşamın kesitlerine ışıldak tutmak, onu yaşanmışlığıyla ve yaşatarak yaşamaya katmaktan mı geliyor? Öyle bakalım! Dilde, biçimde, biçemde bu yaşarlığı kavratacak, aracısız taşıyacak özgün bir anlam yükü mü gerektiriyor? Öyle bakalım! Bir de dünyaya bakış, insan görüşü, belirli bir tavır, bir çizgi mi olmalı? Öyle de bakalım!

Tomris Uyar'ın bu kitaptaki öykülerinin hepsinde ortak, — denebilirse — soyut, ama neredeyse, bin yılların esirgeyen, bağışlayan, gözeten Tanrı'sının arabı olarak düşünülebilecek kadar da tanışıklık veren; bir zalim, bir kahreden, bir ezen, silen dev-adam var. Doğrudan doğruya rol almayan; ama kendini hep içten içe sezdiren, bu öykülerin kendisine "Hayır!" demek için, başkaldırmak için yazıldığı izlenimini veren birisi bu. Düzen mi? "İnsanın kendi soyu"mu? Bir temel yanlışlık mı? Öykülerin insanlarının, o insanlar olmalarının getirdiği bir kaçınılmazlık mı? Adını koymayacağım. Şu kadarını söylemeli ki, bu habis, doğruyu da vuruyor, yanlışı da. Buradan çıkarak, öykülerin "doğru yaşamak/yanlış yaşamak" üzerine

uzun uzun düşündürdüğünü, farkına varılmaksızın benimsenen değer yargılarını adamakıllı silkelediğini de söylemeliyim. Kişilerinin değer bilincini, yaşamlarının mihenginden geçirerek irdeliyor yazar.

Başına bir şeyler gelenler var öykülerinde. Bunlar; beklenen sonuç olabildiği gibi, (Örn. "Limanda", "Aykırı Dal Üstünde") beklenmedik, aykırı olaylar da olabiliyor, (örn. "Emekli Albay Halit Akçam'm İki Günü", "Ömür Biter Yol Biter"). "Beklenmedik", "aykırı" dedim ama, bu nitelemelerle hiç de çelişmemecesine olağan ve inandırıcı yine de. *Dizboyu Papatyalar* adının uyandırdığı güneşli imgenin hemen ardında, kitap kahırla dolu. Bütün o kişiler, yaşamın ta içinde, didinip duruyorlar küçücük bir sevinç, anlık bir mutluluk, biraz sıcaklık, karınca kararınca bir erdem, ve özetle, "hakların en *doğalı*" olan insancalık uğruna. Çelişki, hep o acımasız devadam imgesiyle betimlediğim ve Uyar'ın karşı konulmazlaştırdığı güçle, o gücün uyrukları olan kişiler arasında somutlaşıyor. Bu kişilerin çoğu, kökenleri ne olursa olsun, amansız hasımlarının — bir terim uydurmama izin verilirse — *lumpen burjuva*'lığa sürüklediği kişiler. Hüseyin, Albay Halit Akçam, Feride Hanım, Orhan, Şermin, Müzeyyen, İzzet, İhtiyar Hanım... başka başka yollardan geçerek, başka başka dışa vurarak hep buraya gelip dayanıyorlar. Bir yandan da etkin ya da edilgin yanlışlarının koyuluğunu delen bir cevher bazılarında! Kutup yıldızı gibi. İnsanlık cevheri, yok edilemeyen. "Bir bunu alamadılar elimizden" diyen Hüseyin'de, "Bizi ele vermemişti. Bizse kalktık ona orospu dedik" diyebilen Albay'da, "Birbirlerini bir yemek süresince bile olsa gerçekten sevecek bir kadınla bir erkek için masa hazırlayan" Aydın'da, hele hele camdan kazınacak hallere gelmelerin Behçet Bey'inde, hatta sonra hemen kendine dönerek "Bütün bunlar, buralar benim. Bu yelpaze de." diyecek olan insansızlık simgesi İhtiyar Hanımın, biraz önce son nefesinde de olsa "Öpün", "Öp" demesinde, fışkırmadan edemiyor bu cevher.

Kimlerdir bu cevheri her biri başka bir katmanında saklayan öykü kişileri? Sahip çıkılmayanlar, sahip çıkamayanlar,

umarsızlar, yaşamaya özenenler, bir şeyleri kendilerine yediremeyenler, yaşamın kıstırdıkları, alışkanlıklara tutsak olanlar, kendine yabancılaşanlar, "kötü bir romanın özeti" gibi kalakalanlar, bırakılanlar, tükenenler, tükenmişler, sıradanlığın usul güvenini taşıyanlar, kendini salıverenler, iğretiyi, yalanı yaşayanlar, tutunmak isteyenler ve tutunmamak isteyenler... Hepsi, bütün bu yaşantılarla baskın veriyorlar *Dizboyu Papatyalar*'ı okuyana.

Bu baskının okuyanı telaşa verebilmesinin — baskının bilincini yaşatmasının demek istiyorum — koşulları; tıpkı yaşamda olduğu gibi, hatta ondan da doğal, abartısız, yalın bir aktarmayla gerçekleşebilirdi. İşte tam da böyle yazıyor Uyar. En önemli saptamaları, ayrıntıların gözlemi düzleminde tutarak: "Ulan herifin her bir çaresi kesik, bir de yüreğini yerli yerinde taşıyacak. İnsaf be!" (Hakların En Güzeli, s. 13) "Zarfı yırtmamış, gereken yerden özenle açmıştı. Kaç yıldır kocasından gelen mektupları sabırsızlık edip yırtmadığını, usulca açtığını hesapladı Şermin." (Dizboyu Papatyalar, s.80)

" — Soruma karşılık vermediniz", dedi Meliha Hanım kırılınuşçasına. "Demiştim ki, bir tek inceliğin bile akılda kalması önemli. Değil mi?"

" — Tabii," dedi İzzet, gülerek. "Tabii, tabii, tabii, tabii." (Limanda, s. 127)

Bu anlatım tavrına yer yer şiirsel betimlemeyi katıyor. Gerçekten çok, çok güzel betimlemeler bunlar. Bakın:
"Behçet Bey'in sırtı cama dönüktü. Pencereden giren ölgün ışıkta büsbütün eskimiş görünüyordu. Pervaz hiç boya görmemişti, camlar nicedir silinmemişti. Kirli camlara özgü o dolanık, halkalanarak büyüyen iç kapayıcı lekelerin berisinde ufacık bir lekeydi Behçet Bey; biraz kazınsa kendiliğinden çıkabilirdi. Sanki beyaz gömleğinin yakasındaki kola ayakta tutuyordu onu yalnızca. Gömlek biraz daha eskise, bir kerecik daha yıkansa ya da pencere camı biraz aralık kalsa da içeri akşam rüzgârı dolsa, yedeğinde yeşeren otların, ilk kabak kızartmalarının, nanenin kokusunu getirip bıraksa, yaşamanın

üstüne bunca varmasına dayanamayacak, yıkılıverecekti." (Şen Ol Bayburt, s.64)

"Haziran başlarıydı. Yaz suyu çıkageldi. Bahar dallarım, dağılmış yaprakları kendine kattı. Denizlerin ölü yerlerinde harelenen mazot birikintilerini, çöpleri silip süpürdü.

Taze bir solukla geldi yaz suyu: Dönemeçleri rüzgârladı, suları burgaçladı, arıttı dolaşır kıldı.

Bir tankerin tok sesi çöktü suyun dibine. Havaya bir tren düdüğünden artakalan onulmazlık duygusunu bıraktı.

Acı, kısa sessizliklerle nokta nokta belirlendi Aydın'ın genzinde. Sonra o noktalar teker teker yandı..." (Yaz Suyu, s. 58-59)

*

"Akşam ezanıydı.

Ezan, kapıda bekleyen yırtık giysili bir dilenciydi.

Ezan; ahşap bir yalı kapısının ansızın o dilencinin yüzüne kapanmasıydı.

Kimsenin aslını bilmediği doğrusunu tutturamadığı bir şarkının hep yanlış söylenişi, söyleneceğiydi." (Aykırı Dal Üstünde, s. 140)

*

İnsanın ve çevresinin birbirine, ek yeri ayırt edilmeyecek biçimde ulanmasının etkisini de çok kullanıyor Tomris Uyar: "Evler sahiplerini ele veriyor. Hem de en umulmadık anda. Hele bahçeler. Yoksa delişmen ortancalarla mora kesmiş zakkumlar neden coşku değil de anlatılmaz bir bırakılmışlık duygusu uyandırsın böyle? Elle tutulur bir iğretilik?" (Limanda, s. 113)

*

"O zaman uzun süren bir bayram şenliğinden sonra iğreti ışıkları söndürülmüş, renkli ampulleri zafer taklarından sökülüp alınmış, yayalarının hergünkü bildik adımlarına dönmüş bir anayolun duyabileceklerini duydu." (Dizboyu Papatyalar, s. 95)

*

"Karşı duvarda, ufka doğru uzayan alacalı yollarıyla bir kilim asılıydı arada bir dönüp katışıksız gözlerini üstümüze diken geyiklerle kilim ceylanları da bu odanın bütün parçaları gibi insan bakışını unutmuş görünüyorlardı." (Şen Ol Bayburt, s.66)

*

"Kırmızı kömür sobasının hemen yanındaki duvarda, sıcaktan uçları kıvrılmış bir fotoğrafta bir yerlere gitmiş bir delikanlıyla — oğulları mı? nereye? ölmüş mü? — dudakları kıpkırmızı boyalı gencecik gelin baş başa vermişlerdi. Odadaki toz ve sidik kokusu belki de bu ölmüş ayrıntılardan çıkıyordu." (Şen Ol Bayburt, s.67)

Kimi zaman da pes perdeden "kıssadan hisse"leri bile yerine yakıştırıyor:
"... Çünkü yaşamına sıkı sıkı bağlı bir sözlükten seçersin sen kullandığın sözcükleri. Beş yüz sözcük topu topu, olsun! Varsın yaşaman kadar sınırlı olsun sözcüklerin. Sen bu yüzden tutarlısın zaten, değil mi sevgili Orhan? Ankara'ya da bu yüzden uygunsun: Evindesin, güvenlisin bu kentte..." (Dıbuyu Papatyalar, s.83)

*

"Onları yöneten kentsoylu bilinci ise, olanca gücüyle direniyordu. Bir çeşit arttırmaya girmişti yaşamayla. Yo hayır, ne canını, ne malını, ne kandaşını, ne hizmetçisini, ne tanıdıklarını kolay kolay elden çıkarmayacaktı! Ucuza gitmeyecekti, ne pahasına olursa olsun." (Aykırı Dal Üstünde, s. 133)

*

"İnsanı önce kendi soyu yer bitirir, kendi cinsi yağmalar." (Şen Ol Bayburt, s. 71)

Bana sorarsanız, öykücülüğümüzün son birkaç yıldır iyiden iyiye kendini kabul ettiren sağlam çizgisine yeni bir damardan kan getirmeyi böylelikle başarıyor Tomris Uyar. Birey-toplum diyalektiğinin düğümlerini, benim 'insan cevheri' dediğim tılsımla çözüyor. Bunu bağırmadan, "edebiyatçılı-

ğından" yazının can damarından hiç kopmadan yapıyor. Üç paha biçilmez şeyle: Şiirle, sevgiyle, bilinçle yazıyor.

Ben sanattan öneri bekleyenlerden değilim. Onun için de Tomris Uyar'ın önerisini aramadım. Belki arasam da bulamayacaktım. Ama bir tehditin, hatta tehdit olmayı da geride bırakan bir şeyin, insanın yok oluşunun, yok edilişinin, çığ gibi, bir ünleme dönüşerek sayfaların arasından capcanlı fırladığına tanık oldum. Bunun "bilmem hangi gerçekçilik" etiketiyle dosyalanıp dosyalanamayacağını bilmiyorum. Karışmam da! Yalnız şunu düşündüm: Belki de gerçekliği yansıtan sanat, gerçekçiliği yansıtan sanattan daha gerçek ve daha gerçekçi sanattır.

*

Bukağı demek, pranganın ucundaki demir halka demektir ki, ağır ceza yükümlüsünün ayağına vuruldu mu, dünyayı gerçek anlamda dar eder ona. Bukağıyı yüreğe vurdunuz mu, tüm umarlarını kesmiş, boşuna çırpınmaların ötesine geçebilmeyi, genişlemeyi yasak etmişsinizdir artık ona. Bu adın yol göstericiliğinde, bukağıya vurulanla bukağıyı vuranı tanımaya, seçmeye yönelerek okunmalı belki Tomris Uyar'ın bu dördüncü öykü kitabı. Ama bir ad ne olsa sonunda bir addır, asıl Uyar'ın önceki öyküleri aydınlatıyor bence *Yürekte Bukağı*'nın okunma yolunu. Ada bakarsanız..., nerede *Dizboyu Papatyalar*, nerede *Yürekte Bukağı*! Ama hep o öykü değil ..... Uyar'ın yazdığı? Pınarında yaş değil, bebeğinde kaygı ve hüzün olan gözün görüp çözümlediği — ancak o gözün görebildiği, o gözle çözümlenebilecek — insan durumlarının öyküsü. İnsana ilişkin sorunların hiçbiri, genelleştirilmiş soyut bir "İnsan"la, tipleştirilmiş, böylece de hem gerçeklikte hiçbir nesnel karşılığı bulunmayan, hem de olanakları sınırlandırılıp dondurulan, kişiliksiz "birey"lerle yazınsallaşamayacağındandır ki; yaşam kesitleri ve belli yaşantıları aracılığıyla insanlık durumlarını yansıtanlar, tekliği ve evrenselliği ayrı boyutlarında taşıyan somut kişilerdir bu öykülerde. Hem gerçeklikler dünyasında yaşamalarına engel/aykırı olacak çizgilerle çizilmemişlerdir, hem de (buna karşın) bütün bütüne kur-

maca, gerçekliklerini salt yazınsal düzlemde bulan kişilerdir bunlar.

Böylece, özellikle "gerçekçilik"ten yanlış bir şey anlayan kimi çevrelerce bir türlü öğrenilemeyen, ya da bilmezden gelinen, çok önemli bir yazın gereği yetkinlikle gözetilmiş, yerine getirilmiş oluyor: Yazın yapıtının yansıttığı gerçeklik, dilsel bir gerçekliktir; ya da şöyle söyleyelim: Yazın yapıtının "gerçekliği" yazınsal ve dolayısıyla kuşku götürmez bir biçimde dilsel bir gerçekliktir. Bu da bir "kurmaca"nın, bir "yapıntı"nın, isterseniz bir "uydurma"nın, yazınsallığın onsuz olunmaz temelini oluşturduğunu söylemek demek oluyor. Roman olsun, öykü olsun anlatı, yaşamdaki gibiyi dile geçirir dediğimizde hemen ardından; "Evet *yaşamdaki*, ama *gibi!*" diye bıkmadan yinelemeliyiz. Tomris Uyar'ın *Yürekte Bukağı*'sı o kadar arık bir yapıt ki, gerisindeki özümsenmiş kuramsallığı hiçbir biçimde satırlarının arasına taşımamakta; katkısız yazınsallığına hiçbir ayrışık öğe karıştırmamakta o kadar özenli ki, dolaysızca öyküler üzerine söylenecek her şeyden önce, kuramsal — gevezeliğin değilse de — ukalalığın sevimsizliğini, iticiliğini eleştirmenin sırtına yıkıveriyor. Ama bu söylenenlerin söylenmesi; söz konusu yapıt üzerine konuşulurken "fazla" da olsa, yazınımızda böylesi bir yapıtın yerini/değerini belirlemeye çalışırken "fuzuli" değil bence. Kitaptaki öyküler üzerine diyebileceklerimi demeden önce, hangi yazınsal zeminde konuştuğumu belirlemek gereğini duydum.

Yazar *Yürekte Bukağı*'yı iki bölüme ayırmış. Birinci bölümde sekiz, ikincisinde iki öykü var. Daha ilk öyküyle, Tomris Uyar öyküsüne en azından biçimsel bir yeniliğin girdiğini seziyoruz. "Anlat Bana", iç ve dış sahnelere bölünüp, onlardan bütünleşmiş bir öykü. Adı konmamış, konamayacak bir yakınlaşmanın; doğallığına ne bir şey katma, ne bir şey eksiltme yönünde dokunulmamış, ayrıntıları küçük tuşelerle vurgulanmış bir öyküsü bu. Yer, zaman, başlangıç, süreç, kadın, adam... hepsi eni konu belirli. Yine de bir belirsizliktir öyküle-

nen. Hep bildiğimizi sandığımız ne çok şeyi, bakarsak, ne kadar da bilemediğimizi, demek ki aslolanın bilmek değil, bakmak; tanımlamak değil, yaşamak olduğunu bilince çıkarttıran bir öykü "Anlat Bana". Ve basit, gündelik bir soru: "Ne anlatayım? Neyi?" (s.8)

"Güneşli Bir Gün", çağcıl bir masal havasına büründürülmüş, gün günden yapaylaşan, yaşamasızlaşan, ölümün kol gezdiği bir kent — bir dünya — karabasanı. Bunun korkulu bir düş değil de yaşanan gerçeğin ta kendisi olduğu, betimlemeden görüntülemeye geçen bir anlatımla, sanki hiçbir şey olmuyormuş, sanki tutuklu demir kapının ardına gitmiyormuş, sanki otobüstekiler tutukluyu gördüklerinde, içlerinden kovaladıkları bungunluğu ayrı ayrı dillerden yaşamıyorlarmış gibi öyküleniyor. Ama dünle bugünün bağı, bu öyküdeki bukağının kilidini açacak maymuncuk, çarpıcı bir biçimde sona konmuştur: "Babayla oğul arasındaki tek bağı oluşturan bu ceket, o anda açığa çıktı. Aynı kumaştandı. Pantolonu artık eskimiş, bez edilmiş, unutulmuş bir ceketti. Babanın ceketinin kumaşından oğlana arttırılıp dikilmiş uydurma bir ceketti. Ama dokusu seyrelmişti artık. Eski koyuluğu kalmamıştı."

"Süt Payı"nda Şoför Kâzım Efendi ve "Şavruli"si, Sütçü Ahmet, koyup giden Ömer Ağa, otuz yaşında "ihtiyar", emzikli sütçü kadın Sultan, onun çarpuk Güler'i, Duran'ı, Çarpuk Sevdam'ı ile, hani o "toplumsal" denen türden bir içeriği insanla canlandırıyor, kanlandırıyor yazar. Okuyanı azarlayarak bilinçlendirmeye kalkışmayan, ders vermeyen, ama sıcaklığıyla, en ince ayrıntılardan damıttığı yüzde yüz gerçekliğiyle, bir değil birçok acıyı birden duyuran bir öykü "Süt Payı".

"Ayşe Haklı", bir adamın eski karısıyla, ya da bir kadının eski kocasıyla geçirdiği kısa süreli, ama aralarındaki boşluğu somutlaştıran, bungunluğu, bir başarılamamış ilişkinin irdelenmesi düzleminde yansıtan bir öykü. "Nerede başlamıştı taşlaşma?" Öyküyü okuduğumuzda bu bilinemeyen bilinir, çok iyi anlaşılır oluyor bizim için. Tomris Uyar, yazarlıktaki başarısının yanında; yaşama, ilişkilere _yaklaşmalara/uzak-

laşmalara bakışında, küçük damlacıklardan oluşan bir dalganın kıyıya vurduğunda duyulan sesin yanıltmayan uğultusunca derin, anlamlı bir ses iletmede de usta. Bu öyküde kişi kaydırmalarıyla yeni bir teknik denemiş yazar. "Ayşe... kocasının (benim) ..." / "...Karısına (Ayşe'ye)" / "Baba (ben), bu dilin ... dışındaydı" gibi örneklerde ayraçlar, anlatanın ilişkiyi dışarıdan gözlemleyen biri değil, "koca" olduğunu imliyor. Son paragrafta ise ayraç, nesnel anlatıcıyı vurgulamak, sözün ona geçtiğini belirtmek için kullanılmış: "Onu (karısını) yabancı bir erkeğin kollarında gözünün önüne getirmeye çalıştı..." Okumada, öykünün bir-iki yerine sıkıştırılmış bu imleme dikkatten kaçarsa, yorum yazarın amaçladığı doğrultuda olmayacaktır. Böyle bir örnekle, Uyar'ın öyküsünde hiçbir ayrıntının, seçilmiş hiçbir ifade biçiminin rasgele olmadığına dikkati çekmek istedim. Yoksa yine bu kitapta denenmiş, yine teknik diyebileceğimiz başka dolaylamalar da var ki, belki asıl onlar üzerinde durmak gerek. Anlatımı dolaylama diye nitelendirdiğim bu biçem deneyimi, kitabın birkaç öyküsünde yinelenmekte. Öyküleri bölümlere ayırıyor yazar *Yürekte Bukağı*'da. Bölümlerin öyküye, paragraftan farklı olarak ne sağladığına baktığımda, genel olarak, sinematografik bir etkinin amaçlanmış olabileceğini düşündüm. Ama ne tek tek öykülerin bölümlü iç yapısını çözümlemekte, ne çeşitli öykülerin bölümleri arasında kimi koşutluklar bulmakta, bu genel izlenimin ötesine geçen varsayımlarımı ya da beklentilerimi haklı gösterecek sonuçlara varamadım. Bir öykü içinde devinimsiz birimlerin art arda getiriliş sırası ve biçimiyle yaratılan devingen bir bütünlük mü? Öyküler arasında kurulabilecek bağlantılara gönderen koşutluklar ya da temeldeki bir dokunun atkı ve çözgülerinin farklı düzlemlerdeki izdüşümleri mi? Evet, bunlar olabilirdi öykülerin çoğunda rastladığım bölümlü kuruluşla amaçlanan yapısal özellikler. Ne var ki bu kanımı eldeki metinlerle yeterince temellendiremiyorum. Örneğin "Süt Payı"nın siyah dizilmiş II. bölümü, "Ayşe Haklı"daki "Camdan, uçsuz bucaksız bir kır koştu, gitti. Yolun solunu kızılımsı kahverengi tepeler tutmuş. Dönemeçler birbirini izli-

yor. / Yolun ormana sapan patikayla birleştiği noktada, dolmuşa ağaçların serinliği vurdu. Gölgede ilerlemeye başladılar. Bir ara yeniden denizin kokusu geldi. / Kırda, tahta masalar, tahta iskemleler, çimenlere çökmüş insan yüzleri belirdi. Küçük yastıklar, büyük minderler, şilteler, yaygılar, hasırlar, ocaklar, soğuk su testileri, bira şişeleri, ağaçlara gerilmiş hamaklar, top oynayan gençler, kâğıt oynayan yaşlılar, uykularında bile radyo dinleyen ihtiyarlar, kuytularda yürüyen sevgililer. / Hepsine genç, kırışıksız bir kılıf geçirmişti ikindi güneşi." geçişi; "Akan Sularla"nın girişi ve "Sel suları akıyordu" diye başlayan siyah dizili, sona götüren blok bölüm ve "Yürekte Bukağı"da yine siyah dizilmiş, biri Uyar'ın kendisine ait beş alıntı bölümü, sözünü ettiğim işlevsel bağlamda mutlaka çözümlenmeli, metne katılma tarzları anlamlandırılmalıydı. Benim yapabilmem gerekirdi bu işi. Çünkü Tomris Uyar'ın rastlansallığın sağlayabileceği olanaklardan öyküsünü yararlandırma yolunu yazınsallıkla bağdaştırmayan bir tutum içerisinde olduğunun altını çizmek gereğini bunca önemseyen benim. Bu işin üstesinden gelemeyişim benim yaklaşımımın elverişsizliğinden mi kaynaklanıyor, yoksa Uyar'ın metinleri mi yeterli veri sağlamıyor sorusu da böylece, şimdilik yanıtsız kalıyor.

"Akan Sularla" ve "Dikkat! Kırılacak Eşya" öyküleriyle kitaba adını veren son öykü, kitabın bütünlüğü içerisinde tuttukları yerin ötesinde, üzerlerinde ayrıca duracak kadar ilgimi çekmediler. Buna karşılık, "Düş Satmak", "Ilık, Yumuşak, Kahverengi Şeyler" ve "Uzun Ölüm", *Yürekte Bukağı*'nın bence en etkili üç öyküsü.

"Düş Satmak"ta; gündelik, sıradan olanla, düşsel olanın, olan bitenin dolaysız aktarımıyla, olan bitenin kendi üzerine katlanışının mümkün dolayımlarını yansıtan allegorik dışavurumun, kesin sınırları ayırt edilemeyen bir iç içeliğiyle karşı karşıyayız. Bir "atmosfer öyküsü" bu. Bütün bütüne başka düşünülmüş bir öykü olmasına karşın, "Ilık, Yumuşak, Kahverengi Şeyler"de de bir "atmosfer" yaratılıyor. Tomris

Uyar'ın "küçük kız"ıyla birlikteyiz bir kez daha. Bir geçmişin, bir şimdiyi biçimlendirişi öyküce çözümleniyor. Göz, küçük kızın gözü öyküde, gözlenen yaşam biçemi Bahriye Hanımınki. Betimlenen yaşam biçeminin anahtarı bir ayracın içinde: "(Eski Türkçe yaşanılıp yeni Türkçeye özenle geçirilmiş bir aşk.)". Evet, ılık ve yumuşak ve kahverengi! Bahriye'nin bir ömür boyu sürdürdüğü kendini aldatma, ben'ini bastırma yaşamını örülmüş, toplanmış; ancak ölümlerin çağrıştırabildiği dirim bilincini, özlem ve tutkularını "özgür, başıboş," "çağlayan"; ve sönüş sürecini kökünden kesilmiş saçlar simgeliyor ve öykü şöyle bitiyor: " — İnsan saçı kesildi diye ölür mü Dede?/ — Bazıları ölür. Bazen ölür."

"Ilık, Yumuşak, Kahverengi Şeyler"le birlikte "Uzun Ölüm"ü de alarak, bu iki öyküde Tomris Uyar'ın adeta kendi öykücülüğüyle yarıştığını söyleyebilirim. Belki onun öykücülüğünde yeni bir dönemin habercisidir bu öyküler, belki yazdıklarının hepsinden bir şeyler taşıyan birer bileşke.

"Uzun Ölüm"de de bölümlenmeler var. Ama burada bu bölümlenmenin taşıdığı anlam, benim için aydınlık. Aslında birbirleriyle soluklanarak, birbirlerinden güç alarak, birbirlerini tüketerek ortak yaşayan iki öyküdür bu tek öyküyü bütünleyen. Siyah dizilmiş parçaları bir araya getirdiğinizde, Enis Bey'in durduğu yerden bakıyorsunuz onun uzun ölümüne; beyaz dizilmiş bölümler ise bu ölümün nesnel-toplumsal zeminini yansıtıyor. Bir yalnızlıktan yola çıkarak yalnızlığın öyküsünü yazmış Uyar "Uzun Ölüm"le.

Yürekte Bukağı'yı salt, yazarın son öykülerinin toplamı olarak değil, Tomris Uyar'ın öykücülüğünün temelini kuran iki belirgin bileşenin; nesnel, ama yorumlayıcı gözlemciliği ile yaratıcı ve şiirleştirici imgeleminin dil düzleminde gerçeklik kazanan bir bütünleşmesi olarak düşünmek gerektiği; *İpek ve Bakır*'dan *Yürekte Bukağı*'ya dört kitabıyla, yazarın hep aynı *corpus*'a öykü biriktirdiği kanısındayım.

"Keçi, durup dinlenmeden bukağıyı kemiriyor. Ben yazıyorum." diyor bir yerde. Bu tümceyi, içinde geçtiği özel bağ-

lamdan soyutlayıp, her türlü has yazın etkinliği için, yazmak için olduğu kadar okumak için de, geçerli bir saptama sayabilir miyim diye düşünüp duruyorum günlerdir. Karara vardım sonunda: Tomris Uyar, bukağıyı kemiriyor öykülerini yazarken; biz onu okurken bukağıyı kemiriyoruz.

FİLİZKIRAN FIRTINASI

Tomris Uyar

MAVİ-UÇ

Hiç Mavi-uç diye bir yer duydunuz mu? Duymamış olabilirsiniz . Zarar yok. Mavi-uç'u çok azımız bilir, o da kulaktan dolma: Batıktan ağıp denizin örtüsünü yarmayı göze alan, kentin kıyılarına vurur vurmaz bir daha görünmemecesine yitip giden serüvenci, tek tük Mavi-uçlulardan öğrendiğimiz kadarıyla.

Bir halk türküsünde, "denizin dibinde demirden evler" diye anılan yöre, belki de orasıdır.

Dostlarımızdan duyduğumuza göre Mavi-uç'da zaman, taa eski çağlardan bu yana kesintisiz akarmış. Saatlerin, takvimlerin, güneşlerin, ayların engellerine takılmadan, hiç tökezlemeden. Üstelik eski-yeni, geçmiş-gelecek gibi sıra gözeten kavramları silip süpürerek, tam bir eşitlikle akarmış olayların üstünden. Sırası geldiğinde, kendi içinde ileri-geri zikzaklar çizerek gerçeklerin paslanan yüzünü ovalar, parlatırmış.

Mavi-uçlular günümüzde de denizaltında işleyebilen saatler kullanmadıklarından, zamanın bu özelliklerine alışıktırlar. Doğumla ölüm, ilkyazla yaz, ne kadar süreceğini kendi belirleyen günce saptanır orada.

Bir başka deyişle Mavi-uçlular, sıvı bir mavide, kaygan

bir alacakaranlıkta yaşar dururlar, diyebiliriz. Mavi bir bulanıklıkta. Mavi-uç'da ilk sayrılıklar böyle başlamış: Mavi'nin yüzlerine, günlerine, işlerine bulaşmasını önleyememişler. Yaşadıkları kentin harcının maviyle karıldığım düşünürsek onları hoşgörebiliriz. Gözlerinin Süryani akına, neden Bizans çakırından ıslak bir çizgi çekildiğini, saçlarının karasına neden bir çivit yalımı değdiğini, uzun parmaklarının damarlarına neden bir uçukluk yerleştiğini falan anlayabiliriz.

İşlerine de demiştim...

Bir zamanlar, Mavi-uç, daha iyice sulara gömülmeden Koca-kent'in süt, yağ, ekmek gereksinimini hep Mavi-uçlular karşılarmış.

Kentlerinin üç kapısı da denizlere kapalı, gittikçe kabaran suları görmezlikten gelip, denize zincirler vurup, anahtarım odalarında kilitleyerek güneşe bakan Ceneviz evlerinde güven içinde oturur, sayısız kiliselerine, manastırlarına çekilirlermiş.

O zaman "sabah" da varmış Mavi-uç'da.

Güneş, her gün yeni bir gerçek kimliğiyle erkenden doğar, varlığım kanıtladıktan sonra tez canlılıkla kendini sınamaya girişirmiş. İlk iş, Öte-kent'in yokuşlarım tırmanırmış. Pera'nın azgın köpekleri, dilleri bir karış dışarda, erkenci süt güğümlerinin, geceden kalma tiyatro afişlerinin yanıbaşında, kartpostallarda kalakalırlarmış:

Union Postale Universelle
Carte Postale No: 676
Editeurs Au Bon Marché, Péra.

Geçitlerden yeşil yosun kokusu gelirmiş. Tranvay çınçınları yokuşları tutarmış. Kırmızılı, yeşilli, ikili, üçlü.

Sabahı gören Mavi-uçlular, sokaklara dolan günün, kenti akaçlayan denizin, yüreklerinde attığım duyarlarmış. Sonra, öğleye doğru, artık gözlerine kadar yükselen denizle tıka basa esrik, kasları gevşemiş, derileri tuzlu, dudakları çatlak, başlarlarmış sokakları kulaçlamaya.

Şimdilerdeyse, Mavi-uç'da ancak uzun süre soluksuz kalmayı başaranların yaşadığı ve çalıntı uğraşlarını, artık güç-

lükle sürdürebildikleri söyleniyor. Mavi-uç'la Öte-kent'in kesiştiği bu bölgede görülenlerin çoğu ozanmış, öykücüymüş, denizciymiş, balıkçıymış, otel kâtibi, ressam, alkolik, oyuncuymuş, yırtılan gökleri onaranlar, kovalarında bulut taşıyanlar falan. Sarı-kent'den kaçan, gelirken de yanlarında birkaç solukluk bir dirim getiren bir düşçüler kalabalığı...

Mavi-uç'un yerlileri, sınırdaki uzun evlerde, kuytu oyuklarda, gün ışığı lambalar altında, telalar, astarlık kumaşlar, makaslar, düğmeler, dirseklik deri parçaları, makineler, sutkostik şişeleri, kumaş ve deri temizleme eczaları arasında artık çağdışı kalan uğraşlarını sürdürürlerken, düşçüler de onları gözlemlermiş:

İşte şuracıkta, camları toz bağlamış bir dükkânda, eşsiz coğrafya atlasları, dünyayı içine alan küreler, mühendis cetvelleri, suskun sözlükler sergilenmektedir. Dükkân sahibi, bir türlü elden çıkarmaya kıyamadığı görkemli kristal avizenin altında uyuklamaktadır. O sırada bir kedi, enselerinden kavradığı yavruları, teker teker dükkâna taşımakta, gizlice yerleştirmektedir.

Karşı köşedeki kuyumcuda, karalar giymiş bir Rum kızı, bir bakire, tertemiz kalabilmiş bir Müslüman gence incecik bir İsa sureti satmaktadır.

Durun biraz. Öte-kent'e girdikçe dönemeçler artacak çünkü; her dönemeçte bir rüzgâr boşluğuna düşeceksiniz. Yıkıldıyıkılacak yapıların duvarlarına tutunan midyeler, dudakları aralık istiridyeler etinizi kapabilir, sarmaşıklar gövdenize dolanabilir, kıpkırmızı kırlangıçlar gözünüzü alabilir.

Artık Mavi-uç'dan uzaklaştık sayılır. Üçgen kentin kulesine, ötelere yayılan eteklerine yüksekten bakıyoruz. Ta diplerdeki mavi kahverengileri, aralarındaki mavi yeşilleri görebiliyoruz.

Bu dip-çiçekleri (ihtiyar Mavi-uçlulardan öğrendiğimize göre) eski günlerdeki görkemli çiçeklerin solmuş anılarıymış. Zamanla maydanoza, tereye, rokaya, radikaya, ebegümecine, riganiye, naneye, dereotuna ve melissaya dönüşmüşler.

Çünkü eskiden, Rumca adlarını bilmediğimiz tam on üç

rüzgârın çaprazlama kestiği sayısız geçitte çiçek pazarları kurulurmuş.

Gül Geçidi'nde, Krizantem Geçidi'nde, çiçekler alınır, çiçekler satılır, mavilikler takas edilirmiş. Hele yaz geceleri, Türkçesözlü,soylu Beyaz-Rus kadınlar,mermersi kollarındaki incecik askıları gevşetim lacivert taşından bir geceye süzülüverirlermiş. Bellerine taktıkları mavi tüylü orkidelerle, parmaklarında safir, mine yüzüklerle. Tepelerdeki gökte, yabancı göklerden aktarılma düşsel Saksonya, Prusya mavileri, Balkan çinileri.

Tabii bütün bunlar Mavi-uç'u bulanıklığın mavi seli basmadan oluyor. Lacivert taşıyla yalıtlanmış gök, daha günlük olağanlıklarla aşınmadan. Seslerin, (kantolar, balalaykalar, ut taksimleri, valensiya) deniz altındaki bir kanaldan cızırtılı ve tiz geldiği, aynen yansıdığı taş plaklarda, taşbasması kitaplarda.

"Beyoğlu adı, Kanuni zamanında, İstanbul'da doğmuş ve padişahın ve Sadrazam İbrahim Paşa'nın çok yakın bir dostu olarak siyasi işlere karışmış bulunan Aloisio Gritti'ye izafeten verilmiştir. Venedik doju Andrea Gritti'nin (1454-1538) oğlu olan Gritti'ye Türkler "Beyoğlu" derlerdi. Andrea Gritti, İstanbul'da Venedik sefiri bulunduğu sırada bir Rum kadınıyla evlenmiş ve bu izdivaçtan Aloisio dünyaya gelmiştir. Gritti'nin Beyoğlu'nda bugünkü (tarih 1952) Taksim Belediye Bahçesi'nin yakınında tepe üzerinde mükellef bir köşkü bulunduğundan dolayı, köşkün bulunduğu yerden Galatasaray'a kadar olan sahaya Beyoğlu adı verilmiştir."

Eremya Çelebi Kömürcüyan'ın "İstanbul Tarihi" adlı kitabını "tercüme ve tahşiye" eden Hrand D. Andreasyan, notlarında Hammer tarihinden böyle bir bilgi aktarıyor.

Başka tarihlerde, bu Beyoğlu'nun sonradan Müslüman olduğu da yazılı.

Ama hiçbir rengin, hiçbir sesin gerçek perdesini bulamadığı Mavi-uç'da gerçekte olup bitenleri kim bilebilir?

Sözgelimi çoğu, Beyoğlu'nun ardında takılıp Öte-kent'e

göçer denize-tapanların evlerinde kimler otururdu? Oturuyor?

Demin de belirttiğimiz gibi kıyıda, yağcılar, sütçüler, zahireciler, fırıncılar.

Tepede, içoğlanları.

Ya arada?

Sağdaki şu evde, padişahın hışmına uğramış Venedik elçisi oturmuştu zamanında. Bakın, elçilik tercümanlarının evleri bunlar, sıra sıra.

Şu aralıktaki eski evden, zincirlere vurulmuş bir kız çocuğun inlemelerini duyabilirsiniz.

Onun altındaki katta, gündüzleri geçitte akordeon çalan kadınla küçük yaşta sokaklara düşen kızı oturuyorlar.

Durun biraz. Bakın.

Anımsıyorsunuzdur. İhtiyar bir sapık vardı. Elinde gümüşlü bir gece çantası, pörsük dudakları kıpkırmızı boyanmış, caddede sürterdi gün boyu. Evet, işte o, ölü bulunmuştu şu odada. Halatların, kırbaçların, sivri ökçeli iskarpinlerin, lekeli çarşafların, yağların ve kremlerin arasında. Cinayeti kimin işlediği ortaya çıkarılamamıştı. Ama mahallede son aylarda evlerinden kaçan kızların, pazen donları, yün çorapları, altın takıları bulunmuştu odasında.

Kulaklara cıva akıtan, yürekleri dağlayan, gözlere mil çeken ne görüntüler vardır buralarda...

Sözgelimi günlerini bu geçitte geçirmeye alışmış bir ozan, tepedeki karanlık odanın içyüzünü merak etmiş bir keresinde, yıkık basamakları tırmanıp kapıyı çalmış. Gün ışığında kapkara duran sert bıyıklarıyla, içyağı kokan kocaman elleriyle, zürafa Vartuhi dikilmiş karşısına. Arasıra oğluyla da sevişen bir seviciymiş.

Derler ki ünlü bir öykücü, iç dünyasına çok benzettiği bu oyuklara öylesine dadanmış ki, taze rüzgârlar muştulayan adasına gitmeyi unutmuş, Mavi-uç'un harcına karışmış zamanla.

İşte bakın, ötedeki masada yaşamaktan bitkin düşmüş bir sirozlu, lotaryacının önüne uzattığı "Güzel Yazı

Defteri"ndeki üç numarayı işaretliyor art arda, hiç kazançlı çıkamayacağını baştan bildiği bir lotaryaya katılıyor.

Ama iç açıcı görüntüler de yok değildir; güzellik ölümle iç içe yürür burada.

Sirozlunun yanında duran kadına bakın: İncecik kaşlarına, yürek biçiminde boyanmış ağzına. Damarlarında yıllardır — eskiden kürk dikmiş — bir iğnenin dolaştığını biliyoruz. Bir keresinde topuğunda yakalamışlar iğneyi ama kaçırmışlar. Yetmiş beş yaşında şimdi. Belki de ölümü sürekli atlattığından böyle güzeldir, kim bilir.

Delikanlının bağırmasını hoşgörün. Midyecidir o. Ilık dolmalara kimyon serper, maydanozlar sıkıştırır, marul yapraklarıyla süsler onları. Neden böyle bağırıp çağırdığına gelince...

Bir zamanlar bu geçitte yüzünü kimsenin görmediği gencecik bir paşa karısı yaşamış. Pencereden bir kerecik bile aşağılara eğilmemiş. Ama nasılsa, günlerden bir gün, tablasında bıyıklı deniz tekeleri, dişi taraklar, kulağındanarin bir karanfil taşıyan gür sesli, sırım gibi bir midyeciye tutulmuş, konağı bırakıp ona kaçmış.

İşte o gün bu gündür midyeciler, seslerini geçitlerin tepelerini tutan suskun pencerelere aşırtmaya çalışırlar.

Çünkü Mavi-uç'daki sınırda bugün de böyle anlaşılmaz olaylar geçiyor.

Sözgelimi geçenlerde bu geçitlerden biri çöktü. Kalasların altından, kulağına erkek sesi değmemiş bir saraylı kadın çıkardılar. Cesedi, sıkı sıkı kedisine sarılmıştı. Kedi, canlıydı daha.

Diyeceğim, denizin örtüsünü yaran Beyoğlu'nun kanını taşır Öte-kentliler, belki de ondan. Denizlerden sürülmüş bir denizciydi o.

KAPTANIN GELİŞİ

"Miç Patusan diye bir yer duydunuz mu? Duymamış olabilirsiniz. Zarar yok. Hükümetin iç mahfilleri orasını yol-

suzluklarıyla tanırlardı. Patusan'ın mevcudiyetinden, bunlardan başka deniz ticareti ile uğraşan seyrek bir iki kişi daha haberdardı. Ama kimse oraya ayak basmış değildi. Kanaatimce, bir astronom göklerin alışık olmadığı manzarası karşısında şaşıracağını düşünerek nasıl bir yıldıza naklini istemezse kimse de Patusan'a şahsen gitmeyi arzulamazdı. (...) Lord Jim, kötü şöhretini ve fani kusurlarını bir kenara bırakarak muhayyilesinin serbestçe yeni hayaller peşinde koşabileceği bir âleme gitti. Tamamiyle yeni bir âleme."

Lisa, çok etkilendiği bu romanı aşevindeki bir masanın üstünde bulmuştu. Masalarda neler unutulmazdı ki. Saatine baktı; öğle paydosunun bitimine yarım saat kalmıştı.

Doymadığını düşündü. Açlığı yatışmak bilmiyordu. İşte bir patlıcan kebabı, yoğurtla pilav, salata yemiş, dayanamayıp bir de kaymaklı kadayıf ısmarlamıştı; ama açtı daha. Yalnızca açlık da değildi bu, sanki beklediği olay gerçekleşene kadar zaman doldurmacasına yiyordu.

Tombulca, uzun kara saçlı, kısa boylu bir kızdı. Kaşları incecik bir çizgiyle birleşmişti.

O kadar gençti ki daha, sabahları Mavi-uç'daki evinden çıkarken yanağına bir balık değse, pulları gün boyunca yüzünde kalırdı. Baharla gelen bir al renk görmesin, hemen o alı horoz ibiklerinin süngersi dişiliğine gizlerdi, korurdu.

Lisa, denizin örtüsünü yırtan Beyoğlu'na deliler gibi tutkundu. Ona birkaç kere rastlamış her keresinde de tanımıştı. Ama hep değişik kimliklerle karşısına çıkmıştı Beyoğlu. İşte Öte-kent'de bir iş bulması, ilk aylığıyla bir saat alması, ciğerlerini denizin üstüne azar azar alıştırmaya çalışması bu yüzdendi: Belki ona rastlardı.

İyi belirtgeler de vardı son günlerde. İçinde bir hazırlığın yürüdüğü belliydi. Karnı çöküyor, şakakları zonkluyordu sık sık. Sert bir sızı, kocaman bir V'nin iki kolu boyunca akıp rahminden omuzlarına yükseliyordu. Zorlanıyordu. Ikınıyordu. Gözleri doluyordu yerli yersiz. Oburca yiyordu, oburca bakıyordu dünyaya.

Kaptan'ı ilk o gördü; hafif aksıyordu Kaptan, saçları süt beyazdı.

"Boyu altı ayaktan bir-iki pus eksik, iri yarı, güçlü kuvvetliydi. Az sarkık omuzları, ileri uzamış başı, alttan bakan gözleriyle insana doğru öyle bir yürüyüşü vardı ki, üzerinize gelen bir boğayı hatırlatırdı."

Herkes sustu. Donan bir karede kalakaldı konuşmalar.

Kaptan gelmişti!

Garsonlarla komiler koşuştular (yaşama bir hız eklendi).

Geçidin zeminine buz kalıpları döşediler. Her yeri serinlik kapladı.

Kaptan herkese rakı ısmarladıktan sonra kendi mavi rakısını bir dikişte içti. Bir tek daha. Sonra aksayarak, kimselere bakmadan geldiği denizlere, bakır mavilerine doğru uzaklaştı. Yüzü, denizin haritası gibiydi.

Her yaz, o yazın en sıcak gününde ne yapıp eder geçide uğrardı Kaptan, zemine buz döşetir, iki kadeh rakı içerdi.

Böyle bir düş-gücü ancak soylu bir Mavi-uçluda bulunur diye düşündü Lisa. Kalktı, hesabı ödedi, çalıştığı dükkâna doğru yürüdü. Tıpkı yeni açılan bir top pazen gibi her katında harelenerek, değişik kokular saçarak.

Lisa'nın çalıştığı dükkânda bir zamanlar saten sutyenler, göz alıcı jartiyerler satılırdı. Camda uzun siyah tüllü, geniş gözenekli vualleri benekli, kenarları tavus tüyleriyle, ölgün yapma çiçeklerle bezenmiş şapkaları dururdu: "Moda Femina-Le Voj..."

Sonraları, şapkaların, korselerin ve jartiyerlerin günü dolduğunda mağaza sahibi madam (eşyalarla ihtiyarlayan bir Ermeni) "Kiralık Gelinlik" levhası asmıştı cama. Birkaç plastik manken alıp gelinlik giydirmişti üstlerine.

Lisa, zemine yayılmış çakıl taşlarına, deniz kabuklarına, yapma çiçeklere, pullara, payetlere, arkadaki sırları dökülmüş aynaya baktı içeri girerken.

Mankenler, sağ kolları yana açılmış, elleri önemli bir soruyla kıvrılmış, sağ bacakları önde, suçsuz, anlamsız gülücüklerle bakıyorlardı yüzüne.

Sutyen takılmaya yarayan üst yarılarıyla rengi atmış mankenler, külot giydirilmeye yarayan alt yarılarıyla memesiz mankenler, eskidikçe dağılan, kıtıkları çıkan, düşmüş, kırılmış, parçalanmış manken-organlarıyla birlikte bir sandığa kapatılmış, dükkânın dibine, unutuşun denizaltına atılmışlardı.

Lisa içlerinde en çok Alis adını taktığı mankeni seviyordu. Yeni alınmıştı. Öbürleri gibi kıtıktan yapılmamıştı, pırıl pırıl plastiktendi, takma saçları da parlaktı. Eski zaman mankenlerinden daha hoppaydı, daha zekiydi. Giydirilirken Lisa' ya dikerdi uzun kirpikli gözlerini. Pek bilmiş bir kızdı!

Lisa hiç usanmaz, her gün yeni ayrıntılar eklerdi onun gelinliğine, saçına sedef tokalar takardı, duvağını, tellerini bacaklarının çevresine özenle yayardı. Ona bu armağanları verirken kendi gövdesinin armağanlarla dolduğunu duyardı.

Yoksa Lisa Alis miydi? Alis mi Lisa'ydı yoksa? Peki o zaman "Beyoğlu" kimdi? Kitaptaki adam mı? Yorgiya'mn haç sattığı Müslüman delikanlı mı? Denizlerden gelen kaptan mı? Düşlerderastlananyüzsüz bir erkek mankeni mi?Bol köpüklü düşlerde?

Gerçek öyle çabuk değişiyordu adı konulana, içyüzü anlaşılana kadar, dışyüzü tanınmazlaşıyordu.

— İşte açtı! dedi Lisa birdenbire. Bir gün. Hazırım!

Göbeğinin altında bir şey çıt etmişti. İçinin çeşmesinden bir damla kan aktı, çoğaldı, çoğaldı. Geçidi kapladı kan. Lisa, bütün duyargalarını açıp kavradı geçidi, renkleri gördü. Çünkü bacaklarında bir deniz lalesi açmıştı. Mankenler, kan uykuda yüzer kaldılar.

FİLİZKIRAN FIRTINASI

Fırtına kentin mavi damını sarstı önce. Suları dalgalandırdı. Yosunları saçlarından tutup söktü, fırlattı ötelere. Kayaları oynattı, devirdi, daha aşağılara yuvarlandı. Kubbelerle minareler alçaldı, dokunulur oldu.

Lisa birkaç kulaç daha attı yüzeye doğru. Ta yukarlarda bir ışık gördü.Bir arabanın farı mı?Bir panzerin dönen ışıldağı mı?

— Geciktin Alis, dedi Kadın. Bu, son küme. Az kalsın seni almadan gidiyorduk.

— Geciktim ama geldim, dedi Lisa. Suçumuz neymiş?

Kadın "susss!" diye fısıldadı.

Lisa, ekip arabasına göz attı. Yaşlı kılıksız bir adam camdan bakıyordu, bir memur terini siliyordu korkudan. Birkaç genç, dudakları kenetli, oturuyorlardı sessizce.

— Nereye götürüyorlar acaba? dedi Lisa.

— Bilmem ki, dedi Kadın.

Onlar Sarı-kent'in yollarından geçerken Beşiktaş'dakibütün kalyonlar ağır ağır yelken açtılar. Bilinmedik denizlere.

Kentin mavi damı, ta aşağılarda kalmıştı.

Filizkıran fırtınası, maden filizlerini bile kasıp kavuruyordu, çürütüyordu.

— Öyle şeyler yapıyorlarmış ki, dedi kadın. Altın divitle göğsüne bir altın kafes çiziyorlarmış, tam yüreğinin çevresine. Dışarı çıkarken sırtına vuruyorlarmış, yüreğin pat diye düşüyormuş yere. Nedeni de hiç belli olmuyormuş.

— Peki suçumuz ne? diye yineledi Lisa.

— Kimliğimiz yok yanımızda, dedi Kadın. Aslında mavilikten korkuyorlar. Bak Mavi-üç, daha da gömülüyor sulara, yok oluyor.

— "Beyoğlu" bu arabada mıdır acaba, ne dersiniz? dedi Lisa.

— Kimliklerimiz yok ki, dedi Kadın. Yalnızca sıra bizde, biliyor.

Lisa, gözlerini karanlığın ucundaki ya da başındaki (anlaşılmıyordu çünkü) maviliğe dikti, denizi içine çekti.

(Yaz Düşleri/Düş Kışları)

İKİNCİ BÖLÜM

1960-1980 DÖNEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

1960-1980 döneminde Türk öykücülüğünün genel durumunu ana çizgileriyle serimlemeye çalıştığım bu incelemede; dönemin belli başlı öyküleri olarak seçtiğim ve yapıtlarına eleştirel bir yaklaşımla eğildiğim yirmi yazarın dışında daha pek çok öykücümüzün anılması gerekiyor. Bir başka eleştirmenin, benim seçtiğim bu yirmi öykücü içinden kimileri yerine başkalarını ele alıp inceleyebileceğini, hatta kendi listesini benimkinden büsbütün başka bir yaklaşımla oluşturup, taban tabana karşıt yargılara da varabileceğini gözden uzak tutmadım. Ama farklı görüş ve yaklaşımların, ancak yok sayıcı bir öznelliğe varmadıkları sürece, haklı görülebileceğine inanıyorum. Bu nedenle, aynı dönemin yapıtları üzerine ayrıntılı ve eleştirel bir incelemeye girişmediğim öykücüleriyle ilgili olarak özetleyici bir döküm vermeyi, böylelikle bu çalışmamdan bir başvuru yapıtı olarak yararlanmak isteyen okurları, 1960-80 döneminin öbür öykücülerinden ve yapıtlarından da, hiç olmazsa haberli kılmayı yerinde gördüm.

Bir sayım-döküm olmaktan pek öteye geçmeyecek bu ikinci bölümde, zamandizinsel sıralamanın yanı sıra bir alt-öbeklendirmeye gitmekliğim, örtülü bir değer yargısı güttüğüm sanısını uyandırmasın. Bu bölümde dönemin yazarlarını iki ayrı öbekte ele alışım, yayımlanan yapıtlarının sayısı, ya-

zın dünyamızda uyandırdıkları yankının sürekliliği gibi — benim kişisel yargılarımıa belirlenmemek bakımından — nesnel sayılabilecek etmenlere bağlanmalı. Yer yer kimi yazarlara ve yapıtlarına ilişkin, birer-ikişer tümcelik değerlendirme yargısına rastlanırsa, incelemenin sınırları içerisinde temellendirilmeksizin ileri sürülen bu yargılar da, kitabın imzamı taşıdığı göz önüne alınarak, günahı-sevabı boynuma olmak koşuluyla bağışlanır sanırım.

1960-78 döneminde, iri gözenekli birinci eleğin üzerinde kalanları ayırıp, öykücülüğümüze ikinci bir elek daldırdığımızda seçilen yazarlara eğiliyoruz:

Yusuf Atılgan (1921): İlk baskısı 1960'da yayımlanan tek öykü kitabı *Bodur Minareden Öte*'de, konularını köy, kasaba ve kent yaşamından alan öyküleriyle karşılaşıyoruz yazarın. Gerek tekniği, gerek özü bakımından, öykü yazınımızda adı anılmadan geçilmesi bağışlanamayacak bir yeri var bu kitabın. Ne var ki Atılgan bir daha öykü yayımlamadı,adını daha çok, türlü yönleriyle tartışmalara konu olan iki romanı *Aylak Adam* ve *Anayurt Oteli* ile duyurdu.

Erdal Öz (1935): İlk öykü kitabı *Yorgunlar*'ı 1960'da yayımlayan Öz, başlangıçta 'a' topluluğu yazarlarındanken, sonraları "toplumsal içerikli" denilen öykü türüne yöneldi. 12 Mart öncesi siyasal eylemlerini konu edinen *Kanayan*'da (1973), türü içinde başarılı öykülerini biraraya topladı. Bu kitaptaki "Sığırcıklar" adlı öykü, Erdal Öz'ün öykücülüğünde seçkin bir yer tutmaktadır. Yazarın roman türünde de, iki ayrı döneminin ürünleri olan *Odalarda* (1960) ve *Yarahsın* (1974) adlı kitapları var.

Adnan Özyalçıner (1934): 1960 döneminin, yazın yaşamına 'a' Kuşağında başlayıp, sonradan daha değişik bir dünya görüşüne yönelen bir başka öykücüsü de Adnan Özyalçıner. İlki 1960'da, ikincisi 1963'de yayımlanan ilk iki kitabı *Sur* ve *Panayır*'la umutlandırdığı okurlarını daha sonraki yapıtlarıy-

la pek doyuramadı. *Yağma* (1971), *Yıkım Günleri* (1972) ve *Gözleri Bağlı Adam* (1977) Özyalçıner'in önceki yapıtlarını yadsımaya eğilimli yeni bir okur kitlesine seslendi. Yazar *Sur* ve *Gözleri Bağlı Adam*'la iki kez Sait Faik Hikâye Armağanı, *Yağma* ile de Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü aldı.

Tarık Dursun K. (1931): *Güzel Avrat Otu*'ndan (1960) bu yana yayımladığı beş öykü kitabıyla incelediğimiz döneme giren Tarık Dursun'un, 1960'dan önce yayımlanmış iki kitabı daha var: *Hasangiller* (1955) ve *Vezir Düşü* (1957). 1957 ile 1974 yılları arasında altı da roman yayımlayan yazarın, *Sevmek Diye Bir Şey* (1965), *Yabanın Adamları* (1966), *36 Kısım Tekmili Birden* (1970), *Bağrıyanık Ömer İle Güzel Zeynep* (1972), *Bahriyeli Çocuk* (1976) adlı öykü kitaplarına baktığımızda; dümdüz bir çizgide giden, hemen hepsi birbirine ulanan, bu özelliklerine karşın bıktırmayan, ilgiyi soğutmayan öyküleriyle karşılaşıyoruz. Tarık Dursun'un başarısı; günlük yaşamdan, "yuvarlanıp giden" insanlardan, sıradan olaylardan öykü çıkarmasında, bunları pürüzsüz, özenli, ama özellikle dikkati çekmeyen bir dil ve biçemle çoğaltabilmesinde görülebilir. Yazar *Güzel Avrat Otu* ile Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü, *Yabanın Adamları* ile Sait Faik Hikâye Armağanı almıştır.

Demirtaş Ceyhun (1934): *Tanrıgillerden Biri* (1961). *Sansaryan Hanı (1967), Çamasan* (1972) ve *Apartman* (1974) adlı dört öykü kitabı yayımlayan yazar, üçüncü kitabıyla Sait Faik Hikâye Armağanını, son kitabıyla da Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü aldı. Ceyhun, öykülerinin konularını genellikle büyük kent insanlarının yaşamlarından seçmektedir. İlk kitabı *Tanrıgillerden Biri*'nde, cinsel yönü ağır basan ruh durumlarının çözümlenmesine eğilmekteydi. Sonraki kitaplarında toplumsal-sınıfsal çözümlemeler ve bildiriler öne geçti. Son yapıtında yer alan "Kuranşa Ana" adlı uzun öykü, yazarın öykücülük deneylerinin en iyi kotarılmış bir örneğini oluşturuyor.

Kâmuran Şipal (1926): Yazın anlayışı açısından Kâmuran Şipal'i de 'a'cılarla birlikte anabiliriz. *Beyhan* (1962), *Elbiseciler Çarşısı* (1964), *Büyük Yolculuk* (1969), *Buhûrumeryem* (1971) adlarında dört öykü kitabı yayımladı. *Elbiseciler Çarşısı* ileSait Faik Hikâye Armağanını aldı. Düş ile gerçeğin örtüştüğü kimi durumlardan, kararsızlık, pişmanlık, kaçış gibi duygu baskınlarından ustaca işlenmiş, derinlikli öyküler çıkaran Şipal, yazınımızda ruhsal çözümlemeleri temele alan öykünün başarılı temsilcilerinden sayılmalıdır.

Afet Ilgaz (1937): *Bedriye* (1963), *Başörtülüler* (1964), *Toprak* (1968), *Halk Hikâyeleri* (1972), *Çeribaşı Aptullah'la İdamlık İsmail* (1974) adlı öykü kitaplarıyla tanıdığımız Afet (Muhteremoğlu) Ilgaz'ın, biri çocuklar için olan üç de romanı var: *Eşiktekiler* (1960), *Değişen Sevgiler* (1976) ve *Aşamalar* (1977). Yazar *Başörtülüler*'le Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü aldı. Köyden kente göçen kişilerine yaşattığı uyumsuzluk sıkıntısı, aile sorunları, orta sınıf insanlarının yaşamlarından kesitler, öykülerinin başlıca konularını oluşturmaktadır. Gerçekçi ve toplumsal çözümlemelere ağırlık veren öyküleriyle Afet Ilgaz'ı, öykümüzde toplumcu yaklaşımın, abartısız, inandırıcı, düzeyli örneklerini veren bir yazar olarak görüyoruz.

Dursun Akçam (1930): Doğu Anadolu köylerinin, kasabalarının yaşamını, sorunlarını yansıtan öyküleriyle Dursun Akçam 1960 sonrası köy yazınının temsilcilerinden biri. Öykülerini; *Maral* (1964), *Ölü Ekmeği* (1969), *Taş Çorbası* (1970), *Köyden İndim Şehire* (1973), *Kaşkas Kızı* (1978) adlı kitaplarında topladı. 1975'de Antalya Festivali Sanat Ödülünü kazanan yazarın *Kanlı Derenin Kurtları* adlı bir de romanı var.

Sevim Burak (1931): Sevim Burak da öykü yazınımızın, tek kitabıyla kendini kanıtlamış yazarlarından biri. *Yanık Saraylar* 1965'de yayımlandı. Yazarın bu yapıtı, öyküciliğü-

müzde rastlanmadık bir teknikle trajik çatılı bir içeriği bağdaştıran, zor okunan; ama gerçekle gerçek-dışının uyumsuzluğunu hatırı sayılır bir başarıyla ileten ilgi çekici bir deneme. "Ah Ya Rab Yehova", kitabın unutulmaz bir öyküsü.

Feyyaz Kayacan (1919): Kayacan'ın 1963 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü alan *Sığınak Hikâyeleri* (1962) dışındaki kitaplarının yazın dünyamızda pek yankısı olmadı. 1958'de yayımladığı ilk kitabı *Şişedeki Adam*'a üç yeni öykü ekleyerek 1969'da *Hiçoğlunun Serüvenleri* adlı bir kitap daha yayımladı. Yazarın *Cehennemde Bir Yusuf* (1964) ve *Gibiciler* (1967) adlarında iki öykü kitabı daha var. Döneminin en yaşlısı olmasına karşın en "avant-garde"ı sayabiliriz Feyyaz Kayacan'ı. Öyküde denediği alışılmadık yenilikler Türk okuruna yadırgatıcı, itici gelmiş olabilir. Yine de ben, bu öykücümüzle hak ettiğinden az ilgilenildiği kanısındayım.

Mehmet Seyda (1919): Yazınımızın bu çok ürünlü, çok ödüllü adına, incelememin birinci bölümünde yer vermeyişimin bir nedeni, onun yazar kişiliği üzerine geniş bir incelemenin, Tahir Alangu'nun *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman* adlı yapıtında bulunmasıdır. Mehmet Seyda 1960-80 döneminde, biri gülmece türünde olmak üzere, sekiz öykü kitabı yayımladı. 1958-1976 yılları arasında on iki de roman yayımlayan yazarın öykü kitapları; *Beyaz Duvar* (1962), *Zonguldak Hikâyeleri* (1962), *Başgöz Etme Zamanı* (1963), *Oyuncakçı Dükkânı* (1964), *Garnizonda Bir Olay* (1968), *Anahtarcı Salih* (1969), *Kör Şeytan* (1974), *Bana Karşı Ben* (1976-gülmece) adlarını taşıyor. Yazının, her şeyden önce bir dil işi olduğunu düşünenlerin yıldızı, Seyda'nın savruk ve özensiz diliyle kolay kolay barışmayacaktır sanırım. Yazar, *Başgöz Etme Zamanı* adlı yapıtıyla Sait Faik Hikâye Armağanını, "Şehzadenin Başıdır" adlı öyküsüyle TRT Sanat Ödülleri Yarışmasında Başarı Ödülü almıştır.

Bekir Yıldız (1933): Bekir Yıldız ilk öykü kitabı *Reşo*

Ağa'nın (1968) yayımlanmasından bu yana çok yazdı, kitapları çok basıldı, geniş kitlelere ulaştı. *Kara Vagon*'la (1969) May Edebiyat Ödülü'nü aldı. *Kaçakçı Şahan* (1970), 1971 Sait Faik Hikâye Armağanını Bilge Karasu'nun *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı* adlı yapıtıyla paylaştı. 1971'den 1978'e dek sırayla her yıl bir tane olmak üzere yedi öykü kitabı yayımladı: *Sahipsizler, Evlilik Şirketi, Beyaz Türkü, Alman Ekmeği, Dünyadan Bir Atlı Geçti, İnsan Posası, Demir Bebek.* "Bedrana", "Kara Çarşaflı Gelin", "Kaçakçı Şahan" gibi birkaç öyküsünü dışta bırakarak, Selim İleri'nin şu yargısına aynen katılıyorum Bekir Yıldız hakkında: "Çarpıcı, sarsalayıcı öyküler yazdı Bekir Yıldız. Sonradan çoğaltmacılığın tuzağına düştü. Anlatımındaki yapaylık bir yana, dünya görüşündeki tutarsızlıklar yeni ürünlerinde iyice ortaya çıktı. Yazarın ilerici, yarma yönelik bir öyküde, çağcıl öyküde yararı olabileceğini sanmıyorum." (*)

Talip Apaydın (1926): Köyü, kasabayı anlatan bir öykücümüz de Talip Apaydın. İncelediğimiz dönemde *Ateş Düşünce* (1967), *Öte Yakadaki Cennet* (1972)ve *Koca Taş* (1974), *O Güzel İnsanlar* (1978), *Yolun Kıyısındaki Adam* (1979) adlı beş öykü kitabı yayımlamasına karşın, yazarlığını daha çok romancılığıyla ortaya koymuş, 1958'den 1975'e kadar yayımladığı on romanında öykülerindeki konularını daha derinlikli boyutlarda ele almıştır.

Zeyyat Selimoğlu (1922): İncelediğimiz dönemden önce bir öykü kitabı yayımlamış olan Selimoğlu'nun *(Kavganın sonu ve Başı*, 1955), 1960'dan sonra yayımlanmış beş kitabı daha var. *Direğin Tepesinde Bir Adam* (1969)'la Sait Faik Hikâye Armağanını, *Koca Denizde İki Nokta* (1973) ile Türk Dil Kurumu Öykü Ödülünü aldı. Bunlardan başka *Kıçüstünde Toplantı* (1971), *Karaya Vurdu Deniz* (1975) adlı iki kısa öyküler kitabı, *Deprem* adlı bir de uzun öykü yayımladı. Genellikle de-

(*) "Türk Dili", Türk Öykücülüğü Özel Sayısı, Sayı: 286, Temmuz, 1975.

niz adamlarının yaşamlarını konu edinen öyküleri sade, akıcı bir anlatımla yazılmıştır.

Şükran Kurdakul (1927): 1970'den bu yana dört öykü kitabı yayımlayan Kurdakul, Türk yazınına önce şair olarak girdi. *Tanığın Biri* (1970), *Beyaz Yakalılar* (1972), *Kurtuluştan Sonra* (1973) ve *Onların Çocukları* (1975) adlı öykü kitaplarıyla toplumcu-gerçekçi bir sanat anlayışını örneklendirmeye çalıştı. Yazarı ayrıca bir yazın tarihi incelemecisi olarak tanıyoruz.

Ayhan Bozfırat (1932-1982): *İstasyon* (1971), *Fırıldak* (1972) ve *Dörtyol Ağzındaki Ev* (1976) adlı öykü kitaplarıyla hep bir düzeyin üzerinde kalan, şiirselliğe yaslanan, duru anlatımlı bir öykücü Bozfırat. Okuyucusuna yeni ürünlerini bekletmesini bilen bir yazar.

Ümit Kaftancıoğlu (1935-1980): Kaftancıoğlu Köy Enstitülü yazarlardan. *Dönemeç* (1972) adlı ilk öykü kitabındaki aynı adı taşıyan öyküsü TRT Sanat Ödülleri Yarışmasında Büyük Ödülü aldı. 1975'de yazarın *Çarpana* adında bir öykü kitabı daha yayımlandı. Bundan başka iki romanı, *Tek Atlı Tekin Olmaz* adlı masallar derlemesi ve *Köroğlu Kolları* adında, halk destanlarını derlediği bir yapıtı var. Bu yazarımız 1980 yılında terör olaylarının kurbanlarından biri oldu.

Osman Şahin (1938): Osman Şahin de Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlarımızdan. *Kırmızı Yel* (1971) ve *Acenta Mirza* (1974) adlı iki öykü kitabı var. "Kırmızı Yel" adlı öyküsü TRT Sanat Ödülleri Yarışmasında Büyük Ödüle değer görüldü. Çoğaltmacılığa düşmemesi ve özenli anlatımı ile, Bekir Yıldız öykücülüğü çizgisinde olmakla birlikte yazınsal bakımdan ondan daha başarılı bir öykücü olarak değerlendiriyorum Şahin'i.

Aysel Özakın (1942): Yazın çevrelerinde önce *Gurbet Yav-*

rum adlı romanıyla ilgi uyandıran Aysel Özakın. 1976'da ilk öykü kitabı *Sessiz Bir Dayanışma*'yı yayımladı. Gözleme dayanan yalın gerçeklikleri izlerine uygun düşen,sade,pürüzsüz bir biçemle öyküledi. *Atında Mavi Kuşlar, Genç Kız ve Ölüm* adlı romanlarından sonra, yazarın öykücü olarak vereceği ürünler daha da güvenle beklenir oldu.

ESKİLER

Bu kısa dökümden sonra incelememizde bir ayraç açarak, "eskiler"in 1960 sonrası öykü ürünlerini anımsatmak isterim. Anacağım öykücüleri '60 sonrası dönemin yazarları sayamamamıza karşın, bu dönemde yayımladıkları öykü kitapları kuşkusuz yakın dönem öykücülüğümüzü incelemeye yönelik bir çalışmada göz ardı edilmemeliydi. 1960-80 yılları arasında öykü kitabı yayımlamayı sürdürenleri şöyle sıralayabiliriz:

Samet Ağaoğlu (1909): *Hücredeki Adam* (1964), *Katının Ölümü* (1965).

Oktay Akbal (1923): *Yalnızlık Bana Yasak* (1967), *Tarzan Öldü* (1969), *İstinye Sulan* (1973)

Kemal Bilbaşar (1910): *Irgatların Öfkesi* (1971)

Necati Cumalı (1921): *Susuz Yaz* (1961), *Ay Büyürken Uyuyamam* (1969), *Makedonya 1900* (1976), *Kente İnen Kaplanlar* (1977), *Dilâ Hanım* (1978)

Fahri Erdinç (1917): *Memleketimi Anlatıyorum* (1960), *Diriler Mezarlığı* (1964), *Türkiye Hikâyeleri* (1976)

Orhan Kemal (1914): *Dünyada Harp Vardı* (1963), *İşsiz* (1966), *Önce Ekmek* (1968)

Samim Kocagöz (1916): *Yolun Üstündeki Kaya* (1964), *Yağmurdaki Kız* (1967), *Alandaki Delikanlı* (1978).

Nezihe Meriç (1925): *Menekşeli Bilinç* (1965). *Dumanaltı* (1980)

Haldun Taner (1915): *Konçinalar* (1967), *Sanchonun Sabah Yürüyüşü* (1969)
Umran Nazif Yiğiter (1915): *Aşk Üçgeni* (1962)
Tahsin Yücel (1933): *Yaşadıktan Sonra* (1969), *Dönüşüm* (1975).

DÖNEMİN ÖBÜR ÖNEMLİ ÖYKÜCÜLERİ

Kitabın bu ikinci bölümünde son olarak, 1960-80 döneminde öykülerini kitap olarak yayımlamalarına karşın, sınırlarını dar tutmaya çalıştığım bu incelemenin kapsamında özel bir yer veremediğim öykücülerin belli başlılarının adlarım ve yapıtlarını anımsatmakla yetineceğim:

Adnan Ardağı: *(Bizim Evin Savaşları Güzeldi,* 1963; *Son Ders,* 1967)
Kemal Ateş: (*Çürük Kapı,* 1978)
Behzat Ay: (*Köyden Geliyorum,* 1961; *Başkanın Ankara Dönüşü,* 1961; *Gündoğusu* 1970)
İnci Aral: (*Ağda Zamanı,* 1979)
Yusuf Ziya Bahadınlı: (*İtin Olayım Ağam,* 1964; *Haççа Büyüdü Hatiş Oldu,* 1978)
Mehmet Başaran: (*Aç Harmanı,* 1962; *Zeytin Ülkesi,* 1964; *Sürgünler,* 1970; *Elif Diye Bir Türkü,* 1976).
Faik Baysal: (*Sanca Meydanı,* 1968)
Şevket Bulut: (*Alkarısı,* 1971; *Sarı Arabalar,* 1974; *Dilek Çınarı,* 1975)
Meral Çelen: (*Güllü Güzel,* 1961)
Sevinç Çokum: (*Eğik Ağaçlar,* 1972; *Bölüşmek,* 1974)
Bedii Demirseren: (*Büyük Balıklar,* 1965; *Kutsal Çile,* 1971)
Behiç Duygulu: (*Ağlama N'olur,* 1961; *Sırtlan Bayırı,* 1963; *Gölgede Gezintiler,* 1970)
Nahit Eruz: (*Çuvalın Yanındaki Adam,* 1969 ; *Yumma,* 1971; *Gül Hırsızı,* 1973 ; *İnsanca* 1978)
Enver Naci Gökşen: (*Elebaşı,* 1964; *Dördüncü İyilik,* 1967; *Ayça,* 1970)

Hakkı Gümüştaş: (*Kapan*, 1976)
Burhan Günel: (*Sevgi Bağı*, 1974; *Başka Bir Yaz*, 1980)
Necati Güngör: (*Yolun Başı*, 1973; *Sevgi Ekmektir*, 1978)
Ferzan Gürel: (*Evcilik Oyunu*, 1962; *Şeftali Çiçekleri*, 1965; *Kara Tutku*, 1971)
Mehdi Halıcı: (*Karides Durağı*, 1967)
Metin İlkin: (*Mesçit Çıkmazı*, 1966; *Konuşmak*, 1966; *Yarın İçin*, 1970; *Nöbet*, 1971; *Zor Zaman*,, 1971)
Şahap Sıtkı İlter: (*Şubat Gecesi*, 1964; *Acı*, 1970)
Remzi İnanç: (*Adle*, 1965)
Yıldız İncesu: (*Bir Saat Onüç Dakikalık Seçim Konuşması*, 1970; *Saygılarımı Sunarım*, 1971)
Mübeccel İzmirli: (*Sabah Geçidi*, 1967)
Lütfi Kaleli: (*Dişliler Arasında*, 1973; *Dönek*, 1978)
Nursen Karas: (*Sevgi-Sizler*, 1967; *Türkü Olan Kadın, 1972)*
Kemal Bekir (Manav): (*Fatma Hanımın Erik Ağacı*, 1970; *Bayrama Yakın*, 1975)
Tezer Özlü Kıral: (*Eski Bahçe*, 1978)
Ayşe Kilimci: (*Yapma Çiçek Ustaları*, 1976)
Kerim Korcan: (*Tatar Ramazan*, 1969)
Cevdet Kudret: (*Sokak*, 1974)
Mustafa Kutlu: (*Ortadaki Adam*, 1970; *Gönül İşi*, 1974)
Abdullah Nefes. (*Sürgün*, 1979)
Mustafa Niyazi: (*Pazar Ekmeği*, 1966; *Mavi Bluzlu Kadın*. 1968)
Necmi Onur: (*Asker Cigarası*, 1964; *Deli Feto*, 1968)
Mahmut Özay: (*Yorgo*, 1964; *İhtiyar Elma Ağacı*, 1966; *Babam, Babam*, 1970; *Deli Dana*, 1974)
Celal Özcan: (*Gökvova'nın Yalazları*, 1977)
Rasim Özdenören: (*Hastalar ve Işıklar*, 1967; *Çözülme*, 1973; *Çok Sesli Bir Ölüm*, 1974)
Hakkı Özkan: (*Bakışların*, 1968; *Unutulmayan*, 1969; *Kırmızı Kırlangıç*, 1970; *Kız*, 1971)
Osman Zeki Özturanlı: (*Mühür*, 1962; *Tabanca*, 1969; *Başakçılar*, 1970; *Kör Karga*, 1972)
Yüksel Pazarkaya: (*Oturma İzni*, 1977)

Fethi Savaşçı: (*İş Dönüşü*, 1972; *Özel Ulak*, 1973; *Taş Ocağında*, 1975; *Almanya Gurbeti*. 1977)
Ömer Faruk Toprak: (*Karşı Pencere*, 1975)
Fikret Ürgüp: (*Van*, 1966; *Kısa Lodos Hikâyeleri*. 1968)
Nevzat Üstün: (*Yaşama Duvarı*. 1964; *Almanya Almanya*, 1965; *Çıplak*, 1966; *Akrep Üretim Çiftliği*. 1968; *Boğaların Ölümü*. 1975)
Fazlı Yalçın: (*Sevgi Yoksa* 1979)
Cengiz Yörük: (*Çölde Bir Deve*, 1965; *Yalnız Kalanlar*, 1967)
Şevket Yücel: (*Görmeden Gidenler*, 1966; *Güneşin Parmakları*, 1970)
Cahit Zarifoğlu: (*İnş*, 1974)

*

Sergilemeye çalıştığım son yirmi yıllık öykücülüğümüze genelleyici bir gözle bakarsak ne gibi belli başlı kanallar, yönseme ler ve bunlara bağlanan ne türçeşitlenmeler saptayabiliriz? Genellemelerin, şemalaştırmaların, kümelendirmelerin her zaman büyük ölçüde yapay, sonradan kurulan örüntüler olduklarını ve bundan ötürü küçümsenmeyecek sakıncalar taşıdıklarını göz önünde tutacak olursak, bu konuda söylenebilecek bir yığın söz yerine, buraya kadar söylediklerimle yetinmeyi yeğlememin nedenleri anlaşılabilir. Yine de, çok kısa kesmek koşuluyla, öykücülüğümüzün yakın dönemi üzerine kişisel izlenimlerini yansıtmaktan pek öteye gitmeyecek birkaç toparlayıcı ve özetleyici sonuç tümcesiyle bitirmek istiyorum bu çalışmamı.

Benim söyleyebileceğim ilk söz; öykümüzün özellikle son on on beş yıldır, yaşama, varlığını kanıtlama ve sürdürme yolunda, romanla, açığa vurulmayan ve düşmanca olmayan bir savaşımı sürdürmekte olduğudur. Eleştirmenlerinkiyle ters orantılı bir ağırbaşlılık ve inançlılıkla ve doğrudan doğruya öykücülerimizin çabalarıyla yürütülen bu savaşım, öykünün; yazın ve yayın çevrelerinde olsun, okura ulaşma yolunda ol-

sun, romanın önüne geçmek için değil, yanında kalmak için sürdürdüğü ve kendi kalelerine yeni burçlar ekleyerek, sosyo-ekonomik koşullara karşın yenik düşmemeyi başarabildiği bir savaşım olarak değerlendirilmelidir.

Bundan başka Türk öykücülüğünün ana yönsemelerinin; Toplumcu/bireyci, gerçekçi/yenilikçi gibi çatallanmalardan çok, temeldeki yazınsal kaygılar doğrultusunda çözümlenebileceğini düşünüyorum. Böyle baktığımda da iki ana eğilim saptayabiliyorum: Yaşanmışı, yaşananı, yaşanabileceği öyküleme, yani yazı-dışı gerçekliği, dile-yazıya bir tür çeviri yöntemiyle aktarma eğilimi ve öyküyü dilin-yazı'nın gerçekliği içerisinde kurma, yaşantıyı yapay olarak değil; ama yapıntı olarak metin içerisinde başlatıp bitirme eğilimi. İlk bakışta birinci eğilim toplumculuğa, gerçekçiliğe; ikincisi bireyselciliğe, yenilikçiliğe koşutmuş gibi düşünülebilirse de, bu incelemede sözünü ettiğimiz yazarların pek çoğunun ürünlerinin örneklendirdiği üzere, sorun karşımıza bir dünya görüşü değil, bir yazın anlayışı düzleminde çıkmaktadır. 1950'lerden bu yana gittikçe niceliksel ve niteliksel bir zenginleşme, çeşitlenme gösteren, tartışmasızca dünya yazınında yer alabilecek öykücülerle, öykülerle aşılanan öykücülüğümüz, kolay etiketlemelerle özetlenebilecek iki boyutlulukları aşmış, öz-biçim birlikteliği ilkesini kuru bir ilke olmaktan kurtarıp, çok boyutlu ve çok kanallı çağdaş yazınsallığa ulaşmıştır.

Varılan bu aşamada artık, özümlenmiş çağdaş bir dünya görüşünden kaynaklanmayan öyküye olduğu kadar, gerçekliği ve gerçekçiliği dil ve yazı kurgusu içerisinde, yazınsal değerler zemininde yeniden üretip yaşar kılamayan öyküye de yer kalmamıştır.

İÇİNDEKILER

ÖNSÖZ 9

Birinci Bölüm 15

Adalet AĞAOĞLU 17
Öykü: Şiir ve Sinek 27
Hulki AKTUNÇ 35
Öykü: *Hayguhi Haziranda Yaşadı Haziranda Öldü* 39
Oğuz ATAY 45
Öykü: *Demiryolu Hikayecileri-Bir Rüya* 48
Selçuk BARAN 59
Öykü: *Değirmen* 65
Fakir BAYKURT 89
Öykü: *Dağlarda Doğuracağım* 95
Muzaffer BUYRUKÇU 105
Öykü: *Bozuk* 112
Orhan DURU 119
Öykü: *Bunu Benden İşit* 123
Ferid EDGÜ 129
Öykü: *Dönüş* 132
Nazlı ERAY 139
Öykü: *Monte Kristo* 143
Leyla ERBİL 151
Öykü: *Ölü* 157

Şiir ERKÖK 165
Öykü: *Homo Economicus* 168
FÜRUZAN 175
Öykü: *Kanı Unutma* 180
Nedim GÜRSEL 209
Öykü: *Bulgur Palas* 216
Selim İLERİ 223
Öykü: *Kötülük* 232
Bilge KARASU 259
Öykü: *'Usta Beni Öldürsen E!'* 281
Onat KUTLAR 296
Öykü: *İshak* 300
Demir ÖZLÜ 309
Öykü: *Stocholm'da Bir Öğle Vakti* 316
Sevgi SOYSAL 327
Öykü: *Cellat Fuchs Kent Halkına Nasıl Karıştı* 332
Necati TOSUNER 337
Öykü: *Bir Soru* 341
Tomris UYAR 345
Öykü: *Filizkıran Fırtınası* 360

İkinci Bölüm 371

1960-1980 Dönemine Genel Bir Bakış 373

füsun akatlı

BİR PENCEREDEN

inceleme

Bu kitap 1960-1980 dönemi Türk öyküculuğu üzerine bir inceleme yapıtıdır. Yirmi öykücümüz özel olarak seçilip değerlendirilmiş, ayrıca her incelemenin arkasına o öykücümüzden yazarın seçtiği bir örnek eklenmiştir. Füsun Akatlı çalışmalarının gelişmesi içinde henüz inceleme olanağı bulamadığı birçok değerli öykü yazarını, ayrı bir bölümde, kısa değerlendirme notlarıyla anmak zorunda kalmıştır.

"İnsan felsefeci olunca, her şeyi, her olayı, her olguyu, her varlığı derinliğine ve başkalarının göremeyebileceği boyutlar içinde ele alır. İşte Füsun, felsefeci olarak bunu yapıyor. Ama bu özelliğine ek olarak, çocuk denebilecek yaştan bu yana dil üstüne çabaları, onu gerçek bir yazar kılmıştır. Bu çifte tabiatı yapıtın her yerinde kendini belli etmektedir. Füsun Akatlı yazılarıyla kendine özgü, her an kendini belli eden bir biçeme sahip olduğunu bir kez daha belgelemektedir."

— Nusret Hızır

Füsun Akatlı (d. 1944, Ankara) Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. Halen Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde özellikle dil ve yazın sorunları üzerine dersler vermektedir. Deneme kitapları: **Niçin Diyalektik** (1977, 1980), **Yaz Başına Neler Gelir** (1980)